

PRIKRITA

MODRA

MREŽA

AVTORJI:

dr. Zdenko Čepič,
Inštitut za novejšo zgodovino

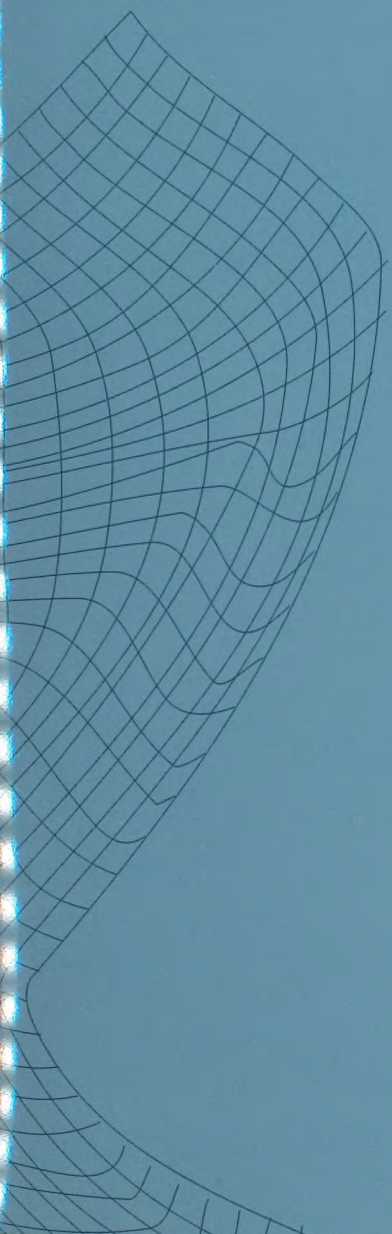
dr. Filip Čuček,
Inštitut za novejšo zgodovino

dr. Jure Gašparič,
Inštitut za novejšo zgodovino

dr. Damijan Guštin,
Inštitut za novejšo zgodovino

dr. Božo Repe,
Filozofska fakulteta Univerze
v Ljubljani

dr. Uroš Svete,
Fakulteta za družbene vede
Univerze v Ljubljani

i INŠTITUT
inz
ZA
NOVEJŠO
ZGODOVINO

PRIKRITA MODRA MREŽA

**ORGANI ZA NOTRANJE ZADEVE
REPUBLIKE SLOVENIJE V
PROJEKTU MSNZ LETA 1990**

**Zdenko Čepič, Filip Čuček, Jure Gašparič, Damijan Guštin,
Božo Repe, Uroš Svete**

Inštitut za novejšo zgodovino

Zveza policijskih veteranskih društev Sever

**Zdenko Čepič, Filip Čuček, Jure Gašparič, Damijan Guštin, Božo Repe,
Uroš Svete**

**PRIKRITA MODRA MREŽA : ORGANI ZA NOTRANJE ZADEVE REPUBLIKE
SLOVENIJE V PROJEKTU MSNZ LETA 1990**

Izdajatelj: Inštitut za novejšo zgodovino, zanj dr. Damijan Guštin

Založnika: Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Inštitut za novejšo
zgodovino

Recenzenta: dr. Aleš Gabrič, dr. Tomaž Kladnik

Lektoriranje: Tine Logar

Prevod povzetka: Borut Praper

Tehnična sodelovka: dr. Mojca Šorn

Imensko kazalo: Dunja Dobaja, Marta Rendla

Oblikovanje in računalniški prelom: Barbara Bogataj Kokalj

Tisk: Medium d.o.o.

Naklada: 2000 izvodov

Cena: 20,00 EUR

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

351.74(497.4)«1990«(082)

PRIKRITA modra mreža : organi za notranje zadeve Republike
Slovenije v projektu MSNZ leta 1990 / Zdenko Čepič ... [et al.] ;
[prevod povzetka Borut Praper ; imensko kazalo Dunja Dobaja, Marta
Rendla]. - Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino : Zveza
policijskih veteranskih društev Sever, 2010

ISBN 978-961-6386-26-5 (Inštitut za novejšo zgodovino)

1. Čepič, Zdenko

252258304

Rokopis monografije je bil izdelan v okviru aplikativnega raziskovalnega projekta L6-2309 *Organi za notranje zadeve v Manevrski strukturi Narodne zaščite*, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in sofinancira Zveza policijskih veteranskih društev Sever.

KAZALO

7	Uvod (Jure Gašparič)
19	1. poglavje Oris družbenih razmer v Sloveniji in Jugoslaviji v osemdesetih letih (Božo Repe)
43	2. poglavje Jugoslovanska vojska in slovenska milica v vrtincu politike ob koncu osemdesetih let (Zdenko Čepič)
77	3. poglavje Vloga organov za notranje zadeve v oblikovanju obrambnih sil Republike Slovenije (Jure Gašparič)
111	4. poglavje Manevrska struktura Narodne zaščite v povezavi slovenskih (samo)obrambnih prizadevanj v letu 1990 (Uroš Svete)
131	5. poglavje Oblikovanje modre mreže (Filip Čuček)
225	6. poglavje Projekt MSNZ - slovenske obrambne sile v času in prostoru prelomnega leta 1990 (Damijan Guštin)
233	Summary Clandestine Blue Network: Bodies of the Interior of the Republic of Slovenia in the project Manoeuvre Structure of National Defence in the year 1990
239	Seznam intervjujev
243	Seznam pisnih virov in uporabljene literature (z okrajšavami)
251	Uporabljene kratice
253	Imensko kazalo

/.../»Prepir o tem, katera veja znotraj MSNZ oziroma katera linija - plava ali zelena - je bila bolj pomembna, je brezpredmeten. To je popolnoma brezpredmetno. Tisti, ki smo bili zraven od samega začetka, in na začetku ni bilo nič, samo grožnja, pač vemo, da tako brez ene kot brez druge komponente tega projekta ne bi bilo, pa tudi slovenske osamosvojitve ne.

Na začetku je pravzaprav obstajala samo policija oz. milica, saj ko je bilo potrebno nekaj zavarovati, takrat še ni bilo nič. Ko so se delali prvi sezname teh enot MSNZ in ko so se prvi transporti orožja premeščali, je to varovala pač Beznikova enota in po pokrajinah Posebne enote milice /.../

/.../To je bil enoten projekt, edinstven v zgodovini, ne samo Slovenije, ampak nasploh podobnih projektov v zgodovini sveta /.../

Janez Janša na posvetu ob dvajsetletnici
MSNZ, ki ga je pripravil Inštitut Jožeta
Pučnika 18. maja 2010 v Muzeju
novejše zgodovine

UVOD

Če se je še leta 1989 marsikomu (in še posebej tujim opazovalcem) zdelo, da ima Socialistična federativna republika Jugoslavija vsem svojim tegobam navkljub v primerjavi z drugimi državami vzhodnega bloka najboljše izhodišče za izvedbo uspešne tranzicije, za uvedbo demokratičnega političnega sistema in tržnega gospodarstva,¹ je bržkone že v letih 1991 in dokončno 1992 spoznal, da je bil v veliki zmoti. Titova država je razpadla, zgodilo se ji je to, kar so strahoma pričakovali že nekateri politiki za časa Kraljevine Jugoslavije. Zgodila se je analiza, »skoraj, po kemijsko, elektroliza Jugoslavije na njene katione in anione«.² Zdi se, da v izjemno kratkem časovnem obdobju, a vendarle zaradi dolgotrajnega procesa, ki je kulminiral leta 1990.

Prav tedaj, leta 1990, je notranja kriza v Jugoslaviji dosegla vrhunec. V vsej njeni večplastnosti, tako gospodarski kot družbeni in politični, so se sicer oblikovale številne politične rešitve, a so bile izrazito različne in kar je še pomembneje, bile so izrazito povezane s posameznimi republiškimi elitami. Vse to je ob federalni strukturi države vodilo do hudih medsebojnih zaostritev. Kot najmočnejša in tudi najbolj agresivna se je izoblikovala elita okoli Slobodana Miloševića (sprva predsednika CK Zveze komunistov Srbije, nato predsednika Predsedstva Socialistične republike Srbije), ki se je skupaj s svojimi zavezniki (črnogorskim, kosovskim in vojvodinskim vodstvom) zavzemala za večja pooblastila centralnih oblasti, torej za redukcijo federalizma in klasični socialistični sistem, kot ga je Jugoslavija imela pred ustavnimi reformami v letih 1971–1974. Na drugi strani se je oblikovala ohlapna povezava Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine in Makedonije, ki jih je družil predvsem strah pred centralistično in nacionalistično ofenzivo Miloševićevega kroga. Znotraj tega kroga je najbolj jasna stališča zastopalo vodstvo Zveze komunistov Slovenije; ta so bila usmerjena zlasti v demokratizacijo družbe, v dopuščanje oblikovanja nekomunističnih političnih skupin, v večjo vlogo republik in v tržno gospodarstvo. V Jugoslaviji izjemno pomemben politični dejavnik je ob političnih vodstvih vsekakor bila tudi vojaška elita, ki se je – zaradi velike politične indoktriniranosti in v težnji po ohranitvi lastne eksistence – sprva opredeljevala za ohranitev federativne strukture, zagovarjala je politični primat Zveze komunistov, pobude za demokratične politične reforme pa je označevala za »kontrarevolucijo«.³

1 Prim.: Woodward, *Balkan tragedy*, str. 1–3.

2 Tako je leta 1937 dejal odposlanec jugoslovanskega predsednika vlade Milana Stojadinovića predsedniku češko-slovaške vlade Edvardu Benešu. – Gašparič, *Habsburg ali Hitler*, str. 113.

3 Repe, *Jutri je nov dan*, str. 63–73, 232–235.

Že tako rahel federativni sistem se je vse bolj rahljal, politični nadzor v posameznih republikah je popuščal. V Sloveniji in nato v Hrvaški so se oblikovale opozicijske politične organizacije (kasneje stranke), v Sloveniji se jih je pet povezalo v Demokratično opozicijo Slovenije (Demos), na Hrvaškem je glavnino političnega prostora zasedla Hrvaška demokratična skupnost (HDZ) Franje Tuđmana. Obe republiki sta napovedali uvedbo večstrankarskega sistema, reformirali ustrezno zakonodajo in izvedli volitve. To je nedvomno povzročilo hud pretres med zagovorniki političnega monopola Zveze Komunistov Jugoslavije, še zlasti pri armadnem vodstvu.⁴

Grožnja zmage »nacionalistične desnice« na večstrankarskih volitvah v Sloveniji in na Hrvaškem je spodbudila zvezne oblasti na čelu z vojsko k odločnejšim dejanjem. Treba je bilo storiti vse, da nova oblast v obeh republikah ne bi dosegla realnih vzvodov represivnih aparatov. Prevladujoča institucionalna ureditev ni dovoljevala prevzema nadzora nad organi za notranje zadeve – milico, ki je bila pod polno pristojnostjo republiških oblasti, povsem drugače pa je bilo s precej samostojno Teritorialno obrambo, z »republiškim« delom oboroženih sil SFRJ. Tej je bilo treba odvzeti orožje. To so maja 1990 tudi storili, sicer ne popolnoma uspešno,⁵ a vendarle dovolj, da je bila TO ohromljena, nova republiška oblast pa zaskrbljena.⁶ In tisti del nove oblasti, ki je bil odgovoren za varnost republike, hkrati pa za zavarovanje in varnost novega političnega vrha, je moral nekaj storiti.⁷ Tako je z veseljem sprejemal pobude od spodaj, pobude za začetek prizadevanj in aktivnosti, s katerimi bi povečali obrambno sposobnost republike, če bi prišlo do posega armade proti novi demokratični ureditvi.

Brez obsežnih političnih razprav in tudi brez trdne pravne podlage se je maja 1990 začel v ozkem krogu ljudi odvijati sklop dejavnosti, ki so dosegle vrhunec v snovanju konspirativne hierarhične obrambne organizacije. Zanj so vedeli le maloštevilni, vključevala pa je izbrane pripadnike TO in (na koncu) vse

4 Prav tam, str. 120–129.

5 JLA po lastnih podatkih ni uspela prevzeti orožja in streliva trinajstih občinskih štabov TO ter bataljonov TO Kočevska Reka in Kranj (skupno 15.940 kosov orožja in 126 ton streliva), čeprav se sicer v literaturi navaja 16 občin, ki niso oddale orožja. – Izvješće Komande 5. vojne oblasti Generalštabu OS SFRJ o realizaciji zapovijedi o oduzimanju naoružanja i streljiva TO u SR Hrvatskoj i SR Sloveniji z dne 5. 6. 1990. V: Republika Hrvatska i Domovinski rat, Dokumenti 1, str. 32–33.

6 JLA je akcijo odvzema orožja zvito načrtovala ob koncu predsedniškega mandata slovenskega člana zveznega predsedstva dr. Janeza Drnovška. Slednji zanjo seveda ni vedel, za razliko od svojega srbskega kolega v predsedstvu Jovića, ki je v osebni dnevnik zmagoslavno zapisal: »Praktično smo jih razorožili. Formalno je to storil načelnik generalštaba, toda dejansko po našem nalogu.« – Jović, Zadnji dnevi SFRJ, str. 144; Drnovšek, Moja resnica, str. 198.

7 Janša, Premiki, str. 47–50.

pripadnike republiške milice,⁸ pri čemer je milica tako kadrovska kot strukturno in organizacijsko predstavljala njeno okostje in jedrni naboj. Za omenjeno obrambno organizacijo se je kasneje uveljavilo ime Manevrska struktura Narodne zaščite (MSNZ), toda avtorji jo zaradi terminološko-interpretativnih problemov in nejasnosti glede tega, koga in kaj (in kdaj) je izraz MSNZ konkretno obsegal, imenujemo obrambne sile Republike Slovenije (lahko tudi oborožene sile oziroma celotni oboroženi sestav Republike Slovenije).⁹

* * *

Raziskovalcem se je med preučevanjem vedno bolj postavljalo vprašanje, kako poimenovati celotno ustvarjanje obrambne organizacije v času od maja do oktobra 1990, zlasti glede na razpoložljive vire in interpretacije udeležениh. Kako razumeti in poimenovati organizacijo/dejavnost, ki je zdaj že tradicionalno označena kot Manevrska struktura Narodne zaščite? Ob pomanjkanju primarnih virov je mogoče dogajanje razložiti v dveh smereh:

– Manevrska struktura Narodne zaščite je sinonim za slovenske obrambne sile v omenjenem času, sestavljena iz manevrskih enot Narodne zaščite in enot milice oziroma organov za notranje zadeve. Po tej interpretaciji je torej Manevrska struktura Narodne zaščite mišljena kot organizacija vojaških oseb, pretežno pripadnikov Teritorialne obrambe, in pripadnikov organov za notranje zadeve Republike Slovenije. Takšno razumevanje se je prvič javno uveljavilo s proslavo MSNZ v Novih Lazih 16. maja 1992, potrjevalo in utrjevalo pa se je z ustanovitvijo ene same veteranske organizacije, v kateri so se združevali pripadniki 'modre' in 'zelene' komponente, s spremljajočo simboliko in tudi zakonom o vojnih veteranih.

– Toda interpretacije so tudi drugačne: Manevrska struktura Narodne zaščite je samo ime za vojaški del obrambne strukture, ki so jo konec poletja 1990 prikrilo ustvarili pristojni organi slovenske republike (države) namesto obstoječe, a nedelujoče Teritorialne obrambe, in to s ciljem prevzeti nadzor ter vodenje in poveljevanje v TO. Taka interpretacija omogoča označevanje MSNZ kot predhodnice slovenske vojske. Poleg nje so obrambne sile, ki niso bile nikoli poimenovane naravnost, sestavljale tudi enote milice oziroma širše organov

8 V obrambne sile je bilo tako vključenih 21.000 pripadnikov TO in 10.000 miličnikov. Ob tem poudarjamo, da sta omenjeni številk temeljili na evidencah, saj posamezniki niso vedeli, da so vključeni v nove slovenske obrambne sile.

9 Prim. članek takratnega sekretarja za ljudsko obrambo Janše iz leta 2003, v katerem pravi, da so bili od poletja 1990 vsi slovenski osamosvojitveni ukrepi varovani z »realno silo«. – Janša, Zavarovanje slovenske osamosvojitve, str. 117.

*PEM UNZ Maribor na usposabljanju spomladi 1991 v
Izobraževalnem centru Pekre*

za notranje zadeve, predvsem Specialna enota milice in Posebne enote milice. Takšno interpretacijo dopušča tudi prva izjava za tisk republiškega sekretarja za notranje zadeve Igorja Bavčarja, ki jo je povzelo Delo oktobra 1990: »Igor Bavčar je sporočil, da je načelnik narodne zaščite Anton Krkovič včeraj Janezu Slaparju, v. d. načelnika štaba TO Slovenije, izročil poveljstvo nad manevrsko strukturo narodne zaščite. /.../ Skupaj z organi za notranje zadeve je v minulih mesecih nadomeščala nekatere strukture TO, ki je bila zaradi znanih zapletov in odvzema orožja precej okrnjena.«¹⁰

V zadnjih dveh desetletjih je prišlo do večje polarizacije med vojaškim in policijskim krilom, v kateri so se soočali tudi elementi ene ali druge interpretacije. Raziskovalci ugotavljamo, da ob nedostopnosti primarnih dokumentov na tej stopnji ni mogoče dokončno opredeliti kot pravilne ne ene ne druge interpretacije. Vsekakor smo v medsebojnih strokovnih razpravah ugotovili, da je ustvarjanje skupnih obrambnih sil potekalo v obeh strukturah, med vojaki in tudi civilisti

¹⁰ Delo, 4. 10. 1990, str. 1, Za vojaško intervencijo ni stvarnih možnosti (Branko Soban).

ter znotraj organov za notranje zadeve, v vsakem z značilnostmi okolja, v katerem je nastajala. Da pa bi dosegli jasnost vsaj v vsebini, smo se odločili, da celotno dejavnost označujemo za ustvarjanje obrambnih sil slovenske države in z obrambnimi silami poimenujemo tudi celotno organizacijo. Te obrambne sile so dejansko opravljale obrambne naloge slovenske republike, ki so izvirale predvsem iz vedno bolj nestabilnega okolja Jugoslavije.

* * *

Pričujoča monografija, ki govori o »miličniški« veji znotraj obrambnih sil Republike Slovenije, je prvi rezultat aplikativnega raziskovalnega projekta Manevrska struktura Narodne zaščite v organih za notranje zadeve.¹¹ Projekt izvaja Inštitut za novejšo zgodovino v sodelovanju s strokovnjaki iz drugih institucij, financirata pa ga Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Zveza društev policijskih veteranov Slovenije Sever (Združenje Sever). Na tem mestu velja poudariti, da Sever poleg finančnega vložka prispeva tudi (za raziskovalca še pomembnejšo) organizacijsko podporo, saj smo predvsem zahvaljujoč združenju lahko zajeli kar najširši nabor virov za raziskavo in dobili sploh osnovni vpogled v »miličniški del« (zanj se je kasneje uveljavil izraz modra veja) obrambnih sil. Šele na tej podlagi smo lahko problematiko obravnavali metodološko in raziskovalno ustrezno. Zaradi konspirativne narave in časovne oddaljenosti preučevanega dogajanja je bil namreč za vse udeležene raziskovalce projekt poseben izziv, ki je terjal posebne metode dela.

Avtorji smo se seveda zavedali, da danes, dvajset let po dogodkih, ki so predmet naše zgodovinske interpretacije, obstaja socialno relevantno število živih sodobnikov tistega časa. Pravzaprav s(m)o živi skoraj vsi in tistih časov se še spominjamo. S tem smo se raziskovalci torej zavestno odpovedali precej močnemu sredstvu zgodovinske analize – distanci v vseh njenih razsežnostih. Časovni distanci, čustveni distanci, distanci v glavah, ki se nedvomno poveča, če so nosilci in sodobniki dogajanja mrtvi. Dokler so ljudje živi, pa – povsem razumljivo – dojemajo dogajanje na podlagi lastnih izkušenj in lastnih videnj. In takšna razlaga, temelječa na osebnem spominu, seveda predstavlja pomembno nazorsko sidrišče posameznika, ki drugačne interpretacije – spet povsem razumljivo – zato težko sprejema.¹²

11 Aplikativni raziskovalni projekt Manevrska struktura Narodne zaščite v organih za notranje zadeve leta 1990 (št. proj. L6-2309, trajanje 1. 5. 2009–30. 4. 2012).

12 Perdue, Historical Memory.

Profesionalni zgodovinarji, ki po mnenju Erica Hobsbawma bodisi »zapisujejo stvari, ki jih njihovi sodržavljeni želijo pozabiti«, bodisi postavljajo nove interpretacije kristalno jasnih procesov,¹³ tako v tem primeru, v primeru ukvarjanja z najsodobnejšo sodobnostjo, naletimo na težave. Ob bok osebnemu spominu želimo postaviti historični spomin in slednji prvega nemalokrat izziva.

Drug izziv, ki ga tovrstno raziskovanje postavlja pred raziskovalce, je nevarno poenotenje osebnih spominskih izkušenj. Na dogodke, ki smo jih živeli, ima vsak sebi lasten pogled, ki pa se nemalokrat poenoti v kolektivnem spominu, kolektivnem pogledu na neki dogodek, morda dogajanje, redkeje proces. A kakšno je to poenotenje, poenotenje vseh osebnih pogledov? Nujno nadvse preprosto, abstraktno, če se le da dramatično in pretežno črno-belo. Z eno besedo: mitološko. In k temu gotovo prispevajo zavedni in nezavedni ustvarjalci mitov, ki v melodramatičnem slogu opišejo preteklo dogajanje kot neizbežni boj dobrega in zla, v katerem dobro zmagaja. Nacionalno zgodovinopisje se je velikokrat zateklo k temu žanru, še večkrat publicistika (skupaj z elektronskimi mediji)¹⁴ in seveda največkrat politika.¹⁵ Kakšna je le danes percepcija osamosvojitve in dogajanja neposredno pred njo? Sodeč po raziskavi Slovensko javno mnenje prav taka. Mi smo zmagali in na to smo ponosni.¹⁶ Problem je le v tem, da ni nikjer sivih odtenkov, zgodovinarji pa navadno prav v njih najdemo večino zaskrbljenega, oklevajočega in dvomljivega človeštva.¹⁷

Znotraj orisane kontekstualne problematike pa je bil zadnji, a hkrati prvi in osrednji metodološki izziv vprašanje relevantnih virov za raziskavo. O organiziranju obrambnih sil v letu 1990 namreč ni veliko pisnih virov in

13 Prav tam.

14 Prim. dokumentarni film *Operacija 2-1-13-62*, nastal v produkciji TV Slovenija maja 1992.

15 Prim. denimo govor republiškega sekretarja za obrambo iz časa osamosvajanja Janeza Janše, ki ga je imel kot predsednik vlade ob 15. obletnici MSNZ. Tedaj je dejal, kako »po začetku naseljevanja v današnje prostore v sredini 6. stoletja Slovenci skozi zgodovino niso imeli svojih kraljevskih ali plemskih rodovin. Imeli so kneza ali vojvodo, ki je bil sprva poveljnik pri skupnih bojnih četah, in oblast, ki jo je imel, je bila sprva le začasna. /.../ Knežji kamen, na katerem so ustoličevali novega vojvodo, je še danes simbol stoletja tleči miselnosti o samostojni slovenski državi. /.../ Skozi zgodovino je veliko sinov slovenskega naroda dalo življenja pri branjenju svojih ali tujih interesov, nikoli prej pa Slovencem ni uspelo ustanoviti svoje države. /.../ Projekt manevrske strukture narodne zaščite nima primerjave v zgodovini. /.../ Če takrat ne bi tvegali, samostojne Slovenije najbrž danes ne bi bilo. /.../ Projekt MSNZ sodi med dejanja, zbrana v vrednostnem središču Slovencev.« – Janša, Govor ob 15. obletnici MSNZ. Iz govora lahko zlahka odčitamo pristajanje na strokovno nepodprto tezo, po kateri je vsa zgodovina Slovencev (!) od naselitve usmerjena k samostojni državi, katero smo si junaško izborili (mi, dobri) v letih 1990 in 1991.

16 Leta 2003 je največ anketirancev odgovorilo, da je k slovenski osamosvojitvi „bistveno prispeval“ „slovenski narod kot celota“, v drugi vrsti (in tesno za njim) pa »slovenska oblast v prejšnjem režimu, ki se je zoperstavila centralni oblasti v Beogradu«. Po anketi z leta 2000 pa je bila osamosvojitve Slovenije tisto »področje«, na katerega je bilo največ vprašanih osebno »zelo ponosnih«. Tesno za njim so bili le slovenski uspehi v športu. – Vrednote v prehodu, str. 185, 475.

17 Perdue, *Historical Memory*.

dokumentacije, na katerih zgodovinarji navadno gradimo svojo pripoved. Osrednji viri so bili ustni – pričevanja udeležencev dogajanja izpred dvajsetih let. Dvajset let ... Malo za zgodovinarja, veliko za človeški spomin. Svojevrsten paradoks.

Vprašanje, ki se je ob tem zastavljalo samo po sebi, je seveda bilo: A se lahko in če, v kolikšni meri se lahko, pri svoji raziskavi trdno opiramo na pripovedi intervjuvancev? Odgovor, ki ga ponuja teorija, je po eni strani vzpodbuden: »Ustni viri niso vedno zanesljivi v faktografskem smislu. Toda prej kot njihova slabost je to pravzaprav njihova prednost. Napake, domislice in miti nas vodijo skozi in preko dejstev k njihovemu pomenu.«¹⁸ Pripoved intervjuvanca tako načeloma ni in ne more biti zvesta rekonstrukcija preteklosti, je v prvi vrsti izvrsten vir za preučevanje konteksta dogajanja in za razumevanje procesa ali samo dogodka iz preteklosti. In prav to je tudi bilo središčno konceptualno izhodišče avtorjev. Razumevanje vloge, pomena in delovanja obrambnih sil tako za nastajajočo državo kot za nosilce dogajanja. Ne nazadnje je takšno delovanje za pripadnike organov za notranje zadeve pomenilo povsem novo obliko udejstvovanja, ki je izhajala iz osebnih opredelitev posameznika.

Toda po drugi strani je v prvi fazi vendarle bilo treba historično »rekonstruirati« samo dogajanje, ga kronološko razvrstiti, identificirati nosilce ipd. Na podlagi ustnih virov? Avtorji smo prepričani, da se kljub šibkostim ustne zgodovine za tovrstne potrebe ob zajemanju tolikšnega števila intervjujev, kot smo jih zajeli, in ob pritegnitvi drugih dostopnih virov lahko nanjo opremo tudi tako. V zgoščenem in kratkem zgodovinskem loku je mogoče na pripovedih graditi faktografsko okostje dogajanja (kako se je izoblikovala začetna odločitev o oblikovanju obrambnih sil v okviru Republiškega sekretariata za notranje zadeve in Republiškega sekretariata za ljudsko obrambo, nastanek jedrne skupine, metode in načini širjenja organizacije v miličniških strukturah, teritorialna in številčna razporeditev, metode in vsebine delovanja, zlasti obveščanje, nadzorovanje, distribucija oborožitve, posebne naloge).

Izhajajoč iz orisanih podmen smo se raziskovalci odločili, da bomo zajemali ustne vire na podlagi tehnike t. i. narativnega intervjuja,¹⁹ pri čemer intervjuvanec ali informator (v našem primeru nosilec tedanjega dogajanja – pripadnik organov za notranje zadeve) sam pove celotno zgodbo o nekem

18 Using narrative in social research, str. 26.

19 Tehniko je prvi sistematično predstavil nemški sociolog F. Schuetze z univerze v Bielefeldu leta 1977. – Bauer, The Narrative Interview, str. 2.

dogodku iz svojega življenja.²⁰ Za potrebe naše raziskave je imel ta pristop nekaj bistvenih prednosti pred klasičnim intervjujem tipa vprašanje – odgovor. Raziskovalci smo predvsem želeli pridobiti čim bolj celostno sliko dogajanja s tistimi poudarki, ki so se vtisnili v spomin samim udeležencem. Če bi postavljali vprašanja, bi z njimi vodili intervjuvance v skladu z lastnimi pričakovanji in lastnim referenčnim okvirjem. »Kdor postavlja vprašanja, kontrolira situacijo«²¹ in mi je nismo hoteli. Skušali smo zajeti perspektivo udeležencev in zato smo svojo vlogo med intervjuji zmanjšali na minimum. Sodelujoči pripadniki organov za notranje zadeve (ONZ) so imeli vso svobodo pripovedovanja in neomejen čas. Njihove pripovedi so najbrž prav zato (in v skladu s teorijo narativnega intervjuja)²² bile precej detajlirane (udeleženci so se na intervjuje v glavnem temeljito pripravili in radi sodelovali), razkrivale so tiste točke, ki so se jim zdele posebej pomembne, in bile hkrati notranje strukturirane, saj so kljub nekaterim časovnim preskokom in neskladjem imele logičen začetek, jedro in zaključek. Pogled udeležencev smo prav tako želeli kar najbolj plastično predstaviti bralcem in zato smo v pričujoči monografiji v veliki meri podajali daljše citate iz intervjujev ter sledili besedišču nosilcev dogajanja.

V procesu zajemanja ustnih virov smo skupno intervjuvali 111 udeležencev tedanjega dogajanja, pri čemer so bili intervjuji v glavnem kolektivni, saj je navadno pripovedovalo svojo zgodbo več pripadnikov ONZ hkrati. Tako so lahko skupaj zapolnili marsikatero »spominsko luknjo«. Skupine, v katerih so udeleženci podajali intervjuje, so temeljile v organizacijski strukturi obrambnih sil. Posebej smo intervjuvali republiški vrh obrambnih sil, posebej pripadnike Specialne enote, posebej nosilce aktivnosti in njihove namestnike po vseh trinajstih pokrajinah (tukaj so bili združeni v skupine glede na geografsko bližino pokrajin), posebej sodelavce v vsaki pokrajini. Individualne intervjuje smo opravili le s tedanjim republiškim sekretarjem za notranje zadeve Igorjem Bavčarjem, tedanjim predsednikom Predsedstva Republike Slovenije Milanom Kučanom in načelnikom Narodne zaščite Tonetom Krkovičem.²³ Konkretni potek intervjuvanja je bil povsod enak. Po uvodnem začetku je vsak udeleženec povedal svojo zgodbo. Na začetku smo samo predstavili sam

20 Prim. metodološki pristop v raziskavi o slovenskih direktorjih v času socializma: Biti direktor v času socializma, str. 13–20.

21 Bauer, *The Narrative Interview*, str. 2.

22 Prav tam, str. 4; prim.: Hollway, Jefferson, *The free association narrative method*, str. 296–315.

23 Glavnino intervjujev smo izvajali med 30. 3. in 14. 9. 2009 na različnih krajih v Sloveniji. Intervjuje z nekaterimi posamezniki smo nato opravili še aprila, maja in julija 2010. Na vsakem intervjuju smo vodili poseben protokol, ki je sestavni del dokumentacije. Gl. seznam intervjujev na str. 239–242.

raziskovalni projekt, podali osnovne smernice našega raziskovalnega zanimanja in dodali nekaj metodoloških opozoril. Za primer inicializacije navajamo del intervjuja s Policijske uprave Celje: »Spoštovani, še enkrat hvala lepa, da ste se udeležili današnjega pogovora. Uvodoma bi samo na kratko orisal, za kaj gre, v kolikor vam še ni znano. Na Inštitutu za novejšo zgodovino izvajamo projekt Manevrska struktura Narodne zaščite v organih za notranje zadeve. Gre za klasičen znanstvenoraziskovalni projekt, ki ga je odobrila tudi Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, ki se financira v glavnem iz javnih raziskovalnih sredstev, s precejšnjim vložkom sredstev tudi Društva Sever. /.../ Slednje nam v organizacijskem smislu v precejšnji meri pomaga in interes Društva Sever je, da bi se osvetlila vloga policije v tem obdobju. Kar pa nas sedaj zanima, /.../ naš cilj je rekonstrukcija in historična interpretacija tega obdobja. Zdaj bi kar uvodoma rekel, da bi z vašim dovoljenjem vse pogovore snemali, na koncu bi ves pogovor transkribirali in te transkripte bi vam potem poslali naknadno domov, da bi jih prebrali, in prosimo vas, da bi jih na koncu avtorizirali, zaradi tega, ne zaradi česar koli drugega, da imamo mi kot zgodovinarji verodostojni vir. Že zdaj vas prosim, da brez nadaljnega takrat kar koli dopišite, česar koli se spomnite, dopolnite, dodate, /.../ skratka, verjetno se vam bo še kaj utrnilo, potem ko boste to še enkrat videli, in brez nadaljnega dopolnjujte in seveda pred tem zelo natančno preberite. Ampak šlo bo, kot rečeno, za dobesedni prepis tega pogovora. /.../ To bo tudi za nas metodološki podvig, ker gre za temo iz najnovejše zgodovine, prav tako pa bomo zaradi relativnega pomanjkanja neke zgodovinske dokumentacije – zgodovinarji smo navajeni na tako imenovane pisne vire – precejšen del zgodbe zgradili na ustnih virih. Začeli smo zgoraj in bomo poskušali zgraditi celotno Manevrsko strukturo Narodne zaščite v policijskih vrstah /.../ vse do občinskega nivoja, do občinskih struktur. Zato vas prosim, da vi pravzaprav na kratko poveste, kaj ste počeli v tistem času, kako ste prišli v stik z Manevrsko strukturo, kakšne aktivnosti ste izvajali. Prosim vas, da skušate odmisлити vse to, kar veste danes, ker je po dvajsetih letih samoumevno, da veste več, ampak da poskušate, kolikor se le da – vem, da je to težko – to odmisлити in povedati to, kar ste mislili takrat, ne samo tistih dejstev. Zanima nas tudi, kaj ste takrat mislili, čutili, kako ste to stvar pravzaprav dojemali. Omejite se, prosim, konkretno na ta čas Manevrske strukture, se pravi od poletja do jeseni 1990, jasno pa, če se vam zdi potrebno poudariti angažma v akciji Sever, kar koli, pojdite tudi čez to obdobje in /.../ vse do osamosvojitvene vojne, brez nadaljnega se lahko dotaknete v svoji pripovedi tudi tega. Kar koli se pač vam

zdi pomembno za to, da bomo mi zgodovinarji razumeli vlogo policije v tem času.«²⁴ Vprašanja smo med pogovori postavljali zelo odmerjeno, le v primeru nejasnosti ali zanimanja, ki je izhajalo iz izkušnje predhodnih intervjujev.²⁵

Za potrebe analize in interpretacije smo vse intervjuje, ki smo jih snemali, najprej transkribirali in poslali informatorjem v avtorizacijo.²⁶ Nato je sledila klasična zgodovinska analiza, utemeljena na valorizaciji in kritični obdelavi gradiva, h kateri smo seveda pritegnili tudi druge vire. Pričujoče delo tako temelji tudi na dostopni dokumentaciji iz Arhiva Ministrstva za notranje zadeve, na gradivu Vojaškega muzeja Slovenske vojske, na doslej objavljenih virih ter na relevantni znanstveni in spominski literaturi (pri čemer sta slednji v glavnem obravnavali vojaški del obrambnih sil).²⁷

* * *

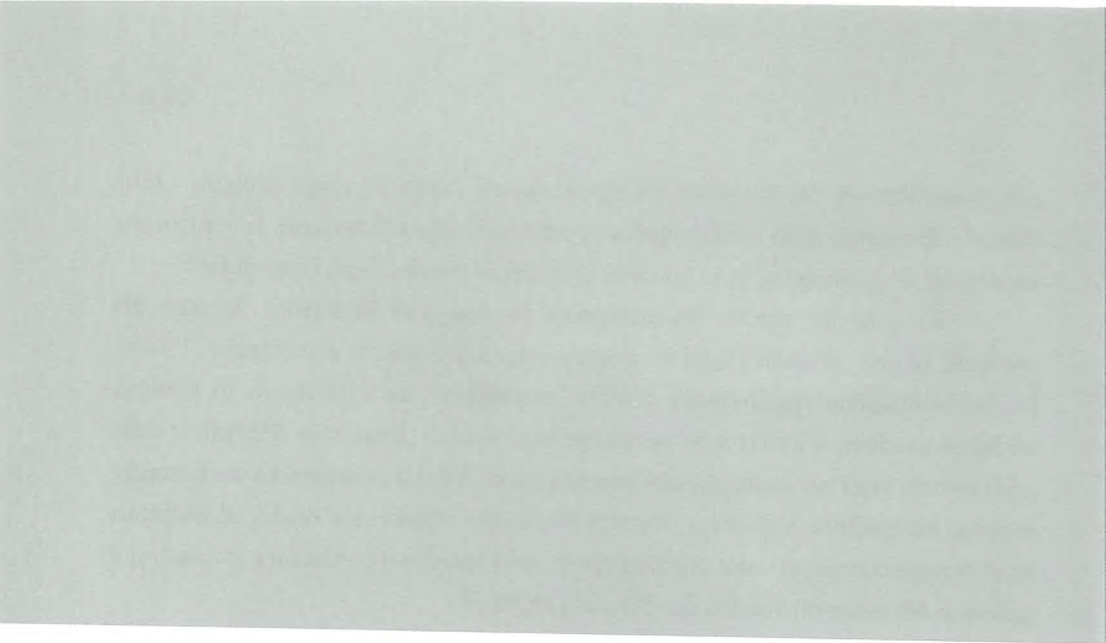
Vseh orisanih metodoloških zadržkov, problemov in omejitev smo se avtorji v času raziskovanja in pisanja globoko zavedali in jih skušali po svojih močeh premagati. V določenem pogledu je bilo to preprosto, saj smo proces, ki ima po mnenju ljudi izjemno zgodovinsko težo – osamosvojitve, še dodatno obtežili z doslej slabo raziskano dejavnostjo organov za notranje zadeve. Po drugi strani pa naša dognanja seveda nujno relativizirajo nekatere dele uveljavljene slike o letu 1990. Predvsem postavljajo vanjo nekoga, ki ga v kolektivnem spominu doslej (skorajda) ni bilo – slovenske miličnike.

24 Intervju 12. 6. 2009, PU Celje.

25 Z nekaterimi intervjuvanci smo opravili še krajše ekspertne intervjuje tipa vprašanje – odgovor, skozi katere smo skušali pojasniti posamične nejasnosti v dotedanji sliki in interpretaciji dogajanja.

26 Tako zvočne zapise intervjujev kot transkripte s podatki o informatorjih hrani Inštitut za novejšo zgodovino v zbirki projektnega gradiva.

27 Prim. zlasti Mikulič, Uporniki z razlogom.

1

POGLAVJE

**Oris družbenih razmer
v Sloveniji in
v Jugoslaviji
v osemdesetih letih
20. stoletja**

Pri demokratizaciji slovenske družbe v osemdesetih letih 20. stoletja ter kasnejšem razpadu Jugoslavije in osamosvojitvi Slovenije so se notranji in zunanji dejavniki prepletali in medsebojno vplivali drug na drugega. Za sam razpad pa so bili ključni notranji odnosi: Ekonomska kriza, kriza samoupravnega socializma in kriza v mednacionalnih odnosih.

Zadnja jugoslovanska ustava iz leta 1974 je v Jugoslaviji vzpostavila nekakšen vmesni status med federacijo in konfederacijo. Republike so dobile večje pristojnosti na različnih področjih, tudi svoja kolektivna predsedstva. Postale so države. Hkrati je bila ustava temelj za nefunkcionalen ekonomski sistem, izražen v Zakonu o združenem delu. Uvedla je zapleten in nepregleden delegatski sistem brez neposredne odgovornosti. Kot vodilno politično silo je priznavala zvezo komunistov, Josipu Brozu - Titu pa dodelila dosmrtni predsedniški mandat. Z ustavo niso bili zadovoljni Srbi, ker je avtonomnima pokrajinama v njenem okviru, Kosovu in Vojvodini, dodeljevala status konstitutivnih elementov federacije, to je neposredno predstavništvo v federalnih organih, kar ju je približalo položaju republik. Nezadovoljen je bil tudi vrh vojske, ker je menil, da je ustava razbila Jugoslavijo, vendar ji za časa Titovega življenja ne eni ne drugi niso upali neposredno nasprotovati. Ustava sicer ni ustrezala tudi nerazvitim republikam, saj prerazporejanje sredstev ni bilo več avtomatično oziroma odvisno samo od uradnikov v Beogradu. Republike so imele pravico do pomoči nerazvitim v obliki neposrednih vlaganj, zvezna skupščina pa ni mogla sprejeti nobenih ukrepov, če ni bilo soglasja vseh republik. Na drugi strani pa z ustavo prav tako niso bili zadovoljni v razvitem delu države, ker je onemogočala uvedbo tržnega ekonomskega sistema. Vendar so jo do leta 1988 branili, ker so se bali, da ob spremembi ustave ne bodo mogli ubraniti dosežene ravni republiške samostojnosti, ki je obsegala tudi pravico do samoodločbe vključno s pravico do odcepitve.

Ko je leta 1980 umrl Tito, zdravstveno stanje Jugoslavije ni bilo dosti boljše od predsednikovega, le da so ga prikivali. »Tito je mrtev, le da tega še ne ve,« je že sredi sedemdesetih let, potem ko se je z njim dokončno razšel, cinično izjavil njegov medvojni soborec in kasnejši jugoslovanski zunanji minister Koča Popović.²⁸ Podobno bi – seveda danes, ko smo pametni za nazaj – lahko trdili za Jugoslavijo. Toda takrat bi le redko kdo pritrdil takemu stališču. Jugoslavija je vzbujala vtis mirne, stabilne države z dobrim standardom, rešenim nacionalnim

28 Repe, Slovenci v osemdesetih, str. 3.

vprašanjem in mednarodnim ugledom, ki je nekajkrat presegal njeno velikost in ekonomsko moč. V strukturi in delovanju jugoslovanske federacije pa se do druge polovice osemdesetih let prejšnjega stoletja ni spremenilo nič bistvenega. Na najvišjih državnih in partijskih funkcijah so se v glavnem menjavali ljudje, ki so na oblast prišli po obračunu s t. i. partijskim »liberalizmom.«²⁹ Šlo je za preizkušene stare kadre iz revolucije, ki so bili že v zatonu svoje biološke moči. V prvi polovici osemdesetih let je po Jugoslaviji krožila šala o tedaj enem vodilnih politikov, Petru Stamboliću, ki je na letališču svojega spremljevalca vprašal: »Ali mi od nekod prihajamo ali nekam gremo?« Ali pa za politike mlajše generacije, ki so se še pravi čas postavili na zmagovalno stran. V prvi polovici osemdesetih let osnovne postavke 'titoizma' niso bile postavljene pod vprašaj. Protislovje med uradno razglašanim socialističnim patriotizmom, bratstvom in enotnostjo (izraženo v geslu »tudi po Titu Tito«), ki je ostalo nespremenjeno v političnih programih, partijskih resolucijah, šolskih učbenikih in na proslavah, ter med realnim doživljanjem Jugoslavije pa je bilo velikansko, kar še zlasti velja za Slovenijo, kjer so mladinci začeli prvi rušiti dotlej nedotakljive jugoslovanske mite. Mednje so sodila praznovanja, vse, kar je bilo povezano z narodnoosvobodilnim bojem in revolucijo ter življenjem in delom Josipa Broza - Tita. 25. maj, Titov »rojstni« dan, in z njim povezana štafeta mladosti (»simbol mladosti, dela in mišic«) je bil eden najbolj svetlih simbolov.³⁰ Prvič je bila kritizirana leta 1983, nekaj let kasneje pa sta od skrbno privzgajanega jugoslovanskega socialističnega patriotizma ostala le še jugorock in šport.

Posledica ekonomske krize je bilo naglo zmanjševanje standarda.³¹ Ker pa so se na to pripravljali dolgo, je prevzem oblasti s strani kolektivnega vodstva potekal gladko. Svet je bil tedaj še razdeljen na dva bloka, s tem pa je nespremenjen ostajal tudi geostrateško pomemben vmesni položaj Jugoslavije, ki so ga politično in finančno podpirale zahodne države na čelu z ZDA. Svetovni državniki so interes za Jugoslavijo pokazali tudi tako, da so se množično udeležili Titovega pogreba. Vprašanje morebitne demokratizacije Jugoslavije je bilo v gledanju zahodnih držav sicer dobrodošlo, ne pa nujno. Mnogo pomembnejša se je zaradi vložnega denarja zahodnim kreditorjem zdela reforma jugoslovanskega gospodarstva. Sovjetska zveza je upala, da bo znova lahko dobila večji vpliv na jugoslovansko vodstvo. V strukturi in delovanju jugoslovanske federacije se

29 Več o tem Repe, »Liberalizem«.

30 Rozman, Melik, Repe, Zastave vohrajo. Gl. tudi Leksikon Yu mitologije.

31 Več o tem Prinčič, Borak, Iz reforme v reformo.

do druge polovice osemdesetih let ni spremenilo nič bistvenega. V družbi se je poudarjal socialistični patriotizem, bratstvo in enotnost. Realno doživljanje Jugoslavije pa je bilo drugačno.

Že leta 1980 se je začela gospodarska kriza. Dinar je bil devalviran za 30 odstotkov, inflacija se je povečala za 45 odstotkov, država ni mogla plačevati surovin in nafte. Vlada je najprej uvedla omejitve vožnje na določene dneve po t. i. sistemu »par – nepar« po številkah na registrskih tablicah (na določen dan so se lahko vozili tisti s končnimi parnimi, na določen dan pa z neparnimi številkami), nato pa bone za bencin. Za zasebni prehod čez mejo je bilo treba plačati polog, prišlo je do redukcij električne energije, primanjkovalo je posameznih artiklov, zlasti kave, južnega sadja in pralnih praškov. Slovenija se je zaradi boljše organiziranosti in bližine zahodnih meja v pomanjkanju znašla bolje kot druge republike, kar je zbuvalo zavist pri sodržavljanih na »jugu« in povečevalo spore z zveznimi oblastmi.

Vodstvo države sprva krize ni hotelo niti priznati. Še naprej se je zadolževalo v tujini. Oblasti tudi niso bile pripravljene podvomiti o temeljih ekonomskega in političnega sistema, zato se je kriza stopnjevala. Sredi osemdesetih let je standard padel za več kot tretjino in se spustil na raven iz srede šestdesetih let. Inflacija je leta 1988 preseгла 350 odstotkov in je še naraščala. Jugoslavija ni bila več zmožna odplačevati dolgov. Leta 1983 je dolgovala že več kot dvajset milijard in pol dolarjev. V začetku leta 1989, ko je vlado prevzel Ante Marković, je stekel prvi resnejši poskus gospodarske reforme, a je propadel.³²

Ker je bil sistem v osemdesetih letih še vedno naravnan tako, da je o vsem odločal vrh partije, odločitve pa so bile potem samo speljane skozi megalomansko delegatsko in samoupravno strukturo, so se vsi glavni politični spori do konca osemdesetih let odvijali v vrhu ZKJ. Slovenija je sicer zaradi stalnega nerganja in upiranja jugoslovanski povprečnosti v federaciji veljala za najbolj težavno republiko. O tem, kakšna naj bi bila Jugoslavija, pa je imela tudi zelo določeno predstavo. »Verjetno sem prvi srbski komunist, ki je dojel, da vi Slovenci niste za jugoslovanstvo, da ste za svojo samostojno nacionalno državo v okviru Jugoslavije, pod točno določenimi političnimi pogoji,« je v pismu Spomenki Hribar leta 1986 zapisal srbski pisatelj Dobrica Ćosić, duhovni oče Memoranduma Srbske akademije znanosti in umetnosti, dokumenta, ki je konec osemdesetih let postal

32 Več o tem Borak, Ekonomski vidiki.

programski akt za razbitje Jugoslavije.³³ Kljub različnim pogledom in konfliktu ob skupnih programskih jedrih so bili stiki slovenskih in srbskih intelektualcev še nekaj časa redni. Med pomembnejša srečanja sodi sestanek 14. novembra 1984 v gostilni Mrak v Ljubljani, kjer pa so se – ob sicer skupni ugotovitvi, »da je z obstoječo Jugoslavijo, v kateri se vsi počutimo le slabo, konec« – sprli ob vprašanju pravice do samoodločbe in s tem osamosvojitve (ki je bilo tedaj mišljeno kot konfederativni status Slovenije v Jugoslaviji).³⁴ Novorevijaški krog je srbskim intelektualcem ponudil posebno številko Nove revije, da bi v njej izrazili svoja stališča, vendar ti tega niso storili. Ćosić je čez eno leto, 23. novembra 1985, v pismu Niku Grafenauerju v zvezi s sestankom izrazil svoje občudovanje jasnosti in čvrstosti slovenskih pogledov, vendar tudi začudenje nad njihovim »podcenjevanjem in nerazumevanjem objektivnih preprek in pogojnosti uresničevanja optimalne avtonomije Slovenije«. Slovenska prizadevanja je imel za tvegan in neuresničljiv cilj. Hkrati pa je priznal, da Srbi svojega stališča do »nacionalnega jugoslovanskega vprašanja« in razumevanja »demokratskega socializma v sodobni civilizaciji« (nacionalnega programa) še nimajo in da bo trajalo še veliko časa, preden ga bodo dobili.³⁵ Ćosić je bil v pismu neiskren in je prikrival dejstvo, da je predsedstvo SANU že pol leta prej, 23. maja 1985, ustanovilo šestnajstčlansko komisijo, katere naloga je bila priprava Memoranduma o družbenih razmerah v državi, še posebej v Srbiji.³⁶

V Jugoslaviji je sredi osemdesetih let tudi sicer začel naraščati nacionalizem, ne samo na Kosovu in v Srbiji, ampak tudi na Hrvaškem. Je pa memorandum potencialno že obstoječe, a politično za silo še nekako zadrževane polemike med narodi tako glede preteklosti kot tudi aktualnih odnosov. Ko je oblast v Srbiji prevzel Slobodan Milošević, ki si je priljubljenost zgradil na prikazovanju ogroženosti srbskega in črnogorskega naroda v Jugoslaviji, je s tem srbsko uradno politiko približal idejam srbskih akademikov. S pomočjo množičnih zborovanj oziroma mitingov po obeh

33 Dobrica Ćosić o svoji polemiki z Dušanom Pirjevcom leta 1961. Pismo Spomenki Hribar novembra 1986, v: Hribar, *Slovenci kot nacija*, str. 239. Memorandum je bil v celoti objavljen v angleščini leta 1995 (Memorandum of the Serbian Academy of Sciences and Arts). V Jugoslaviji je v letu 1986 v raznih časopisih izhajal v povzetkih, krožile pa so kopije tipkopisa dokumenta.

34 ARS, AS 1589, šk. 2637/37, Informacija o sestanku predstavnikov meščanske desnice, ki iščejo elemente za skupno sodelovanje, 15. 11. 1985 (magnetogram prisluha, op. p.). Sestanka so se od Srbov udeležili Dobrica Ćosić, Mihajlo Marković in Ljubomir Tadić, od Slovencev pa Spomenka in Tine Hribar, Marjan Rožanc, Milan Apih, Ivan Urbančič in Taras Kermauner. Srečanje, ki naj bi bilo tajno, je posnela tudi SDV. Nekateri udeleženci, npr. Tine Hribar, so imeli sestanek za zelo pomemben (sovpadal naj bi z ugotovitvami novorevijaškega kroga, da slovensko samobitnost lahko zagotovi le konfederativni status), drugi, npr. Taras Kermauner (v pogovorih z avtorjem, december 1993–februar 1994), pa so menili, da ni imel prelomnega pomena, da je šlo bolj za neke vrste »tipanje«. Več o sestanku v: Hribar, *Nova osamosvojitvena volja Slovencev*, str. 279–293; isti, *Slovenska državnost*, str. 225, 238–240, 248–250.

35 Objavljeno v: Hribar, *Slovenci kot nacija*, str. 248–250.

36 Memorandum of the Serbian Academy of Sciences and Arts, str. 13.

avtonomnih pokrajinah, v Črni Gori in v Srbiji je odstranil svoje politične nasprotnike in začel postopoma ustvarjati razmere za uresničitev načrtov o Veliki Srbiji. Mitingi so pomenili pritisk tudi na druge republike in njihove voditelje.

Ena značilnosti dogajanja v Jugoslaviji v drugi polovici osemdesetih let so bila zborovanja Srbov in Črnogorcev (t. i. mitingi), na katerih so zahtevali spremembe v državi po svojem merilu. Zaradi mitingov, v ozadju katerih je bil Milošević, so odstopali izvoljeni politiki v Vojvodini in Črni gori, ki se niso želeli ukloniti njegovim političnim pogledom in zahtevam. Eno največjih zborovanj – udeležencev naj bi bilo nad milijon – je bilo 19. 11. 1988 na sotočju Save in Donave v Beogradu, imenovanem Ušće.

Odnos slovenskih oblasti do federacije v prvi polovici osemdesetih let je bil tih in zagrizen, a v glavnem jalov boj z naraščajočo centralizacijo. Slovenski politiki so dilemo videli predvsem v vprašanju, ali se bo krepilo samoupravljanje (združeno delo) ali država, ne pa v zgrešenosti sistema. Zavedanje, da bo potrebna nova nacionalna politika, je izrazil le starosta slovenskih komunistov France Klopčič, ki je leta 1983 daljnovidno napisal Slovenski nacionalni program med graditvijo socializma, a ga je tedanje vodstvo ZKS zavrnilo.³⁷

³⁷ Program je bil objavljen v: Sodobnost, 1984, št. 12, str. 1113–1116. Celotno dokumentacijo in razpravo o programu gl. v: Borec, 1992, št. 3.

Študentsko gibanje je usahnilo v drugi polovici sedemdesetih let, nekateri njegovi voditelji pa so skušali svoje (že precej spremenjene levičarske ideje) popularizirati skozi študentski kulturni center. Oblasti je močno razburil pank, ki se je v Sloveniji pojavil dokaj hitro, že leta 1977.³⁸ Sledile so še druge alternativne skupine, najodmevnejša je bila trboveljska skupina Laibach. Pankovskim skupinam so leta 1981 začeli očitati propagiranje nacizma (t. i. nacipank afera). Pank je doživljal medijsko gonjo, pankerji pa nasilje s strani policije. V javnem obsojanju sicer oblasti niso imele težkega dela. Panku je bilo nenaklonjeno splošno politično in kulturno ozračje, večinoma pa tudi intelektualci t. i. meščanske desnice. France Popit je zahteval politični obračun s pankom, Dimitrij Rupel pa je v svojih kritikah o njihovi glasbi pisal: »To morate preslišati« (z nekaj ironije bi lahko rekli, da je pank spodbudil zgodnje zavezništvo med partijo in t. i. meščansko opozicijo). Sicer pa začetniki panka niso imeli ambicije, da bi spreminjali svet. Bil je predvsem v funkciji širjenja javnega prostora, svobodnejšega delovanja in izražanja drugačnosti zunaj uradnih institucij, vendar je že sredi osemdesetih let postal del uveljavljene mladinske kulture, prerasel je v multimedijško kulturno dejavnost in začel dobivati tudi javne nagrade.

Gibanja civilne družbe so postala prve prvine sestavljanke spreminjajoče se politične podobe Slovenije. Zagon jim je dajala naraščajoča krivulja kritičnosti do nosilcev oblasti in deloma tudi sistema, ki pa je bila pri Slovencih protislovna. Po eni strani so izražali nezadovoljstvo z ZK in SZDL, posameznimi funkcionarji ter institucijami sistema, ki niso našle izhoda iz krize, po drugi strani je še leta 1986 60 odstotkov anketirancev zaupalo v sistem socialističnega samoupravljanja.³⁹

Mirovna, ekološka, feministična in druga gibanja, ki so sredi osemdesetih let tvorila močno civilno gibanje v Sloveniji, so v glavnem izšla iz mladinskih alternativnih klubov in organizacij. V njihovem okviru sta leta 1984 nastali tudi lezbična sekcija Lilith in homoseksualna sekcija Magnus (prvi tovrstni društvi v socialističnih državah). Do leta 1983 gibanja niso bila organizirana. Kongres ZSMS v Novem mestu leta 1982 je nastajajoča gibanja podprl. Leta 1986 se je popularnost alternativnih gibanj približevala zenitu, več kot 75 odstotkov anketirancev v javnomnenjski anketi jih je poznalo in več kot 45 odstotkov je bilo pripravljeno v njih sodelovati.⁴⁰

38 Več o zgodovini panka v zborniku Punk pod Slovenci. Najbolj analitično je o panku pisala revija Problemi v letih 1977 (t. i. pankovska številka) in 1982. Pank kot del alternativne kulture (subkulture) v Sloveniji v posameznih člankih obravnava zlasti Gregor Tomc, od tujih avtorjev pa Sabrina Petra Ramet (Balkan Babel). Zadnje sintetično delo je zbornik Punk je bil prej.

39 Roter, Slovenci smo kritični, str. 15.

40 ARS, AS 1931, šk. 2313, Značilnosti novih družbenih gibanj v Sloveniji, junij 1986; Dozorevanje slovenske samozavesti.

Kot najbolj 'čist' opozicijski pojav prve polovice osemdesetih let je bil zaznan začetek izhajanja Nove revije, ki je začela izhajati leta 1982 na pobudo slovenskih intelektualcev in po predhodnih dolgotrajnih razpravljanjih in nasprotovanju oblasti. Nekatera družbena vprašanja so se tako začela obravnavati »izven tistih ustaljenih oblik in možnosti, ki jih daje družbeni sistem«, kot je bilo to opredeljeno v eni tedanjih ocen političnega dogajanja. Sredi osemdesetih let so se začeli izstopi iz sindikata in poskusi ustanovitve vzporednih sindikalnih in mladinskih organizacij. Podobni pojavi (ustanavljanje neformalnih alternativnih skupin, ki so jih potem skušali legalizirati v okviru posameznih društev, zlasti Društva novinarjev in Sociološkega društva) so opazni tudi pri posameznih poklicih, npr. nekaterih novinarjih, ki so se sklicevali na geslo »Svoboda je svoboda tistih, ki mislijo drugače«. Ti posamični poskusi so dosegli višek, ko je France Tomšič 15. decembra 1987 ustanovil prvi neodvisni sindikat. To se je zgodilo nekaj dni po stavki delavcev v ljubljanski tovarni Litostroj in nato po njihovih demonstracijah pred skupščino. Sočasno je skušal ustanoviti tudi Socialdemokratsko zvezo Slovenije (vendar mu to ni uspelo, stranka je bila po pripravah decembra 1988 ustanovljena šele februarja 1989, zato je tudi v zgodovinisju delavska komponenta pluralizacije neupravičeno zapostavljena v primerjavi z intelektualno).

Do druge polovice osemdesetih let so se odnosi med oblastmi in neformalno opozicijo v glavnem vrteli okrog vprašanj, koliko svobode dovoliti v revialni, publicistični, kulturni dejavnosti. To je postajalo vedno bolj pomembno tudi zato, ker so postajali vedno bolj vplivni mladinski in drugi mediji: Katedra, Tribuna, Radio Študent; še posebej provokativna je bila Mladina, ki je s kritičnostjo izzivala zlasti JLA. Del nosilcev uredniške politike v mladinskih občilih je prešel k velikim časopisnim hišam ali odmevnejšim revijam (Teleks). ZSMS se je s podporo alternativnim gibanjem in kritiko (pogosto označevano kot 'pobalinsko') postopoma oddaljevala od vloge partijskega 'podmladka', neke vrste 'valilnice' partijskih kadrov. Mladinskim funkcionarjem ni bila več avtomatično zagotovljena bleščeča politična prihodnost, čeprav je organizacija ohranjala institucionalne vezi (članstvo v SZDL, raznih odborih in komisijah, tudi oblastnih organih) in finančno odvisnost od države.⁴¹

Z Rimskokatoliško cerkvijo je država že v šestdesetih letih začela iskati neke vrste modus vivendi, pa tudi sama Cerkev je še zlasti po prihodu novega nadškofa dr. Alojzija Šuštarja konec sedemdesetih let precej spremenila način ravnanja

41 Več o tem Vurnik, Med Marxom in punkom.

do oblasti. Nadškof Šuštar je oblastem na kulturne in nevsiljiv način, a jasno in odločno povedal, kaj so osnovne točke njegovega 'političnega' programa. V naslednjih letih je šlo predvsem za to, koliko od teh zahtev in na kakšen način uresničiti, da stvari ne bi izzvale preveč konfliktov. Cerkev je z državo v danih razmerah dosegla partnerski odnos, dialog z oblastmi je zato postavljala na prvo mesto, tudi na račun bolj odločne podpore nastajajoči opoziciji, kar so ji iz pozicijskih vrst (zlasti iz kroga Nove revije) v drugi polovici osemdesetih let nekateri intelektualci večkrat očitali.⁴²

Ena prvih uradnih institucij, ki je v prvi polovici osemdesetih let postopoma začela prestopati okvire samo kulturnega delovanja, je bilo Društvo slovenskih pisateljev, v katerem so bili sicer ljudje zelo različnih nazorov, tako člani ZKS kot njeni kritiki. Tako pot je nakazal že Tone Pavček, ki je bil predsednik v letih 1979–1983, še bolj pa njegova naslednika: Tone Partljič v letih 1983–1987 in Rudi Šeligo v letih 1987–1991; pod njegovim vodstvom se je DSP začelo intenzivno ukvarjati z ustavnimi vprašanji. Nastala je ustavna alternativa. Nova usmeritev se je kazala v odpiranju tem, ki so imele tudi politični predznak, upiranju naraščajočemu unitarizmu v kulturi in šolstvu (skupna programska jedra, o katerih je DSP 19. septembra 1983 organiziralo posvet, pa tudi sicer se je odzivalo v javnosti s pismi in opozorili posameznih članov), kritičen odnos do razmer v Zvezi pisateljev Jugoslavije, obramba umetniške svobode, javna obramba umetnikov, ki so bili obsojeni v drugih delih Jugoslavije. Na skupna programska jedra sta prva v javnosti postala pozorna dva slovenska pesnika: Ciril Zlobec in Janez Menart. Menart je začel zbirati informacije in gradivo, Zlobec pa se je takoj odzval in kritiziral zlasti skupna programska jedra za književnost, v katerih je bilo premalo slovenske književnosti. Predlog je poimenoval »antikulturen, antivzgojen, antiizobraževalen in antietičen«.⁴³ Trenja v Zvezi pisateljev Jugoslavije so se bolj odkrito začela na skupščini 14.–16. decembra 1982 v Somboru. Osnovna tema je bila sicer »družbeni in materialni položaj književne ustvarjalnosti«, polemiko pa so v resnici spodbudili nekateri referati s pisateljskega posveta v Kumrovcu junija 1981 o odnosu med književnostjo in politiko, ki jih je objavila Svetlost iz Kragujevca leta 1982. Sicer pa je bila Zveza pisateljev Jugoslavije prva

42 Več o tem Repe, *Katoliška cerkev in oblast*, str. 135–146.

43 Delo, 11. 8. 1983, str. 7, Tudi meni je zaprlo sapo (Ciril Zlobec). Nekateri zgodovinarji, npr. ameriška zgodovinarica Susan L. Woodward v knjigi *Balkan tragedy*, so odziv na skupna jedra kasneje razumeli kot prvi večji javni izraz slovenskega nacionalizma. Njene teze je zavrnila Leopoldina Plut - Pregelj v poglavju *Slovenia's Concerns About the Proposed Yugoslav Core Curriculum in the 1980s* v knjigi *The Replurartization of Slovenia in the 1980s*. O jedrih gl. tudi Menart, *Slovenec v Srboslaviji*; Sreš, *Skupna programska jedra*.

jugoslovanska organizacija, ki je (sprva neformalno) razpadla. Najbolj množično in najbolj odmevno dejanje DSP sredi osemdesetih let je bila organizacija javne tribune z naslovom Slovenski narod in slovenska kultura, 9. in 10. januarja 1985 v Ljubljani. Udeležilo se je je kakih 1200 poslušalcev (prvi dan po ocenah tiska okoli 700), o njej so poročali in jo komentirali vsi slovenski in številni jugoslovanski časopisi, v revijah in časopisih pa je bil objavljen tudi velik del referatov, bodisi v povzetkih bodisi v celoti.⁴⁴ S tribuno je razprava o nacionalnem vprašanju postala javna. Tribuna je tako odprla vsa ključna vprašanja demokratizacije in nacionalnega programa, ki so bila dve leti kasneje sintetizirana v 57. številki Nove revije, kar je bil jasen kazalnik, da je pobudo pri oblikovanju slovenskega nacionalnega programa prevzela intelektualna opozicija.

Sedeminpetdeseta številka Nove revije je izšla februarja 1987 in je vsebovala filozofske in sociološke razprave in eseje, ki so obravnavali vprašanje slovenskega naroda v sodobnem svetu. Najpomembnejše so napisali Tine Hribar, Ivan Urbančič, Dimitrij Rupel, Jože Pučnik, France Bučar in Peter Jambreč. Že pred tem so bili v prvi polovici osemdesetih let v različnih krogih obravnavani ali v revijah in časopisih objavljeni prispevki, ki so obravnavali slovensko nacionalno vprašanje, vendar so tisti v Novi reviji zbudili največ politične pozornosti in bili sčasoma sprejeti kot zasnova osrednjega slovenskega nacionalnega programa, neke vrste slovenski odgovor na Memorandum SANU. Osnovna misel, izražena v novorevijaških prispevkih, je bila, da se mora slovenski narod preoblikovati v nacijo, tj. doseči svojo državnost z izvirno suverenostjo, ki ne bo podrejena jugoslovanski. Obenem pa vpeljati nov pravni red, ki bo omogočil demokratično izražanje volje državljanov. Zahtevali so, da se ZK odzame 'skrbništvo' nad slovenskim narodom in da se uvede politični pluralizem.

Ti procesi so vplivali tudi na delovanje družbenopolitičnih organizacij. Najbolj množična, SZDL, je (tudi prek obvladovanja medijev) opravljala funkcijo »družbene kritike« nezaželenih tez in pojavov. Proti njim se je borila s t. i. administrativnimi ukrepi, to je zablembami posameznih številčk časopisov, zamenjavami urednikov oziroma uredništev, prepreditvijo tiskanja knjig ali posameznih člankov prek veta uredniških svetov ali s tem, da jim niso odobrili subvencij. Hkrati pa je SZDL tudi znotraj sebe širila prostor pluralizmu in leta 1988 v pravnem smislu pod tem zunanjim pritiskom omogočila nastanek prvih političnih zvez (predhodnic strank), izhajajoč iz teorije o »nestranskem

⁴⁴ Repe, Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije, 1, dok. 8, str. 114–130; celotno razpravo s tribune je februarja 1985 objavilo DSP v knjigi Slovenski narod in slovenska kultura.

pluralizmu«, v katerem naj bi bila SZDL neke vrste 'dežnik' za razne nazorsko in politično sicer različne skupine, vendar take, ki v osnovi sprejemajo samoupravni socializem.

Zapleten in včasih protisloven boj med opozicijo in oblastjo v Sloveniji, ki je bil posledica specifičnih razmer, tudi majhnosti prostora, medsebojne prepletenosti, sorodstvenih vezi, je potekal znotraj jugoslovanskega okvira, ki je odločilno vplival na slovenske razmere. Razmere v Sloveniji so se namreč precej razlikovale od razmer drugod po Jugoslaviji, kjer je 'partijska država' delovala nespremenjeno. V Sloveniji so se po 10. kongresu ZKS leta 1986, ko je vodenje prevzel Milan Kučan, začeli reformni procesi z nepredvidljivim koncem. Notranja opozicija v stranki jim je nasprotovala, zlasti je nasprotovala popušcanju opoziciji. France Popit je Kučanu tri leta kasneje, konec februarja 1989, pred dokončnim razhodom »starejših tovarišev« z reformisti, jasno povedal, da se oblast ne drži skupaj s »pridiganjem,« pač pa mora imeti partija nadzor nad sodišči, sekretariatom za notranje zadeve in vojsko.⁴⁵

Razmer v Sloveniji zvezni funkcionarji in funkcionarji po drugih republikah niso razumeli in so ocenjevali, da slovensko vodstvo ne želi obračunati z opozicijo in jo ščiti, še zlasti tisto, ki je bila protijugoslovansko usmerjena, saj samo izraža njena stališča.

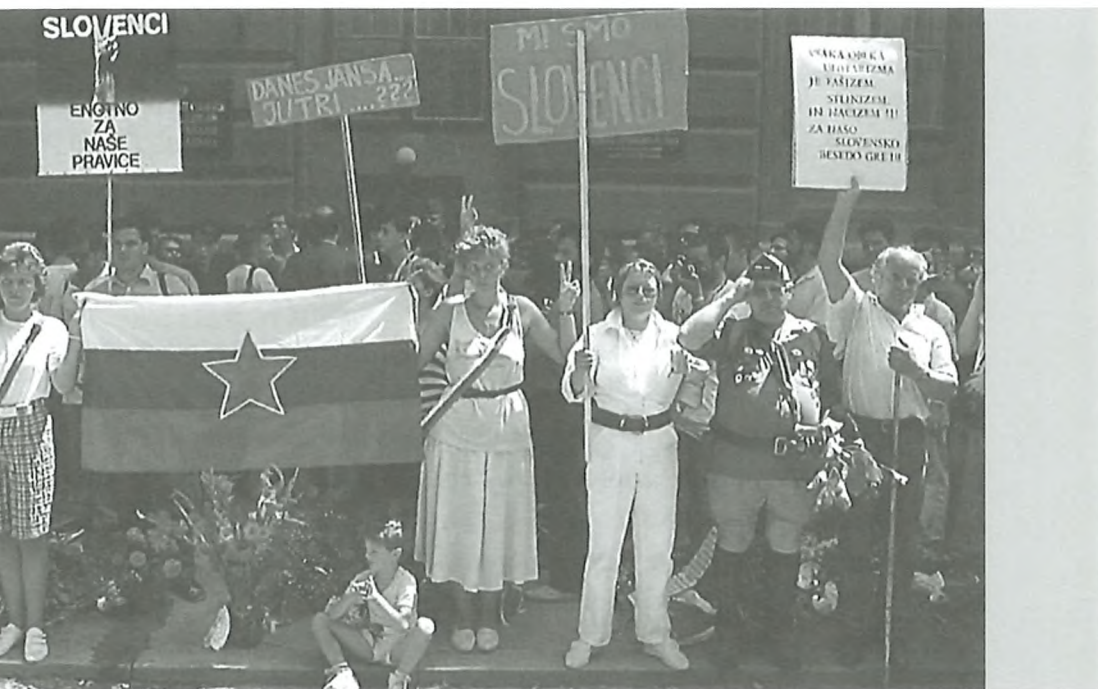
V oblastnih krogih so sprva prispevke obsodili in s posameznimi avtorji in številko v celoti polemizirali, ni pa prišlo do ostrejših administrativnih ukrepov (npr. prepovedi revije) in tudi ne do sodnih pregonov, kar je že bil izraz reformnih procesov znotraj ZKS. Ne glede na ostre ocene delovanja opozicije je demokratizacija v Sloveniji tedaj že dosegla raven, na kateri so vsaj načeloma nekatere »meščanske« pravice postajale del splošnega državljskega standarda. Seveda pa ta relativno »mehak« odnos do opozicije v Sloveniji ni bil izraz institucionalnih sprememb, pač pa je bil odvisen predvsem od tolerančne stopnje, ki so jo premogli ljudje na vodilnih položajih, in od njihove pripravljenosti (tudi možnosti), da doseženo raven demokratizacije branijo pred pritiski iz centra. Razdvojene so bile tudi oblasti same, kar so nekateri novinarji opazili in potem načrtno potencirali razlike med posameznimi politikami. Specifičnost slovenskih razmer je dr. Vlado Miheljak ironično opisal takole: »V kliničnem smislu so bili zato komunisti pravzaprav idealni oblastniki. S tem, ko so ignorirali manifestne potrebe oporečnikov, so jim nudili izjemno zadovoljstvo. Ignorirali so jih, a

45 ARS, AS 1589, t. e. 1055, Stenografske beležke s sestanka predsednika Predsedstva CK ZKS Milana Kučana in starejših članov ZKS 28. 2. 1989 ob 11. uri v prostorih CK ZK Slovenije.

jim pustili neizmerno govoriti, pisati in podpisovati. Tako je bilo razmerje med enopartijsko, a dovolj neavtoritarno in nekonsekventno oblastjo in oporečniki naravnost idealno: komunisti so vladali, oporečniki so govorili in podpisovali. Čisto na koncu, preden smo sneli slike gospoda, ki je živel najprej na veliki, kasneje pa (ne prav dolgo) na eni nogi, smo bili vsi vse. Vsi oblastniki in vsi oporečniki. Marksistični center ZKS je, denimo, vsaj na štirinajst dni, če že ne vsak teden, organiziral kakšno okroglo mizo ali problemsko konferenco, na katero smo bili vsi vabljeni, da smo udrihali čez partijo in čez enoumje. Partijci so vse skupaj ne samo stoično prenašali, ampak so v kritiki in samokritiki celo prednjačili. In povrh so nas še nagradili s pol dnevnice, kavo s smetano in gostim sokom.«⁴⁶

Vrh je množično gibanje, poimenovano »slovenska pomlad« doseglo ob sojenju četverici poleti 1988. Konec julija 1988 je pred vojaškim sodiščem v Ljubljani JLA uprizorila sodni proces proti četverici (Janez Janša, mladinski funkcionar in publicist tednika Mladine, David Tasić in Franci Zavrl, novinarja Mladine, in Ivan Borštner, zastavnik JLA). Aretacije civilnih obtožencev in prva zaslišanja so sicer konec maja in v začetku junija izvedli slovenski varnostni organi, nato pa so obtožene na podlagi tedanje zakonodaje predali preiskovalnim in sodnim organom JLA. Formalna obtožba je zadevala izdajo vojaške skrivnosti. Šlo je za zaupen dokument JLA iz januarja 1988, ki so ga našli v tajni preiskavi, v katerem je poveljnik 9. armadne oblasti v Ljubljani zaradi razmer v Sloveniji in predvidevanja, da bo vojska izvedla aretacije svojih nasprotnikov v Sloveniji, poostril ukrepe bojne pripravljenosti svojih enot. Po aretaciji Janše 31. maja je bil na pobudo Igorja Bavčarja ustanovljen odbor za varstvo pravic Janeza Janše, ki se je, ko se je število aretiranih povečalo še za tri osebe, 3. junija 1988 preimenoval v Odbor za varstvo človekovih pravic. Odbor je postal najmočnejša organizacija civilne družbe v času »slovenske pomladi«. V odbor je pristopilo več sto tisoč individualnih članov in več kot tisoč različnih organizacij. Organiziral je razne oblike protestov, ki so višek dosegli z zborovanjem nekaj deset tisoč ljudi 21. junija 1988 na Trgu osvoboditve v Ljubljani. V času sojenja so množice nepretrgoma protestirale pred vojaškim sodiščem na Roški ulici. Po sojenju je odbor s svojim prizadevanjem za varstvo človekovih pravic nadaljeval, znotraj njega pa se je začela kazati heterogenost stališč, še zlasti glede vprašanja, ali vztrajati zgolj pri varstvu človekovih pravic ali aktivneje poseči v politično delovanje. Vodstvo

46 Mihelj, Slovenci padajo v nebo, str. 15.

Na Roški cesti v Ljubljani, kjer je bilo vojaško sodišče, to je julija 1988 sodilo Janezu Janši, Ivanu Borštnerju, Davidu Tasiču in Franciju Zavrlu, so se njim v podporo in v protest, ker je sodni proces potekal v srbsko-hrvaškem jeziku, vsakodnevno zbirali ljudje in protestirali zaradi tega. Eno od osrednjih gesel protestnikov je bilo: »Slovinci, enotno za naše pravice«.

odbora se je nato ob nastajajočem političnem pluralizmu porazdelilo med razne stranke in odbor je nehal delovati, čeprav je formalno obstajal do aprila 1990.⁴⁷

Jugoslovanske razmere so 27. februarja 1989 pripeljale nastajajočo opozicijo in oblast do skupnega nastopa na zborovanju v Cankarjevem domu, ki je bilo namenjeno podpori stavkajočim rudarjem na Kosovu. Od tu naprej je opazno soglasje pri iskanju skupnega nacionalnega programa, čemur je bila namenjena vrsta sestankov spomladi 1989. Razlike med opozicijo in oblastjo so bile, tako kar zadeva odnos do Jugoslavije kot tudi glede političnega sistema, vidne iz dveh dokumentov: Majniške deklaracije in Temeljne listine. Temeljna listina je bila manj radikalna od Majniške deklaracije, rešitev je iskala v okviru jugoslovanske

⁴⁷ Več o tem Žerdin, Generali brez kape; Repe, Jutri je nov dan; isti, Slovenci v osemdesetih.

federacije in še vedno je zagovarjala samoupravljanje, čeprav v redefinirani obliki. Tekmovanje med privrženci ene in druge listine se je izrazilo skozi podpisovanje, ilustrativno za tedanje razmere pa je, da so mnogi podpisali kar obe. Opozicija je v naslednjih mesecih Temeljni listini očitala, da vnaprej pristaja na federalni okvir in zaradi tega ovira proces osamosvajanja. Zgodovinske preizkušnje Temeljna listina v primerjavi z bolj radikalno Majniško deklaracijo ni zdržala. Kljub kritičnim ocenam pa je upravičila svojo funkcijo. Vzpostavila je preglednost političnih opcij.

Kljub razhodu ob obeh listinah so se stališča opozicije in oblasti v pomembnih točkah, ki so zadevale položaj Slovenije, začela približevati. To se je pokazalo že nekaj mesecev kasneje, pri sprejemu amandmajev na slovensko ustavo septembra 1989. Na delo skupščinske ustavne komisije je namreč posredno ali neposredno precej vplival opozicijski Zbor za ustavo, ki je komisiji redno pošiljal svoja stališča, spodbujal pa tudi pritisk javnosti. Od leta 1987 dalje, ko so se začele razprave o spremembi jugoslovanske ustave – nekaj amandmajev nanjo, tudi centralistično usmerjenih, je bilo s soglasjem slovenskih oblasti in ob nasprotovanju neformalne opozicije sprejetih leta 1988 –, se je v Sloveniji oblikovala ustavna alternativa, ki je začela pripravljati predlog nove slovenske ustave.⁴⁸ Slovenski ustavni amandmaji so v vseh organih zveznega vodstva in tudi v vodstvu ZKJ naleteli na izjemno ostro nasprotovanje, njihov sprejem so hoteli na vsak način preprečiti, znova so se pojavile grožnje z uvedbo izrednega stanja, ki jih je Slovenija doživljala od leta 1987 dalje, najbolj intenzivno leta 1988. Kritizirani ali popolnoma zavračani so bili zlasti tisti amandmaji, ki govorijo o pravici do samoodločbe, odcepitve in združitve, in amandmaji o ekonomski suverenosti in pristojnosti federacije na ozemlju Slovenije. Slovenski vsebinski argumenti in sklicevanje na to, da je Srbija že konec marca 1989 spremenila jugoslovanski ustavni red in takrat zahtevala, da se druge republike ne vmešavajo v njene »notranje« zadeve, niso zalegli. Proti amandmajem so se izrekli vsi federalni organi, napovedani pa so bili vlaki protestnikov iz drugih delov Jugoslavije, ki naj bi prišli v Slovenijo. Na drugi strani so vse slovenske družbenopolitične organizacije in vsi vidnejši politiki amandmaje javno podprli. 27. septembra 1989 so bili amandmaji v slovenski skupščini kljub vsem pritiskom sprejeti, na slovesno razglasitev pa je neposredno iz ZDA, kjer je bil na obisku, prišel tudi predsednik Predsedstva SFRJ Janez Drnovšek. Ker vojska ni imela

48 O ustavnih spremembah; Hribar, Slovenska državnost; isti, Slovenci kot nacija; Bučar, Prehod čez rdeče morje; Jambreč, Ustavna demokracija.

dovolj poguma, da bi ob sprejetju ustavnih amandmajev v Sloveniji izvedla izredne razmere, kot je sprva načrtovala, sta v akcijo stopila Slobodan Milošević in srbski vrh.

Ilustrirajmo kompleksne razmere, v katerih se je po sprejetju amandmajev znašla slovenska politika, z razpravo na eni od sej republiškega vodstva. Po sprejetju septembrskih ustavnih amandmajev je na temelju poročil in analiz SDV oblast analizirala razmere v Jugoslaviji in njihove posledice za Slovenijo. Ob napovedih »mitinga resnice« v Ljubljani, s katerimi naj bi zrušili slovensko vodstvo, so poročila SDV dokaj natančno kazala največje krizne točke v Jugoslaviji in nakazovala možen (krvav) razvoj dogodkov, do katerega je leto in pol kasneje tudi prišlo. Oblast je zato ocenjevala, da za prehod v večstrankarski pluralizem in izvedbo volitev potrebuje zelo odgovorno opozicijo, saj sicer lahko pride do neobvladljivega dogajanja. »Smo pred tem, da bo Slovenec še vedno živel po meri komunistov, ker ne bomo mogli dobiti oz. ne bomo dobili adekvatnega partnerja za resen dialog. Ali, če pogledamo drugo skrajnost, pomeni to, da preidemo z mere komunistov na mere nekoga drugega, ki pa ta čas ni, vsaj kolikor je meni znano, ponudil nikakršnega programa, ki bi bil vreden resnega dialoga. Lahko bomo jutri imeli na cesti množice, ki ne bodo imele nikogar, na katerega bi se lahko obrnile in vodile dialog o svojih problemih. Takih situacij se v organih za notranje zadeve najbolj bojimo, najhuje je takrat, ko imaš pred sabo množico nezadovoljnih ljudi, pa se nimaš s kom pogovarjati.«⁴⁹ Tomaž Ertl je tudi ocenjeval, da Slovenija v Jugoslaviji nima zaveznikov, da t. i. zahodna delitev, to je teza o bizantinskem jugovzhodnem delu Jugoslavije in o naprednem zahodnem, ne drži. Hrvati se bodo v konkretnih primerih obnašali tako, kot so se ob sprejemanju ustavnih amandmajev in ob drugih agresivnih posegih v Slovenijo. Na Hrvaškem je bila utišana t. i. hrvaška pomlad, ideja pa je še vedno močno prisotna, na pohodu je klerikalni nacionalizem v najslabšem pomenu te besede, vse več je petja ustaških pesmi, ker za Hrvate to pomeni simbol neodvisne države Hrvaške. Hrvaško politično vodstvo je obremenjeno s procesi proti drugače mislečim, nezadovoljni so, ker se slovenski mediji (Mladina) ukvarjajo s hrvaško pomladjo in njenimi predstavniki in s hrvaško emigracijo. Hrvaška alternativa trdi, da je bil Hrvaški »izrezan trebuh« z Bosno in Hercegovino. BiH je izredno nevarna tempirana bomba. Tam se spori med Hrvati in Srbi in Muslimani obnavljajo. Situacija bo bistveno drugačna kot na Kosovu, kjer se

49 ARS, AS 1944, šk. 57, Magnetogram 71. seje P SRS, 6. 10. 1989, str. 11, Razprava Tomaža Ertla.

Albanci spopadajo z njim neprijazno državo. V Bosni bo država vedno tepena, ker se nikoli ne bo prav postavila. Odposlanci BiH se v zveznih organih pojavljajo kot neenotna skupina. Bosna je značilna še po nečem. Pred leti je imelo veliko podporo namigovanje nekaterih arabskih držav, da bi se morali Muslimani v Bosni prizadevati za samostojno avtonomijo, ki bi jo nato razširili v republiko, malo na račun Črne gore in Kosova, ker bi bila to po oceni ekscentričnih voditeljev, kot sta Homeini in Gadafi, odskočna deska za prodor islamizma v Evropo. Zahodna Evropa ni pripravljena priznati kakršnega koli razbijanja Jugoslavije, to pa je tudi posledica strahu pred prodorom islama. Morda to ni najbolj pomemben, gotovo pa je eden od argumentov, da Jugoslavija ostane, kakršna je, da jutri ne bo tu pet držav in bi se morali ukvarjati z vsako posebej.

Protibirokratske revolucije v Vojvodini niso izvedli Lale, ampak koloni. Tudi mi imamo svoje kolone. Ne verjamem, da bi sedaj (po sprejemu amandmajev) lahko našel kdor koli kaj, zaradi česar bi oklical izredne razmere v Sloveniji. V Smernicah (za izvedbo izrednih razmer) so našteje točke, po katerih moraš dobiti argumente za to. Živelj iz drugih republik pri nas je v večini prestrašen in neopredeljen. Vendar, če jutri tisti, ki so prepričani, da je to njihova državljanska dolžnost, skušajo v Sloveniji z nekimi agresivnimi posegi pokazati, da se ne strinjajo s slovensko ustavo, slovensko politiko itd., pa jih ne bi težko dobili na svojo stran. Priključili bi se ji iz strahu, da jih bomo jutri pošiljali iz Slovenije kot tehnološki višek, hkrati se bojijo, da bo šovinizem – ki je vsak dan hujši – vse več je napadov na njih, tudi tiste, ki povsem mirno in pošteno delajo v naši republici – povzročil, da jih bomo počasi začeli izganjati. Ni nam treba več kot 2000, 3000 ljudi, ki organizirajo pohod. Ena od točk Smernic (verjetno smernice vojaškega vrha za uvedbo izrednih razmer) pravi, da je uvedba razmer možna »v primeru rušilnega kršenja javnega reda in miru«. Povod je lahko torej tudi to.

Slovenska opozicija je v tem trenutku hudo prizadeta. Trdno so prepričani, da so ustavni amandmaji njihovo delo, slavo pa žanje nekdo drug. Vsi so prepričani, da sta ZK in tudi slovensko vodstvo ob sprejetju amandmajev pridobilo kar veliko točk. Realno je pričakovati samo eno možnost: čim prej slovensko vodstvo kar najbolj kompromitirati. To se že kaže v trditvah, da ustava nič ne pomeni in da ZK še zdaleč ne misli tega, kar govori. Ertl je še opozoril, da zvezni organi delovanje slovenske SDV in njegovo delovanje štejejo za nezakonito, češ da ni več del enotne varnostne službe, ker ne upošteva zveznih pravil, na kar ga opozarja zvezni sekretar, ker sam upošteva republiška stališča in se pokorava slovenski skupščini, kar je po zakonu dolžan. O tem, tudi o pravilih SDV, bo sedaj

presojalo Zvezno ustavno sodišče. Sam se je znašel v zelo težkem položaju, ker dvema gospodarjema pač ni mogoče služiti. Tudi slovenska SDV je v zelo težkem položaju, v desetih letih se je postopoma osamosvojila in je tudi »v špici sodobne tehnologije«, ukrepi so bistveno drugačni kot v drugih delih Jugoslavije, tudi poročila so že leta javna. »Toda kolektiv se bo razšel, ker nenehno živi pod grožnjo, da se bo tudi takrat, ko dela iz najglobljega prepričanja, da dela dobro za Slovenijo, znašel na zatožni klopi.«⁵⁰

Predsednik izvršnega sveta Dušan Šinigoj je ocenjeval, da se je slovensko vodstvo znašlo v položaju, ko mu bodo očitali, da se zavzema za kapitalizem, oni pa za socializem in samoupravljanje. Hkrati pa je bilo že povedano, »da JLA ne bo dovolila, da bi Zveza komunistov sestopila z oblasti.«⁵¹

Kučanova ocena, najbrž v luči začetih razprav na t. i. Smoletovi okrogli mizi, je bila, da ga morebitno kompromitiranje s strani alternative ne skrbi, bi pa morali imeti pobudo pri volilnem zakonu in zakonu o političnem delovanju. Ljudem je treba povedati, da bodo volitve izraz njihove volje in da nobena politična mahinacija z razporejanjem sil ne more dobiti volitev pred dejanskimi volitvami; mišljena je vnaprejšnja delitev oblasti po poljskem vzoru. Gre za željo, da bi nekdo volitve dobil pred volitvami, ker ni prepričan, da bi se na njih potrdila pričakovanja. »Če se ne bo zgodil kakšen revolucionarni pretres oziroma pretres v družbi, ki bi na ljudi spet vplival tako iracionalno kot zadnje čase vplivajo stvari, potem mislim, da ni kake velike nevarnosti, da ob našem pametnem nastopanju vendar le ta socialistična perspektiva ne bi dobila večinske podpore Slovencev, s temi ljudmi je enostavno preveč tvegano, to ljudje vidijo.«⁵² Glede SDV je menil, da bo zvezno ustavno sodišče pred dilemo, saj gre pri odločitvi v bistvu za vprašanje tajnih uradnih listov (ti so bili v Sloveniji namreč tedaj že ukinjeni). Ocenil je, da je delovanje slovenske SDV treba ohraniti, saj so tu že tudi druge službe: beograjska, torej srbska SDV – ne zvezna – »natančno ve, kaj se v Sloveniji dogaja, za vsakega izmed nas, kaj počne, s kom kontaktira itd., da ne rečem še kaj drugega«. Poleg vojaške službe, ki ima svojo logiko in svoja pooblastila, pa so »tu še druge službe v funkciji popolnoma drugih ciljev, ne več v cilju čuvanja integritete Jugoslavije in ustavnega reda, ampak v cilju kompromitiranja slovenske politike. Za to jim gre in pri tem se bodo lahko ujeli tudi s temi silami pri nas doma.«⁵³

50 Prav tam, str. 14.

51 Prav tam, str. 31, Razprava Dušana Šinigoja.

52 Prav tam, str. 36, Razprava Milana Kučana.

53 Prav tam, str. 37.

Pri preprečitvi »mitinga resnice« je bila z odobritvijo političnega vrha v obrambo Slovenije nato prvič neposredno angažirana milica. Slovenije se je Miloševićev propagandni stroj lotil s preizkušeno tezo, da slovensko vodstvo ne obvladuje razmer in da ga je zato treba zamenjati oziroma zrušiti. Glavni organizator protibirokratske revolucije Miroslav Šolevič je že po zborovanju v Cankarjevem domu februarja 1989 obljubil, da bo 25. marca 1989 v Ljubljani organiziral protestni miting. Prvo organizacijo mitinga v Ljubljani so sicer načrtovali že celo pred tem, v mitingaškem valu poleti in jeseni 1988, vendar bi organizacija terjala več priprav, takratni najpomembnejši cilj organizatorjev pa je bil, da disciplinirajo »srbska« ozemlja. Zato so ponovno poskusili 1. decembra 1989, vendar so se slovenska oblast (še posebej republiški sekretar za notranje zadeve Ertl, ki je bil operativno najbolj odgovoren), SDV in slovenska milica z odlično organizirano akcijo, poimenovano Sever, temu odločno uprli, tudi za ceno morebitnega spopada in prelijanja krvi, čeprav so se temu – kolikor je bilo v njihovi moči – hoteli izogniti. S tem so preprečili poskus, da bi slovensko vodstvo zamenjale nahujskane množice iz drugih republik, dokazali, da v Sloveniji veljata red iz zakon in da demokratizacija poteka organizirano, dogovorno, s postopnim spreminjanjem zakonodaje in njenim spoštovanjem ter s spoštovanjem legalnih institucij. Hkrati pa je akcija Sever tedaj prvič pokazala, da je Slovenija sposobna tudi s silo - s svojo milico - zavarovati svojo tedaj še republiško suverenost in doseženo stopnjo demokracije. Tega sporočila ne jugoslovanske in ne srbske oblasti in prav tako ne vrh JLA niso bili sposobni dojeti.⁵⁴

Pozno jeseni 1989 se je politični prostor izoblikoval. Že prej, 12. maja 1988 je bila v Ljubljani ustanovljena Slovenska kmečka zveza (SKZ), ki je izšla iz Zadrुžne zveze Slovenije in se je razglašala za stanovsko organizacijo. 11. januarja 1989 je bila ustanovljena tudi Slovenska demokratična zveza (SDZ), ki je združevala predvsem kulturne delavce. 16. februarja 1989 je bila ustanovljena Socialdemokratska zveza Slovenije. Okrepilo se je tudi krščansko socialno gibanje okrog Revije 2000, iz katerega se je del izločil in 10. marca ustanovil stranko Slovenski krščanski demokrati, 11. junija so nastali Zeleni Slovenije in kasneje še druge manjše politične zveze oziroma stranke. Prve zveze so bile zaradi ustavnih določil najprej v okviru Socialistične zveze delovnega ljudstva, s sprejetjem nove volilne zakonodaje decembra 1989 pa so dobile možnost tudi samostojne registracije. Tudi nekdanje družbenopolitične organizacije so se

54 Bukovnik, Sever; Ob 10. obletnici akcije Sever.

preoblikovale v stranke, ZKS, ki je potem na volitvah kot posamična stranka še vedno dobila največ glasov, je postala Stranka demokratične prenove (kasneje socialdemokratska stranka), ZSMS liberalna stranka, SZDL pa socialistična.⁵⁵

Jeseni 1989, po razhodu ob pisanju skupne listine z nacionalnim programom, se je dialog med oblastmi in tedaj že izoblikovano opozicijo nadaljeval za okroglo mizo v okviru SZDL, t. i. Smoletovo okroglo mizo (po Jožetu Smoletu, predsedniku Republiške konference SZDL). Okrogla miza je bila ustanovljena na sestanku 22. in 23. septembra (takrat je bil sprejet tudi začasni poslovnik), dan pred tem je njeno ustanovitev potrdilo predsedstvo RK SZDL, vendar na koncu ni uspela.⁵⁶ Opozicija – njena stališča je največkrat predstavil Pučnik – je bila prepričana, da jo hoče oblast z Okroglo mizo izigravati, zato sta del opozicije (DSP, Klub 89, Odbor za varstvo človekovih pravic, Sekcija za kulturo miru, Slovenska demokratična zveza, Slovenska kmečka zveza in Zveza slovenske kmečke mladine, Slovensko krščansko socialno gibanje, Socialdemokratska zveza Slovenije, Zeleni Slovenije) in tudi »vladajoča« ZSMS svoje poglede na volitve strnila v izjavi Kakšne volitve hočemo,⁵⁷ dvom o dobronamernosti oblasti pa so izrazili v besedilu Zakaj na taki okrogli mizi ne želimo več sodelovati.

Odziv na propadlo okroglo mizo je bila ustanovitev koalicije Demos. Ta je bila ustanovljena 27. novembra 1989, naprej po sistemu »tri plus ena« (SDZ, SDSS KDS), medtem ko je Kmečka zveza podpirala skupni program, na volitvah pa je nameravala nastopiti s samostojno listo. 8 januarja 1990 so se Demosu pridružili še Zeleni Slovenije, pa tudi Kmečka zveza, ta je sicer nihala med Demosom in ZSMS, se je na koncu vključila kot polnopravna članica. Še pred volitvami sta v Demos vstopili tudi dve manjši stranki, Slovenska obrtniška stranka (kasneje Liberalna stranka) in Sivi panterji (upokojenska stranka). Koalicijo je vodilo predsedstvo, ki sta ga sestavljala po dva člana vsake stranke, predsednik pa je postal dr. Jože Pučnik. Osnovni točki Demosovega volilnega programa sta bili suverena Slovenija in parlamentarna demokracija, precejšen del volilne strategije pa je temeljil na protikomunizmu.

Po sprejetju zakona o političnem združevanju 27. decembra 1989 so se zveze spremenile v stranke, enako tudi tri družbenopolitične organizacije (ZSMS, ZKS, SZDL). Slovenski komunisti so 20. januarja 1990 zapustili 14. (izredni) kongres ZKJ, ker so bili vsi njihovi predlogi za demokratizacijo

55 Več o programih zvez in nato strank v: Repe, Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije, 2, dok. 29–48, str. 131–208; program Demos v: Repe, Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije, 1, dok. 45, str. 216–218.

56 Repe, Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije, 1, dok. 41, str. 203–204.

57 Prav tam, dok. 40, str. 200–203.

Jugoslavije in Zveze komunistov zavrjnjeni. ZKJ je nato razpadla, ZKS pa je sprejela socialdemokratski program in začela tekmovati z drugimi strankami za naklonjenost volivcev. Prehod iz enostrankarskega v večstrankarski sistem je bil izpeljan na tako kulturnen in korekten način, da tudi z današnje časovne oddaljenosti zasluži pozitivno zgodovinsko oceno. V formalnem smislu so bile, kar zadeva volitve, prvo pomembno, danes pogosto prezrto dejanje konec marca 1989 splošne volitve z več kandidati za člana Predsedstva SFRJ. Sicer še vedno v organizaciji SZDL so potekale demokratično in na njih je na koncu v tekmi z Markom Bulcem, uradnim kandidatom oblasti, nepričakovano zmagal dotlej v javnosti neznani dr. Janez Drnovšek.

Po dogovornem prehodu v večstrankarstvo so bile 8. aprila 1990 v Sloveniji prve povojne demokratične in večstrankarske volitve. Hkrati s parlamentarnimi so potekale tudi predsedniške volitve. Ker je deloma ostal še stari pravni sistem, so volitve potekale za tri zборе: družbenopolitični zbor, zbor občin in zbor združenega dela, obstajalo pa je še vedno tudi predsedstvo republike. Za mesto predsednika so se potegovali štirje kandidati, za štiri mesta v predsedstvu pa dvanajst kandidatov. Na koncu je v drugem krogu zmagal Milan Kučan kot predsedniški kandidat, člani predsedstva pa so postali Ciril Zlobec, dr. Matjaž Kmecl, dr. Dušan Plut in Ivan Oman. Na parlamentarnih volitvah je s približno 55 odstotki zmagal Demos, ki je dobil večino v družbenopolitičnem zboru (47 sedežev od 80) in zboru občin (50 glasov od 80), medtem ko so v zboru združenega dela imele večino prejšnja ZK, mladinska organizacija (preimenovana v ZSMS - liberalna stranka) in socialisti, ki so izšli iz socialistične zveze (Demos je dobil približno 30 glasov, strankarske razporeditve namreč ni bilo mogoče natančno določiti). Predsednik novega parlamenta je postal dr. France Bučar, vlado pa je sestavil Lojze Peterle, ker so krščanski demokrati znotraj Demosa dobili največ glasov. Proces pluralizacije slovenske družbe se je končal s konstituiranjem večstrankarske skupščine. 8. julija 1990 je bila pred množičnim grobiščem domobrancev v Kočevskem rogu tudi množična spravna slovesnost, postavili pa so spomenik žrtvam povojnih pobojev. S slovesnostjo, na kateri sta govorila predsednik predsedstva Milan Kučan in ljubljanski metropolit dr. Alojzij Šuštar, so skušali na simbolni ravni preseči ideološki konflikt med Slovenci.

Politično razmerje sil med novimi strankami in starimi političnimi silami je bilo razdeljeno skoraj na polovico, pa tudi sicer je bilo obdobje spomladi 1990 izjemno težko. Slovensko gospodarstvo je preživljalo agonijo, dušili so ga zvezni ukrepi, izgubljalo je jugoslovanski trg, Srbija ga je načrtno blokirala. Med novo

Izvršni svet skupščine RS – 'slovenska vlada', na dan imenovanja 16. maja 1990 pred vhodom v skupščino

oblastjo in opozicijo je vladalo veliko nezaupanje. Vrh JLA je še pred volitvami iskal legalno pot za uvedbo izrednih razmer v Sloveniji in s tem za preprečitev volitev. Pričakoval je podporo SZ in zadržano ravnanje (toleriranje) ZDA, Nata in evropskih držav, ki so bile naklonjene ohranitvi Jugoslavije. Domneval je, da bi zahodni politiki, če bi bila stvar izpeljana hitro in učinkovito, stvar verjetno sprejeli. Poleg stalno napetih razmer na Kosovu je največjo nevarnost za obstoj Jugoslavije videl v nastanku nacionalnih strank, o katerih je menil, da so protijugoslovanske in protikomunistične ter da jim je cilj razbitje Jugoslavije. Štab vrhovnega poveljstva je zato od predsedstva zahteval, naj zagotovi delovanje federacije in naj prepreči večstrankarske volitve, češ da bi zmaga nacionalnih strank pripeljala do razbitja Jugoslavije. Ker predsedstvo v zvezi s tem ni sprejelo kakih posebnih sklepov, je vojska pred volitvami izvajala zastraševalne manevre v Sloveniji in na Hrvaškem, poleg tega je general Veljko Kadijević obiskal obe republiki, kar je bilo razumljeno kot pritisk in zastraševanje. V Sloveniji je JLA skušala tudi neposredno vplivati na volitve. Proti Jožetu Pučniku, predsedniku Demosa in kandidatu za predsednika slovenskega predsedstva, so vojaški organi v Mariboru vložili obtožnico zaradi plakata z naslovom Demos za slovensko vojsko, ki ga je podpisal Pučnik. S plakatom naj bi »grobo žalil JLA s trditvami, da vojska ni sposobna braniti države pred zunanjim sovražnikom, da ubija naše otroke, zastruplja naše gospodarstvo in ogroža našo svobodo«, kot so zapisali.

Poteza vojske je bila kontraproduktivna, mariborski javni tožilec Karel Rajniš je ovadbo zavrzel, Demosova priljubljenost pa se je še povečala.⁵⁸

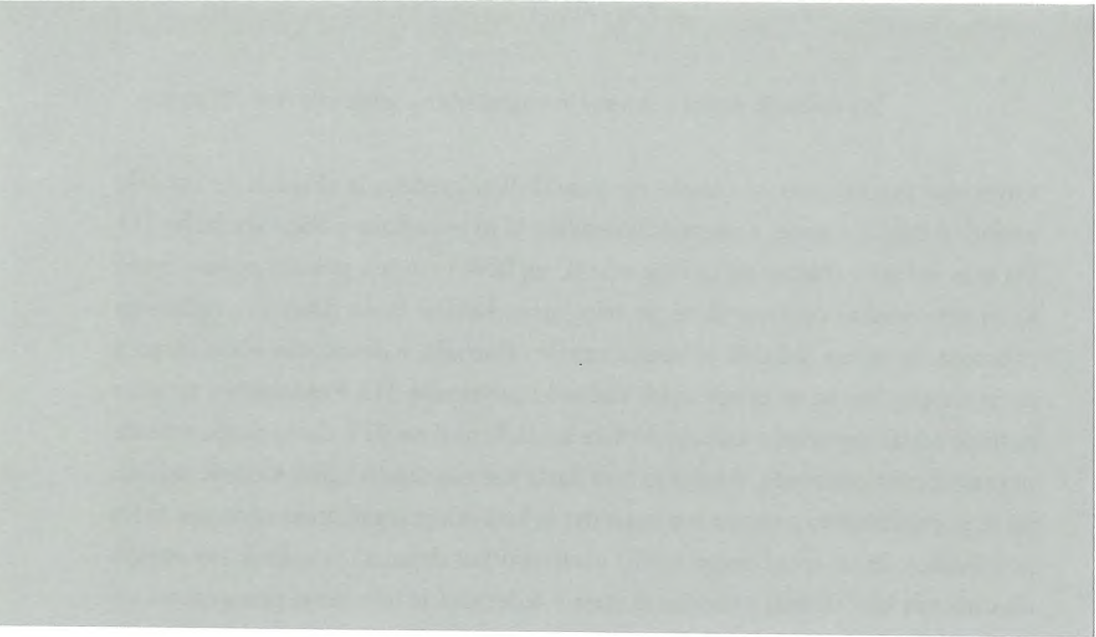
Aprila 1990, ko je postalo jasno, da večstrankarskih volitev ne bo mogoče preprečiti, je vrh JLA začel pripravljati konkretne ukrepe. Tokrat je nameraval do konca odvzeti pristojnosti glede TO, ker da je Demos trdno opredeljen za slovensko vojsko, v Sloveniji pa da že pripravljajo program lastne oborožitve. Vrh JLA je šlo na roke, da je 15. maja vodenje Predsedstva SFRJ prevzel Borisav Jović. Ta je v trdem uvodnem govoru dejal, da lahko, kdor hoče, odide iz Jugoslavije po mirni poti, vendar je treba prej sprejeti zakon o odcepitvi. S Kadijevićem sta hotela čim prej tudi uresničiti dogovorjeni načrt o razorožitvi TO. Že naslednji dan, 16. maja, je predsedstvo pod točko »položaj v državi« obravnavalo gradivo Sveta za varstvo ustavne ureditve, med katerim je bila znova informacija o napadih na JLA, ki je bila usmerjena izrazito protislovensko. Informaciji je nasprotoval edino Drnovšek. Na sklepe predsedstva z dne 15. maja se je ostro odzvala Slovenija (predsedstvo, skupščina s posebno izjavo, pa tudi Demos). Vojaški vrh se na proteste ni oziral. S sklepi predsedstva je dobil formalno možnost za svoje akcije in je 17. maja začel izvajati ukaz, ki ga je izdal načelnik generalštaba, da se v Sloveniji in Hrvaški vzame orožje iz skladišč TO in se ga prenese v vojaška. Jović je ocenjeval, da bo s tem preprečeno, da orožje zlorabijo v možnih spopadih ali za nasilno odcepitev. Ukaz, ki ga je izdal general Blagoje Adžić, je temeljil na oceni, da so inšpekcijski pregledi pokazali, da je orožje slabo zavarovano in ga je zato treba premestiti v skladišča JLA. Orožje TO je bilo zaradi praktičnih razlogov deloma že sicer hranjeno v skladiščih JLA in nad tem je vojska že imela nadzor, prav tako nad težjim orožjem, strelivom zanj in minsko-eksplozivnimi sredstvi. V Sloveniji je bilo tako v štirinajstih od dvainšestdesetih občin. JLA je nadzorovala več kot 70 odstotkov formacijske ter dodatne oborožitve in opreme slovenske TO. Zato je bilo zelo pomembno zadržati vsaj preostanek, tako zaradi vojaških razlogov kot zaradi vprašanja pristojnosti nad TO. Na Hrvaškem je JLA s premeščanjem začela že aprila, vendar skrivaj. Akcija je uspela, ker so bili v hrvaški TO večinoma srbski oficirji. V Sloveniji je bila akcija časovno dobro preračunana, saj je tisti dan skupščina ravno volila novo vlado, vendar so se stvari kljub temu zapletle. Slovensko predsedstvo se je, potem ko si je ustvarilo pregled nad dogajanjem, ostro odzvalo. Kučan je 18. maja klical Jovića, zahteval pojasnila in povedal, da se ljudje upirajo odvzemu orožja in da lahko pride do žrtev. Dogovorila sta se za sestanek v ponedeljek, 21. maja. Vendar

58 Več o tem Repe, Jutri je nov dan.

slovensko predsedstvo ni čakalo do ponedeljka, predajo iz skladišč je ustavilo naslednji dan, 19. maja, z zaupno brzojavko, ki jo je poslalo v občinske štabe TO. Pri tem je bilo v dilemi, ali to sme storiti, saj lahko v težek položaj postavi ljudi, ki so neposredno odgovorni, ni pa bilo jasno, kakšne bodo posledice njihovega ravnanja. Iz večine skladišč je vojska orožje odpeljala, v dvanajstih občinah pa ji to ni uspelo, ker so se ukazu uprli občinski poveljniki TO. Predsedstvu so sicer kasneje očitati zapozneno reakcijo, kritike so letele tudi na SDV, da na akcijo armade ni pravočasno opozorila, vendar je tudi Janša kot najostrejši kritik kasneje zapisal, da se je predsedstvo z ukazom o ustavitvi (s katerim je legaliziralo ravnanje tistih poveljnikov, ki so se odvzemu uprli) uveljavilo kot dejanski poveljnik slovenskih oboroženih sil.⁵⁹ Zaradi tedanjih razmer v federaciji je bilo zlasti pomembno, da je slovensko vodstvo podvomilo o zakonitosti ukaza in armadni vrh prisililo, da svoje ukrepe opravičuje pred zveznim predsedstvom in pred javnostjo.

Izkušnja z odvzemom orožja je imela za posledico, da so slovenske oblasti začele iskati formulo za »vmesni čas«, torej za obdobje, ko je še obstajala stara struktura TO in ni bilo pravne podlage za ustanovitev »čiste« slovenske oborožene formacije, kakršno naj bi dobila Slovenija v morebitni konfederalni ureditvi Jugoslavije. Rešitev je našla v Narodni zaščiti, posebnosti slovenskega obrambnega sistema, ki pa tedaj ni imela večje teže. NZ je bila sestavljena predvsem iz starejših kadrov, njena precej nedorečena naloga v vojnem času naj bi bila varovanje posameznih objektov ter skrb za red in mir v zaledju bojišč. Imela pa je močno tradicijo. Med drugo svetovno vojno so bile enote NZ mestna gverila in prvo leto vojne celo pomembnejše od partizanskih enot. Njeni pripadniki so tedaj sicer živeli doma in hodili v službo, imeli pa so skrita skladišča orožja, streliva ter eksplozivnih sredstev in so izvajali sabotaže. Na tej tradiciji se je po vzpostavitvi TO leta 1969 NZ tudi obnovila. Manevrška struktura Narodne zaščite, v kateri sta sodelovali tako TO kot milica, je tako nastala kot posebna, tajna, vendar zakonita organizacija. Septembra 1990 je že imela približno 30.000 pripadnikov in je postala osnovna os slovenskih oboroženih sil. Slovenija se je začela tudi skrivaj oboroževati, slovenska skupščina pa sprejemati novo obrambno zakonodajo. Iz obrambnega koncepta Socialistične republike Slovenije je tako na istih temeljih, na milici in na TO, zrasel nov obrambni koncept samostojne države, za katero so se državljani nekaj mesecev kasneje, decembra 1990, odločili na plebiscitu.

59 Janša, Premiki.

2

POGLAVJE

**Jugoslovanska vojska
in slovenska milica
v vrtincu politike ob
koncu osemdesetih let**

Osemdeseta leta 20. stoletja so bila v drugi Jugoslaviji – v državi, v kateri smo živeli Slovenci od leta 1945 do njenega konca oziroma do osamosvojitve leta 1991 – krizna. Kriza je bila splošna, vseobsežna, in je državo dokončno pokopala. Kazala se je na vseh področjih družbenega življenja, od gospodarstva prek političnih razmer, ki so se izražale v nedelovanju ali nedoslednem delovanju državnega organizma, do pojavov nacionalnih trenj, najprej na Kosovu, kjer je že marca 1981 prišlo do krepitev zahtev tamkajšnjega večinskega prebivalstva – Albancev, kot jih je opredeljevala ustava – po njegovi večji vlogi v pokrajini in drugačnemu položaju pokrajine v razmerju do republike Srbije. Krizne razmere so se stopnjevale z zaostrovanjem gospodarskih razmer, z nedelovanjem t. i. dogovorne ekonomije in z večanjem dolga države do tujih upnikov ter so v drugi polovici osemdesetih let postale takšne, da ni bilo več povsem jasno, kdo pije in kdo plača, natančneje kdo bo plačal. Iz krize je jugoslovanska država prešla v kaos. Ta je bil sicer nekako nadzorovan, vendar je bilo anarhične razmere čutiti na vseh področjih političnega življenja. Erozijo je doživljala tudi Zveza komunistov, ki je bila ustavno opredeljena kot »glavni pobudnik in nosilec politične dejavnosti za varstvo in za nadaljnji razvoj socialistične revolucije in socialističnih samoupravnih družbenih odnosov« (Ustava SFRJ, 1974, točka VIII/odst. 2) in je obvladovala celotno družbo in državo. Kot enega »temeljnih stebrov« jugoslovanske države jo je ogrožal pojav nacionalizma, ki se je začel širiti iz Srbije, potem ko je tam vodenje komunistov prevzel Slobodan Milošević in začel uresničevati Memorandum Srbske akademije znanosti in umetnosti glede srbskega nacionalnega vprašanja s poudarkom na oblikovanju Velike Srbije. Sprva je to prikazoval kot reformo jugoslovanske države, s poudarkom na njeni centralizaciji in prevladi Srbije kot številčno največje jugoslovanske republike, nato pa je odkril svoj pravi cilj – iz Jugoslavije napraviti »Srboslavijo«.

Krizne razmere, ki so bile posledica številnih gospodarskih in političnih dejavnikov iz preteklosti, je zaostriilo »dogajanje naroda« v Srbiji, kot so poetično imenovali t. i. mitinge, zborovanja, na katerih so tamkajšnje oblasti podžigale nacionalne strasti z zahtevami po reformi države po srbskem modelu. Krizne razmere, ki jih je zvezna politika skušala sicer obvladovati, so vse bolj prehajale v anarhijo. Množična zborovanja na nacionalistični podlagi kot sredstvo srbske politike so skušali prenesti tudi v druge dele jugoslovanske države. Ko so jih skušali organizirati tudi v Sloveniji, pa sta se temu postavili po robu slovenska politika in milica. Vsesplošne krize sicer slovenska politika niti slovenska milica nista mogli preprečiti, je pa bila v Sloveniji preprečena anarhija, ki so jo želeli iz Srbije povzročiti v Sloveniji.

VAROVANJE, ZAŠČITA, OBRAMBA

V kriznih razmerah v zadnjem obdobju druge jugoslovanske države sta imeli posebno vlogo tako vojska kot milica, ki sta morali po ustavi in v skladu z zakoni varovati državo in družbo. Bili sta organizirani in uniformirani del sistema splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite. Vsaka je imela glede tega svoje naloge in predpisane načine delovanja.

Vojska in milica sta ščitili državo in državljane ter sta predstavljali nadzorstveni, pa tudi represivni aparat. Zagotavljali sta ozemeljsko nedotakljivost in celovitost države, red in mir, varovali pa sta tudi politični sistem. V obdobju od konca druge svetovne vojne do razpada jugoslovanske države sta stalno doživljali spremembe, ki so bile bolj ali manj odvisne od političnih razmer tako v tujini kot tudi doma. Notranjepolitična dogajanja so vplivala zlasti na milico, spremembe v vojski pa so bile povezane tako z notranje- kot tudi zunanjepolitičnimi in vojaškimi dejavniki. Predvsem jugoslovanska vojska je želela postati odločilen politični dejavnik pri reševanju krize in države, saj se je štela za enega od temeljnih kamnov druge jugoslovanske države in za njenega prvega varuha. V času zaostrovanja krize v drugi polovici osemdesetih let sta tako »obrambna ministra« admiral Branko Mamula in general Veljko Kadrijević vse bolj posegala na politično področje. Ker je vojaški vrh želel delovati kot odločujoč politični dejavnik, je, sklicujoč se na spremenjene zunanjepolitične razmere, leta 1988 izvedel reorganizacijo jugoslovanske vojske.

V času zaostrovanja krize v jugoslovanski državi in polarizacije ne le na nacionalni podlagi, ampak tudi zaradi različnega razumevanja nujnih reform družbe in države, ki naj bi omogočile, da bi le-ta preživela, sta se vojska in milica v Sloveniji začeli kazati kot organizaciji, ki imata sicer isto vlogo, vendar različne poglede, predvsem pa različne cilje. Vojska se je tako zavzemala za centralizacijo države na upravnem in političnem področju in za ohranitev političnega monopola ZK in je bila sredstvo zveznih oblasti. S takšnimi pogledi se je začela zbliževati s srbskimi. Na drugi strani pa je bila slovenska milica usmerjena v slovensko stvarnost in v politično dogajanje, ki je takrat potekalo v Sloveniji. Slovenska milica je bila slovenska organizirana oborožena sila, ki je sicer delovala po ustavi, a tudi in predvsem po slovenski zakonodaji.

Milica pa v nasprotju z vojsko ni imela posebnih političnih ciljev in je opravljala svoje naloge, kot jih ji je predpisovala zakonodaja. Medtem ko je vojska težila k centralizaciji in k lastni večji vlogi v političnem življenju, je

slovenska milica zagovarjala decentralizacijo oziroma »federalizacijo« in še večjo profesionalizacijo. Tako se je »osamosvojila« in to je pokazala v praksi, ko se je soočila z eno od oblik jugoslovanske krize ob koncu osemdesetih let – z »ulico« oziroma s pojavom t. i. mitingov, ki so jih organizirali Srbi oziroma srbske oblasti. S tem je stopila slovenska milica v politično arena kot jasno oblikovana profesionalna organizacija, ki je imela nalogo skrbeti za javno pa tudi za državno varnost v Sloveniji in Slovenije v njeni tedanji ustavno opredeljeni suverenosti.

Milica je bila sprva vojaško organizirana, kar je ostala do leta 1956, in povsem centralizirana. Do konca leta 1950 je nosila ime Narodna milica, nato pa so jo poimenovali Ljudska milica. To je bila do leta 1964, ko je v skladu z usmeritvijo nove ustave iz leta 1963, s katero je bilo tudi ustavno opuščeno obdobje t. i. ljudske demokracije in poimenovanje vsega z »ljudska«, postala Milica. V republiško pristojnost je prešla konec leta 1966 oziroma s slovenskim zakonom o notranjih zadevah aprila 1967. V zvezni pristojnosti so do leta 1972 – ko so prešle s slovenskim zakonom o notranjih zadevah v pristojnost republike – ostale še zadeve v zvezi z uporabo prisilnih sredstev, uniforme, oborožitve, označbe funkcij.⁶⁰

Ko se govori o milici v času druge Jugoslavije, mnogi (če ne kar večina) po navadi najprej pomislijo na tisti njen del, ki se je nanašal na varovanje ustavne ureditve, torej političnega sistema. Milico, ki je skrbela predvsem za zadeve javne varnosti, »zadeve varovanja življenja ljudi in premoženja, vzdrževanja javnega reda in mira, urejanja in nadzorovanja prometa na javnih cestah, preprečevanja in odkrivanja kaznivih dejanj, odkrivanja in prijemanja storilcev kaznivih dejanj in drugih iskanih oseb ...«, kot je to opredelil zakon o notranjih zadevah,⁶¹ se namreč preprosto enači s politično policijo, Upravo državne varnosti, t. i. Udbo (b kot bezbednost, tj. varnost) oziroma Službo državne varnosti, kot se je uradno imenovala od šestdesetih let dalje. Vendar to ni bila glavna naloga milice, ki je imela v drugi Jugoslaviji prav takšne naloge, kot jih opravljajo policije v državah širom po svetu, namreč varovanje življenja ljudi in premoženja, javnega reda in miru itd. Milica je varovala tudi ustavno ureditev, čeprav je bila za to sicer odgovorna SDV v okviru sekretariata za notranje zadeve oziroma »notranjega ministrstva«. V dogajanje, v katerem so bili konec osemdesetih let udeleženi

60 Čelik, Policaji, str. 17.

61 Čelik, Naše varnostne sile, dok. 39, str. 236.

organi za notranje zadeve v Sloveniji, ki so v posameznih trenutkih igrali kar odločilno vlogo, so bile nedvomno vpletene tudi obveščevalne službe. Delovale so – kar je sicer njihova značilnost – v ozadju, bolj ali manj tajno in so nedvomno imele vlogo v dogajanju, zlasti pri političnih dejavnikih, pa tudi v vojski in v dejavnostih milice, povezanih z določenimi zadevami.

Milica se je reformirala v skladu z razvojem družbe oziroma s federalizacijo države, ki je zagotavljala vse močnejši položaj republik v razmerju do jugoslovanskih oblasti. Decentralizacija milice in njeno »osamosvajanje« sta se začela po političnem obračunu z Aleksandrom Rankovićem – dolgoletnim vodjem politične policije in glasnikom centralizma – na partijskem plenumu na Brionih 1. julija 1966. Z njegovim političnim padcem je celotna milica, ne le politična policija, doživela »očiščenje in pomlajenje«. Predvsem so bile takrat celotne notranje zadeve decentralizirane. Republike so od zveze prevzele večino pristojnosti za urejanje področja javne varnosti na svojem območju. Aprila 1967 je izšel prvi slovenski Zakon o notranjih zadevah,⁶² ki ga je sprejela slovenska skupščina. To je bilo za slovensko milico prelomno, saj je postala bolj slovenska. Istega leta poleti so na mejnih prehodih začele delovati postaje mejne milice in slovenski miličniki so nadzorovali prehajanje meje, medtem ko je carina ostajala centralizirana. Jeseni je začela delovati Šola za miličnike kadete. Z jugoslovansko ustavo, sprejeto 1974, s katero se je jugoslovanska federativno organizirana država še bolj federalizirala, so nastali za slovensko milico pogoji za dodatno »osamosvojitve« od državnega centra. Leta 1974 je Slovenija na temelju zakona o notranjih zadevah, ki je začel veljati novembra 1972,⁶³ za milico sama predpisala uniforme, pa tudi emblem, ki je vseboval obris Triglava.⁶⁴ Slovenski miličniki so našitek v obliki ščita nosili na levem rokavu uniforme, kar je vzbujalo v vrstah milice iz drugih delov Jugoslavije očitke, da gre za nacionalistično obeležje. Kljub pritiskom iz »centra« in tudi drugih republiških vodstev milice se vodstvo slovenske milice temu ni odreklo.⁶⁵ »Napad« na »slovensko uniformo« in emblem s Triglavom je republiški sekretariat za notranje zadeve odbil s sklicevanjem na slovensko zakonodajo o notranjih zadevah in o delovanju milice⁶⁶ in tudi s pomočjo slovenske politike.⁶⁷

62 UL SRS, 13-99, 6. 4. 1967; objavljen tudi v: Čelik, Naše varnostne sile, dok. 35, str. 206–211.

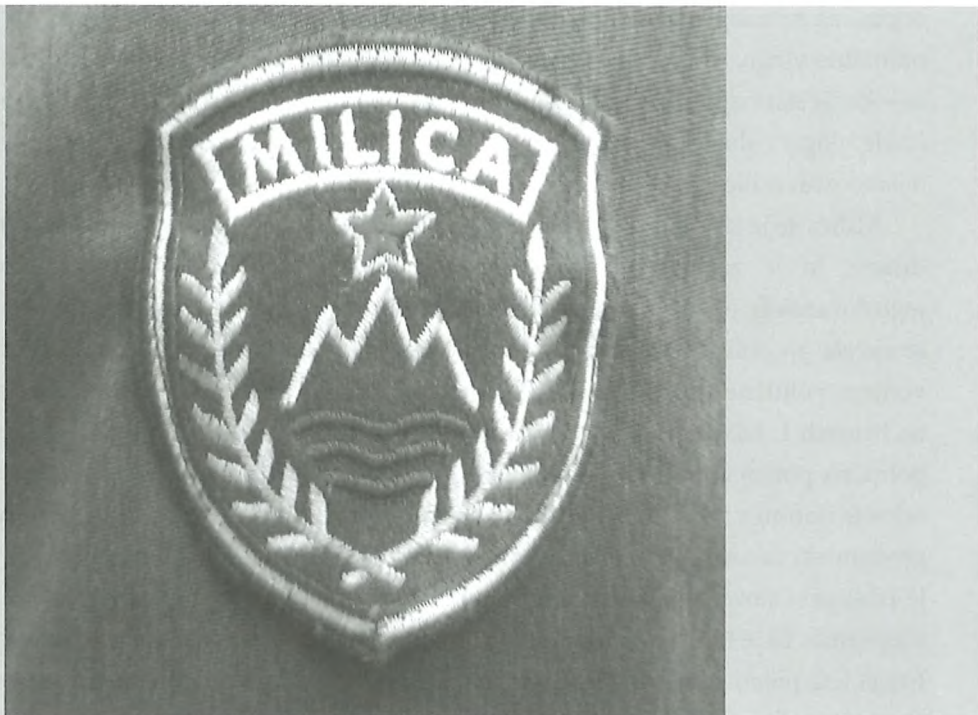
63 UL SRS, 47-359, 16. 11. 1972; objavljen tudi v: Čelik, Naše varnostne sile, dok. 35, str. 206–211.

64 UL SRS, 31-390, 16. 10. 1974; Čelik, Policaji, str. 89.

65 Dnevnikov objektiv, 4. 4. 2009, str. 11, Danes je roka politike desetkrat daljša kot v mojem času : intervju Janez Winkler, upokojeni načelnik policije (Uroš Škerl Kramberger).

66 Čas, Vloga in dejavnost slovenske milice, str. 35.

67 Bukovnik, Sever, str. 162–163, Pogovor s Tomažem Ertlom, republiškim sekretarjem za notranje zadeve.

Pri zveznih oblasteh, zlasti v vojaškem vrhu, je bila z dvomi sprejeta tudi slovenska posebnost v celotnem sistemu splošne ljudske obrambe, Narodna zaščita. V Sloveniji je bila želja zgraditi celovitejši sistem narodne zaščite kot del oboroženega odpora. Tega v Beogradu niso sprejeli z odobravanjem, saj so menili, da gre za poskus slovenskega obrambnega »separatizma«, ker zvezne oblasti ne bi imele nad NZ popolnega nadzora. V drugih delih Jugoslavije namreč NZ kot del oboroženega odpora ni imela tradicije in zato ni bila vnesena kot »formacija« v jugoslovanski obrambni sistem. V Sloveniji je bila NZ znana kot del oboroženih sil slovenskega osvobodilnega gibanja med drugo svetovno vojno; zlasti v Ljubljani je bila v letih 1941–1943 oblika »mestne gverile«, od spomladi 1944 pa je opravljala v okviru slovenskega osvobodilnega gibanja in slovenske državnosti, ki jo je to vzpostavljalo, tudi naloge, kakršne ima sicer policija.

V zakonodaji SLO in DS je bila NZ v Sloveniji opredeljena v Zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o notranjih zadevah leta 1976.⁶⁸ Bila je sicer opredeljena kot organizacija »za varovanje pogojev dela, družbene lastnine

68 UL SRS, 23-1058, 11. 10. 1976; objavljeno tudi v: Čelik, Naše varnostne sile, dok. 38, str. 232.

in objektov skupnega pomena, za varovanje reda in svojega premoženja ter za zagotavljanje mirnega in varnega življenja«, ki so jo ustanavljala podjetja (»delovni ljudje in občani v temeljnih organizacijah združenega dela«) in krajevne skupnosti, v neposredni vojni nevarnosti in v vojni pa ima določene naloge v okviru splošne ljudske obrambe. Pripadniki NZ so imeli dolžnosti, ki so bile podobne nalogam milice, in so bili lahko oboroženi, »če ne morejo z drugim manj nevarnim prisilnim sredstvom odvrniti neposrednega napada, s katerim je ogroženo njihovo življenje, ali neposrednega napada na objekt, ki ga varujejo«. Orožje in opremo za NZ so financirala podjetja in občine. Glede oznak, nabave orožja in posesti, nošenja orožja NZ in o obveznosti organov za notranje zadeve do enot NZ je republiški sekretar za notranje zadeve izdal pravilnik in tako je bila NZ del resorja notranjih zadev oziroma natančneje milice.

NZ, kot jo je opredeljevala slovenska zakonodaja, je bila pomožna varnostna in obrambna sila in je bila – kot tudi milica – sestavni del oboroženih sil v vojni ali neposredni vojni nevarnosti. Po zakonu iz leta 1976 je bila sestavni del sistema SLO in DS, ne pa podaljšana roka organov za notranje zadeve. Glede na to, kdo je enote NZ ustanavljal in kakšne so bile njihove naloge, je bila NZ predvsem v vlogi družbene samozaščite. Kljub temu da ni bila podaljšana roka milice, pa je bila z njo tesno povezana.

Slovenska posebnost pri organizaciji SLO in DS z NZ je motila predvsem vojsko, njen vrh, pa tudi v zveznem sekretariatu za notranje zadeve tej niso bili naklonjeni. NZ je bila ob koncu osemdesetih let aktivirana; potekala so stalna usposabljanja njenih pripadnikov, za kar je skrbela milica. Milica je leta 1987 pomagala pri usposabljanju 38.556 pripadnikov NZ.⁶⁹ Hranila je tudi njeno oborožitev, zlasti tistih enot, ki so bile vezane na krajevne skupnosti. Šlo je sicer za staro orožje in milica je izločila neuporabnega, večino pa je leta 1989 servisirala in konzervirala. Pri tem je sodelovala tudi vojska, čeprav njeni pripadniki niso vedeli, zakaj to počnejo.⁷⁰

VOJSKA IN NJENA POLITIČNOST

Za razliko od milice, ki je z večjo federalizacijo države in večjo vlogo republik doživela tudi decentralizacijo in je postala bolj republiška, bolj nacionalna, je vojska ostajala centralistična. Bila je glavni glasnik centralizma in podtalni

⁶⁹ Čelik, Policaji, str. 40.

⁷⁰ Intervju Pozvek, 31. 3. 2009.

oster kritik federalizacije Jugoslavije, kot je to urejala zadnja jugoslovanska ustava. Vojaški vrh je v nasprotju z razvojem organizacije jugoslovanske države stremel k čim večji centralizaciji in je nasprotoval vsaki obliki decentralizacije obrambe države. To je bil tudi temeljni razlog, zakaj je sumničavo sprejemal TO. Ker je bila ta pod nadzorom republiških oblasti in to vodilne politične organizacije in generali v Beogradu niso imeli popolne oblasti nad njo, so v njej videli zasnovo republiških armad in nevarnost, da bi se tudi vojska federalizirala oziroma izgubila monopol nad obrambo. Dejansko je jugoslovanski vojaški vrh potreboval dvajset let, da je spravil TO kot vojaško organizacijo pod svoj nadzor in svoje poveljstvo. To pa je bil prvi korak na njegovi poti v odkrito politizacijo vojske, kar se je zgodilo ob koncu osemdesetih let.

Sorazmerno urejeno in utečeno delovanje jugoslovanske države se je na političnem področju dodatno razburkalo, ko se je začel v politično življenje kot samostojen dejavnik vključevati vojaški vrh. Napoved, da želi vojska oziroma njen vojaški vrh igrati vlogo v političnem življenju, se je pokazala že na 13. kongresu ZKJ leta 1986. Zaradi načel o organiziranosti ZKJ je imela »partijska« organizacija v JLA enak položaj kot republiške organizacije, kar je vojaškemu vrhu omogočalo, da se je legalno in legitimno vključeval v celotno politiko. Delegati iz JLA so tako na 13. kongresu ZKJ maja 1986 jasno izrazili svoje stališče glede reševanja krize, ko so menili, da ima v primeru, ko ZK in druge družbenopolitične sile niso sposobne voditi države, vojska vse pravice, da prevzame to vodenje. Takšen pogled je postajal vedno bolj jasno izpovedovan v naslednjih letih, ko se je kriza poglobljala. Vojska si je začela jemati pravico obrambe države »navznoter«, torej ne le obrambe neodvisnosti, suverenosti in ozemeljske neokrnjenosti države, ampak tudi z ustavo določene družbene oziroma politične ureditve. Postavila se je v vlogo varuha države navzven in navznoter.

Pri tem je bil zlasti dejaven takratni zvezni sekretar za ljudsko obrambo admiral Branko Mamula. Vojsko je postavil v vlogo političnega subjekta, pri čemer mu je bila ta bolj sredstvo za uresničitev njegovih političnih ciljev. Želel je namreč biti pomemben politik. Vojski je postavil nalogo, da za vsako ceno brani Jugoslavijo in njeno politično ureditev. S tem, ko je JLA »težila k prevzemanju politične vloge, je sama postala stranka v konfliktu«,⁷¹ ki je izbruhnil v Jugoslaviji po letu 1987, ko je srbsko politično in državno vodstvo s Slobodanom Miloševićem na čelu začelo politični »pohod« za prevlado Srbije v jugoslovanski državi.

71 Meier, Zakaj je razpadla Jugoslavija, str. 97.

Konec osemdesetih let, ko je jugoslovanska država na vseh področjih življenja zašla v krizo, se je odnos med slovenskim politično-državnim vodstvom in jugoslovansko vojsko politično zaostril. Tako so tudi Sloveniji začeli pripisovati separatizem in protirevolucijo, za kar so dotlej obtoževali le Albance na Kosovu. To je bilo predvsem mnenje jugoslovanskega vojaškega vodstva, katerega ocene je sprejelo tudi zvezno partijsko in državno vodstvo in tako vojaški vrh priznalo kot politični dejavnik.

V politično dogajanje se je vojska povsem odkrito vključila septembra 1987. Takrat je Mamula izrabil razmere, nastale, ko je vojak albanske narodnosti v vojašnici v Paraćinu s puško ubil štiri vojake. To so takrat zlasti v vojaških krogih, pa tudi v Srbiji, označili za »strele v Jugoslavijo«. Za predstavitev svojega političnega pogleda glede »obrambe Jugoslavije« pred »notranjimi sovražniki« je Mamula uporabil ZK, da je poslal javnosti, predvsem pa politikom »opozorilo«, da se bo JLA odzvala. Na seji komiteja ZKJ v JLA 23. septembra 1987 je napovedal odločen spopad z vsem, kar ogroža temelje države, in za »kontrarevolucionarno ravnanje« razglasil »delitve in zapiranje ob istočasnem razraščanju sovraštva do drugih narodov«. ⁷² Mamula je takrat napovedal obrambo Jugoslavije, in to tudi za »ceno vojaškega udara«. ⁷³

Krivca za krizo v državi je vojska našla v slovenskem političnem vodstvu in njegovih reformskih pogledih ter v izvajanju reform v sami partiji, v »prenoviteljstvu«. ⁷⁴ Vojaški vrh je to ocenjeval kot večjo nevarnost za Jugoslavijo in njen politični sistem kot pa v istem času rastočo politiko, ki je gradila na srbskem nacionalizmu in je dejansko »rušila« Jugoslavijo. Vzroki za politične poglede, kot jih je izpričeval vojaški vrh (sprva predvsem v okviru ZK na sestankih njenega ožjega vodstva, pa tudi na sejah CK ZKJ), niso bili le v politiki »prenoviteljstva«, ampak so segali v čas začetkov uveljavljanja obrambne zasnove SLO ob koncu šestdesetih let. Ker vojaški vrh ni našel drugega političnega in legalnega načina, kako obtožiti slovensko politično vodstvo, ga je začel obtoževati kontrarevolucije, kar je bila v takratnem jugoslovanskem političnem besedišču ena hujših obtožb. Za prepričitev kontrarevolucije so bili po prepričanju vojaškega vrha dovoljeni vsi »prijemi«, tudi vojaški. In s temi so slovenskemu državno-političnemu vodstvu tudi grozili.

Ena od točk, ki so jo v vojaškem vrhu našli proti Sloveniji in njenemu političnemu vodstvu, je bila tudi TO, ki naj bi imela preveč »nacionalno« obeležje,

⁷² Delo, 24. 9. 1987, str. 9, Pridobitve revolucije in celovitost SFRJ so predragocene, da bi jih lahko razprodajali.

⁷³ Mamula, Slučaj Jugoslavija, str. 102.

⁷⁴ O prenoviteljstvu gl.: Čepič, Čas prenoviteljstva.

še predvsem v Sloveniji. Poleti 1987 se je vojaški vrh v zvezi s TO in NZ ostro odzval na govor predsednika Predsedstva SR Slovenije Franca Popita, ki ga je imel v Novi vasi na Blokah 4. julija 1987 (na državni praznik Dan borca). Po mnenju vojaškega vrha je Popit preveč poudarjal partizansko tradicijo in partizanski način boja kot edinega možnega v Sloveniji tudi v morebitnem vojaškem spopadu.⁷⁵ To pa je vojaški vrh in Mamulo osebno zelo motilo, ker so v takem stališču videli zavračanje vojske in njene vodilne vloge pri obrambi države. Ne le nestrinjanje s Popitom, ampak tudi stališče slovenskega državno-političnega vodstva glede zastopanosti slovenskih starešin v vojski je vojaški vrh ocenil za grožnjo »enotnosti oboroženih sil«, posebno JLA. Prevladovalo je mnenje, da bi uvedba nekaterih predlogov lahko vodila tudi k ustvarjanju »republiških vojsk«.⁷⁶

Odkrito nesoglasje med JLA in Slovenijo je izbruhnilo v začetku februarja 1988, ko je dnevnik Delo objavil članek o Mamulovem potovanju v Etiopijo, kjer se je v okviru vojaško-tehničnega sodelovanja med državama pogovarjal tudi o prodaji jugoslovanskega orožja.⁷⁷ Še bolj je Mamulo in vojaški vrh razburil uvodnik v tedniku Mladina z naslovom »Mamula go home«.⁷⁸ Predvsem ta članek, v katerem je bil jugoslovanski »obrambni minister« označen za trgovca z orožjem, je vojaškemu vrhu služil za »kronski dokaz«, da v Sloveniji vlada sovražen odnos do JLA. Potrditev za to prepričanje so našli, ker se na stališča, zapisana v članku, nista ostro odzvala slovenski politični vrh in tožilstvo. »Napadi na Mamulo« so vojski služili za politizacijo svojega odnosa do slovenske politike.

Neodzivnost slovenskega političnega vrha in slovenskega sodstva glede »zaščite« Mamule je tega spodbudila, da je začel ukrepati sam. O »kontrarevoluciji« v Sloveniji je vojaški vrh razpravljal 25. marca 1988. Po seji pa je Mamula v navzočnosti »obrambnega ministra« Veljka Kadrijevičeva ukazal generalu Svetozarju Višnjiću, komandantu 9. armade, ki je »pokrivala« Slovenijo, naj se pri slovenskem notranjem ministru Tomažu Ertlu pozanima, kakšni bi bili v Sloveniji odzivi na morebitne aretacije in kazenski pregon, ki bi ga sprožil vojaški tožilec proti piscem člankov o JLA v slovenskem časopisju. Višnjić je nato v pogovoru ponudil Ertlu tudi pomoč vojske pri dušitvi predvidenih nemirov, do katerih naj bi prišlo, kar je vojaški vrh pričakoval, po aretacijah. O namerah vojske in »ponujeni

75 ARS, AS 1589, Predsednikova dejavnost/Kučan, šk. 12.

76 Prav tam, Politička informacija za juli 1987. godine Predsedništvu CK SKJ.

77 Delo, 4. 2. 1988, str. 16, Avgust Pudgar : admiral sredi lakote.

78 Mladina, 12. 2. 1988, Mamula go home : uvodnik. Kdo je bil avtor uvodnika ni bilo kljub sodnemu procesu proti Mladini v zvezi s tem člankom nikoli uradno pojasnjeno.

pomoči« je Ertl obvestil predsednika predsedstva CK ZKJ Milana Kučana in slovenskega člana Predsedstva SFRJ Staneta Dolanca. Kučan je takšno dejavnost ocenil kot željo po ukrepih, značilnih za državni udar, in o tem spregovoril na seji zveznega partijskega predsedstva 29. marca 1988. S tem se je načrt vojaškega vrha, da bi v Sloveniji z aretacijami kritikov vojske izzvali demonstracije proti JLA, vojska pa bi nato pod pretvezo lastne zaščite lahko posredovala proti civilistom in hkrati dokazala, da slovenska oblast ne obvlada razmer in ji je zato treba »pomagati«, izjalovil. Ko pa je magnetogram njegove razprave prišel v slovensko javnost, je načrt vojaškega vrha postal javen in je razburkal politično dogajanje. Vojaški vrh pa je našel možnost, ki jo je načrtoval, z aretacijo treh novinarjev Mladine, med njimi tudi Janeza Janše, in pripadnika JLA Ivana Borštnerja, ki je novinarjem Mladine izročil kopijo zaupnega ukaza o poostitvi bojne pripravljenosti enot JLA v Sloveniji. Tega je v začetku 1988 izdal poveljnik 9. armade JLA v Ljubljani. Najdba kopije zaupnega dokumenta pri Janši je vojaškemu vrhu prišla prav, saj je lahko zahteval njegovo aretacijo in dočakal odziv slovenske javnosti, kot si je želel »po scenariju« s konca marca 1988. Ni pa se mogel odzvati tako, kot si je takrat zamislil, kajti vojska je ostala sama, brez podpore slovenskih oblasti in milice, ki je skrbela le za javni red, ko so ljudje pred vojaškim sodiščem v Ljubljani izražali svoje negodovanje.

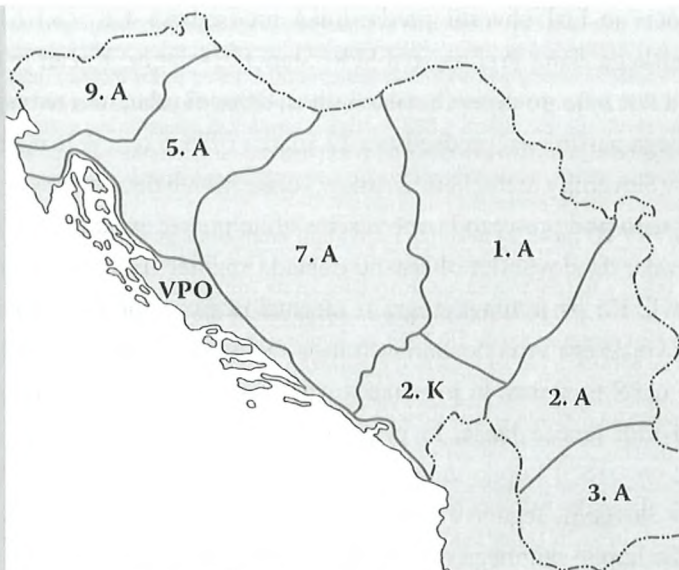
Že pred tem so v vojaškem vrhu iskali »izgovor« za odkrit nastop in so v drugi polovici leta 1986 in v začetku 1987 začeli tudi z operativnimi pripravami. Te so pripravljali v ožjem krogu pod vodstvom Mamule in s tem ni bilo seznanjeno »visoko vojaško telo«, ker naj bi bilo to »tvegano pred uro odločitve«. Takrat so tudi sklenili, da mora biti TO podrejena JLA.⁷⁹ Mamula je tako pripravil zasnovo tistega, kar je bilo uveljavljeno z reorganizacijo vojske v letu 1988 oziroma v začetku leta 1989, ko je reorganizacija zaživela. Prvi korak v tej smeri je bil preimenovanje generalštaba JLA v generalštab oboroženih sil, naslednji pa reorganizacija in sprememba obrambne doktrine z oblikovanjem t. i. bojišč.⁸⁰

Reorganizacijo je vojaški vrh izvedel iz političnih razlogov, predstavljal jo je kot vojaško strateško. Namesto dotedanjih armad, katerih operativnost se je dokaj skladala z republiškimi mejami, v primeru Slovenije povsem, saj je bila 9. armada nameščena v Sloveniji s komando v Ljubljani,⁸¹ se je vojaški vrh odločil za

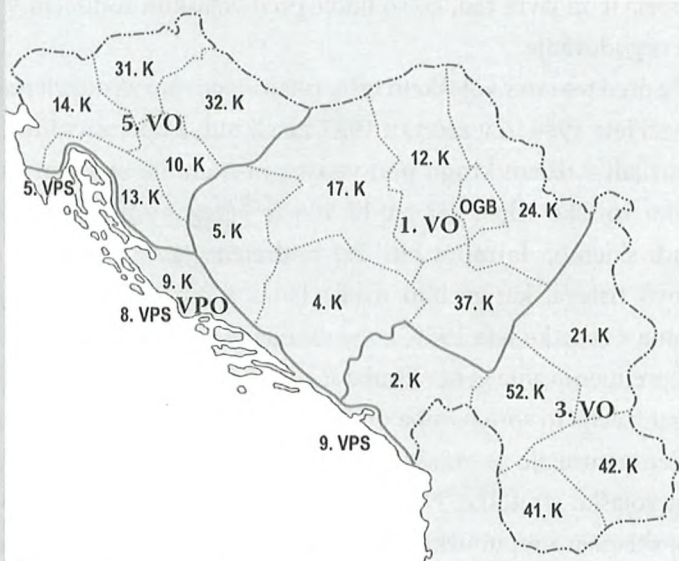
79 Mamula, Slučaj Jugoslavija, str. 88-89.

80 Vrtar, Nekaj vedenj o vlogi oboroženih sil Jugoslavije, str. 214.

81 Med vsemi šestimi armadami so bile le za 9. armado (številčenje ni bilo po vrsti!) »njene« meje izenačene z mejami republike, to je Slovenije. 9. armada je bila ustanovljena leta 1968. – Radaković, Besmislena YU ratovanja, str. 55-56.

Vojaška ozemelska razdelitev Jugoslavije do leta 1988 na Armade; 9. armada (poveljstvo v Ljubljani) je bila v okviru meja SR Slovenije.

Vojaška ozemelska razdelitev Jugoslavije od leta 1988 na Vojaška območja (stanje na dan 1. 1. 1991). Jugovzhodna meja 5. vojaškega območja (poveljstvo v Zagrebu) je bila zelo blizu črte, ki so jo v Srbiji začrtali kot mogoče ozemlje Velike Srbije (črta Virovitica –Karlobag).

bojišča. Ta so bila vojaško strateško oblikovana glede na predvidene glavne smeri napada agresorja od zunaj, dejansko pa je bil načrt pogojen notranjepolitično.

Razlog reorganizacije jugoslovanske vojske (oblikovalec te reorganizacije je bil v prvi vrsti Mamula) je bila tako TO. Želeli so najti najbolj opravičljivi način, kako »izničiti« TO, v kateri so videli zasnovo »nacionalnih« vojsk, ne da bi to vzbudilo preveč političnih ugovorov predvsem pri Slovencih, ki so svojo TO od vsega začetka vzeli resno. Mamula se je političnosti ukrepa zavedal in je povedal, da so v zvezi z reorganizacijo obstajala »odkrita sumničenja v naše namere in cilje« ter da je bila odločitev sprejeta z mnogimi lobiranjmi.⁸²

Vojaški vrh se je za reorganizacijo in spremembo strateškega koncepta obrambe države odločil, ker »frontalni« napad na zasnovo SLO in na TO kot bistveni del le-te ni bil politično primeren, saj bi preveč neposredno posegel v ustavo. Zvezni sekretar za ljudsko obrambo general Veljko Kadrijević je uvedbo bojišč in vojaških območij pojasnil kot »ublažitev negativnih vplivov zasnove oboroženih sil iz ustave 1974«. ⁸³ Vpeljava bojišč je namreč zmanjšala vlogo in pomen TO, kot je bila uzakonjena leta 1969 in je slonela na »nacionalnem«, republiškem načelu. Ta prvina TO se je namreč na »večnacionalnem« bojišču, ki je presegalo okvir posamezne republike, izgubila.

Z reorganizacijo so bile ukinjene armade. Te so zamenjala vojaška območja (»armijske oblasti«), ozemlje jugoslovanske države in tudi nebo, pa sta bila razdeljena na t. i. bojišča. Ozemlje bojišča, ki je vključevalo tudi Slovenijo, je predstavljalo 23 odstotkov ozemlja Jugoslavije, na njem pa je živelo 28 odstotkov jugoslovanskega prebivalstva.⁸⁴ Na vojaških območjih so bili oblika organizacije vojske korpusi. Jugoslavija je bila razdeljena na tri »kopenska« bojišča ter na morsko in zračno bojišče. Slovenija je spadala v 5. vojaško območje, ki je pokrivalo severozahodno bojišče s poveljstvom v Zagrebu in je imelo v sestavi pet korpusov, v katerih je bilo v mirnodobnih razmerah 45.000 mož, razvrščenih v 81 garnizonih. Peto armadno območje je razpolagalo s 1160 tanki in z oklepnimi bojnimi vozili, z več kot 3000 kosi topniškega orožja, 700.000 kosi različnega pehotnega orožja, na ozemlju, ki ga je pokrivalo, pa je bil nameščen 5. korpus vojnega letalstva z 200 bojnimi letali in s helikopterji, kar je bila tretjina bojnega potenciala jugoslovanskega vojnega letalstva.⁸⁵ Poveljnik je bil najprej general Martin Špegelj, ko se je ta upokojil, pa od leta 1989 general Konrad Kolšek. Na ozemlju Slovenije sta bila dva korpusa, 14. s poveljstvom v Ljubljani v vojašnici

82 Mamula, Slučaj Jugoslavija, str. 64.

83 Kadrijević, Moje viđenje raspada, str. 71–77.

84 Kolšek, Spomini, str. 60.

85 Prav tam, str. 62–63.

»4. julij« na Metelkovi ulici (poveljnik general Jovan Pavlov) in 31. s poveljstvom v Mariboru v vojašnici »Vojvode Mišiča« na Taboru (poveljnik general Mićo Delić), del ozemlja Slovenije na Primorskem z garnizijo v Ilirski Bistrici (motorizirana brigada) pa je spadal v pristojnost 13. korpusa s poveljstvom na Reki (poveljnik general Marijan Čad).⁸⁶ Pod poveljstvo 5. vojaškega območja je po reformi poveljevanja leta 1988 spadala tudi TO.

Reorganizacija oboroženih sil oziroma celotne doktrine obrambe leta 1988 je bila izraz centralističnega pogleda, ki je bil v vojski in njenem vrhu prevladujoč oziroma kar edini. Šlo je za »podržavljanje« in centralizacijo obrambnih zadev. To so sprejeli z nezadovoljstvom predvsem v Sloveniji, zaradi katere je bila reorganizacija v veliki meri uvedena in izvedena. Reorganizacija vojske je namreč spreminjala položaj TO in odpravljala »republiška« načela dotedanje organizacije vojaških oblasti. Slovensko politično vodstvo ji je zato nasprotovalo, prav tako pa tudi slovenski generali, ki so bili v vojaškem vrhu, vendar brez uspeha.⁸⁷ Za poveljnika TO Slovenije je bil 1988 imenovan general Ivan Hočevar, po narodnosti sicer Slovenec, po nacionalnem prepričanju pa Jugoslovan z unitarističnimi pogledi; dolžnost je prevzel 15. septembra 1988. Načelnik RŠ TO je postal general Drago Ožbolt. Ta je v odsotnosti poveljnika TO Republike Slovenije Hočevarja sprejel in podpisal ukaz GŠ OS SFRJ z dne 15. maja 1990, s katerim je bilo vsem poveljstvom TO naročeno, da predajo orožje in strelivo v varstvo JLA.⁸⁸ Oba sta bila formalno odstavljena z odlokom, ki ga je podpisal predsednik Predsedstva Republike Slovenije Milan Kučan in je bil objavljen v Uradnem listu RS 5. oktobra 1990.⁸⁹

Takrat so se odnosi med JLA in TO v Sloveniji dokončno zaostri. Povod za to so bili amandmaji, ki jih je slovenska skupščina sprejela 28. septembra 1990, v katerih je bilo določeno, da TO ureja Republika Slovenija, da komandanta TO Slovenije imenuje in razrešuje Predsedstvo RS. V ustavnem zakonu za izvedbo ustavnih amandmajev pa je bilo uzakonjeno, da TO Slovenije vodi in ji poveljuje Predsedstvo RS neposredno in odloča o njeni uporabi v miru in izrednih razmerah, da je mogoč prenos določenih zadev vodenja s Predsedstva RS na republiškega sekretarja za ljudsko obrambo in da je RŠ TO organ v sestavi republiškega sekretariata za ljudsko obrambo, tj. »obrambnega ministrstva«, komandant oziroma načelnik RŠ TO RS pa je v miru in izrednih razmerah odgovoren Predsedstvu RS. Takšna

86 Pregled enot in ustanov JLA na območju Slovenije na dan 31. 12. 1990 v: Lovšin, Skrita vojna, str. 44–59.

87 Ivanič, Zvestoba, intervju s Potočarjem, str. 189.

88 Kranjc, Slovenska vojaška inteligenca, str. 400.

89 UL RS, 35-1796, 5. 10. 1990.

odločitev slovenske skupščine je izzvala negotovanje in tudi odziv vojaškega vrha in tudi jugoslovanskega državnega predsedstva, formalnega vrhovnega poveljnika jugoslovanskih oboroženih sil, saj se je s tem slovenska TO v »miru«, ko ni bilo agresije na državo od zunaj, izvila iz prijema vojske. Najbrž je vojaški vrh zmotilo tudi dejstvo, da je po ustavnem zakonu za izvedbo ustavnih amandmajev lahko predsedstvo preneslo določene zadeve vodenja TO RS na republiškega sekretarja za ljudsko obrambo,⁹⁰ ki je bil tedaj »stari« znanec vojske, Janez Janša. Vojaški in državni vrh, Predsedstvo SFRJ, sta sklenila to preprečiti z »golo silo« in sta ukazala zasedbo prostorov slovenskega štaba TO v Ljubljani. S tem je prišlo do končnega preloma med slovensko TO in JLA, ki je začela obravnavati slovensko TO kot »paravojaško« formacijo.

JLA PROTI TO

Odnosi med vrhom JLA in TO kot delom oboroženih sil jugoslovanske države so imeli dolgo zgodovino. Ta se je začela že ob oblikovanju nove obrambne doktrine konec šestdesetih let, spodbujene z vojaškim posegom večine članic Varšavske zveze v Češkoslovaški leta 1968. Takratnemu vojaškemu vrhu uvedba SLO (to je bila politična odločitev Tita in zato temu niso javno nasprotovali) ni bila povsem po godu. Vojska je namreč z ustanovitvijo TO izgubila svoj obrambni »monopol«, zato je bila TO vojaškemu vrhu od vsega začetka »trn v peti«.

Vse od vpeljave doktrine SLO in DS konec šestdesetih let je potekal nenehni »podtalni« boj med zagovorniki tega sistema in njegovimi kritiki iz vojaškega vrha. Doktrina SLO in DS je bila od vpeljave do njenega konca z razpadom jugoslovanske države na stalni preizkušnji. Razlogi nasprotovanja pa niso bili niti toliko vojaški, ampak so bili predvsem politični. Vojaškemu vrhu namreč ni šla v račun reforma jugoslovanske federacije, ko se je država še bolj »federalizirala« in so posamezni deli, republike in avtonomni pokrajini v okviru Srbije, kazali več izrazov samostojne državnosti. Predvsem so to videli v republiških teritorialnih obrambah, ki so bile politično vezane na republiška politična vodstva. Kot prepričani centralisti, ki so se spogledovali tudi z nacionalnim unitarizmom – ta se je v jugoslovanski vojski kazal v poveljevalnem jeziku in tudi v medsebojni »komunikaciji« med pripadniki vojske –, so videli v TO kot sestavnem delu oboroženih sil zasnovo republiških, »nacionalnih« vojsk.

90 UL RS, 35-1797, 5. 10. 1990.

Da vojaškemu vrhu ni bila po godu »konkurenčnost« TO, so pokazale spletke, ki so jih načrtovali prav v zvezi s slovensko TO in z nakupom oborožitve zanj, ko so kmalu po nastanku TO zakuhali dve aferi. V vojaškem vrhu so se namreč zavedali, da bi neposredni nastop proti zasnovi SLO in DS in proti TO pomenil nasprotovanje Titu, ki je zagovarjal to doktrino, zato so nastopili z obveščevalno spletko. Potekala je pod šifro Vrh. Z namenom ohraniti nadzor nad celotnim vojaško-obrambnim področjem so želeli pri Titu očrnuti slovensko partijsko in državno (republiško) vodstvo kot separatistično. Pri tem jim je kot dokaz služil nakup oborožitve za enote slovenske TO, ki jih je opravila Slovenija sama. Z obtožbo o nakupu orožja za slovensko TO mimo vedenja vojske so želeli pri Titu vzbuditi pomisleke glede »federalizacije« vojske, če ga že niso mogli prepričati, da je večanje ustavnih pravic republik napačna politika. Namen spletke je bil predvsem političen, obtožba glede oboroževanja slovenske TO z lahkim pehotnim orožjem, kupljenim v Franciji, pa je bilo sredstvo.

Zadeva slovenskega nakupa orožja pa s tem ni bila končana. Epilog je doživela štiri leta kasneje, po »padcu« predsednika slovenske vlade, »liberalca« Staneta Kavčiča. Zaradi ne povsem jasnih poslov glede financiranja nakupa orožja za slovensko TO, kar sta preiskovala SDV in preiskovalna komisija CK ZKS, slednja z namenom, da bi ugotovila neposredno krivdo Staneta Kavčiča pri nabavi orožja in financiranju te nabave, sta morala odstopiti poveljnik TO general Bojan Polak in politični komisar Albert Jakopič.⁹¹ Da bi prikazali, kako je slovensko politično in državno vodstvo oblikovalo republiško vojsko, so v Beogradu – v srbski centrali SDV in v nekaterih krogih iz vojaške obveščevalne službe – pripravili gradivo, sestavljeno iz delno ponarejenih poročil, ki naj bi jih napravil avstrijski vojaški ataše in v katerih naj bi poročal o prizadevanju vodstva Slovenije, da bi se osamosvojilo od Jugoslavije. To gradivo je dobilo ime Zelena knjiga, ker so bile platnice, med katere je bilo vstavljeno, zelene. Namen je bil skaliti odnose med vodstvom JLA in slovenskim vodstvom, zato so skušali prikazati konceptualne razlike glede strategije obrambe države med JLA in slovensko TO.⁹² Šlo je za politični namen spletke, s katerim si je želelo tudi vodstvo JLA zagotoviti vodilni in monopolni položaj v vojaško-obrambnem sistemu jugoslovanske države.

91 ARS, AS 1589, šk. 203, a. e. 466, Pismo štaba za splošni ljudski odpor SRS Josipu Brozu - Titu, 15. 8. 1969 : Odgovor na pitanja koja je Glavni štab NO SR Slovenije postavio u pismu dostavljenom predsedniku republike dana 18. avgusta 1969. godine; Repe, »Liberalizem«, str. 860–866; Munda, Beograjska spletko, str. 28–33, 44, 73–76.

92 Na Zeleno knjigo in njeno »vsebinsko« oziroma »dokaze«, ki naj bi jih prinašala glede slovenskega »separatizma«, so bila namigovanja tudi na seji Predsedstva CK ZKS 29. 3. 1988, na kateri je Milan Kučan razkril namere vrha jugoslovanske vojske v Sloveniji. Kučan je v razpravi opozoril, da ni korektno kot argument uporabljati Zeleno knjigo, za katero je ugotovljeno, da je obveščevalni konstrukt, napravljen iz notranjepolitičnih, protislovenskih razlogov. – ARS, AS 1589, šk. 1350, 72. sednica P CK SKJ, 29. 3. 1988.

Slovenska TO je motila jugoslovanski vojaški vrh tudi zaradi organiziranosti in uspešnosti. Ta se je pokazala leta 1971 na velikih manevrih, ki so septembra potekali na območju Hrvaške in delno Slovenije pod imenom Svoboda '71. Na njih so enote slovenske TO igrale napadalca in pod poveljevanjem generala Staneta Potočarja so prodrle skozi obrambne položaje branilcev, tj. enot jugoslovanske vojske. To je pokazalo vojaško učinkovitost TO.

Do zgodnjih osemdesetih let je postala slovenska TO velik, v sebi zaključen vojaški organizem in je imela 86.000 pripadnikov,⁹³ kar je pomenilo da se je njihovo število od nastanka leta 1969, ko jih je bilo 31.284,⁹⁴ domala potrojilo. Že takrat, leta 1983, se je v jugoslovanskem vojaškem vrhu pojavila pobuda za razpustitev TO kot posebnega dela jugoslovanskih oboroženih sil. Generali iz Beograda so v slovenski TO nenehno iskali nekaj, kar bi jim služilo za dokaz o slabostih TO glede njenih obrambnih sposobnosti oziroma usposobljenosti.

Ker si na tak način niso uspeli podrediti slovensko TO, se je vojaški vrh odločil za bolj korenit rez. Za reorganizacijo JLA in obrambne doktrine. Pri tem so TO enostavno vključili v sestav JLA oziroma Oboroženih sil SFRJ, kot je bilo skupno ime za JLA in TO in kar je bila ustavna kategorija. Teritorialna obramba v Sloveniji je z reorganizacijo JLA in nastankom bojišč in preimenovanjem GŠ JLA v GŠ OS, to ni bilo zgolj preimenovanje, saj je imelo globlji pomen in posledice, postala dejansko del JLA. Eden prvih ukrepov te spremembe je bila kadrovska prilagoditev oziroma podreditev TO. Vojaški vrh je imenoval v štabe TO v Sloveniji svoje ljudi. Vse z namenom, da je bil vrh slovenske TO, od komandanta in načelnika štaba navzdol, povsem podrejen GŠ OS. Novi častniki TO so bili aktivni častniki JLA, tudi Slovenci, ki pa so bili v prvi vrsti predvsem »jugoslovanarji«. To je bil dokajšnji poseg v »avtonomijo« TO, katere poveljniki so bili od vsega njenega začetka Slovenci, sicer častniki JLA, prvi iz vrst poveljnikov slovenskih partizanov, vendar z jasno oblikovanim odnosom do »Beograda«.⁹⁵ Bili so slovensko opredeljeni, kar za generala Hočevarja ni bilo mogoče trditi. V začetku leta 1990 je bilo tako v slovenski TO zaposlenih 45 častnikov JLA.⁹⁶ Enote slovenske TO – brigade so bile izenačene s partizanskimi brigadami JLA, kar je pomenilo, da bi jih po sklepu JLA oziroma GŠ OS ali poveljstva vojaškega

93 Zorc, TO v letih njene dozorelosti, str. 49–51.

94 Kladnik, 40 let TO, str. 9.

95 Poveljniki TO SRS/RS so bili generali: Bojan Polak-Stjenka (1968-73), Rudolf Hribnik-Svarun (1974-77), Branko Jerkič (1977-80), Mihael Petrič (1980-83), Radislav Klanjšček (1983-84), Edvard Pavčič (1985-88), Ivan Hočevar (1988-90).

96 Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 32.

območja lahko uporabili izven republike.⁹⁷ TO je tako izgubila »nacionalno« noto. V času od reorganizacije jugoslovanskih oboroženih sil se je zmanjšalo tudi število pripadnikov TO za okoli 14.000, na 68.622 pripadnikov. Zmanjšanje je bilo utemeljeno s tem, da se bo na ta način doseglo »predpisano« razmerje med prebivalstvom Slovenije in pripadniki TO v Sloveniji, ki je bilo določeno na 3,4 odstotke.⁹⁸

TO v Sloveniji je bila tako »osiromašena« kadrovsko, pa tudi glede oborožitve. Bila je brez težke oborožitve, topovi so bili pod nadzorom JLA in skladiščeni v skladiščih JLA. Vojska je sicer slovenski TO v času bolezni Tita, spomladi leta 1980 »zaupala« šest tankov T 55, ki pa niso bili vozni, z namenom, da jih teritorialci vkopljejo ob vzletno-pristajalni stezi brniškega letališča, ker so se v vojaškem vrhu bali možnosti zračnega desanta na letališče.⁹⁹ Lahka oborožitev TO pa je bila dokaj zastarela in je izvirala iz presežkov JLA. Je pa imela slovenska TO glede na predvideno oborožitev »viške« v številu pušk, puškomitraljezov, brzostrelk. TO je imela za skladiščenje svoje oborožitve na voljo 20.000 m² skladiščnega prostora, pri čemer je bila večina, dve tretjini v kompleksih JLA, petino so hranile delovne organizacije, desetino na sedežih štabov TO, en odstotek pa pri milici.¹⁰⁰

Teritorialno obrambo Slovenije je vodil Republiški štab, na čelu katerega sta bila komandant in načelnik štaba, podrejen do reorganizacije JLA leta 1988 vrhovnemu poveljniku, predsedniku Predsedstva SFRJ, nato pa novoustanovljenim »strateškim poveljstvom vojaških območij«. Nižji štabi so bili pokrajinski, bilo jih je 13, občinski, ki so vodili »občinske enote« TO. V strukturo slovenske TO je spadala tudi 27. zaščitna brigada. Ti organi oziroma poveljstva so imeli delno poklicno kadrovsko sestavo aktivnih ali rezervnih častnikov. Štabi so vodili vojaške enote, brigade in manjše enote t. i. prostorske strukture TO, katere so sestavljali vpoklicani vojaški obvezniki. Število teh, ki so dejansko predstavljali slovensko TO, je bilo v začetku osemdesetih let okoli 85.000, nato pa je sredi desetletja padlo na 65.000. Enote TO so bile prilagojene bojevanju v razmerah, kakršne so predvidevali, da bi bile v primeru tuje zasedbe. Enote so ustanovljale, oskrbovale in vodile republika, občine in delovne organizacije oziroma podjetja. Poveljevanje, pouk in urjenje so potekali v slovenščini. Bolj kot to je vojaški vrh od vsega začetka motila povezanost slovenske politike in

97 Bolfek, TO 1968-1990, str. 209.

98 Prav tam, str. 197.

99 Slapar, Razvoj TO, str. 106.

100 Bolfek, TO 1968-1990, str. 200; ARS, AS 1589, t. e. 989, Stanje in razvoj TO SRS v obdobju 1986 do 1990.

TO, kajti slovenski politiki in slovenskim politikom beograjski generali niso preveč zaupali. Zdeli so se jim preveč liberalni, zlasti glede decentralizacije, pa tudi preveč slovenski. Povezanost politike in TO so želeli z reorganizacijo in podreditvijo TO vojski preprečiti.

Glede na podrejenost slovenske TO Beogradu oziroma Zagrebu, kjer je bila komanda 5. vojaškega območja, kateremu je bila slovenska TO neposredno podrejena, je slovensko državno-politično vodstvo želelo z reorganizacijo TO v Sloveniji dobiti nekaj vloge pri vodenju TO. V začetku februarja 1990 je tako Svet Predsedstva SR Slovenije za ljudsko obrambo predlagal slovenskemu predsedstvu (vodil ga je še Janez Stanovnik), da naj bo TO v Sloveniji organizirana namesto v trinajstih pokrajinah v sedmih.¹⁰¹ Predsedstvo je RŠ TO naložilo, da naj do konca leta izvede reorganizacijo, do česar pa ni prišlo; general Hočevar je s tem odlašal. Do reorganizacije je tako prišlo pod novim poveljnikom TO Slovenije, ki ga je imenovalo Predsedstvo RS 28. septembra 1990. Novi poveljnik slovenske TO major Janez Slapar je imenoval sedem novih poveljnikov PŠ TO oziroma vršilcev dolžnosti TO pokrajin: za ljubljansko Miho Butaro, za gorenjsko Petra Zupana, za dolensko Albina Gutmana, za južnoprimorsko Franca Anderliča, za severnoprimorsko Bogdana Beltrama, za vzhodnoštajersko Vladimirja Miloševića, za zahodnoštajersko Viktorja Kranjca.¹⁰² Slovenska TO se je tako vrnila v slovenske roke in postala še večji in bolj oster trn v peti jugoslovanskega vrha.

Nestrinjanje z doktrino SLO in DS in z njeno organizacijsko vojaško obliko TO so v vojaškem vrhu utemeljevali s tem, da je sistem SLO preobsežen in zapleten. Vzporednost organizacije JLA in TO naj ne bi zagotavljala enotnega poveljevanja. Predvsem pa naj bi bil ta sistem predrag in neučinkovit v primerjavi s sodobnimi, moderno oboroženimi in gibljivimi ter enotno vodenimi vojskami. Želeli so vrnitev v enotne, centralistično organizirane in vodene oborožene sile.¹⁰³ To jim je uspelo leta 1988, ko je bila vpeljana nova organiziranost jugoslovanskih obrambnih sil, vojske in TO. Pri tem so slednjo preprosto vključili v okvir vojske, da so imeli nad njo nadzor, za njeno vodstvo postavili častnike JLA, maja 1990 pa so jo tudi razorožili s tem, da so zahtevali prenos orožja TO iz njenih skladišč v skladišča JLA.

V začetku leta 1990 sta ZSLO in GŠ OS SFRJ izdala delovno gradivo Doktrina Teritorialne odbrane oružanih snaga, s katerim je bila na novo opredeljena TO.

101 ARS, AS 1589, t. e. 989, Predlog nove organizacije pokrajin, vojaška analiza predloga.

102 Delo, 5. 10. 1990, str. 2, Novi komandanti pokrajinskih TO.

103 Vrtar, Nekaj vedenj o vlogi oboroženih sil Jugoslavije, str. 209.

Z novo doktrino je bila po mnenju pripravljalcev zagotovljena enotnost stališč o organiziranju, opremljanju, pripravi in uporabi sil TO (str. 6). Tudi v miru naj bi TO vodilo »obrambno ministrstvo«, na katerega naj bi Predsedstvo SFRJ kot formalni vrhovni poveljnik preneslo ustrezna pooblastila. Šlo je sicer za »začasni« dokument, kajti predvideno je bilo, da bo po preveritvi v praksi »na taktični in operativni ravni« začel veljati konec leta 1992. Ta »taktična in operativna raven« pa se je začela preverjati v praksi v Sloveniji, ko je v začetku oktobra 1990 predsedstvo Jugoslavije preneslo na vojaške organe, konkretno na poveljstvo 5. armadnega območja v Zagrebu, vodenje slovenske TO. Ker je bil s slovenske strani v skladu z amandmaji k slovenski ustavi, sprejetimi konec septembra 1990, imenovan nov poveljnik slovenske TO, Janez Slapar, je sledil »vpad« jugoslovanske vojske v prostore štaba TO Republike Slovenije.

Da je imela jugoslovanska vojska namen izničiti TO kot posebni del oboroženih sil jugoslovanske države, se je pokazalo že z reorganizacijo obrambe leta 1988, ko so bila uvedena bojišča in vojaška območja kot strateška razporeditev oboroženih sil SFRJ na bojiščih, kar je pomenilo, da so bile v njihov okvir vpete tudi enote TO. Naslednji večji korak v smeri izničevanja TO kot vojaške formacije je bil ukaz, ki ga je izdal RŠ TO SR Slovenije podrejenim občinskim štabom 24. januarja 1990 (dokument št. SZ 16/4-90)¹⁰⁴ z zahtevo, da izdelajo natančen pregled orožja, streliva in minsko-eksplozivnih sredstev, ki so jih štabi TO hranili zunaj skladišč JLA. S tem ukazom, izdal ga je sicer slovenski štab TO, a je bil oblikovan po ukazu vrha JLA, so bili temu dani podatki o tem, nad katero oborožitvijo slovenske TO nima vojska neposrednega nadzora. Z ukazom z dne 15. maja 1990 o hranjenju oborožitve in streliva TO, ki ga je izdal GŠ OS, je bilo za vojaška sredstva TO odrejeno, da se morajo hraniti v objektih JLA. S tem je vojska želela razorožiti predvsem slovensko TO, čeprav je bil ukaz dan vsem štabom TO po republikah, ti pa so bili že tako in tako oblikovani v skladu z željami GŠ OS. Dva dni kasneje je ta ukaz potrdil formalni vrhovni poveljnik jugoslovanskih oboroženih sil, Predsedstvo SFRJ, ki je na dan izdaje ukaza dobilo novega predsedujočega, dr. Borisava Jovića iz Srbije, navdušenega privrženca nacionalistične politike Slobodana Miloševića in izvrševalca njegovih navodil. Ta je namen teh ukrepov – pri čemer je posebej poudaril, da je šlo za odvzem orožja in streliva v Sloveniji in Hrvaški – pojasnil z besedami, da »ne bomo dovolili, da orožje zlorabijo v možnih spopadih ali za nasilno odcepitev.

104 Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 17–18.

Praktično smo jih razorožili. Formalno je to storil načelnik generalštaba, toda dejansko po našem nalogu. Slovenci in Hrvati so se ostro odzvali, vendar ne morejo nič.« Ko je zaradi tega pri Joviću protestiral predsednik slovenskega predsedstva Milan Kučan (ki o tem sploh ni bil obveščen, saj mu poveljnik TO ali načelnik RŠ TO nista niti povedala, kakšen ukaz je izdal vrh vojske in da sta ga kot vojaka poslušno sprejela), je Jović zanikal, da ve za ukrep, čeprav je dan pred tem v svoj dnevnik zapisal, da je odvzem orožja po »našem nalogu«. Očitno je šlo za »nalog« srbskega vodstva, natančneje Miloševića. Predsedstvo namreč o ukazu generalštaba oziroma njegovega načelnika, generala Blagoja Adžića, ni bilo obveščeno, češ da gre za »redno, tekočo dejavnost v oboroženih silah, takšnih aktivnosti in tudi drugih bolj zapletenih imamo desetine, stotine in kam bi prišli, če bi vas o vsem tem obveščali«, kot je to pojasnil Adžić.¹⁰⁵ Jović, ki je očitno vedel za ukaz vojske, medtem ko je o tem slovenski predstavnik v predsedstvu Janez Drnovšek zvedel šele, ko je odvzemanje orožja že potekalo, je Kučanu povedal, da je za to slišal po radiu, in ga odpravil z: »Ne vem, za kaj gre.« Jovića sta nato obiskala Drnovšek in Kučan, ki je zahteval, da mu pokaže ukaz generalštaba, pojasnilo, ki pa ga je dal glede odvzema orožja TO »obrambni minister« general Kadijević (bil je navzoč), pa je ocenil za nezadostno ter zahteval, da se orožje vrne in da se zamenja poveljnik TO v Sloveniji.¹⁰⁶ Nobena od Kučanovih zahtev ni bila izpolnjena, kajti Predsedstvo SFRJ in vojaški vrh sta kazala svojo moč in se nista ozirala na slovenske zahteve, zlasti zato ker se je z volitvami v Sloveniji zamenjala oblast, za katero so sodili, da je separatistična, in ker so menili, da Demos pripravlja organizacijo lastnega programa oborožitve.¹⁰⁷

Poveljnika TO za Slovenijo generala Hočevarja, ki je deloval po smernicah in navodilih vojaškega vrha, pri čemer je slovensko državno vodstvo skoraj povsem ignoriral, so zamenjali v začetku oktobra, potem ko je slovenska skupščina konec septembra 1990 sprejela amandmaje k Ustavi Republike Slovenije, s katerimi so odpravili veljavnost zvezne zakonodaje, ki je bila v nasprotju s slovensko ustavo. Med njimi je bil tudi amandma o tem, da je slovenska TO izključno v pristojnosti Republike Slovenije. Zahteva slovenskega predsedstva, da se zamenja Hočevar, je bila sicer dana Predsedstvu SFRJ že v začetku julija,¹⁰⁸ a je bila zavrnjena, zato je slovensko predsedstvo predlagalo slovenski skupščini takšno dopolnitev ustave, da bi lahko poveljnika TO v Sloveniji imenovalo samo. Še istega dne, ko je

105 Drnovšek, *Moja resnica*, str. 197.

106 Jović, *Zadnji dnevi SFRJ*, str. 144–145.

107 Prav tam, str. 139–140.

108 Repe, *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije*, 2, dok. 82, str. 313.

 SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA
 REPUBLIŠKI ŠTAB
 ZA TERITORIALNO OBRAMBO

Št. SZ. 625/1-90Ljubljana, dne 15. 05. 1990SOCIALISTIČNA
 POKRAJINSKA57- 2.74/1-90
 Dne 15. 05. 90Hranjenje oborožitve
 in streliva TO - ukazVSEM PŠTO, MŠTO LJUBLJANA
 IN 30. RSKTO

Na podlagi Ukaza ZSLO GŠ OS strogo zaupno št. 19-1 od 14.05. 1990 in skladno z zastavljenimi nalogami, ki jih je zvezni sekretar za LO postavil na Vojnem svetu dne 27.04.1990 zaradi zanesljivega čuvanja oborožitve in streliva TO

U K A Z U J E M :

1. Predati na čuvanje orožje, strelivo in MES TO, ki je izven objektov JLA v objekte JLA. Pri realizaciji te naloge ugotoviti točno število, vrsto in količino orožja, streliva in MES, ki se morajo dati na čuvanje v objekte JLA in skladišča TO, ki so v objektih JLA. Pri pomanjkanju skladiščnega prostora v objektu JLA koristiti tudi druge prostore v kasarnah.
2. Izvzem orožja in streliva za usposabljanje se izvaja po navodilih in odobritvi 5. VO na zahtevo štaba (enote) TO preko RŠTO, ki mora biti najmanj 10 dni pred vajo.
3. Ta ukaz se nanaša tudi na strelivo 7,9 mm in 7,62 mm zagotovljeno za šole, ter oborožitev in strelivo enot za zveze DPS, ki je v naših skladiščih.
4. Celotne količine oborožitve, streliva in MES, ki se nahajajo na železnici, RTV, elektrogospodarstvu, letališčih, pošti in v drugih sistemih se povlečejo v skladišča TO oziroma JLA.

posebej zastra-

načrtom predaje.

inam stalne sest-
ti in vskladišči-ravnajte po uka-
ost naloge.

do 24.00 ure

 K O M A N D A N T
 TERITORIALNE OBRAMBE
 REPUBLIKE SLOVENIJE
 generalpodpolkovnik
 Ivan Hočevar
Ivan Hočevar

Ukaz o odvzemu orožja TO z dne 15. 5. 1990

skupščina sprejela amandmaje – v enem od teh je bilo določeno, da »predsedstvo Republike Slovenije imenuje in razrešuje komandanta Teritorialne obrambe Slovenije«¹⁰⁹ –, je Predsedstvo RS imenovalo za vršilca dolžnosti načelnika RŠ TO majorja Janeza Slaparja.

*Ivan Hočevar (1933),
generalpodpolkovnik letalstva,
poveljnik TO Slovenije 1988-1990*

*Drago Ožbolt (1931-1994),
generalmajor, načelnik RŠ
TO 1988-1990*

To in pa dejstvo, da je z amandmajem Republika Slovenije sprejela urejanje TO, je vzbudilo v vojski odziv. Najprej v neformalnem telesu, generalštabu v senci, v katerem so bili srbski, odločno promiloševičevski nekdanji visoki oficirji, npr. nekdanji šef generalštaba general Mirković. Ta je, čeprav upokojenec, v imenu vojaškega vrha sporočil, da vojska ne bo dovolila razpada Jugoslavije. Zvezno predsedstvo je 2. oktobra zato sklenilo, da bo vodenje slovenske TO preneseno na poveljstvo 5. vojaškega območja, za uresničitev tega sklepa pa bosta poskrbela zvezno »obrambno ministrstvo« in JLA. Ta je tako proti zamenjavi poveljnika slovenske TO nastopila s silo. V noči s 4. na 5. oktober 1990 je 16 pripadnikov vojaške milice iz vojašnice v Šentvidu zasedlo prostore štaba slovenske TO, katerega vodenje je ta dan dokončno prevzel iz rok generala Hočevarja rezervni major Slapar.

Formalno odločitev, da v Ljubljani nastopi vojska in da poveljevanje nad TO prevzame zvezni sekretariat za ljudsko obrambo, je sprejel vrhovni poveljnik, Predsedstvo SFRJ, 2. oktobra. Proti takšni odločitvi je bil predsednik jugoslovanske vlade Ante Marković, kar je pri predsedniku Predsedstva SFRJ Joviću izzvalo

109 UL RS, 35-1790, 5. 10. 1990.

Pripadniki JLA odganjajo iz zasedenih prostorov RŠTO na Prežihovi ulici v središču Ljubljane znanega slovenskega morjeplovca Jureta Šterka, ki je odločno protestiral proti njihovemu početju (5. 10. 1990).

nemalo hude krvi. Jović je Markoviću povedal, da si koplje grob, in je razmišljal celo o vprašanju zaupnice vladi. Ko sta Jović in general Kadijević razpravljala, kako pripraviti Markovića, da bo pristal, da »ministrstvo za obrambo« prevzame poveljstvo nad slovensko TO, je Kadijević mimogrede povedal, »da je treba 'odstraniti' samo sto ljudi in da bo vse v redu. Vojska pripravlja takšne načrte, če bo potrebno.«¹¹⁰ Vsekakor je bila zadeva glede slovenske TO in njenega novega vodstva vroča tudi v državnem in vojaškem vrhu v Beogradu.

Zaradi zamenjave »projeleajevskega« vodstva slovenske TO in posledično vojaške zasedbe štaba slovenske TO je nastala napetost med slovenskimi oblastmi in vojsko. Prebivalstvo je ta poteza vojske ogorčila in ljudje so se začeli zbirati pred stavbo na Prežihovi ulici v bližini »obrambnega« in tudi »notranjega ministrstva«, v kateri je imel prostore štab slovenske TO. Obstajala je nevarnost konflikta ali celo spopada. Vojska je bila jezna, pa tudi prestrašena in za primer nemirov v Ljubljani naj bi bili na Vrhniki, kjer je bila oklepna brigada, prižgani motorji tankov. Po mnenju slovenskega »obrambnega ministra« Janše in »ministra za notranje zadeve« Bavčarja je bila slovenska stran za konflikt slabo pripravljena, zato je bila sprejeta odločitev za umiritev razmer.¹¹¹

110 Jović, Zadnji dnevi SFRJ, str. 197.

111 Lovšin, Skrita vojna, str. 76; Janša, Premiki, str. 76–77.

Vojsko – štab TO je zasedla enota vojaške policije v popolni vojni opremi, z neprebojnimi jopiči – so nadzorovali »specialci« milice, ki jih je vodil Vinko Beznik. Ti so zasedli strehe okoliških hiš in vojake držali »na muhi«. »Specialci« milice so dobili ukaz, da »v primeru, da se sproži strel z njihove strani, posredujejo naši ostrostrelci. Da zavarujejo ljudi.« Če bi prišlo do streljanja s strani vojske, so dobili ukaz, naj jih uničijo.¹¹² Do tega ni prišlo, razmere pa so se navzven umirile. Prostori dotedanjega štaba TO so ostali v rokah vojske, Slaparjev štab TO pa je začel delovati v prostorih »obrambnega ministrstva« in vzpostavljati novo TO.

Takrat se je slovenska milica dejansko prvič neposredno »prek puškine cevi« soočila z jugoslovansko vojsko. Do odkrite sovražnosti sicer ni prišlo, so pa predvsem pri oficirjih (častnikih) JLA rasle zamere do slovenske politike, o čemer je poročal eden od obveščevalcev obveščevalnega oddelka slovenskega obrambnega ministrstva, ki je deloval v JLA.¹¹³

Z imenovanjem novega vodstva slovenske TO je ta vojaška organizacija postala slovenska in tudi javna. To je bil začetek delovanja nove, povsem slovenske TO, ki ni bila več vezana na JLA, pa tudi trenutek »legaliziranja« slovenske milice, zlasti tistega njenega dela, ki je bil vpet v MSNZ. Milica je ob svoji običajni dejavnosti začela s sistematičnimi pripravami na morebitni spopad z vojsko.

Medtem ko je bila zaradi politike, kakršno je vodila vojska ob podpori ali celo po navodilih srbskega vodstva, slovenska TO v težkem položaju, saj je bila formalno podrejena vojaškemu poveljstvu 5. vojaškega območja (pri čemer sta bila na čelu slovenske TO sicer generala Slovenca, ki pa sta odločitve vojske popolnoma sprejemala in jih izvajala, kar se je pokazalo ob odvzema orožja slovenske TO sredi maja 1990), pa je slovenska milica že doživela preizkušnjo svoje pripravljenosti.

SLOVENSKA MILICA V OBRAMBI SLOVENSKE SUVERENOSTI

Jugoslovanska vojska je leta 1990, zlasti od zamenjave oblasti v Sloveniji po volitvah, večkrat na različne načine kršila slovensko suverenost, kakršna je bila dosežena z jugoslovansko ustavno ureditvijo. V tem času se je vojska v svojih političnih pogledih že povsem zblížala s srbsko nacionalistično politiko, ki jo je uporabljala za dosego svojih ciljev. V Sloveniji sta stali srbskemu nacionalizmu

112 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

113 Lovšin, *Skrita vojna*, str. 77.

in vojaškimi centralističnim pogledom nasproti slovenska oblast, pa tudi milica kot varuh ne le javnega reda in miru, ampak tudi slovenske državnosti.

S srbsko nacionalistično politiko se je slovenska milica soočila že prej. Slovenski miličniki so bili na Kosovu od leta 1981, ko so Albanci jasno pokazali svoje zahteve po drugačnem položaju v jugoslovanski državi, navzoči v okviru Združenih odredov milice, ki so jih sestavljali pripadniki vseh republiških milic. V devetih letih je bilo napotenih v Združeni odred milice Zveznega sekretariata za notranje zadeve iz Slovenije okoli 2000 miličnikov iz vrst PEM. Ko niso več želeli služiti le srbski strani, ki je odnos do tamkajšnjega večinskega prebivalstva zaostrovala in izvajala nad njimi nasilje, in je tudi slovenska javnost – ta je bila večinsko na strani Albancev – zahtevala, da naj slovenski miličniki v teh enotah ne sodelujejo več, je slovenska oblast konec januarja 1990 preklicala sodelovanje slovenskih miličnikov na Kosovu; 5. februarja se je od tam vrnila zadnja enota. Leto dni pred tem slovenski miličniki niso želeli sodelovati v akciji srbske, kosovske in vojvodinske milice proti rudarjem rudnika Stari trg pri Trepči, ki so se iz protesta proti ravnanju srbskih oblasti odločili za gladovno stavko v rudniških rovih. Poveljnik slovenske enote ni dovolil, da gredo slovenski miličniki v rudnik, pri čemer je izpolnjeval ukaz slovenskega »notranjega ministra« Tomaža Ertla.¹¹⁴ Po tem dogodku je marca 1989 slovenska milica svoje število miličnikov v zveznem odredu milice zmanjšala za polovico. Nasploh je v praksi veljalo, da je moral poveljnik slovenske enote milice na Kosovu dobiti v primeru, če je bil predvideni poseg milice v nasprotju s slovensko zakonodajo, odobritev vodstva slovenske milice oziroma slovenskega »notranjega ministra«. Slovenski miličniki, ki so bili poslani na Kosovo, so imeli nasploh napotke vodstva slovenske milice, da se morajo izogibati uporabi prisilnih sredstev in nepotrebnim žrtvam, kar pa so srbske oblasti razumele kot bojkot.¹¹⁵

Do nesoglasij med vojsko in slovensko milico, ko je slednja »branila« slovensko ozemlje, je prišlo tudi v zvezi z mejnim pasom. Spomladi 1990 je namreč vojska želela prek »zvezne vlade« in jugoslovanske skupščine doseči razširitev pasu ob meji, v katerem je bilo gibanje strogo omejeno, s 100 metrov na kar en kilometer, v izrednih razmerah pa celo do 5 ali 10 kilometrov.¹¹⁶ S tem bi vojska dejansko prevzela nadzor nad mejo, ki je bila od sredine šestdesetih let vedno bolj v pristojnosti milice, zlasti nadzor prometa čez mejne prehode. Vojska naj ne bi, če bi uveljavila svoj predlog o razširitvi mejnega pasu, imela namreč možnosti varovati le meje,

114 Bukovnik, Sever, str. 32.

115 Leopold Jesenek, poveljnik slovenske milice v letih 1980–1990. V: Ob 10. obletnici akcije Sever, str. 8.

116 Branko Celar, Državna meja –pomemben atribut državnosti. V: Ob 10. obletnici osamosvojitve, str. 9–11.

ampak nadzirati celoten pas v globino enega kilometra ob meji z Italijo, Avstrijo in Madžarsko. V tem pasu bi lahko legitimirala ljudi po svoji volji in merilih. V praksi bi to pomenilo, da bi npr. območje Nove Gorice obvladovala vojska. Slovenska milica je takšni obliki »zasedbe« slovenskega ozemlja nasprotovala in zahtevala ukinitve mejnega pasu po vzoru sosednjih držav (leta 1989 je obmejni pas ukinila tudi Madžarska), kjer je bil dostop do državne meje prost in ga ni nadzorovala vojska. Vojska in tudi zvezno notranje ministrstvo, ki je zamislil vojske o razširitvi mejnega pasu podpiralo, očitno nista zaupala slovenski milici, da je ta sposobna varovati državno mejo. Poleg tega pa je vojska želela dobiti zakonsko podlago, da bi zaprla mejo in Slovenijo ločila od sosednjih držav. Predlog vojske je bil zaradi vztrajnosti slovenske strani, tudi javnosti – kajti to je bil čas volilne kampanje in so se zato v tem okviru odzvale posamezne politične stranke – umaknjen iz postopka zvezne skupščine. Pri tem je bila vloga slovenske milice, tistih ki so bili odgovorni za mejne zadeve in so s strokovnimi argumenti spodbijali namere vojske, pomembna.

Slovenska milica se je v tem času že pripravljala na svojo vlogo pri varovanju slovenskih meja, pri čemer so predvideli tudi varovanje meje s Hrvaško. To je bila posledica okoliščin, ki so ob pripravah milice na »miting resnice« od nje zahtevale, da se je posvetila tudi vprašanju meje s Hrvaško, ki je bila tedaj le administrativna. Pripravili so računalniško simulacijo vzpostavitve meje s Hrvaško, ki naj bi jo varovalo več kot 600 miličnikov. Julija 1990 pa je republiški sekretar za notranje zadeve Igor Bavčar imenoval delovno skupino (vodil jo je pomočnik načelnika milice Tomaž Čas) za pripravo projekta zavarovanja državne meje Republike Slovenije, tudi meje s Hrvaško.¹¹⁷

Slovenska milica pa se je povsem praktično soočila z obrambo »južne meje« proti Hrvaški 1. decembra 1989 v zvezi z napovedanim srbskim nacionalističnim zborovanjem. Do »mitinga resnice«, kot so ga imenovali organizatorji (formalno je bilo to združenje za vrnitev Srbov in Črnogorcev na Kosovo in Metohijo, imenovano Božur, ki je hotelo Slovincem predstaviti svojo resnico o Kosovu in o srbskih pogledih na jugoslovansko državo), pa ni prišlo, kajti slovenska politika se je odločila, da takšnega zborovanja v Ljubljani ne bo dovolila. Takrat so se slovenski miličniki nameravali soočiti s srbskimi protestniki. Predsedstvo SR Slovenije je izrazilo prepričanje, »da je treba preprečiti vsako nasilno dejanje in večjo koncentracijo pohodnikov, pa tudi zato da se uresniči proklamirana

117 Čas, Vloga in dejavnost slovenske milice, str. 33.

suverenost republike Slovenije in s tem zavaruje tudi ustavna ureditev Slovenije in Jugoslavije«. ¹¹⁸ Republiški sekretar za notranje zadeve Tomaž Ertl je po sklepu »vlade« na temelju 12. člena zakona o notranjih zadevah (ta je govoril o tem, da ob oceni ali ugotovitvi Predsedstva Republike Slovenije, »da so nastale izredne razmere, zaradi katerih so ogroženi interesi obrambe države ali javni red«, lahko Izvršni svet sklene, da mora republiški sekretar za notranje zadeve sprejeti potrebne ukrepe za zagotovitev varnosti), ¹¹⁹ izdal odredbo o prepovedi javnih shodov in javnih prireditvev »zaradi zavarovanja javnega reda, življenja ljudi in premoženja«, pa tudi omejitev gibanja iz istih razlogov za osebe, ki so namenjene na javne shode ali prireditve, ter prepoved prometa na območju SR Slovenije za motorna vozila, »s katerimi se prevažajo osebe, namenjene na javne shode in javne prireditve, prepovedane z odredbo o prepovedi sestajanja občanov«. ¹²⁰

Razburjeni Srbi so želeli zaradi stališč, izraženih s strani slovenske politike, tako vladajoče kot opozicijske, v Cankarjevem domu na zborovanju »Proti uvedbi izrednega stanja, za mir in sožitje na Kosovu«, pripraviti miting v Ljubljani že 25. marca 1989. Slovenske oblasti pa so sklenile, da je treba tak miting preprečiti in milica se je pripravila. Med ukrepi, ki so bili takrat sprejeti, so bili tudi, da se udeležence mitinga zaustavi na meji s Hrvaško, da se postavi cestne prepreke proti Ljubljani in zapre železniško postajo Dobova ter da se prepreči potovanje z vlaki proti Ljubljani. Ti načrtovani ukrepi so bili izhodišče za izdelavo načrtov milice ob načrtovanem prvodecembrskem mitingu. ¹²¹

Nekakšna vaja za milico, kako ukrepati proti morebitni nasilnosti udeležencev na tem mitingu je bilo zavarovanje nogometne tekme 11. novembra 1989 med Olimpijo in Crveno zvezdo iz Beograda oziroma nadzor nad njenimi navijači. Šlo je zlasti za organizirano skupino s pročetniško ideologijo, znano pod imenom Delije, ki jo je vodil Željko Ražnjatović - Arkan. Navijače, ki so prišli iz Beograda z vlakom zjutraj, so miličniki (za red in mir v Ljubljani je bilo zadolženih 350 pripadnikov Posebne enote, od tega 172 iz Kranja, Celja in Slovenj Gradca) pospremili na stadion, kjer so bili do konca tekme, ko so jih miličniki spet spremili na vlak. ¹²² Naloga Posebnih enot milice je bila tudi preprečiti spopad med navijaškimi skupinami, ki so prišle iz Hrvaške kot »pomoč« ljubljanskim organiziranim navijačem, in Delijami.

118 Repe, Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije, 2, dok. 11, str. 65.

119 Čelik, Naše varnostne sile, dok. 39, str. 237.

120 Delo, 1. 12. 1989, str. 3, Tri odredbe Tomaža Ertla; faksimile odredb so objavljene v: Ob 10. obletnici akcije Sever, str. 3.

121 Čelik, Izza barikad, str. 9–10.

122 Prav tam, str. 16; isti, Posebne policijske enote, str. 78–80.

Za preprečitev zborovanja Miloševičevih pristašev v Ljubljani 1. decembra 1989, akcija organov za notranje zadeve je imela ime »Sever«, je bilo število sodelujočih delavcev organov za notranje zadev 6472. Pri tem je bila izvedena sto odstotna mobilizacija Posebnih enot milice - 1391 pripadnikov PEM (od tega 723 aktivnih delavcev ONZ in 668 rezervnih miličnikov) in trideset odstotna mobilizacija Vojnih enot milice (vpoklicanih je bilo 1400 rezervnih miličnikov).¹²³ »Akcija Sever je bila tako načrtovana, da večina napovedanih mitingarjev sploh ni mogla priti do Ljubljane, kaj šele v Ljubljano. Pretežna večina bi se morala ustaviti že v bližini slovenske meje, na Hrvaškem. Miličniki so bili pripravljene na vse, tudi na streljanje, na preprečitev odhoda mitingarjev v zavetje vojašnic oziroma vojaških objektov.«¹²⁴ Na dan, ko naj bi bil miting, se je na trgu pred slovensko skupščino zbrala peščica udeležencev, večina Srbov in Črnogorcev, živečih v Ljubljani, pa tudi nekaj provokatorjev iz Beograda. Ker niso upoštevali navodil milice glede zbiranja, jih je bilo 13 kaznovanih za prekršek pri sodniku za prekrške, ki je tisti dan deloval v prostorih ljubljanskih zaporov na Povšetovi ulici.

V času, ko naj bi potekal srbski »miting resnice«, so bili poleg slovenske milice v pripravljenosti tudi v slovenski TO. Pokrajinski štabi TO so bili zbrani in so spremljali dogodke. Vojska pa je takrat izdala ukaz, da v času napovedanega mitinga enote TO ne smejo iz skladišč v vojašnicah jemati orožja in opreme, da bi tako preprečili možnost delovanja slovenske TO.¹²⁵ Šlo je za nekakšen način »razorožitve« TO že pred majem 1990.

Akcija Sever je za slovensko milico pomenila določen prelom. S strokovnega stališča je bila to zanjo priprava na nadaljnje delovanje, ki se je pokazalo v letu 1990 z organizacijskim delom pri oblikovanju MSNZ in nato leta 1991 v času vojaških spopadov z JLA. Ob pripravah na preprečitev mitinga so namreč potekale številne koordinacije in usklajevanja v milici in drugih operativnih službah RSNZ in UNZ ter priprave na mobilizacijo aktivne in rezervne sestave milice in tehničnih sredstev.¹²⁶ Milica je takrat, po sicer kasnejši oceni njenih vodilnih, z operativnimi ukrepi naredila odločilen korak, s katerim se je opredelila tudi za delovanje v prihodnosti.¹²⁷ Akcija je bila prikaz pripravljenosti milice kot službe in miličnikov kot posameznikov, da nastopijo kot organizirana sila za obrambo slovenskih interesov. Milica se je pokazala kot edina organizirana

123 Bukovnik, Sever, str. 221.

124 Alojz Žišt, načelnik oddelka za splošne in posebne naloge v upravi milice RSNZ leta 1988. V: Ob 10. obletnici akcije Sever, str. 10.

125 Slapar, Razvoj TO, str. 108.

126 Drago Kupnik. V: Ob 10. obletnici akcije Sever, str. 29.

127 Branko Bračko, Akcija Sever – korak k osamosvojitvi Slovenije. V: Ob 10. obletnici akcije Sever, str. 8.

sila v Sloveniji, na katero so se lahko naslonili slovenska oblast in tudi državljani v primeru, da bi bilo treba braniti doseženo stopnjo slovenske državnosti v okviru Jugoslavije. Akcija Sever je imela tako za slovensko milico poleg tega, da se je pokazala kot odločni in dobro organizirani varuh reda in miru, tudi politični in moralni pomen, saj je nastopila kot branilec slovenske ustavne ureditve in slovenske politike. »Akcijo Sever sem doživljal kot nekaj skrivnostnega, saj sem imel občutek, da se dogaja nekaj povsem novega in da nekoč, ko se bo vse umirilo, ne bo več tako, kot je bilo prej,« se je kasneje spominjal vodja ene od enot PEM, ki so nosile glavno odgovornost ob dogajanju v zvezi z »mitingom resnice«. ¹²⁸ Poleg strokovnih oziroma operativnih zadev, ki so bile v določenem obsegu preizkušene v praksi, je bila akcija Sever mejnik tudi »v glavah«. Večina v milici je spoznala, da ne varujejo le javnega reda, življenja ljudi in premoženja, ampak branijo Slovenijo, ki jo nekdo ogroža »od zunaj« in ji vsiljuje svoje poglede in rešitve.

Da je šlo za izraz slovenske emancipacije in suverenosti na področju varovanja javnega reda in miru, pa tudi slovenske politike in celotnega procesa demokratizacije, je pokazal že sam naziv celotne akcije – »Sever«. Izbor imena za akcijo je namreč kazal na nasprotovanje slovenske milice ponujenim rešitvam z »juga«. ¹²⁹

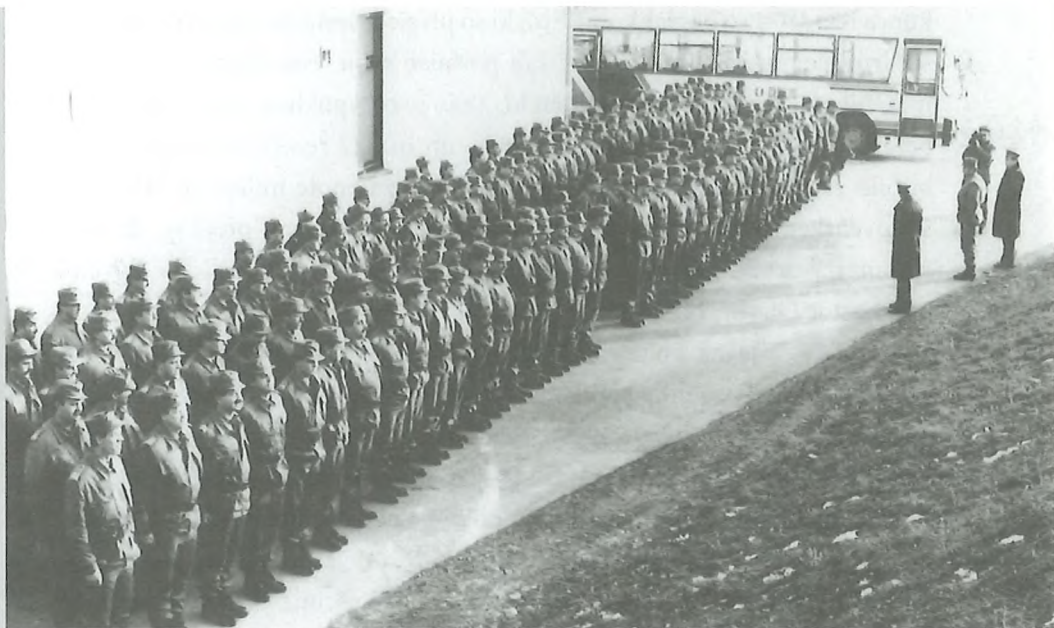
Pri izvajanju akcije Sever je šlo za nekaj, česar do tedaj slovenska milica v praksi ni izvajala, vsaj ne v tolikšnem obsegu. Kljub temu da so bile Posebne enote milice že ustaljen organizacijski način delovanja milice, je bilo nekaj »skrbi« glede njihovega delovanja v novih okoliščinah. Šlo je za enoto, sestavljeno iz aktivnih in rezervnih miličnikov, ki so bili skupaj le enkrat na leto, pri čemer so bile pogoste menjave starešinskega kadra, kar bi lahko vplivalo na stanje v enoti in na njeno delovanje. Za določene dejavnosti je bilo treba enoto usposobiti, pa tudi v njej vzpostaviti vzdušje, »ki bi pripomoglo ustvariti ustrezno delavnost brez utrujanja, da bi bili miličniki vedno pripravljene na akcijo«. Priprave na preprečitev mitinga so bile tudi priložnost za preverjanje in izboljšanje logistične podpore, kar je vse dalo dobro podlago za primerno organiziranost in pripravljenost organov za notranje zadeve za opravljanje nalog v težjih okoliščinah. Miličnikom pa je dvignilo samozavest tudi javno mnenje, naklonjeno njihovi dejavnosti v akciji Sever in sploh namenu akcije. Šlo je za zaščito »interesa Slovenije«, kot so tedaj razumeli svojo dejavnost v milici. ¹³⁰

V akciji Sever pripadniki milice niso izkazovali lojalnosti takratni oblasti, marveč Sloveniji in njeni državnosti. Pri tem ni bilo med pripadniki organov

¹²⁸ Franc Bevc. V: Ob 10. obletnici akcije Sever, str. 47.

¹²⁹ Čas, Vloga in dejavnost slovenske milice, str. 42.

¹³⁰ Franc Bevc. V: Ob 10. obletnici akcije Sever, str. 47.

PEM UNZ Maribor, postrojen 1. 12. 1990 v Dobovi pred poveljnikom Milice Leopoldom Jesenekom, poveljnikom PEM RSNZ Tomažem Časom in poveljnikom PEM UNZ Maribor Bojanom Lunežnikom. Enota je imela nalogo, da vlake z mitingarji iz Srbije zaustavi in jih vrne na Hrvaško.

za notranje zadeve nobenega omahovanja. Ustavni položaj Slovenije so bili pripravljene braniti z vsemi sredstvi, po potrebi tudi s silo.¹³¹

Pri izvedbi akcije Sever so imele najpomembnejšo vlogo Posebne enote milice (PEM). Te so nastale kot »enota za izvršitev določenih nalog«, kot jo je opredelil zakon o organih za notranje zadeve iz leta 1956,¹³² v katerem so bile v Jugoslaviji prvič po drugi svetovni omenjene takšne enote milice. Tako enoto je predvidel tudi prvi slovenski zakon o notranjih zadevah iz leta 1967¹³³ in tudi vsi naslednji. V zakonu iz leta 1972 je bila predvidena tudi rezervna sestava, kar je bila tako kot nastanek TO posledica spremenjene obrambne doktrine, nastale pod vtisom vdora vojaških enot Varšavske zveze v Češkoslovaško avgusta 1968. Po zakonu o obrambi iz leta 1969 je bila milica v vojni uvrščena v okvir TO, vojaški obvezniki pa so bili lahko po zakonu o vojaški obveznosti razvrščeni v enote milice. Od

131 Bračko, Organi za notranje zadeve v akciji Sever, str. 13.

132 UL FLRJ, 30-396, 18. 7. 1956; objavljeno tudi v: Čelik, Naše varnostne sile, dok. 32, str. 171–185. O enoti za izvršitev določenih nalog govori 63. člen.

133 UL SRS, 13-99, 6. 4. 1967; objavljeno tudi v: Čelik, Naše varnostne sile, dok. 35, str. 206–211. O enoti za izvršitev določenih nalog govorita člena 16, 17.

konca leta 1974 so bili lahko v PEM, ki so jih sicer sestavljali aktivni miličniki – ti so drugače opravljali na miličniških postajah svoje vsakodnevne, redne naloge miličnikov –, tudi rezervni miličniki. Tako je ob vpoklicu rezervnih miličnikov bataljon PEM štel 738 mož, 516 poklicnih in 222 rezervnih miličnikov.¹³⁴ Da bi bilo zagotovljeno pridobivanje rezervistov za enote milice, je bil maja 1971 v slovenskem sekretariatu za notranje zadeve oblikovan predlog, da bi lahko izbrani naborniki polovico vojaškega roka služili v enotah milice v Sloveniji. To možnost je GŠ JLA odklonil.¹³⁵

Leta 1972 je na oblikovanje Posebnih enot milice vplivala direktiva Tita o oblikovanju Posebnih enot, kar je bila posledica vdora hrvaških ustaških teroristov v Jugoslavijo. Dejansko je šlo za ustanovitev Zaščitnih enot milice kot protiteroristične enote. Konec leta 1972 je bila z odločbo slovenskega sekretarja za notranje zadeve ustanovljena četa za posebne naloge, ki je imela vod za posebne naloge, v tem je bilo ob nastanku 35 mož, in vod za zavarovanje objektov. Iz te oziroma iz njenega voda za posebne naloge in Zaščitne enote milice (ta je bila ustanovljena 1978 iz čete za posebne naloge) je 23. avgusta 1990 nastala Specialna enota republiškega sekretariata za notranje zadeve, t. i. specialci. Vodenje le-teh je bilo zaupano Vinku Bezniku, odgovoren pa je bil neposredno republiškemu sekretarju, slovenskemu »notranjemu ministru« Igorju Bavčarju.

PEM, ustanovljena je bila 24. julija 1972 z odločbo takratnega republiškega sekretarja za notranje zadeve, ko se je zbralo njenih prvih 41 pripadnikov na usposabljanje, je bila enota milice na sklic, ki jo je bilo mogoče vpoklicali po potrebi. Organiziranost je bila vojaška, sestavljali pa so jo aktivni in rezervni miličniki. Organiziranost PEM je bila večkrat spremenjena. Notranja sestava so bili bataljoni, čete, vodi. Leta 1989/90 je PEM pokrivala območje vseh 13 UNZ; v večjih UNZ so bili bataljoni, v manjših čete ali vodi. Enote so bile mobilne in so se lahko vključile v reševanje varnostnih razmer po vsej Sloveniji. PEM je bil organiziran v dve formaciji: prva je štela 723 aktivnih miličnikov, razvrščenih v 7 čet po UNZ, druga pa 1391, ko so se aktivnim miličnikom pridružili še rezervni. Ta formacija je bila razdeljena na 7 bataljonov.¹³⁶ Od januarja 1989 do avgusta 1990 je bil poveljnik PEM mag. Tomaž Čas, konec avgusta 1990 je bil za komandanta PEM imenovan mag. Pavle Čelik, takrat tudi načelnik slovenske milice, namestnik poveljnika pa je ostal Jože Kolenc. Poveljnik Čelik se je v začetku septembra sestal

134 Čelik, Posebne policijske enote, str. 52.

135 Prav tam, str. 46–48.

136 Bukovnik, Sever, str. 75; Drago Zadnikar, Velika vloga posebne enote milice. V: Ob 10. obletnici osamosvojitve, str. 14–15.

z vsemi poveljniki PEM iz UNZ in načrtovali so sklic oziroma zbor vseh Posebnih enot milice 12. septembra 1990 na hipodromu v Stožicah.¹³⁷

Pregled formacij čet in bataljonov PEM RSNZ po UNZ, ki je veljal 1989-90¹³⁸

Formacija I		Poveljnik	Formacija II	
1. četa: Ljubljana mesto, Ljubljana okolica	3 vodi - 124 miličnikov	Stane Leskovšek	1. bataljon: Ljubljana mesto, Ljubljana okolica	3 čete, 6 vodov - 224 miličnikov
2. četa: Maribor	3 vodi - 124 miličnikov	Bojan Lunežnik	2. bataljon: Maribor	3 čete, 6 vodov - 224 miličnikov
3. četa: Celje, Slovenj Gradec	3 vodi - 108 miličnikov	Franc Bevc	3. bataljon: Celje, Slovenj Gradec	3 čete, 6 vodov - 190 miličnikov
4. četa: Koper, Postojna	3 vodi - 108 miličnikov	Slavko Gerželj	4. bataljon: Koper, Postojna	2 četi, 4 vodi - 204 miličnikov
5. četa: Kranj	2 voda - 68 miličnikov	Milan Klemenčič	5. bataljon: Kranj	2 četi, 4 vodi - 130 miličnikov
6. četa: Nova Gorica	2 voda - 68 miličnikov	Zvonimir Kelher	6. bataljon: Nova Gorica	2 četi, 4 vodi - 130 miličnikov
7. četa: Murska Sobota	2 voda - 68 miličnikov	Alojz Flisar	7. bataljon: Murska Sobota	2 četi, 4 vodi - 130 miličnikov
Samostojni vod: Novo mesto, Krško, Trbovlje	54 miličnikov	Boris Okleščen	Samostojni vod: Novo mesto, Krško, Trbovlje	3 vodi - 105 miličnikov
	Poveljstvo PEM RSNZ	Čas Tomaž / Pavle Čelik	Poveljstvo PEM RSNZ	
	14 miličnikov		14 miličnikov	
Skupaj	7 čet, 19 vodov - 723 miličnikov			7 bataljonov, 18 čet, 39 vodov - 1392 miličnikov

Poleg PEM so bile v razporeditvi milice predvidene tudi Vojne enote milice (VEM). Kot PEM so bile tudi te na sklic, sestavljali pa so jih tudi aktivni

¹³⁷ Čelik, Izza barikad, str. 69.

¹³⁸ Bukovnik, Sever, str. 75; imenski seznam po: Bukovnik, Debeljak, ONZ v zaščiti procesov osamosvajanja RS, str. 170 (seznam pregledal Jože Kolenc).

in rezervni miličniki, ki bi jih sklicali v primeru vojne. Število miličnikov v Vojnih enotah bi doseglo dvojno število aktivnih miličnikov; uniformiranih miličnikov pa je bilo leta 1990 4409.¹³⁹ Rezervni miličnik je dobil, ko je bil vpoklican, službeno izkaznico in je imel vsa pooblastila kot aktivni miličnik. VEM, ki so bile predvidene za delovanje na območju lastne postaje milice, za kar so imeli izdelane tudi vse potrebne načrte, ki so jih vsakoletno preverjali na usposabljanjih, so vodili komandirji postaj milice.

Po spremembi oblasti maja 1990 se je milica tudi legalno, ne le v okviru skrivnega organiziranja MSNZ, organizirala in pripravljala na morebitni spopad z JLA. Vojski vodstvo RSNZ po odvzemu orožja in streliva TO sredi maja ni zaupalo in konec julija je »notranji minister« Bavčar opozoril: »Ne pozabimo na JLA!« Že sredi julija 1990 je zato milica skladišča svojega orožja in streliva razpršila in orožje razporedila v tiste enote milice, ki so imele za hranjenje dobre pogoje. Konec julija pa je Bavčar naročil, da so v milici izdelali predvidevanja, kako bi lahko vojska posegla v Slovenijo. Nastal je kratek elaborat o možnih pritiskih JLA na Slovenijo, o odzivu prebivalcev na to in o delovanju milice v takšnih razmerah.¹⁴⁰ Pa tudi sicer so se v milici zavedali, da jim lahko preti odkrit spopad z vojsko, zato so skrbeli, da so bile predvsem PEM opremljene kot vojaške formacije, s puškami, avtomatskimi puškami, ostrostrelskimi puškami, mitraljezi, pa tudi z bojnimi vozili, t. i. bovi, dejansko oklepnimi transporterji na kolesih. »Milica je bila leta 1990 oborožena od zob do glave,« se je zato spominjal eden vodilnih v takratnem oddelku za obrambne priprave.¹⁴¹

Poleg povsem javnega delovanja in tudi že posameznih priprav na vlogo milice ob morebitnem, če ne kar pričakovanem soočenju z jugoslovansko vojsko pa je v okviru milice po odvzemu orožja in streliva TO s strani JLA delovalo tajno jedro MSNZ. To je odločilno pripomoglo k ponovni vzpostavitvi slovenske TO, ki je bila tedaj resnična zasnova vojske samostojne slovenske države – Republike Slovenije.

139 Ob 10. obletnici akcije Sever, str. 25.

140 Čelik, Izza barikad, str. 61.

141 Intervju Bratuš, 31. 3. 2009.

3

POGLAVJE

Vloga organov za notranje zadeve pri oblikovanju obrambnih sil Republike Slovenije

»NEKAJ JE TREBA NAREDITI ...«

Šestnajstega maja 1990, ko je bila v pravkar konstituirani slovenski skupščini izvoljena nova vlada Lojzeta Peterleta, je v stavbi parlamenta vladalo sproščeno in prešerno vzdušje. Tako je celo Milan Aksentijević, skupščinski delegat JLA, »prav prijazno in s širokim nasmehom« pristopil k novemu premierju. Novopečeni ministri, pisana sedemindvajsetčlanska združba najrazličnejših profilov, karier in nazorov, so se fotografirali, si nazdravili z zlato radgonsko penino in z mislimi najbrž odbrzeli k svojim resorjem. Malo prej je njim in delegatom na seji Peterle zagotovil, da je govoril s predsednikom stare vlade Dušanom Šinigojem o predaji poslov in kako se zato »novim ministrom /.../ ne bo zgodilo, da bodo prišli v prazne prostore, saj so vsi resorji pripravili poročila o svojem delu«. ¹⁴² Novi republiški sekretar za notranje zadeve Igor Bavčar, ¹⁴³ tedaj že prekaljeni in uveljavljeni mladi politik, se je nato še isti dan napotil v svoj urad, na svoje ministrstvo.

Popoldan se je že prevešal v majski večer, ko je sekretar prispel do znamenite Slavije, stavbe ministrstva, ki je le streljaj od parlamenta. Že takoj na vhodu je najprej naletel na sila nenavaden sprejem: »Prišel sem na ministrstvo in me ni čakal nihče. Jaz sem prišel sam, vratar mi je povedal, kam se gre. Prišel sem v pisarno, tam so bili telefoni, odprta blagajna, v njej kuverta in notri je bil en kovanec /.../ od rajha s Hitlerjevo podobo.« ¹⁴⁴ Nikjer nikogar, Peterletovim besedam navkljub prazni prostori. ¹⁴⁵ Presenečenje, ki mu je nato že naslednji dan, 17. maja, sledilo novo, še večje, po pripovedi Bavčarja zares dramatično. Začela so prihajati obvestila, da JLA pobira orožje: »/.../ jaz tam stojim v tisti z lesom opasani pisarni in potem pride ta, ki je bil šef kabineta, ampak šele potem, ves prestrašen ... /.../ In jaz takrat res nisem vedel, kaj naj naredim, koga poklicat, kje je kdo, kaj ... Depeše so začele iz stalne službe – odvzem orožja, to so vzeli, ono so vzeli ... Koga, kje, kaj? Ali bo kdo mene aretiral, ali bom jaz koga? (smeh) /.../ Potem sem jim rekel, naj mi dajo vse te informacije. Potem je prišel Ertlov kabinet, to so bili ljudje, stari vsi blizu 55, 60 let. Meni so se vsi zdeli neznansko stari, ampak takrat se mi je zdelo, da sem dobil neko strukturo, in potem sem se

¹⁴² Delo, 17. 5. 1990, str. 3, Pri izboranju ministrov prevladala strokovnost in poznavanje področja.

¹⁴³ Bavčar je bil diplomirani politolog, pred tem pa je končal srednjo šolo za miličnike in kadete v Tacnu. Kot politik je delal na ZSMS, SZDL, »politično« pa najbolj zaslovel kot vodja Odbora za varstvo človekovih pravic. Po mnenju časnika Delo je bil v vrstah zmagovalcev volitev »prav gotovo najbolj usposobljen in primeren za mesto, ki ga je zasedel.« – Delo (SP), 19. 5. 1990, str. 19, Prek ljudi do programa.

¹⁴⁴ Intervju Bavčar, 10. 6. 2009.

¹⁴⁵ Prim.: Intervju Pozvek, 31. 3. 2009.

ukvarjal z njimi mesec dni.«¹⁴⁶ Novi republiški sekretar se je tako kljub svojim kompetencam tedaj znašel v sistemu, katerega drobovja ni poznal in ki mu sprva tudi ni zaupal. Bil je »sam« v pisarni, dogodki pa so se začeli odvijati z vrtoglavo naglico.

Istega dne, 17. maja 1990, je zazvonil telefon v pisarni vodje Centra za usposabljanje Posebnih in Vojnih enot milice v Jasnici na Kočevskem. Šef centra, izkušeni miličnik Vinko Beznik, je dvignil slušalko.¹⁴⁷ Klical je zaskrbljeni Tone Krkovič, tedaj občinski sekretar za ljudsko obrambo na občini Kočevje, ki pa je bil nedolgo prej operativni častnik Zaščitne brigade TO v Primožih, samo 10 kilometrov stran od Centra Jasnica, na drugi strani hriba. Beznik in Krkovič sta vsa leta dotlej tako zaradi bližine lokacij njunih delovnih mest kot narave njunega dela veliko sodelovala in se zato tudi zelo dobro poznala, »privatno in službeno«. Krkovič je torej klical starega znanca in mu sporočil, da je »on naletel ravno na tovarnjake, ki so odvažali orožje iz skladišča TO-ja«. Povprašal ga je, ali kaj ve o tem, ali morda tudi drugod po Sloveniji pobirajo orožje.¹⁴⁸ Beznik se je bliskovito odzval in se takoj povezal z Bojanom Šuligojem, poveljnikom gorenjske pokrajine TO.¹⁴⁹ »On je potrdil, da pobirajo.«¹⁵⁰ In vsem se je zastavilo vprašanje: Kaj pa zdaj?

Vinko Beznik je imel tedaj poleg splošnih skrbi zaradi zaostrovanja varnostnega položaja še en zelo konkreten razlog za kar najhitrejšo iskanje odgovora na gornje vprašanje. Pri njem se je ravno usposabljala t. i. enota za protispecialno delovanje TO iz gorenjske pokrajine. »Bodo skušali tudi njih razorožiti?« Veliko časa za razmislek ni bilo. Ocenili so, da je majhna možnost za posredovanje v centru milice, najbrž JLA tudi ni vedela za urjenje gorenjske enote, a vendar so se odločili ukrepati. »Mimo vseh povelj smo Center dodatno zavarovali, to se pravi, ojačali smo stražo /.../. Vse smo oborožili z ostrim strelivom in iz naših skladišč smo na vozila, kamione naložili minsko-eksplozivna sredstva

146 Intervju Bavčar, 10. 6. 2009.

147 Vinko Beznik je po šolanju na Kadetski šoli za miličnike v Tacnu končal Vojaško akademijo kopenske vojske v Beogradu, opravil posebno Diverzantsko šolo v Obveščevalnem in kontraobveščevalnem centru JLA v Pančevu, ki jo je končalo le 22 udeležencev iz celotne Jugoslavije, in nato leta 1978 postal inštruktor za protidiverzantsko (protiteroristično) delovanje v Centru Jasnica. Leta 1984 je prevzel poveljevanje Čete milice za posebne naloge ZEM, kar je opravljal do leta 1987, ko je postal vodja Centra Jasnica. – INZ, Biografija Beznik.

148 Krkovič se je prav tisti dan, 17. maja, mudil na RŠTO v Ljubljani, kjer naj bi se srečal z načelnikom štaba TO generalom Ožboltom in predstavniki Zveznega sekretariata za ljudsko obrambo. Govorili naj bi o tem, da bi podjetje Oprema Kočevje proizvajalo nove uniforme za JLA. Kljub poprejšnjim dogovorom srečanja ni bilo, Krkovič k Ožboltu ni mogel. Vrnil se je v Kočevje in tam videl, kako je vojska »že vezala cerade na kamionih«. – Mladina, 8. 12. 1990, str. 31–32, Operacija »Narodna zaščita« : intervju z Antonom Krkovičem (Ali H. Žerdin).

149 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

150 Šuligoj je bil eden izmed poveljnikov TO, ki niso predali orožja. Slednjega tudi ni imel shranjenega pri enotah JLA.

Vinko Beznik (1956), poveljnik Centra za usposabljanje PEM in VEM Jasnica, od avgusta 1990 poveljnik SEM, član Republiške koordinacije, ki je vodila vse priprave na oborožen spopad in vse aktivnosti med spopadi.

in dodatno vse orožje in strelivo, ki smo ju imeli pripravljena za umaknitev na kakšno rezervno lokacijo. To je bil ukrep, ki smo si ga lastnoročno privoščili, pač brez kakršnihkoli povelj.«¹⁵¹

Prvo dejanje je bilo storjeno, a skrbi s tem seveda še nikakor niso bile odgnane. Beznik in Krkovič sta se zato naslednji dan, 18. maja, sama sestala na Krkovičevem domu in tedaj najbrž prvič začela iskati širše odgovore na zahtevno vprašanje, »kaj storiti zdaj, ko se izvaja ta ukrep JLA«. Ta pogovor je bil še zmerom precej splošen, bolj lahkoten, kot je dejal Beznik, a je vseeno pokazal dovolj konkretno željo po akciji. Takrat sta se namreč oba dogovorila, da bosta »poklicala vsak svojega ministra«, torej Beznik Igorja Bavčarja in Krkovič Janeza Janšo. Še isti dan sta sekretarja prejela klic.¹⁵²

Bavčar je bil takrat, ko je »Beznik res poklical, da se moramo dobiti«, še zmerom bolj ali manj »sam« v pisarni. Poziv z Jasnice ga zato gotovo ni mogel pustiti ravnodušnega, saj ga je klical Vinko Beznik, njegov stari znanec, človek,

151 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

152 Prav tam.

ki ga je poznal. V tistih negotovih in napetih časih se je sekretar za notranje zadeve seveda najraje »naslonil na te ljudi, ki sem jih poznal, na Beznika, s katerim sva bila sošolca, skupaj sva bila v sobi v tacenski šoli«. ¹⁵³ Tri leta sta si delila sobo, nato pa je Bavčar odšel v miličniško službo, Beznik pa študiral na Vojaško akademijo. ¹⁵⁴ Bavčar ob tem priznava, da slednje dejstvo v začetku ni najbolj vplivalo na naglo vzpostavitev starega zaupanja. »On je bil potem v vojaški akademiji,« je dejal, »in to me je malo motilo, ampak sem hitro ... potem je prišel nazaj in sva hitro razčistila nekatere stvari. /.../ smo nekako premagovali ta nezaupanja.« ¹⁵⁵

Beznik se je z Bavčarjem (podobno kot Krkovič z Janšo) hitro dogovoril za sestanek, ki je bil takoj v naslednjih dneh na Jasnici. ¹⁵⁶ Četverica se je prvič operativno sestala in pogovarjala »okrog tega, kaj pa zdaj narediti s tistim, kar nam je še ostalo /orožjem/«, kako oborožitev zavarovati, kam jo prepeljati. Nekega resnega koncepta še ni bilo, »nihče ni prišel z izdelano zgodbo, vsi so prišli in smo se pogovarjali, nekaj je treba narediti, kako, na kakšen način se organizirati.« Bavčar je nato nemudoma izdal depeše, da se vse orožje, ki ga je TO hranila pri milici, ustrezno zaščiti. Sekretar dotlej tudi sploh ni vedel, da hranijo organi za notranje zadeve del orožja TO. ¹⁵⁷

AKCIJA GOTENICA

Že takoj na prvem sestanku med Bavčarjem, Janšo, Beznikom in Krkovičem se je pojavilo nadvse pomembno vprašanje, »vprašanje, kaj pa zavarovano območje Gotenice, Kočevske Reke in Škrilja«. Na tem strogo varovanem območju, prežetem s tisočermi fantomskimi miti in skrivnostnimi zarotniškimi zgodbami, ki so burile domišljijo, so se nahajali objekti, namenjeni za zaščito ožjega republiškega vodstva v primeru izrednih razmer. ¹⁵⁸ Obsegali so lasten sistem zvez, zaščite in zaloge za 90 dni samooskrbe. Poleg tega pa so se tam

153 Intervju Bavčar, 10. 6. 2009.

154 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

155 Intervju Bavčar, 10. 6. 2009.

156 Najprej so se posamično sestali Bavčar z Beznikom in Janša s Krkovičem. Slednja se prej nista poznala, zato je za Krkoviča prek Bavčarja »jamčil« Beznik. – Intervju Bavčar, 18. 5. 2010; Mladina, 8. 12. 1990, str. 32, Operacija »Narodna zaščita« : intervju z Antonom Krkovičem (Ali H. Žerdin).

157 Na postaje milice so nato prepeljali tudi del tistega orožja TO, ki ga JLA v svoji akciji ni uspela odvzeti. – Intervju Guček, 31. 3. 2009.

158 Stopnja varovanja območja je sicer bila različna. Gotenica in del Škrilja, kjer je bil sistem zvez, sta bila najbolj zaprta, ostali deli pa nekoliko manj. – Pregledna karta varovanega območja z razdeljenimi kompleksi : topografska karta 1 : 50.000, v: Gradivo Beznik.

nahajala tudi rezervna skladišča orožja in streliva zaščitne brigade TO in milice. In to orožje je seveda vzpodbujalo razmislek, treba ga je bilo nekako zavarovati pred morebitnim zasegom JLA. Celotno zaprto območje je sicer sodilo pod »direktno ingerenco« Službe državne varnosti, torej organa v sestavi Republiškega sekretariata za notranje zadeve; sodilo je pod Bavčarjevo pristojnost. Pred JLA je bilo ves čas, že od Ivana Mačka Matije naprej, »skrito«. Vojska je samo sodelovala pri fizičnem varovanju območja, a se je še ta »pomoč« nekaj mesecev prej nehala. Sama vključitev vojske v varovanje je obenem bila skrbno pretehtana, tako da ni bilo velikih možnosti, da bi kakšna goteniška skrivnost pricurrljala v javnost. Vojaki, ki so varovali območje, so bili namreč pripeljani v Slovenijo iz najbolj oddaljenih jugoslovanskih krajev. Skrbno izbrane so jih pripadniki SDV v zatemnjenih vozilih preselili v centralni objekt v Gotenico, kjer je danes šola, in prevzeli vse pristojnosti nad njimi. »Vojska nič ni imela do končanja njihovega vojaškega roka. Nič več. Nikoli več jih niso videli, nič,« je slikovito opisal Vinko Beznik. V začetku leta 1990 so vojake pri varovanju območja nadomestile civilne osebe, zaposlene v RSNZ.

Na jasniškem sestanku se je četverica takrat dogovorila, »da dodatno zavarujemo varovano območje«. ¹⁵⁹ Nedvomno razumen sklep, ki se morda zdi preprost in enostavno izvedljiv. Nekaj, kar je pač že pod našim nadzorom, bomo še dodatno zavarovali. Mačji kašelj za profesionalno milico, če bi le vedeli vse to, kar je zapisano v prejšnjem odstavku. Toda tega niso vedeli. »/.../ ta fama o tem zaprtem območju pa je takrat še obstajala,« je opozoril Beznik. ¹⁶⁰ Nihče ni vedel, kaj lahko pričakuje, ne nazadnje sam sekretar Bavčar v začetku sploh ni izvedel, da je Gotenica pod njegovo pristojnostjo, saj primopredaje med njim in Ertlom ni bilo. ¹⁶¹ Hkrati z odločitvijo o vstopu v Gotenico se je tako seveda pojavilo pomembno vprašanje, kako akcijo izvesti, »kaj uporabiti za dodatno varovanje tega«. Po Bezniku je bila »najboljša takrat /.../ četa milice za posebne naloge iz sestave ZEM-a«. Dilem očitno ni bilo. 28. maja je tako Beznik povabil na Jasnico stara kolega Janeza Portirja in Feliksa Detelo. ¹⁶²

Detela se spominja, da je bil v tedanji klimi problem pogovora, »kako začeti.« Ko se je enota vračala z enega streljanja, opisuje, »sva se midva potem ustavila

¹⁵⁹ Dokončna odločitev o zavarovanju zaprtega območja je bila nato sprejeta nekaj dni pozneje, 26. 5. 1990, na sestanku pri Janezu Janši na Župančičevi – na Sekretariatu za obrambo.

¹⁶⁰ Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

¹⁶¹ Intervju Detela, 30. 3. 2009; Intervju Pozvek, 31. 3. 2009.

¹⁶² Janez Portir je bil komandir mehaniziranega voda Čete milice za posebne naloge, Feliks Detela pa vodja oddelka v vodu. V času, ko je bil Beznik poveljnik čete za posebne naloge, so bili »notri« tudi vsi ostali pripadniki enote. Po Beznikovih besedah so se poznali »do podrobnosti«.

Kočevska vasica Gotenica je bila osrednji del zaprtega in strogo varovanega območja.

pri njem /Bezniku/. Mislim, da smo bili tam približno dve uri, pogovarjali smo se o določenih zadevah, preden smo sploh prišli do bistva, smo se tam pol ure pogovarjali o vseh mogočih zadevah in potem je prišlo vprašanje, če se jaz prav spomnim, koliko ljudi imate v enoti, ki jim lahko zaupamo. In midva sva rekla, mislim da enih trideset ... nekaj takega se je šlo in potem smo bili v tej številki. Potem se je navezalo na vse tisto. Nismo niti vedeli, kaj, kako bi, ampak samo rabimo ljudi, ki jim lahko zaupamo. To je bilo njegovo in potem mislim, da smo imeli še eno debato o tem, kdo bi bil šef, ko bi sploh ta stvar šla čez, in potem je Janez /Portir/ rekel, da je pač treba na višji nivo, da mi pač nismo na tem nivoju, da bi lahko dvignili ali kakor koli vsaj pol ali celo enoto.«¹⁶³ Pomemben izziv za vpletene je torej bil, kako čim bolj skrivoma »dvigniti« enoto. Temu pritrjuje tudi Portir: »Na vprašanje, kako lahko mimo uradnega vodstva izpeljemo določeno nalogo, sem ocenil, da niti jaz niti Detela takrat nisva bila v poziciji, da bi lahko tajno, mimo obstoječega vodstva čete, se dogovorila in odredila seveda kakršne koli aktivnosti, naloge, ne da bi to ostalo neopazno. Na tej podlagi sva predlagala gospodu Bezniku, da poišče osebe iz vodstva takratne čete milice, ki bi lahko

163 Intervju Detela, 30. 3. 2009.

v dogovoru s komandirjem čete odredile določeno nalogo ali zvezo aktivnosti vsem notranjim enotam, ne da bi kdor koli lahko pomislil, da gre za nalogo, ki ni usklajena, ali da bi lahko prišlo do pomislekov v zvezi z izvedbo te naloge. Vsekakor sva midva takrat pristala na sodelovanje /.../.«¹⁶⁴

Beznikova stara »kriegskamerada« sta tako pristala na sodelovanje v neki neznani in negotovi akciji, ki jo je povrhu vsega bilo treba izvesti tajno, brez vednosti miličniških struktur. Ob tem se seveda poraja vprašanje, čemu takšna konspiracija. Enega od odgovorov ponuja teza o »goteniškem mitu«, o zaprtem območju, kjer nihče ni točno vedel, kdo in kaj se notri skriva. Določena mera zaupnosti je v takih okoliščinah seveda razumljiva. Po drugi strani pa Beznik še poudarja, da »/.../ prvič, pravne podlage za kaj takšnega ni bilo prav nobene. Drugič, preden bi mi to objasnili uradnim strukturam, hierarhiji, to se pravi, prvo je bilo poveljstvo čete, drugo je bilo vodstvo ZEM-a, tretje je bilo poveljstvo milice ali vodja policije, četrto je bil gor nad njim še kakšen državni sekretar ali kaj so bili takrat, potem je bil ... no, na koncu je bil pa Igor. Igor je pa že vedel – oziroma Bavčar. Ampak pod njim, njegov kabinet, njegovi, takratno ... to ni bilo! On je bil sam gor.«¹⁶⁵

Organizatorji akcije Gotenica so torej morali najti stransko pot, ki bi vodila k uspešnemu zavarovanju zaprtega območja. Drugih zadržkov pravzaprav ni bilo. Enota je bila izbrana in zaupanja vredna, druge podobne tedaj tudi ni bilo, poveljnik je tudi bil hitro določen – to je bil Dušan Gorše, kasnejši Beznikov namestnik – domisliti si je bilo treba le način, »kako pa spraviti enoto dol«. In kako? Nikakor drugače kot s prevaro. Zvijračni organizatorji akcije z Beznikom na čelu so ravno takrat pripravljali učno gradivo iz taktike enot milice. To je vključevalo izdelavo pisnih gradiv, diapozitivov in – snemanje učnih filmov. Prav slednje je nudilo izvrsten izgovor, saj so za snemanje seveda »najboljši specialci, da pravilno prikažejo«. Center Jasnica je tako naslovil uradno prošnjo za dodelitev enote za snemanje filma na poveljstvo ZEM-a, pripravil učno gradivo, izjavil, da krije vse stroške ... in vod za posebne naloge ZEM-a se je pod poveljstvom Goršeta skupaj z bojnim oklepnim vozilom in ostrim strelivom povsem formalno napotil v Beznikov center. Maj se je že skoraj prevesil v junij 1990, ko je enota začela prenašati naokrog kamere in se »pripravljati« na učno akcijo. Medtem so Beznik, Gorše in Krkovič skrivoma pripravili načrte za prevzem območja.

»/.../ no in to je ostalo tako do 2. junija zvečer okrog osme,« ko je Beznik

164 Intervju Portir, 30. 3. 2009.

165 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

končno vse »fante« zbral in jim povedal: »Kolegi, kot ste nekateri morda že ugotovili, smo vas v centru ustavili iz drugega razloga, kot smo vam ga navedli. Ne bomo snemali učnih filmov, ampak moramo izvesti pomembno akcijo.«¹⁶⁶ Dodal je še, da gre za vojno akcijo, katere cilj je varovanje orožja na območju Gotenice, in da je udeležba prostovoljna. Vsi navzoči miličniki so enoglasno pristali na sodelovanje, saj, kot je slikovito opisal Detela, »/.../ smo bili, najbrž so še zdaj, profesionalci /.../ in željni akcij. Torej, če te nekdo drila, drila in te ne spusti s ketne, potem je to tak čuden občutek. Prav željni smo bili, da gremo v to. In še enkrat, mi smo bili profesionalci in smo dobili ukaze in mi smo te ukaze izvajali. Nismo nikoli, nikdar preveč razmišljali o tem, ali delamo prav, ali delamo narobe, zato smo imeli pač poveljujoče, ki so vedeli, kaj je prav in kaj narobe, in mi smo to delali. Tako da nismo imeli nikoli kakršnih koli zadržkov okoli teh zadev. Mi smo bili profesionalci, 15 let smo bili po teh enotah in konec koncev, če nekaj rečejo, smo pač šli.«¹⁶⁷

Akcija se je začela v nedeljo, 3. junija 1990, ob enih ponoči. Do zob oboroženi specialci s čeladami in dolgocevnim orožjem so začeli prevzemati »točke varovanja«.¹⁶⁸ Po Beznikovih besedah so bile to tedaj »čudne situacije«, veliko je bilo strahu, zlasti pri varnostnem osebju, ki se je naenkrat znašlo pred »okrepitevami«, nenadoma je prišlo »dodatno varovanje«. Sama akcija je sicer stekla povsem gladko, če ne štejemo velikih oči in nekaj razburjenja pri posameznih uslužbencih iz Gotenice.¹⁶⁹ Eleganten potek akcije je bil gotovo tudi posledica dejstva, da je Beznikova ekipa vstopila na območje skupaj z vodjo varovanja goteniškega centra, ki ga je pred tem poiskala doma.

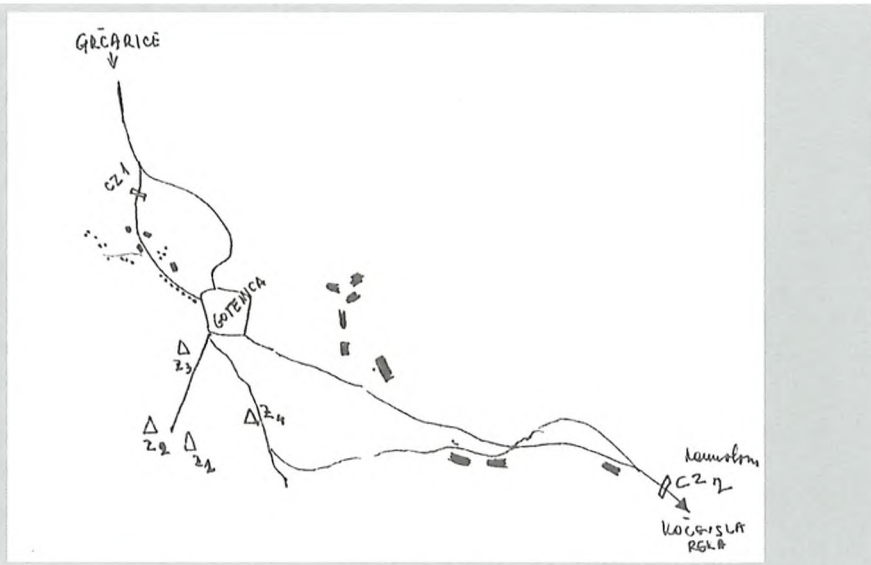
Načrtovalci akcije so poleg tega skušali priti v stik tudi z vodjem centra Edom Kocuvanom in Ivanom Erženom z zvezne SDV, tedaj po funkciji pomočnikom zveznega sekretarja za notranje zadeve. Do Kocuvana jim ni uspelo priti, saj je bil

166 Nedeljski dnevnik, 25. 6. 2000, str. 13, Državni udar z žegnom (Domen Caharijas).

167 Intervju Detela, 30. 3. 2009.

168 V akciji je skupno sodelovalo 47 pripadnikov Čete milice za posebne naloge ZEM. – Razporedi pripadnikov enote ZEM – ČMPN, v: Gradivo Beznik.

169 Gl.: Nedeljski dnevnik, 25. 6. 2000, str. 13, Državni udar z žegnom (Domen Caharijas); prav tam, 18. 6. 2000, str. 13, »Nategnili« so tudi vojsko (Domen Caharijas). Pravzaprav je bil edini, ki je Beznikovo ekipo presenetil, vodja goteniškega skladišča, kjer so imeli mesne izdelke za trimesečno oskrbo političnega vodstva v primeru izrednih razmer. Skladiščnik je namreč hodil kontrolirat hladilne komore vsak dan, tudi v nedeljo. »Se je pač pripeljal, prišel noter, in ko je pogledal noter, so ga naši ustavili in mu rekli, 'ne morete noter',« je opisal Beznik nekoliko komično situacijo. »Šel je ven, se ustavil približno petsto metrov za prvim ovinkom od te kontrolne točke in potem je on govoril, da je razmišljal, kaj se dogaja, zakaj ne sme noter, in je šel še enkrat poskusit in so mu še enkrat rekli, da ne sme noter, in potem je šel spet. No, tretjič pa so ga dali v naš kombi, eno naše vozilo in so ga odpeljali v naš Center, tako da so mu potem pojasnili, da mora biti noter, da ne bo šel več ven in tako naprej. Tako da je najprej hotel noter, zdaj pa ven ne sme več.« – Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

Skica enega od starešin za akcijo v Gotenici

ravno takrat na dopustu, so pa uspeli dobiti Eržena.¹⁷⁰ Slednji se je nato »znašel« v svoji bazi, v Gotenici, obdan z Beznikovimi možmi. Njegovo dojetanje miličniške »zasedbe« Gotenice, kakor ga je opisal Igor Bavčar, plastično prikazuje večplastni značaj dogodka: »Jaz [Bavčar] sem dal poklicati Eržena iz Beograda. Zjutraj ob štirih smo ga dvignili, to je bilo tako klasično, kot se dela, in smo šli vsi v Gotenico, takrat sem prvič videl, kaj to pomeni strah, ker je dobesedno smrdelo po znoju v avtomobilu, v katerem smo se peljali.«¹⁷¹

Vse orožje, ki se je nahajalo v Gotenici, so nato v naslednjih dneh premaknili v skladišča na obrobju, največ v bližnje Primože. Ravno tako so dodatno zavarovali celoten kompleks zaprtega območja, če bi slučajno prišlo do »poskusov vdora«, in ga – pod vtisom fantomskih zgod o domnevnih tamkajšnjih skrivnostih – hkrati začeli policijsko natančno preiskovati.¹⁷² Celotna akcija se je za Beznikovo

170 Beznik, Akcija »Gotenica 1990«.

171 Intervju Bavčar, 10. 6. 2009.

172 Vlada je na eni svojih prvih sej imenovala komisijo za preučitev problematike zaprtega območja Kočevske Reke (Janša, Premiki, str. 50), ta pa nato posebno operativno podkomisijo, v kateri so bili Tone Krkovič, Maks Majcenovič in Anton Pozvek z RSNZ ter Bogdan Koprivnikar in Milan Lampret z RSLO. Podkomisija je dobila nalogo, da pripravi poročilo o vseh objektih, vsebini, ki se tam nahaja, poišče, če je na območju »kakšno skrito letališče, mogoče kakšno grobišče in mogoče še kaj takega«. Kot je povedal Pozvek, je delo dobro teklo, »/.../ ampak Krkovič nam je zvečer vedno nekam uhajal in potem ugotovim, da ... to mi je tudi sam priznal ... da sklicuje zvečer sestanke občinskega komiteja za SLO, na katerih on že razpravlja o tem, kaj bi se v teh objektih potem, ko bi se to končalo, lahko delalo. On je bil sekretar za ljudsko obrambo /.../, poznal je kolega oziroma nekoga iz tistega območja, ki je obrtnik in bi dobil enega izmed teh objektov in bi tam začel namensko proizvodnjo, ki bi jo financiral iz obrambnih sredstev. Tako da so šle te zadeve zelo dinamično naprej.« – Intervju Pozvek, 31. 3. 2009.

TEMA DNEVA

Na novo odkrita Slovenija

Slovenija je zdaj dobila 150 kvadratnih kilometrov novega ozemlja, je na večerjinski seji republiškega izvršnega sveta milice simbolično dejal notranji minister Igor Bavčar, ko je članom vlade in javnosti podrobneje predstavil poročilo posebne vladne komisije o varovanem območju Kočevske Reke. Kljub prehodnemu obdobju, ki bo trajalo do konca leta, predvsem zaradi varnostnih razlogov, kot pravijo pristojni, zaprtega območja zdaj praktično ni več. S tem bo z zemljevida Slovenije izginila še ena zadnjih belih lis, javnosti pa bodo približani kraji, ki jih doslej praktično ni bilo...

Zaprto območje, ki so ga od sveta odrezali že takoj po vojni, je bilo torej svojevrsten anahronizem našega časa. Anahronizem breze pumete in v vseh pogledih, kajti stvar je imela v rokah peščica oblastnikov, ki je območje upravljala mimo veljavnih postav in zakonov. Bržkone kar po lastni presoji, kaj je najboljše. Vprašani je ogromno, odgovorov za zdaj še zelo malo. Nič se ne ve o usodi ljudi, ki so tamkajšnje objekte gradili in tam bržkone tudi umirali. Tudi to bo prej ali slej moralo priti na dan...

Nova vlada je dokaj korajžno ugriznila v to kislno jabolko, ki so se ga pred njo vsi bolj ali manj izogibali. Pravzaprav je bil že skrajni čas za tako potezo, saj v obrambnih načrtih republike menda že več kot desetletje ni več predviden umik republiškega vodstva na to območje. Objekti bodo seveda ostali, toda s podrobnejšo predstavitvijo, kaj se pravzaprav skriva okrog Gotenice in Kočevske Reke, bovske kakor manjšenobe, strahunin zgodbi, ki jih ob takih primerih spleta burna človeška domišljija. Ljudem je danes, skratka, dovolj skrivatin. Škoda je le, da tega niso znale odkriti in razumeti že prejšnje vlade...

BRANKO SOBAN

Območje Kočevske Reke bo zdaj dobilo nov status

Komisija republiške skupščine je pregledala območje Kočevske Reke – Gibanje omejeno še do 31. decembra – O usodi ujetnikov in zapornikov nova komisija

LJUBLJANA, 15. junija – Varovanega območja Kočevska Reka od danes naprej praktično ni več. Izvršni svet je na današnji seji podprl odlok, ki govori o tem, toda bo seveda začel veljati šele dan po objavi v Uradnem listu Republike Slovenije. Prehodno obdobje bo trajalo do 31. decembra letos. Do takrat bo gibanje na tem območju, ki obsega 150 kvadratnih kilometrov, še vedno omejeno.

Kot je znano, je republiški izvršni svet že na seji 24. maja letos imenoval komisijo, ki naj bi pregledala območje Kočevske Reke. V njej so bili Lojze Peterle, Leo Sešerko, Igor Bavčar, Janez Janša, Stane Stančič, k sodelovanju pa so povabili še predsednika kočevske občine Mihaela Petroviča. Komisija si je to varovano območje ogledala 3. junija, za strokovni pregled pa je pooblastila sekretariata za ljudsko obrambo in notranje zadeve.

Igor Bavčar je danes povedal, da so območje pregledovali sedem dni. Pri tem so, kot je dejal Janez Janša, naleteli na sto vprašanj. Za zdaj so odgovorili le na

območjih so štirje objekti za namestitev osrednjega republiškega vodstva in za zveze. Tu so rezerve naflnih derivatov, gradbenega materiala in orožja. Obe območji zavaruje enota RSNZ. Tretji del je v pristojnosti posestva Srežnik in je nazven delno odprti. Posedstvo je pred nedavnim dobilo status javnega podjetja.

Nadaljevanje na 2. strani

osrednje: območje odpreti ali ne. Odgovor je torej znan.

Čeprav so tamkajšnje objekte začeli graditi že takoj po vojni (za vojno lokacijo slovenskega vodstva), vse do 1978. leta ni bilo dokumentov, iz katerih bi bilo vidno formalno-pravno urejanje statusa tega območja. Šele tedaj je takratni Marincev izvršni svet sprejel odlok (in ta ni bil objavljen v uradnem listu), ki je določil meje varovanega območja in režim gibanja. Zaradi tega komisija meni, da bi morali opraviti še dodatna poizvedovanja, ki bi pomagala razkriti še druge vzroke za obstoj tega zaprtega območja.

Samostojno Delo

S sklepom zbora delavcev TOZD Delo je od 15. junija 1990 ustanovitelj dnevnika Delo TOZD Delo. Ta sklep je včeraj potrdil tudi delavski svet TOZD Delo skupaj s svojimi zunanjsimi člani.

S tem postaja dnevnik Delo tudi po formalni strani samostojen zunanjsitranški časopis, ki izraža interese najširše slovenske javnosti. UREDNIŠTVO

IZLET V NEZNANO

Karikatura: Franco Juri

Potem ko je slovenska vlada odprla celoten kompleks dotlej strogo varovanega območja okrog Gotenice, Kočevske Reke in Škrilja, je vanj povabila radovedne novinarje. Ti so si na območju, prežetem z mnogimi fantomskimi zgodbami, obetali veliko, a so ob vidnem na koncu bili nemalo razočarani. (Delo, 16.6.1990)

oziroma Goršetovo skupino nato končala 16. junija, ko se je enota vrnila v svoj štab v Ljubljano.¹⁷³ Dan prej, 15. junija, je sekretar Bavčar na seji Izvršnega sveta simbolično dejal, da je Slovenija pridobila 150 km² novega ozemlja. Celoten

173 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

kompleks zaprtega območja je namreč vlada (s krajšim prehodnim obdobjem) isti dan ukinila in vanj že kmalu povabila radovedne novinarje.¹⁷⁴

Akcija Gotenica je tako predstavljala prvo akcijo neke miličniške enote, izvedeno mimo formalnih struktur RSNZ, samo s »pokritjem« Bavčarja. Ob njej še ne moremo govoriti o širše zasnovanem načrtu odpora proti JLA, čeprav je bilo kasneje veliko orožja po vsej Sloveniji disperziranega ravno od tam. V akciji se je med drugim tudi pokazala realnost nove oblasti.

SESTANKI SE VRSTIJO ...

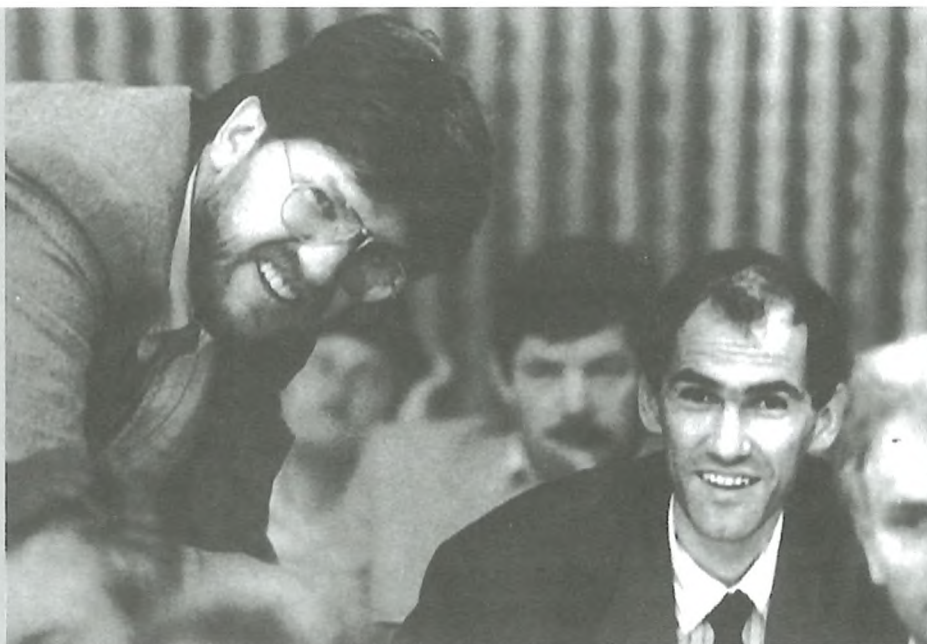
Po uspešno izvedeni akciji zavarovanja območja Gotenice so se njeni idejni vodje kmalu znova sestali. Konec junija so se Bavčar, Janša, Beznik in Krkovič, »okrepljeni« s starim Bavčarjevim znancom in sodelavcem iz časa Odbora za varstvo človekovih pravic Bojanom Korsiko, sešli na Trubarjevi domačiji v Rašici. Govorili so o aktualnem varnostnem položaju in o možnih nadaljnjih aktivnostih. Po Beznikovih besedah so tam prvič omenili »organiziran odpor«. »Čakajte, to je bila samo omemba, kdaj se je pa začelo, pa je kasnejši datum, ampak na Rašci je bilo prvo, da je treba nekaj narediti,«¹⁷⁵ pripoveduje Beznik. Sestanek se je, kljub temu da na njem niso sprejeli nobenih konkretnih sklepov, vtisnil v spomin tudi Bavčarju. »Dobro se spominjam, kako smo hodili po Rašci in se pogovarjali. /.../ 'Kaj narediti?' Prednost teh fantov je bila, da so notri poznali praktično vse ljudi, videli so formalno, toliko so bili dobro izobraženi, da so vedeli, kakšna je moč koga, kje, na kakšen način se organizirati /.../.«¹⁷⁶ Toda resnega načrta tedaj še nihče ni imel, ne Bavčar, ne Janša, ne Beznik, ne Krkovič.

V prvi polovici julija so se nato vrstili številni neformalni sestanki, srečanja, največ na Jasnici, velikokrat pa tudi drugod. V glavnem so se jih udeleževali miličniki in teritorialci z dolenjskega območja, ki so že tedaj tesno sodelovali. Kljub številnim sestankom in pogovorom pa koordinacije »od zgoraj« ni bilo, razen sestanka na Trubarjevi domačiji je od vdora v Gotenico v glavnem vladalo »zatišje«. V takem ozračju sta se Beznik in Krkovič zato preprosto znova dogovorila, da pokličeta vsak svojega ministra. Beznik pravi, da so »resnično sekretarje aktivirali in smo rekli, da moramo začeti, ker drugače bo vsega skupaj

174 Delo, 16. 6. 1990, str. 1–2, Območje Kočevske Reke bo zdaj dobilo nov status (Branko Soban); prav tam, str. 1, Na novo odkrita Slovenija (Branko Soban); prav tam (SP), 23. 6. 1990, str. 21, Telečja avdienca pri novih gospodarjih »satanovega gnezda« (Branimir Nešović).

175 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

176 Intervju Bavčar, 10. 6. 2009.

'Ministra' za notranje zadeve in za obrambo Igor Bavčar in Janez Janša v slovenski skupščini leta 1990

konec«. Kmalu so se sestali na Bavčarjevem sekretariatu in na tistem sestanku so tudi nastale prve bolj konkretne ideje »o možnosti ustanavljanja vojaških oboroženih enot. Takrat. 21., 23. julij. To so prve ideje o možnosti ustanavljanja vojaških oboroženih enot.«¹⁷⁷

Seveda se je vsem takoj postavilo vprašanje, kaj »uporabiti«, kdo naj tvori »vojaške oborožene enote«. Bili so si edini, da na eni strani nekaj tistih, ki so dotlej sodili v TO, na drugi pa milica. A spet, kateri del, katere enote RSNZ. Beznik je bil načeloma prepričan, »da lahko uporabimo večino enot republiškega sekretariata. In bil sem popolnoma prepričan o lojalnosti milice slovenski državi. Tukaj opozarjam – lojalnosti slovenski državi. Državi, ne novi obliki oblasti, novi politiki. Državi. Ker tudi akcija Sever je bila lojalna državi. Takrat so edini pomisleki padli na Službo državne varnosti,¹⁷⁸ ki je bila v tistem času razorožena.«¹⁷⁹ Po premisleku so se nato odločili, da bodo za potrebe

177 Beznik je seveda govoril o državno organiziranih oboroženih enotah, ne o lokalnih oboroženih skupinah, ki so ponekod že obstajale. – Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

178 Slovenska SDV je bila razorožena po 27. 6. 1990. Štefan Tepeš, načelnik republiške SDV, je zaradi tega Bavčarjevega dejanja nato odstopil. – Brejc, Vmesni čas, str. 36-37.

179 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

nastajajoče obrambne organizacije uporabili najboljše, kar je RSNZ imel. Na eni strani Posebne enote milice (PEM) na čelu s Kuraltom in Kolencem, ki so svojo izkušnost in organiziranost odlično prikazale v akciji Sever, na drugi pa Specialno enoto milice (SEM) RSNZ.¹⁸⁰ Torej enoto, ki je še ni bilo, vsaj ne v samostojni obliki, »specialne« naloge so sodile pod okrilje ZEM-a.

USTANOVITEV SPECIALNE ENOTE MILICE

Odločitev s konca julija 1990 o ustanovitvi SEM je bila po eni strani pogojena s tedanjimi varnostnimi razmerami,¹⁸¹ po drugi pa tudi s tem, da je »hotel Bavčar imeti direktno enoto, s katero bo izvajal posebne naloge, specialne«.¹⁸² Želel si je enoto, ki bo pod njegovo neposredno pristojnostjo, hkrati pa bo organizirana in opremljena tako, da bo z njo moč izvajati tudi vojaške naloge, ne samo klasično policijskih, protiterorističnih. Želel si je enoto, s kakršno je bila izvedena akcija Gotenica.¹⁸³ Priprave na njeno ustanovitev so se začele nemudoma, saj se je Beznik že v naslednjih dneh začel sestajati z Goršetom, namestnikom komandirja Čete milice za posebne naloge ZEM-a. Do začetka avgusta sta pripravila celotne sheme za formalno ustanovitev enote, »sistematizacija, kadrovska dopolnitev, dopolnitev s sredstvi, način delovanja in tako naprej. Posebej velja dogovor o možnosti zasedbe na starešinskih položajih, ker to je bilo najbolj važno /.../.«¹⁸⁴

V prvi polovici avgusta sta nato na tej podlagi začela sistematično novačiti ustrezne kadre. Najprej sta na vikendu nad Šentjanžem obiskala Janeza Koširja: »Beznik in Gorše sta prišla gor, da ne bom rekel kam, v neke hribe, kjer sem bil na dopustu. Prideta, jaz sem samo pogledal, kako je to možno, da sta to našla, ker sem ... dobro in mi predstavita v bistvu predlog sistematizacije Specialne enote. Kaj in kako, onadva sta mi dala tam en šop papirjev, preberi, ko boš prebral, pa hočeva slišati da ali ne. In verjetno bi lahko že prej povedal, preden sem tisto bral, da grem nazaj, od koder sem prišel, ker moji začetki so bili v letu 1972, ko je bila Raduša, to je bila ustanovitev Posebne enote in tako naprej. Potem

180 Prav tam.

181 Pogovor o vzpostavitvi take enote je bil opravljen tudi v povsem formalni zasedbi, že julija 1990, na RSNZ, kjer so bili navzoči Bavčar, namestnik sekretarja Domađenik, poveljnik ZEM-a Janez Jereb, Beznik in Čelik. Sklenili so, da uprava milice »čimprej pripravi zamisel o naši Specialni enoti milice«. Zamisel nato seveda ni nastajala v okviru uprave milice. – O sestanku gl.: Čelik, Izza barikad, str. 72–73.

182 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

183 Tedanji načelnik milice Čelik naj bi bil – po Bavčarjevih besedah – odkrito nezadovoljen, ko je izgubil pristojnosti nad specialci. – Intervju Bavčar, 10. 6. 2009.

184 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

sem bil do leta 1988 v tem vodu za posebne naloge, vod za protidiverzantske in protiteoristične naloge se je takrat imenoval.« Portir je tako z veseljem odšel nazaj, »nazaj v narekovajih, v svojo enoto«. ¹⁸⁵

Do 20. avgusta so se nato zvrstila pogosta srečanja s pripadniki Čete milice za posebne naloge in starešinami, ki so jih vključili v nastajajočo Specialno enoto milice. ¹⁸⁶ Malodušja ali dvomov med bodočimi specialci ni bilo, pa tudi časa za »zagon« in vzpostavitev medsebojnih odnosov in zaupanja niso potrebovali. Vsi so bili usposobljeni, dobro so se poznali, vsi so bili, po besedah Detele, »veterani s Kosova«. ¹⁸⁷ »Več ali manj se že vsi poznamo iz osemdesetih let. Začelo se je, ko so bili na Kosovem prvi nemiri. Sodelavci so bili večkrat poslani na Kosovo, kjer so opravljali naloge vzdrževanja javnega reda in miru in nekako v posebnih pogojih bivali, živeli in se usposabljali,« ¹⁸⁸ je dodatno pojasnil Portir. Ravno »kosovska« izkušnja – čas, ki so ga slovenski miličniki prebili v okviru zveznega kontingenta milice na tedaj nemirnem Kosovu – jih je zaznamovala, stkala med njimi tesne vezi in pomembno utrdila v slovenskem prepričanju. Na jugu države so občuteno spoznavali vso resnost političnih razmer in prej ko slej se jim je porajal občutek ogroženosti. Vzdušje je bilo »ubitačno«, v zraku je bila »presija«, okrog so visele Miloševićeve slike. Še zadnji pomisleki so se jim počasi razblinjali, kot premogovniški prah v starotrškem rudniku, in končno »nihče od nas v nobenem primeru ni podvomil, na kateri strani bo /.../.« ¹⁸⁹

Triindvajsetega avgusta 1990 je nato sekretar Igor Bavčar na podlagi tedanjega Zakona o notranjih zadevah izdal Odločbo o ustanovitvi, delovnem področju in notranji organizaciji Specialne enote milice Republiškega sekretariata za notranje zadeve Republike Slovenije (SEM). ¹⁹⁰ V skladu s poprejšnjimi dogovori in načrti je bila SEM povsem samostojna organizacijska enota RSNZ, »vezana neposredno na republiškega sekretarja za notranje zadeve«. Poveljnik enote je bil odgovoren neposredno sekretarju in le sekretar (ali njegov pooblaščenec) je enoto lahko aktiviral. ¹⁹¹ Okostje nove enote je predstavljal Vod za posebne

185 Intervju Portir, 30. 3. 2009.

186 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

187 Intervju Detela, 30. 3. 2009.

188 Intervju Portir, 30. 3. 2009.

189 Prav tam.

190 Kopija Odločbe o ustanovitvi, delovnem področju in notranji organizaciji Specialne enote milice Republiškega sekretariata za notranje zadeve Republike Slovenije, št. 0432-16-Z-221-01/5-90 z dne 23. 8. 1990, v: Gradivo Beznik.

191 SEM je bila sestavljena iz šestih notranjih organizacijskih enot: poveljstva, operativnih enot A in B, mehanizirane enote, enote za protidiverzijsko zaščito in enote za oskrbo. Njen prvi sedež je bil v delu prostorov ZEM-a, na Vodnikovih ulici v Ljubljani. – Kopija Odločbe o ustanovitvi, delovnem področju in notranji organizaciji Specialne enote milice Republiškega sekretariata za notranje zadeve Republike Slovenije, št. 0432-16-Z-221-01/5-90 z dne 23. 8. 1990 in Organizacijska shema Specialne enote MNZ, v: Gradivo Beznik.

naloge, ki je sodil v okvir Čete milice za posebne naloge ZEM-a, posamezniki pa so prihajali tudi iz drugih enot.

Po »preizkusu« v akciji Gotenica je bila tako ustanovljena zanesljiva Bavčarjeva »pretorijanska garda«, elitna enota profesionalcev, sposobna opravljati najzahtevnejše naloge. Svoj namen je v naslednjih mesecih in letu dosledno upravičevala, saj je zelo aktivno sodelovala pri vzpostavljanju slovenskih obrambnih sil, v vojni leta 1991 pa prevzela nase breme najtežjih vojnih operacij, od zajetja specialcev JLA v Depali vasi in bojev pri Trzinu do zajetja tankov na Toškem čelu.¹⁹²

VPRAŠANJE LEGALNOSTI NOVIH OBRAMBNIH SIL ...

Vse do ustanovitve SEM je bila dejavnost Vinka Beznika in Voda za posebne naloge ZEM-a znotraj uveljavljene miličniške hierarhične strukture sil nenavadna. Tako vod kot Beznikov center – torej obstoječa služba in enota sekretariata – sta pri izvajanju aktivnosti v akciji Gotenica zaobšla del poveljstva milice. Linija poveljevanja je tekla od Bavčarja neposredno k Bezniku. Z vzpostavitvijo SEM je bil nato za Beznikovo enoto problem elegantno rešen, za strukturo PEM, ki je bila tudi predvidena kot del oboroženih sil republike, pa ne. Toda veliko večja težava kot »samo«, četudi ne samo, neupoštevanje hierarhije RSNZ je za snovalce obrambnih načrtov predstavljalo vprašanje legalnega pokritja vojaške komponente obrambnih sil, vprašanje neke »nove« TO. Enot in služb s svojimi starešinami, na katere bi se bilo mogoče v celoti nasloniti, ni bilo veliko, poleg tega pa je bila TO pod poveljstvom generala Hočevarja, človeka, ki ni užival velikega zaupanja slovenskega političnega vodstva. Nasprotno. V zamisli o lastnih obrambnih silah je torej bilo najprej treba zaobiti njega in republiški štab TO. Če se je zdelo to praktično izvedljivo, nikakor ni bilo tudi formalno izvedljivo. Organiziranje enot zunaj okvira TO bi seveda pomenilo paravojaško dejavnost.

Rešitve iz zagate naj bi se domislil Janez Janša. Po Beznikovi besedah »čisto na začetku avgusta /.../ Janša na sestanek, kjer sem bil jaz prisoten, Krkovič in Bavčar, pride z idejo o ustanovitvi enot Narodne zaščite«,¹⁹³ ki so bile predvidene z veljavnim Zakonom o ljudski obrambi in družbeni samozaščiti iz leta 1982. O možnosti legalnega pokritja republiške »vojske« sta Janša in Bavčar tedaj veliko

192 Informacija o Specialni enoti MNZ (gradivo za ministra Bizjaka), str. 6–7. O razvoju enote od leta 1972 naprej gl. prav tam, str. 2–5, v: Gradivo Beznik.

193 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

razmišljala, v glavnem sta delala v vili Podrožnik, in tudi Bavčar pritruje, da je nekega dne prišel Janša s to zamisljo.¹⁹⁴

»Rešitev«, ki se je kazala v enotah NZ, se je zdela pravšnja, hkrati pa izvedljiva le v Sloveniji, saj nikjer drugod znotraj jugoslovanske federacije ni obstajala oziroma bila zakonsko predvidena. V Beogradu so nanjo zrl kot na neko slovensko posebnost, jemali so jo kot »neki ostanek, ki ga Slovenija vleče iz druge svetovne vojne«, in je tudi niso najboljše razumeli. Po pravilniku iz leta 1983 je bila večina nalog, povezanih z organizacijo, usposabljanjem in opravljanjem nalog NZ, v pristojnosti RSNZ, katerega delavci so se te problematike lotevali s policijsko natančnostjo in zavzetostjo. Ravno na prelomu let 1989 in 1990 so napravili podroben pregled na tem področju svojega dela in izdelali posebno poročilo za republiški vrh.¹⁹⁵ Osnova za »uporabo« NZ poleti in jeseni leta 1990 se tako ni skrivala v pozabljenem členu starega zakona, marveč v svežem poročilu delavcev ONZ.

Kljub vsemu pa vendarle ostaja vprašljivo, v kolikšni meri je ravno NZ docela pokrila načrtovano odporniško dejavnost. Za vključene miličnike seveda ni pomenila ničesar, ti so ostajali na svojih položajih in poleg opravljanja rednih nalog sodelovali pri nastajanju slovenskih obrambnih sil. Njihovo delo bi (in je) še zmerom potekalo »bona fide«. Toda obenem velja poudariti, da boljše možnosti takrat ni bilo, trdnejšega pokritja ni bilo moč najti. In tega se je najbrž zavedal tudi Janša, ki »mu ni bilo najbolj všeč«, da sodi NZ pod notranje ministrstvo, »ker bi raje videl, da je pod obrambnim, ampak je pač takrat požrl ta cmok /.../«. ¹⁹⁶

Bavčarjev sekretariat je tako ponudil okrilje za vzpostavitev tistega cilja, ki si ga je četverica Beznik, Krkovič, Bavčar in Janša zadala že pred časom – organizacijo oboroženih enot za zavarovanje osamosvojitvenih teženj. In če so na sestanku konec julija sklenili, da bodo kot obrambne sile uporabili del enot RSNZ in »prenovljene« enote TO, moremo ugotoviti, da se je pod krinko NZ postavljala nova TO. Slovenske obrambne sile sta preprosto predstavljali dve komponenti: tista, ki je bila organizirana in dejavna že dotlej – milica, in tista, ki jo je bila treba postaviti znova – TO. Sčasoma sta dobili ime modra in zelena veja, pri čemer je za zeleno vejo skrbel Tone Krkovič in posledično tudi postal načelnik NZ. Miličniki funkcij znotraj NZ niso potrebovali oziroma jim

194 Intervju Bavčar, 10. 6. 2009.

195 Poročilo je skupaj z Bogdanom Šturmom, svetovalcem sekretarja Tomaža Ertla, izdelal inšpektor v Upravi milice RSNZ Anton Pozvek, načrtovalec več pomembnih akcij v letih 1990/1991 in pomočnik poveljnika PEM RSNZ za operativne zadeve – INZ, Biografija Pozvek; Intervju Pozvek, 31. 3. 2009.

196 Intervju Bavčar, 10. 6. 2009.

ne bi prav nič koristile.¹⁹⁷ Oni so poleg rednega dela z dodatno etiketo »nosilca aktivnosti za Narodno zaščito« prevzeli nase še vojaške naloge.

Krkovič je hitro in angažirano začel z delom in 23. avgusta je na sestanku z obema ministroma in Beznikom v stavbi Komunale Kočevje prvič predstavil organizacijsko shemo bodočih enot NZ.¹⁹⁸ Bavčar je že pred tem, najverjetneje konec julija, odredil, naj mu milica nudi vso pomoč.¹⁹⁹ »Krkoviču smo dali vse, avtomobile, lažne izkaznice, oborožitev, denar, infrastrukturo,«²⁰⁰ se spominja Bavčar.²⁰¹ 29. avgusta 1990 pa tudi odločbo, s katero je formalno postal načelnik narodne zaščite, »ki bo pripravljala organizacijske pogoje za delovanje narodne zaščite v morebitnih izrednih razmerah /.../«. ²⁰²

PRELOMNI TRENUTEK – VKLJUČITEV POSEBNIH ENOT MILICE

Čas je brzel z vrtoglavo naglico, obrambno organizacijo pa je bilo treba kar najhitreje vzpostaviti. Vstaja srbskega prebivalstva v Kninski krajini na Hrvaškem, ki je potekala prav tedaj, je še dodatno povečevala skrbi in časovno stisko.²⁰³ V očeh slovenske vlade se je utrjevalo nezaupanje do JLA in potrjevala »absurdnost« majske razorožitve TO, češ da je bilo treba orožje zavarovati. V Kninski krajini so namreč organizirane oborožene skupine mirno ropale povsem nezavarovano orožje JLA.²⁰⁴ V dneh, ko so na RSNZ še pripravljali besedilo odločbe o načelstvu NZ, je zato že steklo angažiranje Posebnih enot milice – dela miličniške strukture, ki se je v celotnem projektu snovanja slovenskih obrambnih sil izkazal kot ključen. Na republiškem nivoju je bil za osrednjega nosilca aktivnosti na Beznikov predlog imenovan Jože Kolenc, tedaj v. d. načelnika oddelka za izredne razmere in

197 Na lokalnem nivoju je nekaj miličnikov sicer prejelo odločbe o imenovanju na položaje v NZ, a jih je šteti za posledico tedanje zagnanosti in organizacijske kompleksnosti obrambne organizacije. Ne le, da miličnikom taka odločba ni koristila, v strukturo obrambnih prizadevanj je vnašala tudi zmedo, saj bi miličnik bil pripadnik dveh komponent obrambnih sil hkrati. Primerki takih odločb veljajo zato za vsebinsko nične.

198 Janša, Premiki, str. 53.

199 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

200 Intervju Bavčar, 10. 6. 2009.

201 Krkovič je med drugim dobil tudi novo identiteto, postal je Ivan Klun. – Intervju Bavčar, 18. 5. 2010.

202 Faksimile Odločbe o imenovanju načelnika narodne zaščite št. 0001-1-Z-2/13-90 z dne 29. 8. 1990, v: Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 42.

203 Janša, Premiki, str. 56.

204 Arhiv Vojaškega muzeja SV, gradivo gen. Slaparja. Pismo predsednika slovenskega Izvršnega sveta Lojzeta Peterleta predsedniku Zveznega izvršnega sveta Anteju Markoviču z dne 24. 10. 1990.

vojno na RSNZ.²⁰⁵ Izkušen miličnik, ki je bil po mnenju Igorja Bavčarja »iz tega organizacijskega vidika pravo odkritje«. V nadaljnjem dogajanju je bila njegova vloga »odločilna«.²⁰⁶ »Zapisa« o Kolencu v širšem zgodovinskem spominu ni najti, saj se inšpektor ni ukvarjal sam s seboj in s svojim ugledom ter v odmevnem montipajtonovskem slogu preigral vojnih scenarijev na vojaških kartah niti ni prestavljal nestanovitnih kositrnih vojačkov. Kolenc je raje tiho in delavno s svojo stvarno, predano, opremljeno in organizirano ekipo miličnikov snoval obrambo in predstavljal trdno hrbtenico obrambnih sil Republike Slovenije. Poleg tega pa je še dejavno pomagal pri postavitvi nove TO.

Kolenc je vstopil v dogajanje 27. avgusta 1990, ko ga je Bavčar skupaj z njegovim predpostavljanim Pavletom Čelikom poklical k sebi. »To smo takrat enostavno zelo hitro delali,« se spominja Kolenc. »Poklical je in rekel, poslušaj, jutri se dobita z Beznikom, ustanovita neko organizacijo, to zaupam vama in Čeliku, a ti je jasno, jasno, in sem šel in je bilo konec sestanka. Ni bilo časa, to je bilo vse.« Naslednji dan je Beznik zares prišel, po Kolenčevih besedah začel razlagati, »da zdaj pa resno ... prvo je vprašal, dobesedno je rekel, a si ti za stvar? Povej, za kakšno stvar. Da se bomo postavili po robu vojski, če pride do tega. Ja, ni problema /.../.« Beznik je nato na kratko razložil zamisel, poudaril, da gre za zaščito slovenske suverenosti, in dejal, »da mi bo naredil kontakt s Krkovičem, da se z njimi povežemo in da potem vsak od nas razdela nalogo, da naredi svojo vejo /.../.« Zvenelo je preprosto, a za miličnika, vajenega hierarhičnega in strukturiranega sistema, vendarle osupljivo. Kolenc pripoveduje: »Ko sem ga takrat vprašal, ker sem bil, ne bom rekel šokiran, ampak sem bil sam tam in tajnica, in sem rekel, če se imam s kom konzultirat okrog tega. Rekel je: Ne, midva sva edina in še Bavčar je v hiši.« Kolenca je nato seveda zanimalo, koliko ljudi pa je tedaj za vso zadevo sploh vedelo. »In je rekel dobesedno /Beznik/, 28. avgusta, deset do petnajst ljudi v Sloveniji ve.«²⁰⁷

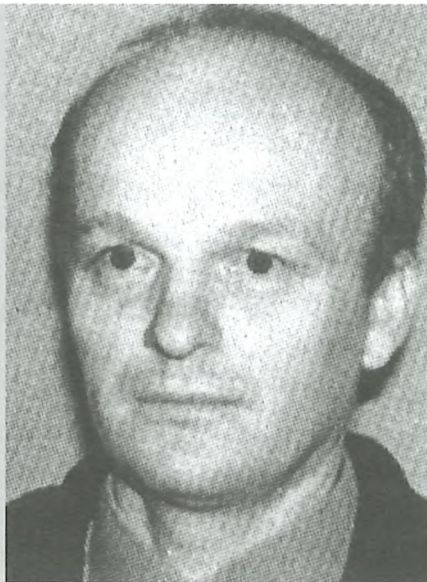
Takoj naslednji dan, 29. avgusta ob pol desetih, sta se Kolenc in Krkovič sestala pri Bavčarju na kratkem spoznavnem pogovoru. Spoznavanje je bilo hitro in rutinsko, saj sta se oba poznala že od prej. Pravzaprav sta že po nekaj minutah

205 Jože Kolenc je po končani kadetski šoli študiral na Vojaški akademiji kopenske vojske v Beogradu, sprva delal kot inštruktor v centru Jasnica, nato kot učitelj policijske in vojaške taktike v Kadetski šoli in kasneje kot inšpektor za PEM in VEM na RSNZ ter obenem namestnik poveljnika PEM. V obravnavanem času je postal (najprej v. d.) načelnik oddelka za izredne razmere in vojno, kariero v policiji pa je končal leta 1997 kot poveljnik Specialne enote MNZ. Od leta 1984 pa vse do 1995 je bil odgovoren za organizacijo, usposabljanje in načrt delovanja VEM in PEM na državni ravni, tako da je bil vpet v vse najpomembnejše dogajanje pred vojno, med njo in po njej. Bil je načrtovalec preprečitve mitinga resnice oz. akcije SEVER, nato član republiške koordinacije... – INZ, Biografija Kolenc.

206 Intervju Bavčar, 10. 6. 2009.

207 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009.

Jože Kolenc (1956), inšpektor za VEM in PEM in od leta 1990 dalje načelnik oddelka za izredne razmere in vojno je bil vpet v vse najpomembnejše dogajanje pred vojno leta 1991, med njo in po njej. Med drugim je bil načrtovalec preprečitve mitinga resnice oziroma akcije Sever in osrednji organizator »modre veje« obrambnih sil.

odšla v Kolenčevo pisarno, kjer je Krkovič podrobneje predstavil zamisel o vzpostavitvi oboroženih enot. Po besedah Kolenca so takrat »prvič prišli do tega, da sem jaz pokazal shemo Posebne enote, organizacijo Posebne enote, PEM 2. Čeprav je bilo to v najvišji stopnji tajnosti, sem pa pred tem vprašal Bavčarja, če mu lahko to pokažem. Dobil sem soglasje, da mu to pokažem.«²⁰⁸

Krkovič si je nato prepisal vse najbolj zaupne podatke o PEM, imena vseh poveljnikov, vse telefonske številke, vse, kar je imel Kolenc še v službi zapečaten v omari. Šlo je pač za zaupanje, nad katerim je bdelo pomembno Bavčarjevo »pokroviteljstvo«. Kajti če bi minister tedaj rekel Kolencu, naj se sam odloči, kaj in koliko bo povedal Krkoviču, bi ga postavil pred veliko dilemo. Kolenc pravi, da ne ve, kako bi se odločil.²⁰⁹

Ob pogledu na vso dokumentacijo o PEM je Krkovič takrat ugotovil, da ima milica 13 Posebnih enot (na vsakem UNZ eno), sam pa v svojem vojaško-organizacijskem poslu predvideva sedem pokrajin.²¹⁰ Obema, Kolencu in Krkoviču, se je seveda zastavilo vprašanje, kako to neskladje preseči. Odločni in odrezavi Kolenc ob tem ni veliko razmišljal. Njegova teza je bila jasna: »/.../ mi PEM-a ne

208 Prav tam.

209 Prav tam.

210 Slovensko Predsedstvo je 13. 4. 1990 sprejelo Odlok o določitvi globalnega organizacijskega razvoja pokrajinskih štabov za teritorialno obrambo kot organov Republiškega štaba za teritorialno obrambno RS, ki je predvideval 7 pokrajin. Toda v praksi akt še ni bil udejanjen, saj je TO pod Hočevarjevo komando še zmerom imela 13 pokrajin. Novo organizacijo je nato udejanjil Slapar oktobra 1990. – Arhiv Vojaškega muzeja SV, gradivo gen. Slaparja. Informacija o razmerah v teritorialni obrambi R Slovenije v. d. načelnika RŠTO Janeza Slaparja z dne 6. 11. 1990.

bomo razbijali, ni variante, mi imamo vse, sisteme zvez, poveljevanje, mi jih imamo trinajst.« Rešitvi sta torej bili le dve; bodisi dogovor, koliko PEM sodeluje z eno Krkovičevo pokrajino, bodisi prilagoditev vojaške strukture miličniški. Krkovič je sprejel drugo možnost in oblikoval trinajst pokrajinskih štabov narodne zaščite in še »svojega« štirinajstega za povrh – 30. razvojno skupino.²¹¹

Ko sta se dogovorila o osnovni organizacijski strukturi, se je Krkovič takoj spopadel z novim izzivom – z razpoložljivimi enotami milice, ki bi jih bilo mogoče vključiti v obrambno organizacijo. Po Kolenčevih besedah je takoj rekel: »Imate še kaj?« In Kolenc je odgovoril: »Ja, še Vojne enote.« Krkovič se je nemudoma zagrel tudi zanje, a ga je Kolenc ustavil. O tem je moral prej govoriti z Bavčarjem. Po posvetu z njim je bila nato sprejeta odločitev, da v prvi fazi VEM še ne bodo vključevali.²¹²

Konkretni način dela, ki sta ga takrat dorekla Kolenc in Krkovič, je bil takšen: Krkovič je poiskal svojega zaupnika v eni pokrajini in o tem obvestil Kolenca. Pri tem gotovo ni imel lahkega dela, saj ni vedel, komu lahko zaupa in koliko. Kolencu je bilo, kar se tega tiče, veliko lažje, kajti mogel se je opreti na svojo trdno, preizkušeno in zaupanja vredno mrežo PEM. Njemu je bilo vseeno, kje je Krkovič našel zaupnika. »Tam, kjer ga boš dobil, me pokliči,« mu je dejal, »daj mi pol ure, eno uro, odvisno, kje je, in jaz bom samo mojega poklical, ker jaz imam to urejeno. Pokličem, se dobiva po kontaktu, poskrbiva, da bo vse varno in naredimo kontakt. Skratka, dogovor je bil, ko boš imel človeka iz svoje, me pokličeš in gremo v akcijo, naredimo spoj na nivoju pokrajine, povemo, zakaj se gre na hitro, damo naloge in gremo delat naprej.«²¹³

In tako se je začelo ... Krkovičevi ljudje so se dobivali s Kolenčevimi, »ki so posebej preverjali njegove ljudi«. Bavčar ob tem poudarja, da Krkovič »nikoli, z enim samim dejanjem, ni vstopil v policijski del, ker ni mogel, ker ni imel tam kaj početi, ker je bila v bistvu to samo privzeta legalna struktura. Sicer je bila narejena na način, da vsi niso vsega vedeli, ampak so ti, ki so komandirali zgodbo, so si zelo zaupali. In potem smo se večji del ukvarjali s Krkovičem in asistenco njemu. Kako, na kakšen način to vzpostaviti, ker on je počasi gradil, bil je tudi zelo nezaupljiv, vsaka stvar ga je zmotila, to se spomnim takrat in se je naslonil na eno strukturo ljudi, ki jih je deloma sam poznal, deloma pa so ga k temu prepričali drugi, predvsem naš del, Kolenc, deloma tudi Beznik.«²¹⁴

211 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009.

212 Prav tam.

213 Prav tam.

214 Intervju Bavčar, 10. 6. 2009.

Dva dni po sestanku, 31. avgusta 1990, sta Kolenc in Krkovič vzpostavila prvi stik na regionalni ravni. Izbrala sta Novo mesto, preprosto zato, ker je tam skupna organizacija že obstajala. Del strukture TO je že bil povezan z milico, »fantje so imeli to urejeno«. Čez pet dni, 5. septembra, sta nato »naredila« stik v Ljubljani, dan kasneje pa še v Celju. Kolenc je povsod komuniciral neposredno s svojimi poveljniki PEM, ostali miličniki, vključno s predpostavljenimi, z nekaj izjemami niso vedeli ničesar.²¹⁵

SESTANEK NA PRISTAVI, IZDELAN JE KONCEPT UPORABE OBRAMBNIH SIL

Resno organizacijsko delo, ki je steklo konec avgusta, je zahtevalo hkratno kristalizacijo vseh dotodanjih idej o vzpostavitvi obrambnih sil in izdelavo celovitega koncepta o njeni možni uporabi. Vsi osrednji organizatorji »odpora« (Bavčar, Janša, Beznik, Krkovič in Kolenc) so si za ta namen rezervirali prvi septembrski konec tedna in se sešli v odročnem objektu na Pristavi nad Stično. Domnevali so, da jim bodo pogovori in načrtovanja vzeli ves vikend, a so končali v enem dnevu, 7. septembra 1990.²¹⁶

Na sestanku je Krkovič številčno natančno predstavil vse enote JLA v Sloveniji, predvidel njihove možne sovražne aktivnosti in na tej podlagi so navzoči nato dokončno dorekli koncept slovenskih obrambnih sil. Kolenc se spominja, da so »tam sedeli in so prihajale ideje in teme in smo šele potem to izkristalizirali in potem je Tone dobil nalogo, da to spravi na papir in v življenje za njegov segment«.²¹⁷ Kolenc poudarja – za njegov segment, torej za segment, komponento ali vejo, ki je izhajala iz TO in ki jo je kot načelnik NZ vodil Krkovič. Miličniški segment je namreč, kakor smo že poudarili, vseskozi obstajal. Ustanavljajoče sile so takrat na Pristavi prvič poimenovali manevrska struktura Narodne zaščite. S tem so pač po vojaško formulirali značaj enot; ker so bile manevrske, jih je bilo mogoče seliti iz ene pokrajine v drugo, kakor je lahko milica že dotlej selila enote PEM po Sloveniji.²¹⁸

Ob ustanovitvi manevrskih enot NZ se je seveda pojavilo vprašanje o tem, kakšne uniforme in kakšna obeležja naj nosi Krkovičeva komponenta obrambnih sil. Med drugim je (že prej) padla zanimiva zamisel, da bi »zeleni

215 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009.

216 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

217 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009.

218 Prav tam; Gradivo Kolenc, Osebna beležka iz leta 1990.

veja« nosila modre miličniške uniforme.²¹⁹ Toda Kolenc se je temu takoj uprl z močnim in očitno dovolj trdnim argumentom, da so ga sprejeli tudi ostali. Dejal je, »/.../ enostavno, če ti daš nekemu policijsko uniformo, si v očeh občana naredil policista in če on pojma nima o policiji, bomo naredili strašno zmedo v Sloveniji in takrat bi bil res kaos.«²²⁰ Krkovičeva linija je na Pristavi tako »dobila« uniforme brez obeležij, izdelava oznak zanje pa je bila v domeni načelnika NZ.

Na Pristavi so tedaj detajlno dorekli pravzaprav vse strateške in operativne zadeve, zvezane z uporabo in formo obrambnih sil. Izdelali so sistem mobilizacije, ki je slonel na plečih milice; uslužbenci ONZ bi namreč vpoklicali tudi Krkovičeve starešine. Čez postajo milice bi speljali vse, kar je bilo potrebno za resen angažma obrambnih sil, konkretno, obeh komponent obrambnih sil. Kolenc ob tem opozarja, da »takrat tudi ni bilo druge variante, kakor da se na to naslonijo.«²²¹ Oblikovali so šifre za dve stopnji pripravljenosti (hruška in mango) ter se zedinili, da bo načrt mobilizacije predvideval delno mobilizacijo (po šifri češnja) in popolno (po šifri mak).²²²

Na podlagi vseh dogovorov in analiz je Krkovič nato pripravil dokument z naslovom »Direktiva načelnika Narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo manevrske strukture Narodne zaščite«, v katerem je ocenil možno delovanje sil NZ in opredelil njene splošne naloge.²²³ Pri predstavitvi vzrokov, ki bi utegnili narekovati angažma enot NZ, se je oprl na Janšev dokument »Možne situacije, v katerih bi prišla v poštev delna ali popolna uporaba manevrskih enot NZ v Republiki Sloveniji«. V slednjem je republiški sekretar celovito označil smisel in namen oblikovanja enot NZ. Te so predstavljale »prehodno rešitev«, dokler se ne bi »uredile zadeve« v TO.²²⁴

Sestanek na Pristavi tako precej jasno ilustrira dotedanje in nadaljnje delo pri vzpostavljanju obrambnih sil Republike Slovenije. Krkovič je organiziral in pripravljajl načrte za »zeleno vejo« ali NZ, Kolenc (in kasneje njegova desna roka Davorin Bratuš) pa za »modro vejo«. A poleg tega, in to je bilo v celotnem projektu ključno, je milica še nudila vsestransko pomoč (od načrtovanja, usposabljanja, hrambe orožja ...) in podporo Krkovičevi liniji; Beznik, Kolenc in

219 Intervju Bavčar, 18. 5. 2010; Intervju Kolenc, 31. 3. 2009.

220 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009.

221 Prav tam; Gradivo Kolenc, Osebna beležka iz leta 1990.

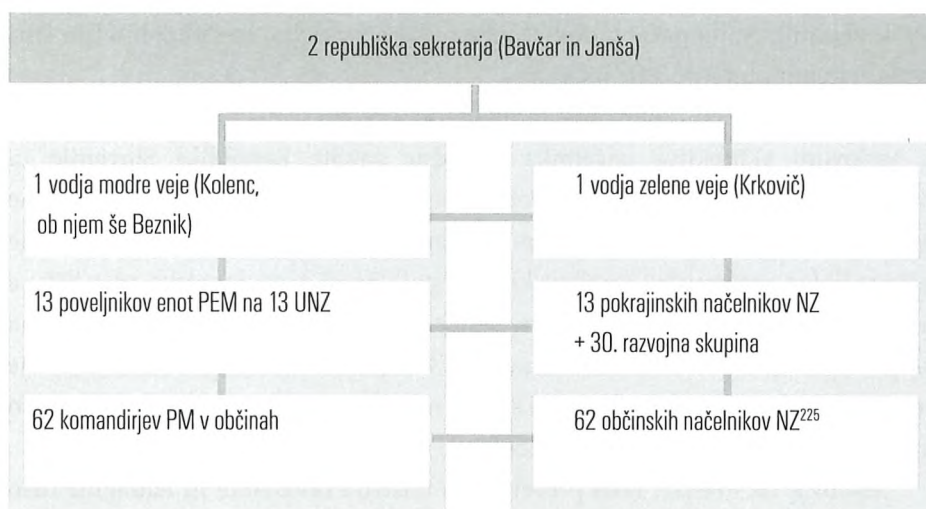
222 Poleg postaj milice bi pri mobilizaciji sodelovali še Republiški center za obveščanje, PTT in teleks. – Intervju Kolenc, 31. 3. 2009; Gradivo Kolenc, Osebna beležka iz leta 1990; Seznam prenosa ukrepov za pripravljenost in aktiviranje NZ v RS (shema, narejena na podlagi izvornika), v: Mikulič, *Uporniki z razlogom*, str. 50.

223 Direktiva načelnika Narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo manevrske strukture Narodne zaščite, v: Mikulič, *Uporniki z razlogom*, str. 44–50.

224 Janša, *Premiki*, str. 53–56.

Bratuš na državni ravni, poveljniki enot PEM na regionalni ravni in na koncu, ko je bila sprejeta tudi ta odločitev, komandirji postaj milice na občinskih ravneh. Znova velja poudariti, da je vse potekalo brez formalnega zakonskega in tudi političnega pokritja in da so si možje obeh »vej« v prvi vrsti medsebojno zaupali.

Če strnemo: V konceptu, dorečenem na Pristavi, sta Kolenc in Krkovič vodila vsak svojo komponento, pri tem tesno sodelovala, si zaupala in se usklajevala ter o vsem poročala svojima ministroma. Krkovič Janši in Bavčarju ter Kolenc Bavčarju. Skupek njunih komponent je bila obrambna organizacija za zavarovanje slovenskih osamosvojitvenih teženj. Formalno ji je tako načeloval Bavčar, saj sta bila tako Kolenc kot Krkovič podrejena njemu, dejansko pa sta za njo stala Bavčar in Janša skupaj. Združena organizacijska shema obeh dejanskih organizacij, obeh komponent (milice in NZ), je bila naslednja:

ORGANIZACIJSKA MREŽA JE VZPOSTAVLJENA

Že dan po dogovoru na Pristavi sta Kolenc in Krkovič vneto nadaljevala z vzpostavljanjem obrambne mreže. Osmega septembra ob desetih zvečer sta v Slovenskih Konjicah povezala »modro« in »zeleno« vejo v mariborski in murskosoboški pokrajini, 9. septembra v Posavju in Zasavju.²²⁶ Postopoma je celotno republiško ozemlje dobivalo nosilce obrambnih aktivnosti za negotov

225 Pokrajinski načelniki sicer takrat še niso imeli odločb o imenovanju, saj so jih prejeli teden po sestanku na Pristavi, občinski načelniki pa še kasneje.

226 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009; Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Kronologija.

vmesni čas. Kljub vsem Krkovičevim naporom pri iskanju zaupanja vrednih sodelavcev pa se je intenziteta vzpostavljanja stikov v naslednjih dneh zmanjšala; nepovezane so ostale še štiri pokrajine. Krkovič je končno našel svoje ljudi, a sta se s Kolencem odločila, da to pot – zaradi potrebne naglice – ne bosta vzpostavljala stikov pri samih pokrajinskih sodelavcih, marveč jih bosta vse povabila v Ljubljano. Dvanajste septembra so se poveljniki štirih PEM UNZ zbrali pri Kolencu na RSNZ, nato pa so se pri Figovcu sestali s Krkovičevimi pokrajinskimi sodelavci. Še zadnje pokrajine so bile povezane in zamišljena struktura je bila tistega dne »zaprta«. ²²⁷

Jože Kolenc je ves čas, odkar so mu bile zaupane tajne obrambne naloge, delal povsem sam. Po skoraj dveh tednih neprespanih noči in polnega angažmaja ni imel ob sebi nikogar. Bavčar mu je sicer dejal, da se o tem lahko pogovarja z načelnikom milice Čelikom, ravno tako lahko stvari pove svojemu neposredno predpostavljenu Alojzu Kuraltu, ²²⁸ načelniku oddelka za varnostno in obrambno načrtovanje na RSNZ, vendar je bil slednji tedaj zaradi posledic nesreče v bolnišnici. Sogovornike je Kolenc torej imel, ne nazadnje se je s Kuraltom slišal vsak dan, ga pogosto obiskoval in z njim predebatiral vsa pomembna vprašanja, ²²⁹ toda temu navkljub ni imel tesnega operativnega sodelavca.

Teža aktivnosti, še zlasti pa prometna nesreča, ki jo je imel Tone Krkovič ravno takrat, 8. septembra, sta mu zato »dala misliti«. »/.../ saj kaj pa če mene »zgazi« in je konec zadeve, kdo bo zdaj to razlagal,« je razmišljal in prosil za namestnika. Desetega septembra je tako »prišel« do Davorina Bratuša in nato po enakem ključu vsem sodelavcem po pokrajinah naročil, naj si najdejo namestnika. ²³⁰

Davorina Bratuša ²³¹ je v sredo, 12. septembra 1990, šef povprašal, kdaj začne Kolenc delati. Bratuš je odgovoril: »Ob sedmih zjutraj« in takoj nato prejel navodilo: »Od sedmih zjutraj si pri njem v službi.« Hitro in jasno. Na podvprašanje, ali ima kaj možnosti glasovanja, mu je šef le odvrnil, »da ravno ni

227 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009.

228 Alojz Kuralt je po šolanju na kadetski soli študiral na Vojaški akademiji kopenske vojske v Beogradu, nato postal poveljnik takratnih miličniških specialcev, po letu 1980 pa je bil inšpektor v Upravi milice, zadolžen za področje izrednih in vojnih razmer ter protispecialno delovanje. Kuralt je že v maju 1990 pripravljaval potrebne ukrepe in strateške dokumente za primer oboroženih posegov proti Sloveniji. – INZ, Biografija Kuralt; Intervju Kuralt, 19. 7. 2010.

229 Intervju Kuralt, 19. 7. 2010.

230 Prav tam; Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Kronologija.

231 Davorin Bratuš je po končani kadetski šoli v Tacnu študiral na Vojaški akademiji kopenske vojske v Beogradu in po študiju leta 1984 postal najprej inštruktor v centru Jasnica, nato pa inšpektor za VEM in PEM in obrambni načrt na UNZ Ljubljana - okolica. V letu 1990, ko je prišel v »službo« h Kolencu, je postal inšpektor za VEM in obrambno-varnostno načrtovanje na Upravi milice. – INZ, Biografija Bratuš.

najbolj pameten čas, da bi imel možnost glasu«. Naslednje jutro, 13. septembra, je postal Kolenčev najtesnejši sodelavec. Bratušev prihod h Kolencu seveda ni bil plod naključja in birokratskega kadrovskega šahiranja. Kolenc si je Bratuša izbral, saj ga je dobro poznal kot strokovnega in odločnega miličnika. Kakor je sam dejal, tedaj ni potreboval »mevž okrog sebe in nekoga, ki mu bo kimal, ampak nekoga, ki mu bo znal v obraz povedati, kaj mu gre«. Ob posameznih strokovnih odločitvah sta tako bila velikokrat tudi na »bojni nogi«. ²³²

Do svojega prihoda h Kolencu Bratuš ni vedel, kaj se dogaja, kaj se vzpostavlja, čeprav so se nekatere aktivnosti zelo intenzivirale in je sam moral početi marsikaj. V mesecih pred septembrom je skoraj vsak teden prejel iz sekretariata navodilo, da je treba ažurirati varnostne in obrambne načrte, pri tem pa biti posebej pozoren na vpoklice ljudi in prevozna sredstva. Znotraj svojega miličniškega dela je torej izvajal pomembne naloge za potrebe nastajajočih obrambnih sil, četudi mu ozadje dogodkov ni bilo znano. In podobno je veljalo tudi za ostali del miličniške strukture. Mnogi so marljivo sodelovali pri snovanju slovenskih obrambnih sil, a tega niso vedeli. ²³³

SESTANEK Z REPUBLIŠKIM DRŽAVNIM VODSTVOM

Posamezniki, ki so bili do 12. septembra vključeni v nastajajoče obrambne sile, so se vsej svoji predanosti in zavzetosti navkljub srečevali z velikimi osebnimi dilemami. Nihče izmed sodelujočih miličnikov sicer ni dvomil o pravilnosti pripravljanja organiziranega odpora, a vendar so bili v osnovi varuhi reda, zakonitosti in ustavnosti, ki so sodelovali pri pravno dvomljivo podprti, v očeh marsikoga paravojaški dejavnosti. Svojim sodelavcem, zlasti Kolencu, so zaupali, ravno tako so izkazovali pripadnost Republiki Sloveniji, porajalo pa se jim je vprašanje, ali za tem dejansko stoji vso republiško vodstvo. Ali je to zares »vsedrjavno« podprta akcija ali zgolj »privatna zadeva Kolenca in Krkoviča«, kakor se je izrazil Kolenc. ²³⁴ Iz tega razloga je bil zato 14. septembra v prostorih

²³² Intervju Bratuš, 31. 3. 2009.

²³³ Bratuš ob tem opozarja na zanimiv detajl. Ko se je po osamosvojitvi pogovarjal s kolegi, so mu navrgli: »/.../ zdaj vidite, kaj je bilo z vašimi načrti, vse skupaj nič, pa kaj moram vse skupaj načrtovati.« Toda kasneje skozi debato so ugotovili, da načrtov zaradi pogostega ažuriranja kasneje sploh ni bilo treba odpreti. Bratuš je povedal: »/.../ in jaz sem vprašal ljudi, /.../ kje si postavil blokadna mesta, tam in tam. Ja, tam, kjer smo načrtovali, samo tolikokrat si popravil, da si vedel in ti ni bilo treba pogledati v načrt. Kako si vpoklical ljudi? Ja, z vpoklici. Kje si jih imel? V načrtu. Zato, ker si jih teden ali dva prej uredil in ažuriral in točno veš, kje je Janez, Francelj, da mu boš te načrte dal.« – Intervju Bratuš, 31. 3. 2009.

²³⁴ Intervju Kolenc, 31. 3. 2009.

Izvršnega sveta na Gregorčičevi ulici organiziran sestanek z najvišjim političnim vodstvom. Nanj so prišli vsi organizatorji obeh vej obrambnih sil, pričakali so jih Bavčar, Janša, Peterle in Bučar. Kučana, predsednika Predsedstva Republike Slovenije, ni bilo.

Med zbrane pripadnike obeh vej obrambnih sil (oziroma vsaj med nekatere) je tedaj zavelo nezadovoljstvo. Eden od najvišjih politikov je manjkal. Postavilo se je vprašanje, ali je sploh seznanjen z vso zadevo. Sestanek je bil nato začasno prekinjen in Bavčar se je s Peterletom odpravil čez cesto, v prostore Predsedstva. Čez čas je predsednik prišel in sestanek se je nadaljeval po predvidenem scenariju. Najprej sta Janša in Bavčar predstavila celotno zamisel obrambnih sil, nato pa so navzoči poročali o številčnem stanju svojih enot, o oborožitvi, opremi in problemih.²³⁵ Kolenc je tako predstavil svojo PEM, v kateri je imel takrat 1391 ljudi, ustrezno oborožitev in opremo zanje, njegov mobilizacijski čas pa je bil vsega 6 ur.²³⁶ Pravzaprav so tam drug drugemu samo posredovali informacije, razprave ni bilo.²³⁷ Vsebinsko pomemben je bil le sklep, da se orožje NZ v krajih, kjer ni ustreznih pogojev, deponira na postajah milice.²³⁸

Temeljnega pomena sestanka na Izvršnem svetu tako ne gre iskati v njegovi »vojaški« vsebini, marveč v tem, da so organizatorji končno dobili zagotovilo o državotvornosti svojega početja. Za njimi so stali vsi, še zlasti pomembno se jim je zdelo, da tudi Milan Kučan, človek, ki je imel vsaj med navzočimi miličniki največ političnega ugleda. Čemu ga torej že takoj ob začetku sestanka ni bilo? Preprosto zato, ker zanj ni vedel. Predsednik Predsedstva Milan Kučan je takrat, 14. septembra 1990, prvič slišal, da Tone Krkovič ob pomoči milice snuje »novo« TO.²³⁹ Vsa konspiracija, posebej dejstvo, da o tem tudi člani Predsedstva ne smejo vedeti ničesar, se mu je zdela čudna in do sodelujočih ljudi neodgovorna.²⁴⁰ Toda zato, da zbranih ne bi »kompromitiral«, je projekt vzpostavljanja obrambnih sil, v katerem je pravilno videl »skrajno tvegano dejanje«, na sestanku podprl, jasno rekel, da »stoji za tem«, da se naj še naprej ohranja konspiracija, saj pokritja za aktivnosti sodelujoči nimajo. Dodajmo, da je bila po Kučanovem mnenju takrat učinkovitost in trdnost NZ vprašljiva, struktura se je šele postavljala,

235 Prav tam; Intervju Beznik, 30. 3. 2009; Intervju Kučan, 1. 4. 2010.

236 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009; Gradivo Kolenc, Osebna beležka iz leta 1990.

237 Intervju Kučan, 1. 4. 2010.

238 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009.

239 Janša sicer trdi, da je Predsedstvo bilo seznanjeno (Janša, Premiki, str. 57), Bavčar pa pravi, da ga o tem niso obveščali, a po njegovem mnenju naj bi Kučan za nastajajoče obrambne sile kljub vsemu vedel (Intervju Bavčar, 10. 6. 2009).

240 Dejstvo, da predsednik Predsedstva o snovanju obrambnih sil ni bil seznanjen, je bilo najbrž posledica nezaupanja Janeza Janše do Milana Kučana, ki je izviralo iz časov aretacije četverice JBTZ.

tako da je »dejansko bila nosilna struktura, ki je bila organizirana in je to lahko prevzela, /.../ milica«. ²⁴¹ Po sestanku in po Kučanovih besedah so se »vsi dvomi razblinili«, ²⁴² marsikomu je potihoma odleglo in projekt je s poletom lahko stekel naprej, navzdol, na nivo občin.

OD POKRAJINSKE DO OBČINSKE ORGANIZACIJSKE MREŽE – VKLJUČITEV VOJNIH ENOT MILICE, DEJAVNOST ENOT PEM IN SEM

Tudi po sestanku s političnim vodstvom se je konspiracija tako ohranjala naprej, intenziteta dela pa se je še povečala. Odvijale so se številne aktivnosti, vanje so bili vključeni številni ljudje, dejansko ozadje pa je bilo še zmerom znano le peščici. Po pokrajinah so se vrstili premnogi sestanki, kamor so organizatorji prihajali »z vseh strani, v civilnih avtomobilih, v civilu, v to zidanico, hišo, karkoli, da smo se dobili in povedali zbranim, ki so prišli, kakšna je naloga, kaj se bo delalo /.../«. Za njihovo varnost so medtem skrbeli policisti v okviru svojega rednega dela, ki so preprosto prišli, »malo okrog gledali, niso vedeli, zakaj so tam, vedeli so, da morajo pogledati, če se bo kaj zanimivega dogajalo«. Številni udeleženci dogajanja so zato imeli resne težave na delovnem mestu in tudi doma. »/.../ pri meni doma žena ni vedela, za kaj gre,« se spominja Bratuš. »In kasneje, ko je Alojz Kuralt prišel nazaj v službo z bolniške, vem, da sva skupaj šla enkrat k meni domov in je moji ženi razložil, da se v službi dogajajo zadeve vseh vrst, da mora razumeti, da so pač taki časi, da me včasih ne bo doma. Ker je bilo smešno videti, zakaj ji to razlaga. Zato ker sva midva (s Kolencem) ponoči blodila naokoli, v narekovajih povedano blodila, ustanavljala manevrsko strukturo Narodne zaščite, skupaj z vsemi sodelavci, seveda. Zjutraj pa sva prišla normalno v službo. /.../ Tako, da doma, ko sem jaz rekel, da grem v službo, ja, kako greš v službo, saj si zjutraj komaj iz službe prišel. Res je bilo napeto.« ²⁴³

O akciji ni bil seznanjen precejšen del uniformirane milice, celotna kriminalistična služba, o njej niso ničesar vedeli niti najvišji funkcionarji na RSNZ. ²⁴⁴ Bratuš je moral ob neki priložnosti »vreči iz pisarne« svetovalca ministra, zadolženega za področje obrambnih zadev, ki bi nehote lahko videl preveč. V hierarhični organizaciji, kakršna je milica, je to bilo tedaj nezaslišano dejanje, a

241 Intervju Kučan, 1. 4. 2010.

242 Janša, Premiki, str. 64.

243 Intervju Bratuš, 31. 3. 2009.

244 Intervju Guček, 31. 3. 2009.

so ga z Bavčarjevim posredovanjem hitro in uspešno »pojasnili«. ²⁴⁵ Takratna dejavnost je pač bila »konspirativna aktivnost s ciljem organiziranja optimalnih aktivnosti, da ne bi prišlo do morebitne kompromitacije kljub vsemu zaupanju«. ²⁴⁶

Toda konspirativnost je kljub vsemu zaupanju sčasoma postajala nevzdržna, zlasti v lastnih vrstah. Kolenc in Bratuš med miličniki ne nazadnje nista bila neznana, veliko sta bila na terenu in njuna nepojasnjena navzočnost na nekem območju se je seveda zdela marsikateremu komandirju in načelniku čudna. »A jaz nisem tak, da bi meni zaupali,« so se (velikokrat) upravičeno spraševali. Kolenc je tako namignil Bavčarju, kako bi že bil skrajni čas, da bi o tem obvestil širši krog miličnikov. In 17. septembra je minister na svojem razširjenem kolegiju prvič podal celovito informacijo o dogajanju, o vzpostavljanju lastnih obrambnih sil. Med drugim je naročil načelnikom UNZ, da morajo vsem organizatorjem obrambnih sil omogočiti normalno delo, skrbeti za zaupnost pred javnostjo oziroma »nepoklicanimi«, načeloma pa lahko informacijo »spustijo« vse do postaj milice. ²⁴⁷ Tančica skrivnostnosti je počasi odpadala ...

Informacija, ki jo je Bavčar zaupal na svojem kolegiju, je bila tesno povezana z odločitvijo, sprejeto isti dan, o umiku zaupnosti z dokumentov Vojnih enot milice. Sekretar je namreč 17. septembra Kolencu rekel, da lahko Bezniku in Krkoviču pokaže vse, torej tudi tisto, kar je Krkovič želel videti, vedeti in vključiti že ob njunem prvem snidenju konec avgusta. ²⁴⁸ Z drugimi besedami, Bavčar je dal »žegen«, da se v obrambne sile vključijo tudi enote VEM, da se organizacija vzpostavi tudi na občinskem nivoju. Vsa doslej opisana zgodba se je nato odvrtela znova, na vsaki občini, na vsaki postaji milice posebej, a v enakih temeljnih obrisih. Pemovci in načelniki NZ so v vsaki pokrajini po istem kopitu kot Kolenc in Krkovič odšli v posamično občino in vzpostavili stik med »modro« in »zeleno« vejo. S povezovanjem je bilo treba pohiteti, saj je na istem sestanku Bavčar udeleženi že nakazal nadaljnje dogajanje, nadaljnje politične korake. Povedal je, da naj bi se 27. septembra, čez deset dni, začasna rešitev opustila, saj bi ustanovili slovensko TO. ²⁴⁹

Organizatorji po pokrajinah so pohiteli in čez teden, 24. septembra 1990, je končno Kolenc poročal Čeliku, da so vse povezave na nivoju občin vzpostavljene. Celotna mreža je bila stkana, vanjo si bile iz vrst milice vključene enote SEM,

245 Intervju Bratuš, 31. 3. 2009.

246 Intervju Guček, 31. 3. 2009.

247 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009; Gradivo Kolenc, Osebna beležka iz leta 1990.

248 Prav tam.

249 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009.

PEM in VEM. Čelik je nato na svojem ožjem kolegiju, na kolegiju Uprave milice, o tem obvestil še ves miličniški vrh, tako da je takrat informacija o prikriti obrambni organizaciji dokončno dosegla vse.²⁵⁰ Nikogar več naj ne bi bilo v milici, ki o tem ni bil informiran. A do takrat je veljala največja konspiracija.

Kolenc in Bratuš sta poleg organizacijskega dela v tem času največjo pozornost posvečala načrtovanju in usposabljanju Posebnih in Vojnih enot milice. Na načelni ravni je bil Kolenc pristojen za PEM, Bratuš pa za VEM, vendar se je njuno delo dejansko prepletalo, pri čemer sta oba drug za drugega vedno natančno vedela, kaj kdo počne. Kar koli bi se enemu zgodilo, projekt ne bi zastal. V prvi vrsti sta posodobila in prečistila načrte usposabljanj, vse nepotrebno izločila in sestavila nove intenzivne programe. Znotraj slednjih pa ni bilo osrednjega poudarka na urjenju klasičnih policijskih veščin, marveč na vojaški taktiki, čeprav sta spretna inšpektorja »zadevo tako prikazala, da je bila to praktično policijska taktika. /.../ Midva sva praktično skozi zadnja vrata pripeljala vojaško taktiko v policijsko taktiko in so policisti bili praktično usposobljeni delovati vojaško za opravljanje policijskih nalog /.../.«²⁵¹ In to dejstvo se je seveda kasneje pokazalo kot izjemno pomembno. Tiste jeseni leta 1990 sicer še ni prišlo povsem do izraza, zato pa naslednje poletje toliko bolj. Ob tem še velja spet opozoriti na vseskozi prisoten dejavnik projekta vzpostavljanja obrambnih sil – na zaupanje. Kolenc, Bratuš in njuna ekipa so se tudi po zaslugi številnih usposabljanj dobro poznali, si zaupali, med njimi so se stkale prijateljske vezi.²⁵²

Vzporedno s Kolenčevim in Bratuševim organizacijsko-programskim delom pa je v okviru obrambnih prizadevanj ves čas, vse od 10. septembra naprej, potekala intenzivna in neposredna pomoč Beznikove SEM vojaški veji. Slednja je največkrat obsegala aktivnosti, povezane z razmestitvijo orožja na razne lokacije. Tovornjake, ki so – sprva iz Gotenice in Jasnice – prevažali orožje, so budno spremljala civilna vozila, v katerih so bili do zob oboroženi Beznikovi možje. Včasih pa so tudi sami pripadniki SEM poskrbeli za prevoz.²⁵³ Janez Portir se je tako 25. septembra vkrcal v tovornjak, ki je bil parkiran na železniški postaji v Ljubljani (notri so ga čakali ključi in dokumenti), odpeljal na bencinsko črpalko v Domžale, tam srečal kolege iz TO, odšel z njimi v neko tovarniško skladišče po protiletalske topove in jih odpeljal v okolico Ljubljane. Nato so se pozdravili, zahvalili za sodelovanje in odšli vsak svojo pot. Portir je na koncu poročal, da je

250 Prav tam; Gradivo Kolenc, Osebna beležka iz leta 1990.

251 Intervju Bratuš, 31. 3. 2009.

252 Prav tam.

253 Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

Zadnji sestanek republiških in pokrajinskih organizatorjev slovenskih obrambnih sil je bil 26. 9. 1990 na ljubljanskem magistratu; v uniformi Jože Kolenc, desno Tone Krkovič.

naloga izvedena, in podobno so počeli tudi ostali.²⁵⁴ Med 10. in 25. septembrom so pripadniki SEM sodelovali pri varovanju 27 transportov. Poleg transportov pa so specialci takrat varovali tudi konkretne osebe, objekte, oziroma sestanke. Za varnost udeležencev sestanka na Izvršnem svetu 14. septembra je tako skrbela prav SEM – okrog objekta sta v civilnih avtomobilih krožili dve intervencijski skupini, 9 specialcev je varovalo neposredno okolico z vhodom, 8 jih je bilo v stavbi. 24. septembra so prvič zavarovali prostore pri ministru, v naslednjih dneh pa tudi skupščino in določene osebe.²⁵⁵ Kajti strategija SEM je bila koncipirana kot »zadnja obrambna linija predstavnikov oblasti«.²⁵⁶

Potem ko je bila celotna obrambna organizacija postavljena, ko se je vsa dejavnost nekoliko umirila, so se vsi nosilci aktivnosti na republiškem in pokrajinskem nivoju 26. septembra še enkrat sešli na sestanku na ljubljanskem

²⁵⁴ Intervju Portir, 30. 3. 2009.

²⁵⁵ Gradivo Beznik, Osebna beležka iz leta 1990.

²⁵⁶ Intervju Beznik, 30. 3. 2009.

magistratu, ki pa je bil njihov zadnji, »poslovilni«. ²⁵⁷ Bavčarjeva napoved o skorajšnji opustitvi začasne rešitve se je namreč začenjala uresničevati.

KONEC ZAČASNE REŠITVE

V dneh, ko so bile obrambne sile organizacijsko dokončno vzpostavljene, ko so bile narejene povezave med obema vejama na nivoju občin, je slovenski državno-politični vrh formalno prestopil vojaškoprstojnostni Rubikon. Skupščina Republike Slovenije je 27. septembra sprejela 96. in 97. ustavni amandma, naslednji dan pa še ustavni zakon za njuno izvedbo, s čimer je prevzela pristojnosti nad TO Slovenije. Komandanta TO je odtlej imenovalo in razreševalo Predsedstvo Republike Slovenije. Tako je dan po sprejemu amandmajev Predsedstvo razrešilo komandanta TO Slovenije generala Ivana Hočevarja in načelnika štaba TO Slovenije generala Draga Ožbolta ter za v. d. načelnika RŠTO imenovalo majorja Janeza Slaparja, do tedaj poveljnika pokrajinskega štaba TO Gorenjske. ²⁵⁸ Ob tem odločnem dejanju slovenske politike seveda nikakor ni bilo nepomembno, da je tedaj že bila postavljena obrambna organizacija. Kajti, kot pojasnjuje Bavčar, »prej na ustavne amandmaje nismo mogli iti /.../«. ²⁵⁹ Dvokomponentne obrambne sile so dajale občutek neke varnosti in gotovosti. Obrambno-varnostna pot, ki ji je sledilo politično vodstvo, je tako bila dvojna. Na eni strani so snovali formalni in dejanski »prevzem« republiške TO, na drugi pa sta Bavčar in Janša za vmesni čas oblikovala obrambne sile, sestavljene iz Krkovičeve NZ in milice. ²⁶⁰ Brez neke obrambne organizacije, brez sile, ki je podtalno že v precejšnji meri spodjedla in »prevzela« Hočevarjevo TO, bi bila ustavna amandmaja morda le papirnati akt.

Skrivna organizacija nastajajoče vojske potem ni bila več potrebna. »Zelena« veja je postala TO. Iz stare, »Hočevarjeve« TO, je skozi poletje in jesen 1990 začela nastajati nova, »Slaparjeva« TO. Drugega oktobra 1990 je bila akcija sklenjena z zaključnim aktom, s primopredajo med načelnikom NZ Tonetom Krkovičem in v. d. načelnikom RŠTO majorjem Slaparjem. ²⁶¹ Na dogodkovni površini se je v prvih oktobrskih dneh tako zgodilo veliko, a hkrati, v procesnem

²⁵⁷ Na sestanku je med drugim Krkovič predstavil oceno s Pristave, v kateri se kot potencialni slovenski nasprotnik omenja JLA. – Intervju Beznik, 30. 3. 2009; Intervju Kolenc, 31. 3. 2009; Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Kronologija.

²⁵⁸ UL RS, 35-1796, 5. 10. 1990.

²⁵⁹ Intervju Bavčar, 18. 5. 2010.

²⁶⁰ Prav tam.

²⁶¹ Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Kronologija.

smislu, pravzaprav malo. Milica je še naprej dejavno sodelovala z vojsko. Enostavno je počela isto kot prej, v času od poletja 1990, s tem da po oktobru ni več delala z Narodno zaščito, marveč s Teritorialno obrambo. In ta »zgodba«, kakor pripoveduje Kolenc, »se je odvijala do odhoda zadnjega vojaka«.²⁶²

Prav v tesnem, dobrem in kontinuiranem sodelovanju milice in vojske se zrcali ena pomembnejših izkušenj obrambnih prizadevanj leta 1990. Takrat sta se povezali dve različni strukturi, ki sta iskreno sodelovali »in se nismo šli, kdo je bolj močan, večji ali težji, ampak smo vsi delali za to, da bomo Slovenijo obranili«. Na tej izkustveni in preverjeni podlagi sta nato Bavčar in Janša tudi predlagala ustanovitev republiške koordinacije in njenih pokrajinskih podskupin, ki so v naslednjem letu vodile osamosvojitvene akcije.²⁶³

Znotraj obeh struktur je nedvomno bila milica tista, ki je bila usposobljena, organizirana in opremljena. Miličniki so bili profesionalci, pripadniki zelene komponente pa ne, saj niso mogli biti, saj se veliko »teritorialcev« z vojaškimi zadevami še zdaleč ni ukvarjalo na takem strokovnem nivoju kot miličniki.²⁶⁴ Izhajajoč iz tega je seveda imela milica v samem projektu veliko boljše izhodišče in veliko lažji položaj kot Tone Krkovič. Kolenc in Bratuš sta se preprosto oprla na svoj PEM, na ljudi, ki sta jim zaupala, česar Krkovič ni mogel. Poveljniki TO so bili večinoma indoktrinirani aktivni častniki JLA, glavnina kadra pa je bil rezervni sestav ... Na eni stani torej sistem, na drugi pa samotni jezdec. Njegova naloga je bila neprimerno zahtevnejša in posledično je povsem razumljivo, da je spontano dozorela odločitev o povezavi nastajajoče vojske z milico. Brez nje Krkovič svoje naloge ne bi mogel (iz)peljati. Vsej pomoči milice navkljub pa se – upoštevaje zapisano – vendarle velja vprašati, v kolikšni meri je »zelen« veja tedaj zares obstajala kot slovenska vojska. Kljub maksimalnim naporom vseh vpletenih, da bi »sestavili« novo TO, je v nadvse kratkem času namreč lahko bila vzpostavljena le temeljna struktura, pripravljeni so bili le glavni operativni dokumenti. V tednu dni, kolikor je obstajala tudi na občinskih nivojih, se vsekakor ni mogla razviti v resno vojsko in je bila bolj »na papirju«.²⁶⁵

Če povzamemo: vloga obrambnih prizadevanj leta 1990 je tako bila trojna: Na eni strani je bila vsaj »polovica« obrambnih sil (miličniški del) dejanska oborožena sila v negotovih časih, po drugi strani so prizadevanja utemeljila izvrstno sodelovanje med vojaško in miličniško strukturo, ki se

262 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009.

263 Prav tam.

264 Intervju Bratuš, 31. 3. 2009.

265 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009; Intervju Bratuš, 31. 3. 2009.

je navzven spet pokazalo in dokazalo naslednjo pomlad in poletje, ter ne nazadnje utrdila pomembno zavedanje, da Slovenija ne zapušča jugoslovanske razprave brez lastne obrambne organizacije. Nekaterim snovalcem politike so tedanja obrambna prizadevanja pomenila pomembno psihološko oporo in jim zagotavljala potrebno samozavest. Vzniknila so spontano, od spodaj, in od maja do avgusta pomenila vrsto aktivnosti, sestankov prizadevnih posameznikov na tajnih lokacijah ..., ki so se končno iztekli v hierarhično obrambno organizacijo za kratek, a obenem dolg »vmesni čas«.

Po oktobru 1990 so aktivnosti z nezmanjšano intenziteto tekle naprej. Četrtega oktobra je major Slapar prevzel RŠTO, še isto noč je posredovala JLA in prostore štaba zasedla in ravno tako isti dan je predsednik Socialistične stranke Slovenije Viktor Žakelj v skupščini podal pobudo, da se naj razpravlja o plebiscitu za samostojno in neodvisno Slovenijo.

4

POGLAVJE

**Manevrska struktura
Narodne zaščite v
povezavi slovenskih
(samo)obrambnih
prizadevanj v letu 1990**

ODZIVI NA ODVZEM OROŽJA TO

Pomlad 1990 je bila v Sloveniji nedvomno izjemno burna. Prvim povojnim večstrankarskim volitvam, na katerih je slavila združena opozicija Demos, je sledilo oblikovanje nove vlade. Prav takrat pa se je zgodil dogodek, ki je brez dvoma zaznamoval vzpostavljane lastnega nacionalnovarnostnega sistema. Vsaka sodobna država, ki sama v popolnosti izvaja suverenost nad lastnim ozemljem, mora nujno zagotoviti tudi nacionalno varnost, in to s sistemom, ki ga sestavljajo notranja varnost, obrambna struktura, obveščevalne, protiobveščevalne in varnostne službe, seveda pa sam sistem ni dovolj. Potrebni so zavest, motivacija in ne nazadnje znanje, ki skupaj tvorijo varnostno kulturo tako oblasti kot državljanov, kar je še zlasti pomembno v t. i. prelomnih oziroma kriznih časih. In prav na področju varnostne kulture, usposabljanja in izobraževanja v vojaških in obrambnih zadevah je jugoslovanska država razvila morda še celo preveč dodelan sistem totalne obrambe, imenovan sistem oziroma koncept splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite. Ta je po eni strani izjemno militariziral družbo, po drugi strani pa je mnogim posameznikom zagotovil znanja, ki so jih s pridom uporabili pri zavarovanju osamosvojitvenega procesa in nastajajoče slovenske – vedno bolj samostojne – države. V tem kontekstu moramo gledati na dogodek, ki se je sprva zdel kot usoden, nedvomno pa je pomenil streznitev in bil nekakšna sprožilna kapica samoobrambnih prizadevanj.

Ukaz o predaji orožja TO v skladišča JLA (Ukaz št. SZ 625/1-90 z dne 15. maja 1990),²⁶⁶ ki ga je v imenu poveljnika TO RS generala Hočevarja podpisal načelnik štaba general Drago Ožbolt, lahko sicer označimo kot (samo)razorožitev, kot odvzem orožja, krajo orožja ipd. A to sploh ni tako pomembno, pomembnejši je učinek, ki ga je imel ta ukaz na praktični in na simbolni ravni. Praktično je to pomenilo popolno podrejenost TO RS Jugoslovanski ljudski armadi, saj nobena vojaška organizacija ne more delovati samostojno, če nima poleg kadrovske zagotovitve tudi materialno-tehničnih sredstev. Še pomembnejši pa je morda simbolni vidik, s katerim je vodstvo TO dokazalo svojo privrženost konceptu enotnih jugoslovanskih oboroženih sil, katerih del je bila tudi TO, in te oborožene sile so bile zagotovile ohranitve zvezne države. Drugi simbolni pomen, povezan tudi z izrabo »zmešnjave« ob prenosu republiške in občinskih oblasti na novoizvoljene organe, pa je bil nedvomno sporočilo, naj novoizvoljena legalna in legitimna oblast ne računa na TO pri uresničevanju enega glavnih

266 Objavljen v: Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 19–20.

Vojaki JLA odvažajo orožje TO iz Šentjurja pri Celju, 19. 5. 1990.

ciljev zmagovite koalicije Demos, tj. uresničitvi slovenske samostojnosti. Ukrep vrha JLA je bil torej vse prej kot varnosten, kot je sicer trdil general Hočevar.

Čeprav je v tistem trenutku v sistemskem pogledu odpovedala zlasti SDV, pa JLA in vodstvo slovenske TO očitno nista računala na že omenjeno varnostno kulturo, ki je v mnogih glavah »prižgala žarnico«. Tako so nekateri lokalni pripadniki TO pisali ogorčena pisma novoizvoljenim občinskim oblastem, naj vendar nekaj storijo; javno objavljeno je bilo pismo Janka Stuška v dnevniku Delo 18. maja 1990 v rubriki Prejeli smo, prav tako pa so se ogorčeno odzvale tudi nekatere občine.²⁶⁷ Z Gorenjske je bila informacija o premeščanju orožja prek Staneta Dolanca posredovana tudi v urad predsednika Predsedstva RS.²⁶⁸ Porodile pa so se že prve ideje o tem, da bo treba nekaj storiti. Ne nazadnje pa so v številnih občinah ukaz zavrnil. In to je bil nedvomno izjemen odziv njenih pripadnikov. JLA je tako v očeh nekaterih že dobila podobo najresnejše varnostne grožnje, s katero se bo Slovenija soočila na poti k samostojnosti. Ob

²⁶⁷ Delo, 21. 5. 1990, str. 2, Kočevarji zahtevajo odstop šefov teritorialne obrambe.

²⁶⁸ V tej zvezi je zanimiva »gorenjska zgodba«. Že 16. 5. 1990 je Bojan Šuligoj prek Staneta Dolanca obvestil kabinet predsednika Predsedstva RS, 17. maja pa se je Janez Slapar sestal z Jankom Stuškom ter mu predal ukaz RŠTO. Na tej podlagi je Stušek napisal članek, ki ga je Delo naslednji dan objavilo v rubriki Prejeli smo na 3. strani. – Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 71.

upoštevanju pomembnosti ogorčenih javnih odzivov, pritiskov na lokalne in republiške oblasti ter zavrnitve izvajanja ukaza s strani nekaterih poveljnikov TO pa moramo izpostaviti prve zametke proaktivnega delovanja, ki se je končno odrazilo v pojavu organiziranega odziva na jugoslovanske grožnje.

V tem smislu sta prvo snežno kepo, ki je na koncu prešla v plaz, ki ga lahko imenujemo slovenske oborožene sile, v operativnem oziroma izvedbenem smislu sprožila Tone Krkovič in Vinko Beznik, ki sta se na odvzem orožja odzvala tako, da sta se neposredno obrnila na novoizvoljena republiška sekretarja Janeza Janšo in Igorja Bavčarja. Beznik je bil Bavčarjev sošolec v miličniški šoli in je do njega prišel na ta način, Krkovič pa je do Janše prišel tudi zaradi dejstva, ker mu je priskrbel dokument o predaji orožja »na čuvanje« v skladišča JLA.²⁶⁹ Oba sta torej od nove oblasti zahtevala, da je treba nekaj storiti in da se mora oddaja orožja nemudoma končati. Seveda pa so se hkrati že začele tudi druge aktivnosti obeh. Medtem ko je Beznik zagotovil, da ne bo nikakršne oddaje orožja enote TO, ki je bila ravno v tistem času na usposabljanju v Vadbenem centru Jasnica, katerega vodja je bil, je Krkovič navezal stike s Radetom Klisaričem, ki je delal v varnostni službi PK TO za Dolenjsko. Aktivnosti pa s tem niso prenehale. Predsedstvo RS je sicer 19. maja 1990 prepovedalo nadaljnje premeščanje orožja TO v vojašnice, vendar pa se je kmalu pojavila bojazen, da bo premeščanju orožja sledil poseg proti novi slovenski oblasti.

Krkovič in Beznik sta 26. maja 1990 obiskala sekretarja za notranje zadeve Igorja Bavčarja. Še istega dne pa sta oba sekretarja, Janša in Bavčar, obiskala poveljstvo zaščitne brigade v Primožih pri Kočevski Reki in učni center RSNZ na Jasnici. Zlasti med pripadniki 30. razvojne skupine, kot se je od leta 1982 imenovalo poklicno jedro 27. zaščitne brigade TO, ki je bila neposredno vezana na RŠTO, je bilo veliko negotovosti in tudi dvomov, ki pa so se razblinili, ko so gostje nazdravili na slovensko vojsko in zagotovili, da bodo orožje dobili nazaj.

Po prvem šoku, ki je doletel tako vodstva TO po pokrajinah in občinah kot novo oblast, je sledila konsolidacija, ki je bila v tistih prvih dneh nedvomno usmerjena zlasti v iskanje ljudi, ki so bili vredni zaupanja, po drugi strani pa se je vse jasneje nakazovala potreba, ki je slovenske oblasti prisilila v konkretnejše razmišljanje o vojaški organizaciji, ki bi jo lahko nadzirali in seveda v skrajni sili tudi uporabili. Da se bo udejanjenje teh razmišljanj naslonilo predvsem na

²⁶⁹ Na podlagi opravljenih intervjujev je mogoča domneva, da je bil dokument pridobljen 18. 5. 1990 v 30. razvojni skupini. 19. 5. 1990 pa se je Krkovič sestal z Janšo. Lahko pa, da je bil ta dogodek tudi kasneje, a nobenega dvoma ni, da si je na ta način, ko je Janši priskrbel ukaz o »hranjenju oborožitve in streliva TO«, pridobil Krkovič njegovo izjemno zaupanje.

Tone Krkovič (1956), načelnik NZ; fotografija je iz leta 1992 s proslave ob drugi obletnici MSNZ na Novih Lazih, ko je MSNZ odlikoval predsednik Republike Slovenije Milan Kučan; Krkovič je bil takrat poveljnik 1. specialne brigade Moris, ki je nastala iz zaščitne enote oziroma 30. razvojne skupine TO.

posameznike in kasneje tudi na strukturo milice, pa je postalo jasno že takoj v začetku ob dogovarjanju Krkoviča in Beznika ter seveda Bavčarja in Janše, ki sta se zavedala nujnosti vzpostavitve nacionalnovarnostnega sistema. Akcija vpada enote milice v Gotenico je bila nedvomno posledica takega razvoja in to je bil hkrati tudi prvi in odločilni dokaz, da je milica profesionalno lojalna novi oblasti in da bo nanjo mogoče računati tudi v prihodnje.

KAJ STORITI Z VOJAŠKIM DELOM OBRAMBNEGA SISTEMA?

Vpad milice v Gotenico 2. junija 1990, katerega en od namenov je bil preprečiti JLA, da bi premestila tudi orožje zaščitne brigade TO, je vsekakor pomemben dogodek v luči (samo)obrambnih prizadevanj pozno pomladi leta 1990 predvsem zato, ker se je izkazalo, da se je nova oblast lahko takoj zanesla na določene strukture v organih za notranje zadeve oziroma milici; pri tem gre zlasti za tisti del Zaščitne enote milice, iz katere se je 23. avgusta 1990 oblikovala Specialna enota milice, neposredno podrejena sekretarju za notranje zadeve. Ta aktivnost pa je pokazala še na eno zelo pomembno plat, in sicer da je bila slovenska oblast takrat pripravljena uporabiti tudi orožje za zaščito pred grožnjami, ki so prihajale iz Beograda.

Poleg omenjene akcije moramo v obdobju od začetka junija do konca julija, ki se pri obrambnih pripravah zlasti kar zadeva najvišji, to je republiški nivo, zdi sicer razmeroma »mrtvi« čas, izpostaviti tudi samoorganiziranje na terenu ter

obveščevalne priprave. Za ta čas so (kasneje) pogosto govorili o jedrih odpora, o tem, ko so se prve ideje o nujnosti obrambnega angažiranja že začele uresničevati ipd. Za to obdobje je najmanj informacij tudi v literaturi, ki je do sedaj obravnavala MSNZ. Ta čas je gotovo povezan tudi z izjemno konspiracijo, saj je dejansko šlo za ustanovitev oboroženih enot zunaj kakršnega koli formalnega sistema in legalnega pokritja. Janša je sicer v svoji knjigi zapisal, da »so se v naslednjih tednih²⁷⁰ ob obilici drugega dela pogovorili z nekaterimi kadri iz TO, ki niso oddali orožja, prav tako pa so napravili približne evidence oborožitve in vojaške opreme, ki je ostala v naših rokah. Tone Krkovič, ki je iz časa službovanja poznal večino vodilnega osebja v pokrajinah in občinskih štabih, je preveril razpoloženje med stalno sestavo in njegove ocene so kazale, da ljudje ne bodo držali križem rok.²⁷¹ Ponekod so se že sami organizirali. Tam, kjer so častnikom pobrali tudi osebno orožje, so ga ti nadomeščali z nakupi v športnih in lovskih trgovinah, marsikak kos orožja pa je najbrž v zasebni organizaciji priromal čez mejo. Vendar to še zdaleč ni bilo dovolj. Potrebovali smo organizacijo, ki bi vsemu gibanju dala potrebno učinkovitost in hkrati preprečila morebitna samovoljna dejanja, ki bi lahko prinesla več škode kot koristi.«²⁷² Toliko o tem obdobju piše Janša, in če k temu dodamo še zapise Mikuliča,²⁷³ ko predstavlja aktivnosti organizatorjev MSNZ na Dolenjskem, potem je jasno, da so se na Dolenjskem samoorganizirali že od konca maja naprej, okrog 15. julija pa so imeli organizirane enote, za katere pa še niso vedeli, kako jih imenovati. Zbranih je bilo približno 450 pripadnikov, locirana so bila tajna skladišča za orožje ipd. Lahko torej rečemo, da so se po sestanku med Krkovičem in Klisaričem, ki je delal v varnostni službi Pokrajinskega štaba TO za Dolenjsko, na Dolenjskem na pobudo zadnjega začela oblikovati prva jedra obrambnega samoorganiziranja. To je potrdil tudi Franci Povše,²⁷⁴ ki je izpostavil, da je bil pobudnik na Dolenjskem nedvomno Klisarič, ki je kmalu po sestanku s Krkovičem angažiral še svojega sodelavca Boruta Usenika in Albina Gutmana, hkrati pa pristopil tudi do Boruta Novaka in Boruta Likarja iz milice. Povše je bil o namerah skupine po samoorganiziranju seznanjen v začetku junija, pomembno pa je ob tem poudariti, da je bilo to jedro kombinacija pripadnikov tako TO kot milice. Ker pa v naslednjih dneh ni bilo večjih aktivnosti s strani republiških oblasti, so se na Dolenjskem odločili, oblikovati

270 Mišljeno je po akciji v Gotenici, tj. po 2. 6. 1990.

271 Kljub poznavanju pa formalno Krkovič ni bil (več) pripadnik TO, zato so mu pri navezovanju stikov mnogokrat pomagali tedanji pripadniki TO.

272 Janša, Premiki, str. 51.

273 Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 76–77.

274 Intervju Povše, 24. 4. 2009.

enote iz lovcev, ki bi jih uporabili v skrajnem primeru, hkrati pa so določili tudi tajna skladišča za orožje. Imeli pa so tudi namen angažirati rezervno sestavo milice, ki naj bi jo bilo najlažje uporabiti. O tem se je spominjal Povše: »Naslednji segment, ki smo ga imeli na nek način možnost angažirati, je bil segment rezervnega sestava policije. Ta segment je imel način vpoklica, za katerega se je na območju policijske postaje odgovarjalo vodstvu policijske postaje. Ta segment vpoklicevanja smo mi ocenili, da ga je najbolj enostavno zlorabiti, pridobiti ljudi, za katere je pa potrebno potem še orožje pripraviti in imamo mi neke enote, katere bomo lahko uporabili za te namene. Ta stvar je bila razdelana do tukaj, to se pravi tako daleč, da je bil načrt korigiran na postaji milice Novo mesto, tisti uradni načrt za vpoklic je bil korigiran in določeno tudi zborna mesto, kjer je bilo letališče Prečna. To je druga taka organizacijska formacija, popolnoma ilegalna, šli smo se lastno vojsko.«²⁷⁵ To je druga taka organizacijska formacija, popolnoma ilegalna, ustanavljali so lastno vojsko, z vsemi temi aktivnostmi pa so bili seznanjeni Klisarič, Usenik ter Krkovič. Že pred prvim odvzemom orožja iz Gotenice pa je bila nastavljena obveščevalna mreža za zbiranje informacij o gibanju pripadnikov in simpatizerjev JLA na območju Dolenjske. Povše pravi, da je bil sistem milice zlorabljen za vzpostavitev paravojaških formacij.²⁷⁶

Jedra odpora oziroma uresničevanje idej o nujnosti takojšnjega organiziranja in priprav na morebitno posredovanje JLA, pa niso nastajala samo na Dolenjskem.²⁷⁷ Med takšna jedra bi lahko šteli tudi delovanje povezanih posameznikov v Ljubljani. Še pred vzpostavitvijo stika z Miho Butaro je imel Krkovič tako stike z Vojkom Adamičem in Borisom Mikušem.

Razmere na vojaškem področju so bile v času med majem in julijem 1990 vse prej kot preproste. Odvzem orožja ne le da je paraliziral delovanje TO, šokiral je zlasti »ministra« za obrambo in za notranje zadeve. Tako je Bavčar na enem od prvih skupnih sestankov z Janšo in Krkovičem na vprašanje, kakšna bo vojna, ki se napoveduje, odgovoril: »Vojna bo trajala med pet in deset let.«²⁷⁸ In ob taki predpostavki je bilo povsem jasno, da je treba čim prej vzpostaviti jedra odpora, ki bi lahko prerasla v vsesplošen oborožen odpor.

275 Prav tam.

276 Prav tam.

277 Tudi na Kočevskem naj bi Tone Krkovič prek svojega brata Matije organiziral skupino nekaj deset prostovoljcev, ki bi, tudi z lovskim orožjem, delovali, če bi se JLA odločila za naslednji korak, ki so ga pričakovali: odstranitev slovenskega političnega vodstva. V ta namen so tudi na Kočevskem postavili tajna skladišča orožja (primer pri Mali Gori), da bi se slovensko vodstvo umaknilo na Kočevsko, od koder bi vodilo odpor proti JLA, če bi se le-ta odločila dokončno prevzeti oblast v Sloveniji in obračunati z republiškim vodstvom. – Intervju Krkovič, 1. 6. 2010.

278 Intervju Krkovič, 1. 6. 2010.

Vojna naj bi bila torej tipično gverilsko-partizanska, pri čemer bi eno osrednjih območij bojevanja predstavljali Kočevska in Dolenjska, vzpostaviti pa je bilo treba čim prej tudi jedra delovanja v Ljubljani. Če je bil to taktično-operativni razlog vzpostavitve jeder odpora, ki so dejansko imela vse poteze odporiškega gibanja oziroma ustanovitve paravojaških formacij, pa je bil drug izjemno pomemben razlog strateškega značaja. Ni bilo še namreč povsem jasno, na kakšen način naj Slovenija (če sploh, saj so bile tudi v tistem času še vedno žive ideje, da svoje vojske sploh ne potrebujemo) oblikuje svojo vojaško obrambo. Tako je še celo na posvetu v Poljčah 14. septembra 1990 Janša v svojem orisu razmer omenil predsednikom občin tudi možnost, da slovenska skupščina čez noč sprejme ustavne amandmaje ali celo poseben zakon, s katerim bi ustanovili slovensko vojsko. Formalnih različic je bilo torej več.²⁷⁹ Vsekakor pa je bilo do nastanka ideje, da se te obrambno-vojaške priprave spravijo pod kapo NZ, pomembnih še nekaj dejstev. Že na Dolenjskem so kmalu (julija) nastali pomisleki in ideje pri glavnih nosilcih že predstavljenega samoorganiziranja zlasti iz vrst milice (Novak, Povše, Likar), da bi bilo treba vprašanje vojaške organiziranosti rešiti na republiški ravni, saj bi se lahko pojavila nevarnost ustanavljanja preveč paravojaških formacij, ki bi si v primeru delovanja največjo grožnjo predstavljale kar same.²⁸⁰ Po drugi strani pa so se začela pojavljati prva vprašanja, ali za te aktivnosti vedo prav vsi iz slovenskega političnega vrha, kot je pri predstavljanju ideje in pridobivanju sodelavcev samozavestno in odločno trdil Tone Krkovič.²⁸¹

Danes je že več kot očitno, da tega formalno vse do zadnje faze in sestanka na Izvršnem svetu 14. septembra 1990 predsednik Predsedstva RS ni vedel, kajti očitno je vse od dogodkov, povezanih z aretacijo in dogodki JBTZ ter z odvzemom orožja, vladalo precejšnje nezaupanje Janše do Kučana. Po drugi strani pa sta se tudi Janša in Bavčar zavedala, da ustanavljanje paravojaških formacij ne more biti nič drugega kot začasna rešitev. Medtem ko so se na eni strani porajali prvi dvomi, pa so na drugi strani lokalna »jedra odpora« vse bolj pritiskala na republiška sekretarja, saj se jim je vse bolj zdelo, da začetna motivacija in zagnanost nekako minevata. Konec junija so se zato sestali na »Trubarjevi domačiji« na Rašici Bavčar, njegov zaupnik in sodelavec Bojan Korsika, ki sta se

279 Janša, Premiki, str. 62.

280 Intervju Povše, 24. 4. 2009.

281 »Mi na Dolenjskem smo začeli zadeve prej izvajati. Sicer smo bili malo zmanipulirani, ker nam je bilo rečeno, da vse to že uradna slovenska politika ve. Mi zdaj vemo, da Kučan takrat še ni vedel. Ampak sta potem Krkovič in Beznik seznanjala, začeniši z Janšo in Bavčarjem, in potem sta onadva seznanila Kučana in potem se je nekako začela ta uradna, politična pokritost te zadeve«. – Intervju Novak, 24. 4. 2009.

poznala še iz časa delovanja Odbora za varstvo človekovih pravic, Janša, Krkovič in Beznik in tam so zrasle prve ideje o organizaciji za obrambo na ravni republike. 23. julija pa so na sestanku pri Bavčarju ustanavljanje organiziranih vojaških enot konkretizirali. A več kot očitno je postalo, tudi zaradi dogajanja in izkušenj nove oblasti na Hrvaškem, da se bodo rešitve iskale v okviru obstoječega sistema SLO in DZ, ki je poleg oboroženih enot milice predvideval tudi oborožene enote NZ (čeprav sicer samo s trofejnim orožjem, ki ga milica, ta je namreč skrbela za opremljanje in urjenje NZ, ni več operativno potrebovala). In prav aktivacija oziroma razpored posameznikov v NZ, ki bi delovala na republiškem nivoju (imela manevrski značaj), je bila formula za vmesni čas, dokler slovenska oblast ni sprejela ustavnih amandmajev in si odredila nadzor nad TO v miru in izrednih razmerah in tako TO postavila v položaj, ki ga ni imela še nikoli v več kot dvajsetletni zgodovini: ko se dejansko prelevila v iz prostorske v manevrsko in iz pomožne v glavno vojaško silo.

MSNZ KOT FORMULA ZA VMESNI ČAS

Nobenega dvoma ni, da lahko vsebinsko in funkcionalno za začetke MSNZ štejejo tudi (samo) obrambne aktivnosti, ki so sledile odvzemu orožja TO maja 1990, udejanjanje razmišljanj o samostojnosti tudi na vojaškem področju ter o Slovenski vojski prek vzpostavitve nadzora nove oblasti nad TO, v zadnji fazi pa je MSNZ nedvomno pomenila konceptualizacijo obrambnih sil, sestavljenih iz simbioznega delovanja vojaške in miličniške oziroma policijske komponente. MSNZ je pomenila realizacijo vojaške komponente obrambnih sil, bila pa je hkrati več in manj kot organizacija, zato je seveda ne smemo preučevati samo s formalističnega in organizacijskega vidika. MSNZ je bila formula za vmesni čas. Za čas, ko je bila prihodnost Slovenije nejasna, in za čas, ko smo se zlasti na vojaškem področju zagotavljanja nacionalne varnosti soočali z mnogo več vprašanji, kot je bilo odgovorov.

Glede na to, da jasnih idej o tem, kaj storiti z vojaškim vprašanjem, če sploh kaj, med političnimi strankami ni bilo, po drugi strani pa smo bili v celotnih osemdesetih letih prejšnjega stoletja priča prizadevanjem za demilitarizacijo slovenske družbe, ki so dosegla vrhunec jeseni 1990, so različne ideje, pa tudi postopki v času nastajanja slovenske vojske razumljivi. Tako je bil potek dogodkov, ki se iz današnje perspektive zdijo popolnoma logični, v tistem času vse prej kot to. Na drugi strani so bili organi za notranje zadeve pod republiško

pristojnostjo, popolnjeni večinoma s poklicnimi pripadniki ter so morali svoje delovanje dokazovati tudi v praksi pri zagotavljanju notranje varnosti.

Zadeva je bila torej na vojaški oziroma strani TO bistveno bolj zapletena. Razen nekaj stotin poklicnih pripadnikov (zlasti ko je šlo za poveljnike ter operativne oficirje in skladiščnike) je TO slonela na rezervni komponenti, ki pa je niso sestavljali poklicni pripadniki, temveč rezervisti, državljani v uniformi – ko so to seveda po vpoklicu nosili. In takšna TO je bila soočena z odvzemom orožja. Ko k temu dodamo še razpetost med lokalno politično oblast na eni ter RŠTO na drugi strani, je povsem jasno, da je bila TO spomladi 1990 bolj ali manj paralizirana. Ukvarjala se je predvsem sama s sabo; ker pa je slonela na konceptu državljana vojaka, so se vanjo zelo hitro vnesla tudi politična in v nekaterih primerih celo mednacionalna razhajanja, zlasti ko je šlo za vojne sestave posameznih štabov. Ob vse večjem pritisku zveznih oblasti z JLA na čelu tako na Slovenijo kot tudi na Hrvaško je bilo zato povsem na mestu vprašanje, kaj storiti.

V programu Demosove vlade za področje obrambe je bila sicer točka, ki je predvidela vključitev RŠTO v sestavo sekretariata za ljudsko obrambo,²⁸² vendar je to zahtevalo ustavna dopolnila. V slovenski politiki pa ni bilo posebej velike enotnosti glede organiziranja lastnih obrambnih sil, češ da bi s tem le izzivali vojsko oziroma vojaški vrh.²⁸³ Na podlagi pravnih mnenj so zato julija 1990²⁸⁴ v sekretariatih za ljudsko obrambo in notranje zadeve našli formulo, ki je predvidela uporabo možnosti NZ, da se pokrije tisti del obrambno-vojaških priprav, ki do tedaj niso imele legalnega kritja, npr. t. i. jedra odpora. Hkrati pa bi, po mnenju snovalcev te rešitve, to omogočilo razširitev aktivnosti na območje celotne republike, saj bi tudi tistim teritorialcem, ki so se pridružili tem obrambnim aktivnostim v naslednjih tednih, nudili kolikor toliko trdno pravno pokritje njihovega sicer prikritega delovanja. Drugi, prav tako pomemben cilj pa je bil, z vključitvijo pokrajinskih in občinskih poveljnikov TO oziroma njihovih namestnikov v NZ prevzeti dejanski nadzor nad TO. MSNZ je tako pomenila oblikovanje skupin in enot, ki so bile enotno vodene z državnega vrha, s strani republiških sekretarjev za notranje zadeve in za obrambo. NZ je tako imela republiški značaj, kar je izražal termin manevrska, in je presegala lokalno ali »tovarniško« raven, kakor je bila NZ organizirana do tedaj.

282 V prejšnjem sistemu RSLO in RŠTO nista imela nobene povezave.

283 Janša, Premiki, str. 51.

284 Dnevnikov objektiv, 29. 5. 2010, str. 10, Pravne države ne vzpostaviš tako, da jo eliminiraš : intervju z Ludvikom Zvonarjem (Primož Knez, Ali H. Žerdin).

VOJAŠKA – »ZELENA« – VEJA SLOVENSКИH OBRAMBNIH SIL

V vrhu sekretariatov za notranje zadeve in za ljudsko obrambo so se že po odvzemu orožja TO in odzivu na nižjih hierarhičnih nivojih začeli zavedati, da bo treba v času, dokler TO ne bo z ustavnimi in zakonskimi spremembami popolnoma podrejena republiškem vodstvu, najti vmesno rešitev, ki bo kljub vsemu predstavljala neko obrambno moč in bo v popolni pristojnosti republiških oblasti. Vedeli so, da je treba najti zakonsko kritje, da se izogonej nevarnosti za posredovanje JLA, po drugi strani pa bi se posamezniki lažje odločali za sodelovanje v njej. Odgovor na to vprašanje so našli v tedaj veljavnem republiškem zakonu o SLO in DS, ki je v členih 173–186 predvideval, da se za opravljanje nalog NZ vpokličejo tudi obvezniki TO, JLA in CZ, in sicer za čas, dokler ne dobijo poziva za vpoklic v te obrambne strukture.

V začetni fazi organiziranja je bila to v bistvu samoiniciativna organizacija brez imena, ki so jo poleg republiške koordinacije (Bavčar, Janša, Krkovič, Beznik) sestavljali posamezniki v okviru TO in ONZ (posebej v SEM in PEM), prav tako pa so zaradi logistične zagotovitve v MSNZ postopoma vključevali občinske funkcionarje, ki so bili deležni posebnega zaupanja.

V začetku najvišje republiško vodstvo, z izjemo republiških sekretarjev za notranje zadeve in za obrambo, sploh ni vedelo za nastajanje organizacije, ki se je začela oblikovati od vrha navzdol po točno določeni organizacijski shemi, ki pa jo je poznal le njen vrh. Republiška koordinacija MSNZ je nadaljnje člane pridobivala prek delovanja glavnih operativcev,²⁸⁵ ki so izbirali sodelavce na pokrajinski ravni, ti pa so zopet izbirali sodelavce oziroma načelnike na občinski ravni. Izbor sodelavcev je v prvi vrsti potekal na poznanstvu in predvsem osebnem zaupanju. Kljub temu da je bilo njeno delovanje legalizirano s strani takratnega republiškega vodstva v skladu s tedaj veljavnima zakonodajo in sistem SLO in DS, pa je njeno delovanje v osnovi še naprej potekalo strogo tajno. Tako so na primer na republiškem nivoju poznali le ljudi do pokrajinskega nivoja, slednji pa do občinskega. Veljalo pa je tudi obratno. Posamezniki na občinskih ravneh so velikokrat poznali le svojega nadrejenega, bili pa so celo primeri, ko skoraj do konca niso vedeli, kdo je načelnik MSNZ njihove pokrajine. Prav tako so se strogi varnostni ukrepi nanašali tudi na komuniciranje, saj so se vsi dokumenti in obvestila prenašali osebno oziroma neposredno ustno. Dokumente, kolikor so

²⁸⁵ Krkovič kot načelnik NZ in začetnik njene konkretne implementacije MSNZ si je izbral ozek krog sodelavcev, ki so organizacijo nadalje razvijali na nižjih hierarhičnih ravneh. To je predstavljalo MSNZ.

jih sploh ustvarjali, so velikokrat uničevali, da ne bi puščali sledi. Organiziranje je bilo torej piramidalno, s čimer je bila zagotovljena varnost za sodelavce in udeležence tajnega projekta.

V tem kontekstu je treba izpostaviti tudi številne dileme, ki so se postavljale pred posameznike, ko so se odločali in odgovarjali na vprašanje: »Ali si za stvar?« Tako so bile izpostavljene legalistične, moralne, politične in osebne dileme posameznikov, ki so s svojim sodelovanjem ogrožali sebe in svoje bližnje tako materialno kot tudi eksistencialno. Mnogi so se zlasti v prvih dneh spraševali o posledicah svoje odločitve. Čutiti je bilo tudi nezaupanje in veliko vlogo pri odločitvi, da se pridružijo tajnemu organiziranju novih slovenskih obrambnih sil, so odigrala pretekla poznanstva in zveze. Bili so primeri, ko izbrani načelniki občinskih štabov niso popolnoma zaupali pokrajinskemu načelniku, ki jih je z akcijo seznanil oziroma jih je vanjo vključil. To (ne)zaupanje pa se je prenašalo tudi s pokrajinskih na republiško raven. Tak primer kaže organiziranje NZ na Gorenjskem. »Prvi sestanek Toneta Krkoviča in Janeza Slaparja, ko je Krkovič poklical in prosil za predstavitve, je bil v nedeljo, 19. avgusta, pred kavarno Creina v Kranju. Po predstavitvi in pogovoru sta odšla na sedež PŠTO, kjer je Tone predstavil nastajajoči projekt manevrske strukture. Še isti dan se je Slapar pogovoril s Petrom Zupanom. Zvečer je poklical Jelka Kacina, ki je bil namestnik Janeza Janše v RSLO. Dogovorila sta se za srečanje naslednje jutro pred njegovim odhodom v službo v Ljubljano. Seznanil se je s Krkovičevim projektom in ga prosil za podatek, ali sta projekt res odobrila tudi sekretarja Janša in Bavčar. Tonetu Krkoviču niso povsem verjeli, saj ni bil v strukturah TO. Bil je namreč predstojnik upravnega organa za ljudsko obrambo v Kočevju, od koder mu je JLA odpeljala orožje, last UO. Kacin je potrdil, da sta sekretarja Janša in Bavčar seznanjena s projektom, vendar naj ne bi bil zelo pomemben, po njegovem mnenju naj bi šlo za usposabljanje«. ²⁸⁶

Ta primer je kaže na rast piramidalne organizacije od zgoraj navzdol, kajti z vidika organizacijske teorije je vse bolj preraščala v mrežno organizacijo z dokaj veliko (operativno) avtonomijo posameznih jeder. Prav tako pa lahko na ta način odgovorimo tudi na vprašanje, kdo je posamezne pripadnike določil za sodelovanje v MSNZ in kdaj ter na kakšen način so bili izbrani in informirani. V temelju je torej šlo za angažiranje poznanih kadrov neposredno s strani Krkoviča, v številnih primerih pa so mu pokrajinske stike pomagali navezati tudi »stari znanci«. Tak primer je zametek organiziranja NZ v Zahodnoštajerski pokrajini.

²⁸⁶ Mikulič, *Uporniki z razlogom*, str. 71.

SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA
REPUBLIŠKI SEKRETARIAT ZA NOTRANJE ZADEVE
61001 LJUBLJANA, KIDRIČEVA 2
Telefon (051) 323 261, poštini predal št. 640, 642

Številka: 0001-1-Z-2/13-90

Datum: 29/8-1990

Na podlagi 185. člena Zakona o ljudski obrambi in družbeni samozastititvi (Uradni list SRS, št. 35/82) in na podlagi Pravilnika o organiziranju, aktiviranju in opravljanju nalog ter o oznakah in oborožitvi narodne zaščite (Uradni list SRS, št. 29/83) izdajam

O D L O Č B O

O IMENOVANJU NAČELNIKA NARODNE ZAŠČITE

Za načelnika narodne zaščite, ki bo pripravljaj organizacijske pogoje za delovanje narodne zaščite v morebitnih izrednih razmerah imenujem

Toneta KRKOVIČA, roj. 18/5-1956, rezervni kapetan I. razreda, stanuje Kaptol 1, Kočevje.

Tone KRKOVIČ deluje na podlagi pooblastil, ki jih načelniku narodne zaščite daje Zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozastititvi ter citirani pravilnik, in sicer na celotnem območju Republike Slovenije.

Za opravljanje svojih nalog lahko načelnik določi potrebno število svojih namestnikov in pomočnikov. Imenovanje namestnikov in pomočnikov potrjuje republiški sekretar za notranje zadeve.

Igor Bavčar
REPUBLIŠKI SEKRETAR
ZA NOTRANJE ZADEVE

Odločba o imenovanju načelnika NZ, po kateri je Krkovič deloval na osnovi pooblastil Zakona o SLO in DS ter Pravilnika o organiziranju NZ.

Štefan Šemrov, tamkajšnji pokrajinski načelnik, pravi: »Sredi julija 1990 me je poklical 'Vojko'²⁸⁷ in mi napovedal sestanek s Tonetom Krkovičem. Prvo srečanje in pogovor o MSNZ sva imela 25. julija 1990 ob 16. uri na dvorišču gradu Tabor v Laškem. Po osnovni predstavitvi projekta in privolitvi v podrobnejšo predstavitev sva pogovor nadaljevala na terasi moje hiše v Vrhu nad Laškim. Na voljo mi je dal 48 ur, da se odločim, ali sem pripravljen sodelovati. Moja odločitev je bila pritrdilna, vendar v tistem trenutku nisem bil popolnoma prepričan, da nam bo uspelo, kajti naše delo pri projektu MSNZ ni bilo legalno. Pripravljali smo dokumente za nemoteno delovanje, alarmiranje in tajni vpoklic Vojnih enot, oblikovali skrivna skladišča itn. Kako resno je bilo takrat, se zavedamo šele zdaj. Morali smo hitro ukrepati in se odločiti, komu zaupati, da bi projekt na občinski ravni lahko uresničili. Po razmisleku sem se odločil za sodelavce TO, ki sem jim najbolj zaupal. Odločitev ni bila lahka in danes vem, da sem morda komu storil krivico, ker mu sprva nisem zaupal. Do začetka septembra 1990 smo oblikovali skupino za delo na obeh ravneh, del dokumentov in ocen je bilo že narejenih, pripravljane elaboratov pa se je začelo predvsem septembra.«²⁸⁸

Podobno je bilo tudi v Vzhodnoštajerski pokrajini. Marjan Fekonja tako o projektu MSNZ pravi: »Med pol osmo in osmo uro zvečer sem prišel v Tepanje.²⁸⁹ Tam sta me že čakala dva predstavnika. Eden je bil Miha Butara, drugi pa je bil, predstavil mi ga je namreč Butara,²⁹⁰ Tone Krkovič. Takrat sem ga prvič videl. Ne vem, kdo je bil bolj v zadregi, on ali jaz. Začel mi je govoriti, zakaj je pravzaprav prišel. Odkrito moram priznati, da sem v tistem trenutku pozabil na Toneta Krkoviča in da se je v meni kot po tekočem traku začel odvijati nekakšen film ali predstava o tem, kaj pravzaprav vse to pomeni, kaj se lahko zgodi oziroma se bo zgodilo. Strah namreč nikomur ni tuj. Razlika je le v tem, da eni znajo strah obvladati, drugi pa ne. Takrat sem seveda najprej pomislil na družino in otroke, razmišljal sem o tem, kaj nam preti. Po srečanju v Tepanjah sem odšel domov in začel razmišljati, kako bi stvari organizirali naprej. V vseh občinskih štabih sem izbral posameznike, ki sem jim resnico zaupal postopno in nikoli v celoti. Tako smo že v slabem mesecu in pol uspeli organizirati štabe Narodne zaščite v Mariboru, Slovenski Bistrici, na Ptujju, v Ormožu, Pesnici in Rušah.

287 Najbrž je bil to Vojko Adamič.

288 Mikulič, *Uporniki z razlogom*, str. 91.

289 Gre za srečanje 6. 9. 1990; najprej so se na Tepanjah srečali pripadniki »zeleno linije«, nato pa so odšli na sestanek z »modro linijo« v Slovenske Konjice.

290 Očitno je bilo ljubljansko jedro odpora (Adamič, Butara) zelo pomembno za navezavo kontaktov tudi v drugih slovenskih pokrajinah zlasti zato, ker sta bila oba pripadnika TO. K temu moramo dodati še dolensko jedro odpora (npr. Borut Usenik), ki je bil zveza, prek katere je Krkovič navezoval stike z Južnoprimorsko pokrajino.

To pravzaprav niso bili štabi. To sta bila posameznik in njegov pomočnik ali pa skupina treh ljudi. In eden, dva ali trije smo delali vse te stvari.«²⁹¹

Vse postopke kadrovanja na pokrajinski in občinski ravni je vodil načelnik MSNZ RS Tone Krkovič. Za vsakega predlaganega načelnika MSNZ so predlagatelji podali zelo natančno obrazložitev. Posebno težo pri kadrovanju so imeli tisti poveljniki OŠTO, ki niso oddali orožja.²⁹²

Pokrajina	Načelnik	Predlagal in utemeljiv
Ljubljana mesto	Miha Butara	Tone Krkovič, Vojko Adamič
Ljubljana okolica	Elo Rijavec	Tone Krkovič, Miha Butara
Vzhodnoštajerska	Marjan Fekonja	Miha Butara
Zahodnoštajerska	Štefan Šemrov	Vojko Adamič
Posavje	Ernest Breznikar	Miha Butara
Zasavje	Jože Ranzinger	Miha Butara
Dolenjska	Rade Klisarič	Tone Krkovič
Notranjska	Vojko Štemberger	Vojko Adamič
Severnoprimorska	Drago Vidrih	Miha Butara
Južnoprimorska	Leopold Čuček	Vojko Adamič
Prekmurje	Ivan Smodiš	Miha Butara
Koroška	Mladen Mrmolja	Miha Butara
Gorenjska	Janez Slapar	Miha Butara
Nadzor zračnega prometa	Jože Butara	Miha Butara

Ker je šlo za tajno organizacijo, so pomembne tudi psihosocialne dileme, tako v odnosu do najbližjih oziroma do družine kakor tudi širše. Prisotno je bilo vprašanje, ali so posamezni pripadniki seznanili svojo družino s svojim tajnim delovanjem ali pa so ga prikrivali. Prav tako je pomembno, na kakšen način so reševali morebitne probleme doma, v službi, med prijatelji. Zanimiva je tako zgodba iz Koroške, kjer se Primož Šavc spominja: »Seveda jaz v sanjah ne bi pričakoval, da bo mene poveljnik koroške pokrajine podpolkovnik Mladen Mrmolja povezal v tajno organizacijo, ker sem bil poleg, ko je orožje odhajalo na njegovo avtoriteto. Tudi nekateri moji sodelavci so okrog tega izražali velik bes. Mrmolja je bil drugače zelo v redu človek, poznam ga še iz mladosti. Vendar zaradi teh okoliščin iz časa predaje orožja svojim sodelavcem iz MSNZ nisem

291 Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 90.

292 Butara, O vlogi in pomenu MSNZ, str. 3.

povedal, kdo je moj šef. Moji ljudje so dolgo mislili, da me vodi sam Janša, za Krkoviča niso vedeli, ker nisem nič povedal, za Mrmoljo pa tudi ne, saj bi nezaupanje nekaterih mojih sodelavcev do njega lahko ogrozilo sam projekt oziroma njegovo konspiracijo.«²⁹³

MSNZ se je razvejila iz jedra nekaj posameznikov v organizacijo, v katero je bilo končno razporejenih skoraj 21.000 pripadnikov. Pri tem je treba pojasniti število pripadnikov »zelenih veje«, kot se pojavljajo v različnih virih. Razmeroma jasno je, kako se je oblikovalo vodstveno jedro organizacije, od republiške prek pokrajinske do občinske ravni, manj jasno pa je dejansko operativno oblikovanje. Kako postane MSNZ tako kadrovske kot materialno-tehnično operativna oborožena sila? Kot taka sicer ni nikoli delovala. Enote MSNZ na terenu so bile samo na papirju oziroma v mobilizacijskih seznamih. Poveljnike (izbranih) enot so sicer v grobem seznanili z akcijo MSNZ, vojakov pa nikoli.²⁹⁴

Okoli 21.000 pripadnikov, kolikor naj bi štele enote NZ, navedenih v Direktiva načelnika Narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo manevrske strukture Narodne zaščite²⁹⁵ iz začetka septembra 1990 se seveda nanaša na potencialno angažirane enote, ki bi imele orožje in drugo vojaško opremo, prav tako pa bi bile zaradi aktivnega delovanja v projektu poveljnikov na višjih nivojih ter nadzoru nad sistemi zvez in mobilizacijo tudi uporabljene. V tem smislu je velikost tega dela MSNZ težje določljiva kot za enote RSNZ, ki jih moramo šteti v celotni oboroženi sestavi Republike Slovenije. Namreč struktura PEM, SEM in ne nazadnje tudi VEM je bila povsem jasna, delujoča, v preteklosti pa tudi že aktivirana.

Nesporno dejstvo je, da brez podpore RSNZ ne bi bilo takšne »zelenih veje«, prav tako je povsem jasno, da so na najvišjem strateškem nivoju na celotno oboroženo sestavo gledali kot na neločljivo povezano simbiozno delujočo celoto izbranih enot RSNZ v MSNZ. Vendar pa je bilo tudi v tem primeru, morda sicer bolj na lokalnih ravneh, kar nekaj težav.

Čeprav večina virov akcijo ocenjuje kot izjemno uspešno in učinkovito, pa ocena njene vloge in pomena z zgodovinskega vidika le ni povsem enotna. Tako iz analize koroške »veje« MSNZ ugotavljamo, da se nekatere na republiški ravni sprejete odločitve niso v popolnosti prenesle na lokalno raven. Primer, ki vse od konca vojne z večjo ali manjšo intenzivnostjo kaže na tako ugotovitev, je nedvomno ocena vloge posameznih elementov nacionalnovarnostnega

293 Intervju Šavc, 25. 4. 2006

294 Prav tam; Intervju Jeromel, 26. 6. 2006.

295 Mikulič, Uporniki za razlogom, str. 47.

sistema oziroma preprosteje rečeno odnos med ONZ (milica) in TO. Čeprav vsi pomembni viri izpostavljajo pomen dobrega sodelovanja med pripadniki obeh institucij, pa se je na lokalnem nivoju pokazala vrsta neenotnih stališč tako glede priprav na vojno kot glede delovanja v vojni junija 1991. To je sicer legitimno, nedvomno pa kaže na to, da bi se kljub vsem pripravam v letu 1990 skozi projekt MSNZ, v katerem so se poleg slovenske vojske rojevale tudi slovenske obrambne sile (celotna oborožena sestava), vsem dogovarjanjem in koordiniranju (tako uradnemu kot neuradnemu), vojna najbrž brez koordinacijskih skupin, ki so dejansko operativno vodile enote, ne izpeljala tako učinkovito.

FUNKCIJE, NAMEN IN NAČRT DELOVANJA

Osnovni namen delovanja MSNZ je bilo (vojaško) zavarovanje ukrepov nastajajoče slovenske države, ki jo je v tistem času najbolj ogrožala prav JLA. Čeprav je bila NZ *de iure* pomožna obrambno-varnostna sila ter slovenska posebnost v okviru sistema SLO in DZ, v katero so bili razporejeni rezervisti, dokler niso bili prerazporejeni v enote TO, JLA ali CZ, v organizacijski pristojnosti tedanjega sekretariata za notranje zadeve, pa je MSNZ, kot so jo kasneje poimenovali, *de facto* zagotavljala nadzor ter vodenje in poveljevanje republiški TO s strani slovenskega političnega vodstva še pred sprejemom ustavnih in zakonskih sprememb.²⁹⁶ Poleg PEM, ki so nudile podporo, so namreč okostje in jedro MSNZ sestavljali izbrani pripadniki TO, za katere je v tem času veljalo neke vrste dvojno poveljevanje. *De iure* so bili podrejeni liniji vodenja in poveljevanja v TO kot delu jugoslovanskih oboroženih sil, *de facto* pa so bili sestavni del nove organizacije MSNZ in njenega sistema vodenja in poveljevanja, ki se je nanašalo izključno na slovensko politično oblast.

Osnovni vojni načrt MSNZ je bil preprost in logičen. V primeru oboroženega posega JLA v Sloveniji bi morala zavarovati ključne objekte in hkrati s hitrimi napadi na skladišča orožja in vojaške opreme zagotoviti možnost za vpoklic popolnih formacij TO. Prav tako so bili izdelani popolni načrti za posamezna skladišča in druge objekte.²⁹⁷

Konec avgusta oziroma v začetku septembra 1990 je bil v vrhu sekretariata za ljudsko obrambo izdelan dokument Direktiva načelnika Narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo manevrske

296 Nanut, Zgodovinski pregled osamosvojitve RS; Butara, Uporniki z razlogom.

297 Nanut, Zgodovinski pregled osamosvojitve RS.

strukture Narodne zaščite,²⁹⁸ ki je bil uporabljen kot smernica za pripravo osnovnega vojnega načrta MSNZ s predvidenimi možnostmi, v katerih bi se MSNZ uporabila v celoti, deloma ali le kot demonstracija sile. Pri tem je bila predvidena možnost razglasitve izrednega stanja na celotnem ozemlju SFRJ, ki ga seveda republiška skupščina ne bi potrdila in bi praktično pomenila ob poskusu realizacije agresije na Slovenijo. V primeru razglasitve izrednega stanja na Kosovu je bila predvidena demonstracijska uporaba enot manevrskih enot NZ in PEM, če bi zvezne oblasti poskušale izvesti mobilizacijo rezervistov in jih angažirati na Kosovu. Popolna uporaba vseh sil MSNZ pa je bila predvidena za primer izrednih razmer na Hrvaškem in BiH, ko je obstajala potreba po zavarovanju meja in ozemlja Slovenije ter preprečitvi širjenja spopadov tudi na našo republiko. Prav tako bi se MSNZ delno ali v popolnosti uporabila tudi v primeru, če bi JLA poskušala evakuirati vojaško tehniko ter težko oborožitev z ozemlja Republike Slovenije.

Prav Direktiva načelnika Narodne zaščite Republike Slovenije Krkoviča za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo manevrske strukture (manevrskih enot) NZ je eden ključnih elementov, ki omogoča razložiti pa tudi opredeliti kaj je bila MSNZ in katere so bile njene posebnosti. Prva je bila nedvomno ta, da jo je vodil Krkovič, po 29. avgustu 1990, ko ga je za načelnika NZ imenoval Bavčar, tudi formalno. Krkovič, rezervni kapetan 1. razreda, je tako dobil nalogo, da pripravi organizacijske pogoje za delovanje NZ v primeru izrednih razmer, in to na celotnem območju Republike Slovenije. Izbral je pokrajinske vodje, ki so večinoma prihajali iz enot TO. Pomembnost Direktive pa je tudi v tem, da omenja celotno oboroženo sestavo RS, skupno število pripadnikov, sodelovanje z enotami ONZ oziroma uporabo vseh razpoložljivih sredstev, obenem pa razmeroma jasno razmeji med (manevrsko strukturo) NZ in enotami RSNZ. Odločitev načelnika NZ se glede nalog nanaša izključno na NZ, čeprav je poudarjeno sodelovanje z enotami milice. Pomemben za razumevanje je tudi tisti del direktive, ki zadeva zaledje (»v primeru eksteritorialne uporabe manevrskih sil NZ uskladiti sistem zaledne zagotovitve v ONZ (PEM) in odredom za preskrbo RSNZ«²⁹⁹). Glede na to, da direktiva za zaledno oskrbo predvideva uporabo objektov in sredstev TO, je jasno, da bi se sile NZ, ki ne bi delovale prostorsko, temveč manevrsko, tj. širše, morale nasloniti na zaledno zagotovitev, ki bi jo zagotavljal RSNZ.

298 Sprejet je bil na Pristavi 7. 9. 1990. – Mikulič, *Uporniki z razlogom*, str. 44–50.

299 Mikulič, *Uporniki z razlogom*, str. 49.

REPUBLIŠKI ŠTAB ZA NARODNO ZÁŠČITO
REPUBLIKE SLOVENIJE

LJUDSKA OBRAMBA
DRŽAVNA TAJNOST

DIREKTIVA

NAČELNIKA NARODNE ZÁŠČITE REPUBLIKE SLOVENIJE ZA
DEMONSTRACIJSKO, DELNO ALI POPOLNO UPORABO MANEVRERSKE
STRUKTURE NARODNE ZÁŠČITE

Topografska karta: 1:200000 Celovec, Gradec, Maribor, Trst,
Ljubljana, Zagreb, Rijeka, Gospič, Biháč

Direktiva je izdelana na podlagi celovite ocene možnih posledic sprejéta ustavnega zakona, na podlagi katerega bi RS sama urejala del vojaške obveznosti in ocene možnih situacij v katerih bi prišla v poštev delna ali popolna uporaba manevrerskih enot NZ v Republiki Sloveniji.

I.

VZROKI IN MOŽNOSTI DELOVANJA SIL ZA POSREDOVANJE NA PODROČJU
REPUBLIKE SLOVENIJE

1. Zaradi zapletenih notranje-političnih razmer v SFRJ in naraščajočih konfliktov tako med republikami kot med zveznimi organi in posameznimi republikami se kot edina "zdrava" sila in kohezivna moč pojavlja JLA z vse večjimi kompetencami in tudi "razsodniškimi" oziroma ultimativnimi zahtevami. Predvidene spremembe dopolnil k ustavi RS ter predvsem zakona o SLO in DS, kot tudi drugih zakonov, ki utrjujejo subverzivnost RS so povod za skrajno zaostreno situacijo v Sloveniji. Posamezni najodgovornejši predstavniki JLA in zveznih organov dajejo izjave o nelegitimnosti volitev in delovanje skupščine in teles RS ter grozijo z uvedbo izrednega stanja.

- a) Vzroki za posredovanje na področju RS bi bili lahko naslednji:
- Izredno stanje na celotnem ozemlju SFRJ
 - Izredno stanje na Kosovu zaradi nacionalnega upora Albancev
 - Izredno stanje na Hrvatskem zaradi posega ONZ R Hrvatske v kninski krajini
 - Izredno stanje na Hrvatskem zaradi mednacionalnih spopadov širokih razsežnosti zaradi "vsesrbskega zbora v Jasenovcu"
 - Izredno stanje v BiH zaradi vsiljenih mednacionalnih spopadov
 - Evakuacija vojaške tehnike in težke oborožitve z ozemlja RS
 - Poskusi neposrednega izvajanja zveznih zakonov in predpisov.

b) Možnosti delovanja sil za posredovanje na področju RS v vsaki od naštetih možnih variant bi zvezni organi z uvedbo izrednega stanja v RS uporabili predvsem enote JLA.

2. JLA je sestavljena iz mirnodobne in vojne sestave. Vojne enote JLA so pretežno nacionalno homogene, mirnodobne pa zaradi eksteritorialnega načina popolnjevanja z naborniki nacionalno

dalje

REPUBLIŠKI ŠTAB ZA NZ
Načelnik
Anton Krkovič

Direktiva načelnika NZ, vsebinsko potrjena na Pristavi 7. 9. 1990.

* * *

Čeprav imamo številne definicije, kaj MSNZ je, je treba k njenemu opredeljevanju in preučevanju pristopiti celostno. MSNZ je bila obrambni odziv na vojaške grožnje, prihajajoče iz Beograda, vsaj v prvi fazi pa je bila vse prej kot izoblikovana vojaška formacija oziroma organizacija. MSNZ ima svoje formalne datume ustanovitve in konca, imela je ljudi, ki so bili v NZ formalno razporejeni, imela je celo načrt delovanja in obstajajo sezname enot z oborožitvijo, ki bi jih v primeru potrebe aktivirali.

5

POGLAVJE

Oblikovanje modre mreže

Še preden so se v drugi polovici leta 1990 začele oblikovati nove slovenske oborožene sile, so na Dolenjskem že izvajali prve obrambne aktivnosti. Organizacijska dejavnost je v vrstah dolenjske milice (v sodelovanju s posamezniki iz TO in SLO) potekala že pred njenim sodelovanjem pri ustanavljanju nove Narodne zaščite. »Zaradi te posebnosti, ki se je odvijala že pred poletjem 1990, je bila v tem kontekstu organizacija na Dolenjskem že postavljena.«³⁰⁰

Kmalu potem, ko je 15. maja JLA izdala ukaz o oddaji orožja, kar je dejansko pomenilo odvzem orožja TO in tudi njeno razorožitev, se je na Dolenjskem oblikovala skupina, ki je načrtno iskala prve skrivne lokacije za bodoče prevoze orožja, ki bi jih zavarovala milica. Ker sta Tone Krkovič in Vinko Beznik delovala v Kočevju oziroma na Jasnici, novomeška uprava pa je bila najbližja, sta se s svojimi idejami obrnila najprej na zaupanja vredne pripadnike novomeške TO in Radeta Klisariča, kasneje pa sta se naslonila še na strukturo novomeške milice, ki je bila zaradi narave svojega rednega dela organizacijsko brezhibna. V tem razmerju se je med vodstvoma obeh struktur vzpostavilo določeno zaupanje, na podlagi katerega sta odlično izpeljali prve zastavljene naloge.

Medtem ko je dolenjska milica že navezala prvi stik z nekaterimi kadri iz TO in do avgusta izpeljala prve zamisli, je bil položaj v drugih upravah milice drugačen. Po ukazu republiškega sekretarja za notranje zadeve Igorja Bavčarja so posamezne postaje milice po 17. maju sicer hitro prenesle svoje orožje na tajne lokacije, toda to so bile organizacijsko osamljene akcije prisebnih komandirjev postaj. Poletje se je že prevešalo v jesen, ko je Vinko Beznik konec avgusta del svojih nalog prepustil Jožetu Kolencu, namestniku poveljnika PEM RSNZ. Nanj se je naslonil zaradi tega, ker so bile kot jedro prihodnje obrambne organizacije predvidene Posebne enote milice (PEM), izkušnja odličnega sodelovanja milice in zametkov NZ na Dolenjskem pa se je začela prenašati tudi na druga območja, sprva na določene vodstvene ljudi pokrajinskih štabov TO, nekoliko kasneje pa tudi na UNZ. Krkovičeve in Beznikove zamisli, ki sta jih na republiški ravni usklajevala sekretarja Igor Bavčar in Janez Janša, so se konec avgusta začele širiti tudi med zaupnimi kadri posameznih uprav. Zaradi že postavljene nove organizacije v vrstah novomeške TO in milice se je Kolenc najprej naslonil na novomeško UNZ in 31. avgusta vzpostavil prvi stik med njimi in nastajajočo NZ v okviru nove obrambne strukture, čeprav so se na Dolenjskem med seboj sicer že odlično poznali. V nadaljevanju je z načrti seznanil poveljnike PEM ostalih

300 Intervju Likar, 24. 4. 2009.

Teritorialna razdelitev RSNZ (13 UNZ); v času MSNZ je bila organiziranost TO RS enaka, imenovana po pokrajinah: UNZ Novo mesto = Dolenjska, UNZ Ljubljana-mesto = Ljubljana mesto, UNZ Ljubljana-okolica = Ljubljana okolica, UNZ Celje = Zahodnoštajerska, UNZ Maribor = Vzhodnoštajerska, UNZ Murska Sobota = Pomurje, UNZ Krško = Posavje, UNZ Koper = Južnoprimorska, UNZ Nova Gorica = Severnoprimorska, UNZ Slovenj Gradec = Koroška, UNZ Postojna = Notranjska, UNZ Kranj = Gorenjska.

UNZ. 5. septembra je s pokrajinskimi koordinatorji iz vrst TO povezal UNZ Ljubljana - mesto in UNZ Ljubljana - okolica, dan za tem UNZ Celje, 8. septembra UNZ Maribor in UNZ Murska Sobota, naslednji dan pa UNZ Krško in UNZ Trbovlje. 12. septembra je z nastajajočo NZ povezal zadnje UNZ (Koper, Nova Gorica, Slovenj Gradec, Postojna, Kranj).³⁰¹ Hkrati so poveljniki PEM z novimi razmerami oziroma z zamišljeno strukturo na lokalnem nivoju že seznanjali komandirje postaj milice ali pa njihove namestnike. Ponekod se je organizacija prenesla na najnižjo stopnjo prej, drugod nekoliko kasneje. Seznanjanje posameznih komandirjev je bilo odvisno predvsem od tega, kdaj so nosilci akcije na ravni uprav oziroma pokrajin ocenili, da dela več ne zmorejo sami, ampak da bodo del novih nalog zaupali svojim podrejenim. Ti so organizirali predvsem skrivne lokacije za orožje, sodelovali pri prevozi in razpršitvi orožja ter hranili

301 V tem vrstnem redu si v nadaljevanju sledijo tudi posamezne uprave.

evidence nabornikov. Pomemben dejavnik pri organizaciji strukture je bila tudi navzočnost vojske. Tam, kjer ni bilo vojašnic JLA, je zadeva potekala drugače kot tam, kjer so bile vojašnice. Na teh upravah oziroma postajah milice so morali zastaviti vse sile, da so uspeli odpeljati del oddanega orožja TO iz vojašnic, medtem ko so tam, kjer vojašnic ni bilo, pripravljali teren za načrtovane prevoze orožja. V tem pogledu je bil položaj po upravah različen, saj so novo strukturo organizirali po potrebah in glede na dejansko stanje na terenu. Kljub različnemu položaju posameznih uprav in postaj milice se je do konca septembra vzpostavila tajna mreža, za katero je vedel ozek krog pripadnikov milice in NZ, v načrtih pa je zajemala velik del pripadnikov obeh struktur.

UNZ Novo mesto

Po ukazu o oddaji orožja je na Dolenjskem nemudoma stekla akcija. Med njenimi nosilci so bili ob nekaterih pripadnikih TO tudi uslužbenci ONZ. V Novem mestu so ob Radetu Klisariču in Borutu Useniku oblikovali prve obrambne ideje namestnik komandirja Postaje milice Novo mesto Borut Novak in pomočnik komandirja Postaje milice Novo mesto ter namestnik poveljnika PEM UNZ Novo mesto Franci Povše,³⁰² ki so potem delovali v navezi s Tonetom Krkovičem in Vinkom Beznikom. Prvotno sta Novak in Povše delovala kot domoljubna Slovenca. Tako se je ustvarila skupina, ki je bila na Dolenjskem seznanjena z novimi razmerami.³⁰³ 11. junija jih je Klisarič obvestil o zavarovanju Gotenice.³⁰⁴ Tedaj sta Klisarič in Novak v 'Pendrek baru', lokalu, ki je bil blizu

302 Komandir Postaje milice Novo mesto je bil Đorđe Uršković, sin oficirja JLA. Intervju Novak, 24.4.2009; prim.: Budja, Ščit, str.11-14. Poveljnik novomeške PEM in skupnega samostojnega voda (Novo mesto, Krško, Trbovlje) je bil sicer Boris Oklešččen, ki pa je bil vključen kasneje. – Arhiv MNZ, Uprava za priprave na izredna stanja in vojno – MSNZ 1990-1992, Seznam delavcev policije, ki so sodelovali pri ustanavljanju MSNZ (28/8 do 4/10 1990), Jože Kolenc.

303 Prim.: Budja, Ščit, str. 14-15.

304 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Pregled organizacije in razvoja narodne zaščite na Dolenjskem od ilegale do prehoda v formalne enote TO in policije, 24. 3. 1992, Borut Novak.

Franci Povše (1964),
pomočnik komandirja PM
Novo mesto (nato namestnik
komandirja PM Novo mesto)
in namestnik poveljnika PEM
UNZ Novo mesto

Borut Novak
(1963), namestnik
komandirja PM Novo
mesto (nato komandir
PM Novo mesto)

Borut Likar (1955),
načelnik Inšpektorata
milice UNZ Novo
mesto (nato načelnik
UNZ Novo mesto)

postaje milice in je zato dobil tako popularno ime, že razmišljala o nadaljnjih korakih.³⁰⁵ Izkazala se je potreba po vključevanju večjega števila pripadnikov milice. Borutu Novaku in Franciju Povšetju se je tako pridružil še Borut Likar, načelnik Inšpektorata milice UNZ Novo mesto, ki je v okviru novomeške milice skrbel za celotno koordinacijo.

Določene aktivnosti so na Dolenjskem potekale že pred oblikovanjem nove obrambne organizacije. Borut Novak in Franci Povše sta skupaj z ostalima akterjema (Klisarič, Usenik), ki sta pripadala strukturam TO, že poleti vzpostavljala osnovne organizacijske aktivnosti. Formiranje možnih intervencijskih enot je zajemalo povsem civilne strukture, med katerimi je potrebno izpostaviti lovce in posamezne zaupanja vredne miličnike, ki so bili predvideni za delovanje izven formalne organizacijske strukture milice in enot TO. Ko je Likar ocenil, da mora zadeva steči, je v dogovoru z Novakom in Povšetom prevzel koordinacijo. Natančno je vedel, komu lahko zaupa in komu ne. »Za relacijo do Ljubljane smo imeli Beznika, in ko je bila zadeva pokrita, se je tudi na Dolenjskem v strukturah policije zadeva odvijala tako, da so bili vpeti samo tisti, ki so bili stoo odstotno zanesljivi.«³⁰⁶ Na terenu je deloval kvartet Klisarič, Usenik, Novak in Povše. 'Pendrek bar' je postal zbirališče, kjer so nastajali načrti za nočne akcije in odvzeme orožja, pa tudi odločitve glede tega, komu zaupati in komu ne. Ko so se

305 Prav tam; Intervju Novak, 24. 4. 2009.

306 Intervju Likar, 24. 4. 2009.

dobili nekega poletnega večera, je bilo vsem jasno, da bo prišlo do selitve orožja iz Gotenice. Hitro so si razdelili delo. 'Teritorialca' sta imela svoje lokacije pod Gorjanci, Povše je bil zadolžen, da najde skladišče za orožje v domačih Uršnih selih, Novak pa v Birčni vasi. Tako je Povše po številnih neprespanih nočeh našel lokacijo za orožje pri Stanetu Povšetu, prijatelju iz mladosti, medtem ko je Novak izbral skladišče pri Petru Žagarju. To so bile prve in osnovne lokacije za skladiščenje orožja. Ker pa le-to še ni bilo na razpolago, je Novak predlagal, da bi vključili tudi lovce, ki so razpolagali z določenim številom lovskega orožja. Prek svojih lovskih zaupnikov je tako pridobil precejšnje število ljudi.³⁰⁷

Za nemoteno organizacijo obveščevalnega dela so morali Likar, Novak in Povše aktivirati tudi del miličnikov. Največ je bilo vodij varnostnih okolišev (Marjan Gašperin, Janez Bukovec, Janez Ogulin, Igor Fink, Miha Mirtič, Edvard Doljak, Boris Murn in Edvard Fišter), ki so bili zadolženi, da ob svojem rednem delu opazujejo tudi gibanje vojaških vozil in oseb ter jih o tem obveščajo. Njihova dnevna poročila so imela poslej še tajno prilogo z navedbo ure, registrske številke vozil, gibanja le-teh itd. Ta poročila je zbiral Povše v veliki rumeni ovojnici, ki jo je hranil v blagajni na postaji milice. Opazovanje so kmalu razširili še na civilna vozila. Ob tem so opazovali in spremljali tudi dogajanje v novomeški vojašnici. Opazovalnice so imeli v stanovanju v neposredni bližini vojašnice, v sobi nad Drenikovo gostilno v Bršljinu in v hiši novomeškega javnega tožilca. Z zadevo je bil seznanjen tudi komandir Postaje prometne milice Novo mesto Iztok Likar, ki je z miličnikoma Štefanom Derepaskom in Dragom Retljem organiziral stalno spremljanje aktualnih cest in vojaških objektov.³⁰⁸ Sodelovala sta tudi komandirja Oddelkov milice Šentjernej Franc Prašnikar in Dolenjske Toplice Dušan Slak.³⁰⁹ Ostali miličniki so opravljali obveščevalne aktivnosti zunaj svoje redne delovne obveznosti. »Janez Bukovec, ki je bil vodja varnostnega okoliša v Bršljinu, je prek svoje zveze na novomeški železniški postaji dobival vsakodnevno sveže podatke o tem, kaj vojska prevaža po tirih, koliko orožja prihaja na Dolenjsko, kje je spravljeno, koliko vojakov potuje z vlaki.« Najpomembnejše tako pridobljene podatke so nato prenašali prek Klisariča in Likarja v Ljubljano do Bavčarja in Janše.³¹⁰

307 Budja, Ščit, str. 15–17.

308 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Pregled organizacije in razvoja narodne zaščite na Dolenjskem od ilegale do prehoda v formalne enote TO in policije, 24. 3. 1992, Borut Novak.

309 Arhiv MNZ, Uprava za priprave na izredna stanja in vojno – MSNZ 1990–1992, Seznam delavcev policije, ki so sodelovali pri ustanavljanju MSNZ (28./8. do 4./10. 1990), Jože Kolenc.

310 Budja, Ščit, str. 18, 37.

Novomeški sodelavci so popolnoma zaupali Vinku Bezniku in Jožetu Kolencu. Likar je oba odlično poznal. Z Beznikom je stkal prijateljske vezi že na usposabljanjih na Jasnici. Njuna komunikacija je bila brežhibna, saj je Likar Beznikove ideje takoj razumel in jih tudi izpeljal. Tudi s Kolencem se je odlično poznal, saj sta bila »najmanj deset let dnevno skupaj. Midva sva se samo spogledala in sva že vedela, kako bova zadevo rešila.«³¹¹ Ko je Kolenc 31. avgusta³¹² poklical na Dolenjsko, so imeli v vrstah novomeške milice že vse pripravljeno. »Ko me je poklical in omenil, v kakšni funkciji je pravzaprav in kaj je naredil, /.../ sem rekel: Jože, pri nas je vse to že urejeno.« Z nastajajočo obrambno organizacijo pa dejansko ni bil seznanjen še nihče.³¹³

Borut Likar je nemudoma po Kolenčevem klicu sklical v svoji hiši v Straži sestanek vseh komandirjev dolenjskih postaj milice in jim razložil, kako poiskati zaupne ljudi, pri njih urediti skladišča orožja in ga tja preseliti iz postaj milice. »Tam sem prvič informacijo komentiral, kaj se pravzaprav v resnici dogaja. /.../ Takrat so bili komandirji seznanjeni z zadevo in so dobili naloge, da pripravijo skrita mesta, da po določeni nalogi disperzirajo orožje na skrivne depoje. To je prva dejavnost, ki se je pričela delati do občinskega nivoja.«³¹⁴ Povše je tedaj zavaroval območje, vendar je prav takrat proti Likarjevi hiši zapeljal neregistriran tovornjak, o katerem je obvestil ostale, sam pa oddivjal za njim. Alarm je bil k sreči odveč, saj je tovornjak mirno peljal naprej. Odziv pa je pokazal, da je bila zadeva v vsakem trenutku zelo resna.³¹⁵

Stane Smolič, komandir Postaje milice Trebnje, je dobil v Straži prvo informacijo o novih razmerah. »Debatirali smo o kontraobveščevalni službi jugoslovanske armade, da je čedalje aktivnejša, da nas pokriva, da moramo paziti. Druga zadeva je bila okoli odvzema, /.../ ker je imela policija tudi rezervni sestav in v skladiščih oborožitev za ta sestav in je obstajala nevarnost, da bi JLA odvzela orožje tudi policiji in tu je bilo treba razmišljati o nekih lokacijah, kjer bi to orožje deponirali.« V Trebnjem je Smolič odlično sodeloval z Romanom Šiškom iz vrst TO (in nastajajoče NZ). Več težav mu je predstavljala SDV. Z novim operativcem SDV se namreč nista razumela. »Jaz sem ocenil, da me nekaj zaslišujejo o neki zadevi in se to ni prav izšlo, in sem zaklenil vhodna vrata in ga nisem več spuščal noter. /.../ Nisem mu več zaupal od tam naprej.«³¹⁶

311 Intervju Likar, 24. 4. 2009.

312 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009.

313 Intervju Likar, 24. 4. 2009.

314 Prav tam.

315 Budja, Ščit, str. 37.

316 Intervju Smolič, 11. 6. 2009.

Sodelovanje komandirja Postaje milice Metlika Andreja Šenice je bilo s 'teritorialcem' Antonom Šukljjetom iz vrst NZ »na hudičevo dobrem nivoju. Midva sva bila res prijatelja. Sodelovanje z njimi je bilo vzorno, tako da sem ga imel dejansko za pravega sodelavca.«³¹⁷

Kljub siceršnjemu odličnemu sodelovanju na Dolenjskem pa je imel komandir Postaje milice Črnomelj Alojz Sopčič s TO sprva samo formalne odnose, kasneje, ko se je začela oblikovati NZ, pa boljše. Nekoliko boljši odnos je imel od začetka z Brankom Kobetičem. »Bil je operativec, bil je takšen na 'horuk', bil je za akcijo, zmeraj brez vprašanja.« Tudi z občinskimi strukturami je imel dobre odnose. Ob tem pa je milica morala svoje aktivnosti prikrivati pred vojsko. V Črnomlju sta bila dom JLA in vojašnica, v samem mestu pa določeno število oficirskih družin, s katerimi so nekateri sicer imeli prijateljske vezi. Predvsem pri selitvah orožja na tajne lokacije so morali delovati strogo konspirativno; samo tisti, ki so bili za to poklicani, so bili lahko seznanjeni z zadevo, kakšnim prijateljem pa se ni smelo niti črhniti o aktivnostih.³¹⁸ Niti Borut Likar ni vedel (oziroma ni hotel vedeti) za občinske lokacije.³¹⁹ »Prva lokacija je bila pri rezervistu, ki je bil sicer od prvih dni predan službi. Sicer pa smo mi zaradi varnosti orožje premikali, po določenem času smo šli k aktivnemu policistu. Potrebe so narekemale, da smo še enkrat premaknili orožje k enemu upokojenemu policistu na območju krajevne skupnosti Semič, ker je bil Črnomelj prepoln vsega tega, oficirji, KOS-ovci, preveč na prepihu je bilo vse skupaj, zato smo šli ven na podeželje.«³²⁰

Na Dolenjskem so imeli septembra tako rekoč vse organizirano. Imeli so pripravljena skladišča za hranjenje orožja, organiziran način vodenja operativnih skupin nove organizacije (civilistov, lovcev in posameznih miličnikov), organizirano obveščevalno delo. Narejen je bil celo načrt mobilizacije, po katerem bi Klisarič, Usenik, Novak, Povše in Likar z dogovorjeno šifro izvedli hitri vpoklic pripadnikov enot. Nekdo izmed njih bi poklical dežurnega na UNZ in mu sporočil šifro. Ta bi nato odprl s šifro zapečateni kuverto v blagajni, v njej pa našel imena oseb, ki bi jih bilo treba obvestiti o mobilizaciji. V primeru mobilizacije bi se morali nemudoma zbrati na mobilizacijskem mestu, ki je bilo na Prečenskem letališču.³²¹ Glavna nosilca akcij novomeške milice sta bila Novak in Povše. Aktivna sta bila zlasti ponoči, čez dan pa sta bila na delovnem mestu, ker njun šef ni smel vedeti za njuno skrivno dejavnost. »Borut nas je malo

317 Intervju Šenica, 11. 6. 2009.

318 Intervju Sopčič, 11. 6. 2009.

319 Intervju Likar, 24. 4. 2009.

320 Intervju Sopčič, 11. 6. 2009.

321 Budja, Ščit, str. 19–20.

pokrival, tako da nisva bila preveč na tapeti.«³²² Bilo je naporno. Spali so po tri ure na noč, zjutraj pa so pogosto imeli v službi delovne sestanke. »Tiste krvave oči, glava ravno toliko, da je bila še pokonci, prvič in drugič si OK, tretjič pa te že ni bilo več nazaj, ampak tako se je pač moralo delati. Meni je bilo sicer hudo, ampak nisi smel pustiti vtisa, da ima nekdo, ki sicer nima privilegijev, kakšne privilegije.«³²³

Aktivnosti na terenu so bile plod odlične organizacije. »Štiriindvajset ur na dan smo imeli preko ljudi pokrito kasarno, vsak premik vojske, kolone, potem njihove transporte orožja. Imeli smo lastno kontraobveščevalno dejavnost proti vsem vojaškim aktivnostim. Gledali smo njihove upokojence, ker so bili tudi angažirani, da so spremljali naše premike. Malo smo imeli sreče, ker smo mislili, da je vojska malo bolj organizirana, ampak smo v bistvu potem ugotovili, da ni.«³²⁴ Nadzor je potekal tudi v obratni smeri. Kot načelnika je Likarja še posebej nadzorovala JLA. Opazoval ga je »upokojeni oficir, ki je bil sicer nekako v navezi s tistim krajem in kar naenkrat je prihajal k nam domov na obisk k tustu in tašči.«³²⁵ Pred prvim odvzemom orožja iz Gotenice je bila nastavljena obveščevalna mreža za zbiranje informacij o gibanju pripadnikov in simpatizerjev JLA na tem območju.³²⁶

Dejavnost milice je bila v začetku septembra na Dolenjskem že v polnem teku. Poleg drugih aktivnosti je bila ena izmed glavnih nalog milice v okviru nove strukture varovanje transportov orožja, ki so začeli prihajati iz Gotenice, pogosto pa so jih izvedli tudi sami. Desetega septembra so bili Klisarič, Usenik, Novak in Povše dogovorjeni s Krkovičem in Beznikom na Kočevskem. Po zapletih s tovornjakom, ki sta ga Povše in Novak dobila prepozno, rezervoar pa je bil skoraj prazen, se jim je pozno zvečer uspelo srečati na Jasnici. S polnim tovornjakom orožja iz Gotenice so se zgodaj zjutraj vrnili na lokacijo v Birčni vasi pod Gorjanci, raztovorili orožje in vrnili tovornjak. Prva akcija je bila uspešno končana. Toda šele v nadaljevanju se je Povšetu in Novaku posvetilo. Če sta prvo 'dejanje' vzela še kot avanturo, pa sta se pri drugem podvigu že zavedala nevarnosti zaradi nelegalnosti početja. Zato so v nadaljevanju akcije bolje organizirali. Drugi transport so naslednjega dne shranili v Uršnih selih.³²⁷

322 Intervju Novak, 24. 4. 2009.

323 Intervju Likar, 24. 4. 2009.

324 Intervju Novak, 24. 4. 2009.

325 Intervju Likar, 24. 4. 2009.

326 Intervju Povše, 24. 4. 2009.

327 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Pregled organizacije in razvoja narodne zaščite na Dolenjskem od ilegale do prehoda v formalne enote TO in policije, 24. 3. 1992, Borut Novak.

Tisti, ki so hranili orožje, so odigrali vidno vlogo. Bili so dovolj zanesljivi, da jim je bilo moč zaupati. Bili pa so tudi med redkimi, ki so vedeli za orožje. Lastnik tovornjaka za to ni vedel, vsako jutro je dobil le vrnjen tovornjak, v njem pa kup ogorkov in kakšno prazno pivsko steklenico.³²⁸ Del orožja in eksploziva so nato 12. septembra iz skladišča v Gabrju preselili na novo lokacijo v Težki Vodi.³²⁹ Vsi so seveda delovali v civilu. »Tudi policisti, ki so nas varovali, so bili v civilu. Ko smo se premikali, nas je varoval Beznik s svojo Specialno enoto nekje do Dolenjske, tukaj smo pa sami nadaljevali. Imeli smo nek sistem, ko smo šli po orožje na čisto lokacijo, v bistvu smo pa postavili policijsko patroljo in smo peljali na cesto za Otočec ali pa v Gabrje. Tam nekje na cesti je stala patrolja, ki je vse, kar je šlo za nami, ustavila in popisala.«³³⁰

Orožje, ki je bilo spravljeno na Postaji milice Novo mesto, so tudi razvozili na različne lokacije. Nekaj k Ladu Tekstorju v Mačkovec, k Tekstorju in k Blatniku v Smolenjo vas, k Aldu Šinkovcu v Regrčo vas in k Jožetu Bučarju v Meniško vas. Orožje iz črnomaljske Postaje milice so spravili Janez Golobič iz Sel pri Semiču, Anton Murn iz Maverlena pri Črnomlju in Matija Jakša iz Kota pri Semiču. Za orožje iz Oddelka milice v Dolenjskih Toplicah je poskrbel Jože Bučar iz Meniške vasi, šentjernejsko orožje je šlo k Marjanu Mikcu iz Kotarjeve ulice v Šentjerneju, orožje iz metliške Postaje milice k Antonu Jakljeviču v Grabrovec, s trebanjske pa k Juliju Glavanu v Vino Gorico.³³¹ »Mi smo orožje s Postaje milice Trebnje preselili k upokojenemu miličniku. On je pač to zadevo razumel, sprejel in varoval. Hodili smo tja na obisk, primerno pogosto kot bivši sodelavci, da smo to malo pregledali, malo prečistili, dekonzervirali in v bistvu pripravili za na teren.«³³²

Novaku in Povšetu se je medtem ob kozarcu piva v 'Pendrek baru' porodila nova zamisel. Šlo je za vprašanje zaščite skladišč orožja in družin, ki so hranile orožje.³³³ Tako sta se domislila akcije Ščit, ki je bila »postavljena v naše mobilizacijske dokumente brez vednosti naših predstojnikov«. V njej so organizirali akcijske skupine, ki so varovale lokacije, na katerih so hranili orožje. Zavarovati so morali lokacije in lastnike objektov, ki so hranili orožje pod svojo streho. V Ščitu so bili aktivirani najbolj zaupni posamezniki, ki so bili

328 Budja, Ščit, str. 20–30.

329 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Pregled organizacije in razvoja narodne zaščite na Dolenjskem od ilegale do prehoda v formalne enote TO in policije, 24. 3. 1992, Borut Novak.

330 Intervju Novak, 24. 4. 2009.

331 Budja, Ščit, str. 38.

332 Intervju Smolič, 11. 6. 2009.

333 Budja, Ščit, str. 30.

pripravljeni prek šifer in zvez, ki so jih imeli doma, takoj posredovati z blokado in varovanjem lokacij orožja.³³⁴ Posameznike, ki so doma hranili orožje, so sprva sicer oborožili z ročnimi bombami in avtomatskimi puškami MP-5. Na Postaji milice Novo mesto so Povše, Novak in skladiščnik Boris Murn izmaknili stare, a še vedno uporabne postaje za zvezo. Nastavili so jih na ustrezno frekvenco in razdelili vsem, ki so hranili orožje. Novak in Povše sta nato izdelala sistem alarmiranja, klicnih znakov in šifer. Borut Likar je natančno določil sistem obveščanja. Osrednja zveza je bila dežurna služba na novomeški upravi, vsako lokacijo orožja pa so poimenovali Ščit z določeno številko, npr. Ščit 1, Ščit 2 itd. Tisti, ki bi opazil kar koli sumljivega, bi aktiviral radijsko postajo, dežurnemu na upravi pa sporočil geslo, npr. Ščit 1. Ob takšnem klicu bi dežurni odprl blagajno, vzel iz nje ustrezno ovojnico in ukrepal v skladu z vsebino, koga najprej obvestiti, katere patrulje poslati, kje narediti cestno zaporo itd. Najprej bi bil obveščen eden od četverice Klisarič, Usenik, Novak in Povše, nato še drugi.³³⁵

Po informacijah, da je JLA orožje, pobrano TO, shranila v Vražjem Kamnu pri Črnomlju, so Klisarič, Usenik, Novak in Povše skupaj z Albinom Gutmanom³³⁶ izdelali načrt, kako to orožje dobiti nazaj. Projekt je kmalu pokazal, koliko ljudi je potrebnih za akcijo. Na seznamu zaupnih ljudi je bilo med 30 in 40 posebej izbranih posameznikov, civilnih ljudi in miličnikov, ki bi se oborožili z orožjem, shranjenim v Uršnih selih. Načrt za napad je bil izdelan do zadnje podrobnosti, seznam avtoprevoznikov pa je naredil Povše. Načrt, ki ga sicer niso uresničili, je bil nato spravljen v kuverti v blagajni Postaje milice Novo mesto.³³⁷

JLA je del pobranega orožja spravila tudi v prostore Železniškega gospodarstva na novomeški železniški postaji. Ko je 14. septembra miličnik Janez Bukovec sporočil informacijo o orožju, je v 'Pendrek baru' četverica skovala načrt, kako priti do nenadejane oborožitve. Franci Povše je vzel »služben policijski kombi s prikolico, z mano pa sta bila še Andrej Šušteršič in Rade Klisarič. Kombi smo zapeljali povsem do vrat prostora, v katerem je bilo orožje, za naše zavarovanje pa je po dogovoru s Klisaričem poskrbel Stojan Gorenc, ki je bil takrat zaposlen kot prodajalec v Dolenjkini prodajalni gradbenega materiala na železniški postaji. Tega orožja je bilo kot boga, šli smo ga iskat dvakrat, nalagali pa kot črne živine.« Pretežno so bile pištole, mauserke, zraven pa celo puškomitraljez. Ta

334 Intervju Likar, 24. 4. 2009.

335 Budja, Ščit, str. 31–36.

336 Gutmana je v strukturo vključil Klisarič, ko so bile enote že formirane, skladišča pa pripravljena. Ni mu sicer najbolj zaupal, ker pa je bil visoko v strukturah TO, je predstavljal edino 'nišo', preko katere je bilo mogoče pridobivati orožje. – Prav tam, str. 50.

337 Prav tam, str. 39–40.

pošiljka je bila shranjena v skladišču TO. Kakšna pošiljka je občasno odpotovala v razoroženo Belo krajino. Iz skladišča na Uršnih selih so 15. septembra del orožja in eksploziva v Črnomelj prepeljali Klisarič, Usenik in Novak,³³⁸ del orožja pa so uskladiščili v Metliki pri rezervnem častniku TO, ki je takoj pristal na sodelovanje in orožje skril v svoji hiši.³³⁹

Potem ko se je 'vodstvo' obrambne organizacije sestalo 14. septembra zvečer z republiškim vrhom na Izvršnem svetu na Gregorčičevi v Ljubljani, je vso početje dobilo določene pravne okvirje in legalizacijo. Iz Dolenjske sta se tega sestanka udeležila Rade Klisarič in poveljnik novomeške PEM Boris Okleščen.³⁴⁰ Medtem je Bavčar odstavil načelnika UNZ Novo mesto in za novega načelnika imenoval Boruta Likarja, Likar pa je razrešil nezanesljivega komandirja Postaje milice Novo mesto Urškovića, ki ni vedel za novo strukturo, in na njegovo mesto imenoval Novaka, Povšeta pa za namestnika komandirja »in je bila formalno zadeva in relacija pokrita in ni bilo več strahu«. ³⁴¹ Posamezni miličniki iz Postaje milice Novo mesto so bili septembra med 'nosilci' nove organizacije na Dolenjskem, saj so bili na razpolago v prostem času, doma so pa imeli spravljeno osebno oborožitev (avtomatske puške iz Gotenice) in so sodelovali v vseh akcijah (prevoz orožja, skladiščenje, opazovanje, spremljanje vojaških oseb in enot JLA). To so opravljali brez vednosti nadrejenih, ob tem pa še redno službo.³⁴²

16. septembra je prišlo v zidanci Klisaričevega tasta v Šmarjeti do sestanka. Prišli so Tone Krkovič, s strani NZ pokrajinski koordinator iz Ljubljane Miha Butara, Rade Klisarič in Borut Usenik, s strani milice pa Jože Kolenc in Boris Okleščen; sestanka se niso udeležili Likar, Novak in Povše. Podana je bila informacija o organiziranosti na Dolenjskem in dogovorili so se o medsebojnem sodelovanju enot obeh organizacij, NZ in milice, v novi strukturi. Naslednji dan so šli Klisarič, Usenik, Novak in Povše ponovno v akcijo. Orožje, spravljeno v prostorih novomeškega Železniškega gospodarstva, so prepeljali na novomeško Postajo milice, nato pa v Črešnjice pri Otočcu.³⁴³ V Gabrju pri Miru Kuljaju - v njegovi zidanci se je četverica večkrat dobila na sestanku - pa je 28. septembra prišlo do lažnega alarma, ko se je zaradi rdečega avtomobila Zastava 101 in

338 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Pregled organizacije in razvoja narodne zaščite na Dolenjskem od ilegale do prehoda v formalne enote TO in policije, 24. 3. 1992, Borut Novak.

339 Budja, Ščit, str. 44–45.

340 Prav tam, str. 42–43.

341 Intervju Likar, 24. 4. 2009.

342 Budja, Ščit, str. 41.

343 Prav tam, str. 48–49.

predvsem zaradi razburjenja in strahu aktiviral Ščit. Likar, Gutman, Klisarič, Usenik in Novak so imeli ob deveti uri zvečer sestanek na Postaji milice Novo mesto, ko so morali intervenirati. Zaradi možnosti, da bi orožje odkrili in bi bil najditelj kompromitiran, so le-tega naslednji dan preselili k Jožetu Božiču in Dušanu Sašku v Suhadol.³⁴⁴

Milica je morala zavarovati tudi evidence nabornikov, saj je JLA načrtovala, da jih bo odvzela upravnemu organu za ljudsko obrambo na občini. »Naloga je bila, da se to zavaruje, ker je bila ena od ocen, da Jugoslovanska ljudska armada posega tudi po teh evidencah, kar pomeni, da se veliko lažje mobilizacija izpelje. In smo na različne načine to varovali. /.../ V Novem mestu smo mi izdali klasično varovanje, da smo s policistom zavarovali objekte ali prostore štaba ljudske obrambe, da ne bi do tega odtujevanja prišlo nekontrolirano.«³⁴⁵ Milica je vsekakor odigrala zelo pomembno vlogo v procesu formiranja nove strukture. Podobne aktivnosti pa je izvajala tudi naprej.

UNZ Ljubljana – mesto

Vodja oddelka za stalno dežurstvo UNZ Ljubljana - mesto in poveljnik skupne PEM UNZ Ljubljana - mesto in UNZ Ljubljana - okolica Stane Leskovšek³⁴⁶ je pozorno spremljal vojsko in njene premike že vse od začetka leta 1990, po majskem ukazu o oddaji orožja pa se je njegov nadzor le še okrepil. »Dogovorili smo se za šifre, preverjali od oseb do avtomobilov, koliko oseb je notri, katere osebe so, moški, ženske, tovornjaki, polni ali prazni.« V njegov oddelek je »spadala tudi UNZ Ljubljana - okolica, tako da so se vse informacije iz obeh uprav kanalizirale v mojo službo, kjer se seveda vodi vso ostalo operativno

344 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Pregled organizacije in razvoja narodne zaščite na Dolenjskem od ilegale do prehoda v formalne enote TO in policije, 24. 3. 1992, Borut Novak.

345 Intervju Likar, 24. 4. 2009.

346 Zaradi tega je imel Leskovšek tudi do komandirjev postaj milice UNZ Ljubljana - okolica določen hierarhični odnos. – Intervju Leskovšek, 14. 5. 2009; prim.: Arhiv MNZ, Uprava za priprave na izredna stanja in vojno – MSNZ 1990–1992, Seznam delavcev policije, ki so sodelovali pri ustanavljanju MSNZ (28./8. do 4./10. 1990), Jože Kolenc.

Stane Leskovšek (1954), vodja oddelka za stalno dežurstvo UNZ Ljubljana - mesto in poveljnik PEM UNZ Ljubljana - mesto

delo in selekcionira tista obvestila, ki prihajajo v upravo«. Na ta način je imel stalni vpogled v delovanje obeh uprav.³⁴⁷

Za nastajajočo obrambno organizacijo je Leskovšek izvedel 5. septembra, ko ga je Kolenc poklical na sestanek na RSNZ. Da se je odločil zanj, je bilo odločilno tudi dobro osebno poznanstvo. Leskovšek ni dolgo razmišljal in mu dal pritrdilni odgovor. Kolenc ga je opozoril na strogo konspiracijo, saj da bosta skušala KOS in SDV v glavnem mestu preprečevati aktivnosti po njunih najboljših močeh. Ko sta odhajala z RSNZ, se jima je pridružil tudi Tone Krkovič. S koordinatorjem NZ Miho Butaro in njegovim namestnikom Vojkom Adamičem je bil nato seznanjen v hiši Draga Vrečarja na Jamovi 15.³⁴⁸ Tam je bilo potem še nekaj sestankov. Desetega septembra so že »konkretno govorili o nekih načrtih«, Leskovšek pa je bil seznanjen tudi s strukturo NZ, ti pa z organiziranostjo milice. S strani NZ se je nadaljnjih sestankov udeleževal Miha Butara.³⁴⁹

Z novo strukturo Leskovšek ni seznanil načelnika UNZ Ljubljana Silva Kozlevčarja in v. d. načelnika Inšpektorata milice UNZ Ljubljana Staneta Ciglariča.³⁵⁰ Ravnal se je po Kolenčevih navodilih in deloval v strogi tajnosti. Njegove aktivnosti so potekale ob rednem delovnem času, predvsem ponoči je »tekal naokoli, da sem se sam prepričal, kaj se na terenu dogaja«. Ciglarič je bil sicer »noč in dan v službi, tako kot jaz, in sva se včasih ob dveh ali treh dobila pred upravo ali kje na terenu. In me je ob eni priliki vprašal, kaj pa delaš ti ponoči. Vedel je, da se nekaj dogaja, ravno tako Silvo Kozlevčar kot načelnik uprave. Ob priliki sem mu rekel: 'Veste kaj, tovariš načelnik, bolje bo, da ne veste, vsaj zdaj ne, kaj se dogaja, boste pa slej ko prej izvedeli.'«³⁵¹

347 Intervju Leskovšek, 14. 5. 2009.

348 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Ustanavljanje Narodne zaščite in aktivnosti policije v obdobju od 05. 09. 1990 do 26. 10. 1990, 23. 3. 1992, Stane Leskovšek.

349 Intervju Leskovšek, 14. 5. 2009; za TO v MSNZ prim.: Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 62–70.

350 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Ustanavljanje Narodne zaščite in aktivnosti policije v obdobju od 05. 09. 1990 do 26. 10. 1990, 23. 3. 1992, Stane Leskovšek.

351 Intervju Leskovšek, 14. 5. 2009.

Sodelovanje med milico in NZ je bilo v Ljubljani dobro. Leskovšek je usklajeval zadeve z Miho Butaro. Posebej pozorna sta morala biti zaradi poostrenega nadzora SDV. Ko sta bila 14. septembra dogovorjena na sestanku v bifeju Maksimarket, je bil tam že delavec SDV, ki ju je spremljal in opazoval. Da bi se mu izognila, je Butara Leskovška počakal na parkirišču, na sestanek pa sta odšla v drug lokal. Nadzor je bil poostren. Prek službenih telefonov se ni bilo mogoče pogovarjati, Leskovšku pa večkrat ni deloval tudi domači telefon.³⁵² V takih razmerah se je Leskovšek povezal z drugimi koordinatorji s strani milice. Istega dne se je dobil z Bojanom Lunežnikom iz UNZ Maribor v zvezi s transporti orožja, zvečer pa je dobil na sestanku na Izvršnem svetu potrditev, da za novo formacijo stoji republiški vrh.³⁵³

Leskovšek je v obrambno organizacijo vključil sprva svojega namestnika Staneta Plohla. »Dejansko sva delala z roko v roki, večino obremenitev sem sicer sam prevzel, ker sem ljudi že od prej poznal in je ta osebni odnos drugačen. /.../ Tudi njega so kolegi iz NZ dobro sprejeli, tako da je bilo vseeno, ali je dal informacijo meni ali njemu, midva sva se dobila, predebatirala in zadevo tudi speljala.«³⁵⁴ Komandirje postaj milice je z zadevo seznanil med 22. in 24. septembrom. Uvodni sestanki so bili na postajah, razen na Viču, kjer je bil sestanek v gostilni Katrca. Komandirji Branko Slak iz Postaje milice Moste, Boris Celar iz Postaje milice Bežigrad, Hinko Veinhandl iz Postaje milice Šiška, Marko Jakopin iz Postaje milice Vič in Andrej Torkar iz Postaje milice Center so se nemudoma priključili.³⁵⁵ Tudi sodelovanje z NZ je bilo izjemno dobro. Na Viču je bil organizator Edmond Šarani, v Šiški je bila povezava z Borutom Zajcem odlična, z Veinhandlom sta »bila nenehno na zvezi, od premeščanja dokumentacije, oborožitve, tehnike, na različnih lokacijah sta se dobivala, tudi ponoči na Postaji milice v Šiški«. Za Bežigradom so sodelovali z Jankom Cerarjem. Janez Oven, civilist, je bil odgovoren za svojo bazo, lovsko kočo nad Polhovim Gradcem. Z njim se je Leskovšek osebno dobro poznal. Stvari je imel Leskovšek tako urejene.³⁵⁶ 26. septembra so bili seznanjeni tudi namestniki komandirjev. Leskovšek je poskrbel, da je mreža delovala konspirativno in da se

352 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Ustanavljanje Narodne zaščite in aktivnosti policije v obdobju od 05. 09. 1990 do 26. 10. 1990, 23. 3. 1992, Stane Leskovšek.

353 Intervju Leskovšek, 14. 5. 2009.

354 Prav tam.

355 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Ustanavljanje Narodne zaščite in aktivnosti policije v obdobju od 05. 09. 1990 do 26. 10. 1990, 23. 3. 1992, Stane Leskovšek.

356 Intervju Leskovšek, 14. 5. 2009.

med seboj ni poznala. Sam je sodeloval z obveščevalcema Marinom Medeotom in Milošem Šoncem, ki jima sicer ni hotel razkriti vseh zaupnih podatkov.³⁵⁷

Ko je Torkar vzpostavil zvezo s koordinatorjem s strani NZ Luko Levičnikom, sta sodelovala pri določenih akcijah. Sam je sodeloval le pri nekaterih bolj konspirativnih varovanjih sestankov pokrajinskih oziroma republiških predstavnikov. Določene zadeve je prenesel na namestnika Jožeta Zorka. Torkar je bil potem vedno na razpolago. »Delali smo v okviru rednega delovnega časa in tudi v prostem času.« Ko ga je Levičnik poklical po telefonu in rekel, da se dobita v nekem lokalu, je to pomenilo, »da ne v tem lokalu, ampak čisto v enem tretjem«. Levičnik je bil glavna Torkarjeva vez pri dodeljevanju nalog in usmeritev. Miličniki na Postaji milice Center niso vedeli, kakšne naloge opravljajo, ko je Torkar poslal patroljo na opazovanje ali na katero koli drugo nalogo. Prav tako pa praviloma tudi sam ni vedel, kje se je nahajalo določeno orožje oziroma kje je bila konkretna lokacija shranjenega orožja. Nekaj lokacij je kljub temu poznal. »Na Kresiji je bilo v bunkerju nekaj dolgocevnih pušk.« Orožje so sicer prevažali v civilnih vozilih.³⁵⁸

Zaradi postojanke KOS-a na Prulah je bilo 'ilegalno' delo milice v centru Ljubljane težje. Zato so morali biti zelo zviti, da so jim zamešali sledi. Tudi zato je komandir zaupal najbolj preverjenim. Selekcija je potekala tudi po ključu normalnih nalog milice. Milica je bila tedaj pripravljena na vse. Vse postaje so imele pripravljen obrambni in varnostni načrt. »Za GINO smo jih malo prilagodili, kasneje pa smo jih tudi predruščali. /.../ Jaz sem naredil tudi načrt evakuacije ljudi in arhiva, za katerega sem vedel jaz in moj namestnik, če se slučajno meni kaj zgodi.«³⁵⁹

Ker je bilo v vrstah milice tudi precej zaposlenih iz drugih republik, je bilo treba te ljudi preveriti in ugotoviti, ali jim je sploh mogoče zaupati v času, ko je bila konspiracija na prvem mestu. Torkar z njimi tako rekoč ni imel nobenih problemov. »Res je, da v špico nisem dajal teh ljudi, res je, da jih nisem postavljaj v prvo bojno fronto, da bi bili nenehno v patroljah. Opravljali so svoja dela, kot so jih opravljali prej, in nisem imel nobenega problema.«³⁶⁰

Tudi v Šiški je bil nadzor vojaških struktur vseskozi navzoč. Večkrat je prišel na postajo vojaški obveščevalec, »ki nas je opazoval pri delu, da je vedel, kaj vse

357 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Ustanavljanje Narodne zaščite in aktivnosti policije v obdobju od 05. 09. 1990 do 26. 10. 1990, 23. 3. 1992, Stane Leskovšek.

358 Intervju Torkar, 19. 6. 2009.

359 Prav tam.

360 Prav tam.

se dogaja na policijski postaji. Šel je kar v eno sobo in rekel, da se je izgubil. Hotel pa je videti, kaj se dogaja. To je bilo tipično in to ni bilo samo enkrat.« V Šiški je bil v novo strukturo vključen od začetka samo komandir Veinhandl, njegovega namestnika Bojana Arha pa so vključili šele takrat, ko so se začele dodeljevati naloge.³⁶¹

»Prva naloga, ki smo jo dobili, je bila najti človeka, ki je sposoben zagotoviti dovolilnice za legalen prevoz orožja za Specialno enoto.« Arhov dober prijatelj je bil Zdenko Pavček, generalni direktor podjetja Viator&Vektor. Poklical ga je, in ko sta se dobila, mu je povedal, da potrebuje tovornjak za prevoz tajnega blaga. Pavček je bil takoj za stvar. Tako je Arh pridobil civilno vozilo, s katerim so potem prevažali orožje in strelivo. Pavčkova tajnica je dala v kuverto dovolilnice. Komunikacija z Arhom je potekala prek gesel. Šofer je kuverto prinesel na postajo milice, kamion pa pustil parkiran na Celovški cesti pri Slovenija avtu. »Drugi dan sem jaz po geslu klical Goršeta ali Beznika in sem povedal, da so ključi v avtu, dovolilnica je v spodnjem predalu. In tako se je prevažalo orožje dnevno, tedensko, mesečno.« Arh se s specialci, ki so opravljali prevoze, ni srečeval. Pripadnik Specialne enote je po opravljeni nalogi pripeljal tovornjak in »pustil ključe noter, jaz sem prišel, vzel dovolilnico, zaprl vrata in dežurnemu samo rekel, naj gleda tisti kamion, ker je nekam čudno parkiran«. Miličnikom je moral večkrat 'natveziti', da gre pač za naključno vozilo, ki je parkirano pred postajo milice, seveda pa je moral biti dovolj previden, da ni miličnik preveč 'vohljajal' okrog vozila. Druga naloga je bila pokrivanje vojašnice v Šentvidu. Občina Šiška je imela sicer dobre odnose z vojsko. V vojašnici je celo zgradila igrišče za tenis. Ker so morali pokrivati KOS-ovce, ki so bili v vojašnici, in nadzorovati premike vojaške milice, so v vojašnici igrali tenis. »Hodil je komandir Veinhandl in so se tudi izmenjevali, zato da je bil vedno ta kontakt pokrivanja kasarne, kaj se je tam dogajalo.«³⁶²

Vojska ni imela na razpolago veliko manevrskega prostora, saj je milica nenehno spremljala početje njenih struktur. »Mi smo imeli vseskozi spremljanje kasarn. Od začetka je bil to samo določen objekt, potem pa so vse patrulje sporočale tudi premike vozil, seveda s šiframi, koliko vozil je šlo v tisti koloni in kdo jih vodi, kdo je šel iz kasarne, kakšen višji oficir, praktično vse premike smo spremljali.« PEM je bila v tem kontekstu dnevno aktivirana. Njeni pripadniki so se z 'maricami' vozili naokoli in poročali o zadevah, niso pa vedeli, da delajo za

³⁶¹ Intervju Arh, 19. 6. 2009.

³⁶² Prav tam.

novo strukturo. »V začetku je bila to čista konspiracija, tako da je praktično na policijski postaji vedel komandir, namestnik, potem pa je bilo skoraj že konec.«³⁶³

Komunikacija med Veinhandlom in Arhom je bila dobra. Oba sta vedela, kaj počneta, ostalim miličnikom pa sta dajala naloge, ki so jih opravili, niso pa vedeli, da ne spadajo v okvir njihovega rednega dela. Toda tudi Arh je tik po tem, ko ga je komandir seznanil z aktivnostmi, še čudno gledal, ko je dobil eno izmed nalog. Potem ko mu je povedal, da za tem stojita Gorše in Beznik s specialci in da gre za vračilo tovornjaka, je nalogo mirno opravil. Lokacijo orožja je imela milica v Šiški »v mizarski delavnici mizarstva Dobnikar, ker je naredil novo mizarško delavnico, v stari je delal mizarške stvari, v novi smo imeli pa mi spravljeno orožje«.³⁶⁴

Na Viču ni bilo večjih vojaških objektov, kljub temu pa je bila vojska vseskozi navzoča. Ker sta bila občinski štab TO in Postaja milice v isti stavbi, je bilo sodelovanje med nastajajočo NZ in milico toliko lažje, nadzor nad vojsko pa okrepljen. Na postaji je bil samo komandir Jakopin seznanjen z novo organizacijo. Ostali miličniki so opravljali svoje delo, včasih tudi ves dan, bili so uniformirani, s samo organizacijo pa niso bili seznanjeni. Akcije, ki so izhajale iz nje, so opravili tisti, ki jim je komandir zaupal, redne naloge pa ostali del miličnikov. »Veliko smo se lahko izgovorili na te redne policijske naloge. /.../ Od začetka smo spremljali premike vojaške policije, vojske in sporočali te podatke kontaktni osebi.«³⁶⁵

Na UNZ Ljubljana je Leskovšek tako pokril lokalni nivo. Z aktivnostmi na najnižjem nivoju ni bil seznanjen, sicer pa tudi ni bilo smiselno, da bi vedel za vsako lokacijo. Delo je teklo po sistemu trojk, vsak koordinator je načelno seznanil kolega pod sabo, skupaj pa še enega, ki je peljal zadevo naprej. Vsak dan so si akterji spreminjali imena. »Če je kdo poklical, se jaz nikoli nisem na domači telefon javil, vedno se je žena oglasila in je povedala, da kliče Franci. Nikoli ni povedala, ali sem doma, ali nisem doma. Treba je bilo inštruirati tudi domače, da so vsi tako naredili. In ko je povedala Franci, sem moral na šifrant pogledati, kdo je danes Franci in od kje kliče. To so bili ti sistemi in ti pozivniki so bili odlična zadeva.«³⁶⁶

Milica je morala budno spremljati takratno dogajanje. »Takrat je bila najbolj na udaru elektrika, transporti, ceste, posebej še železnica. /.../ Bilo je ogromno

363 Prav tam.

364 Prav tam.

365 Intervju Jakopin, 19. 6. 2009.

366 Intervju Leskovšek, 14. 5. 2009.

aktivnosti in usklajevanj, na kak način to varovati.« Zaradi dobrega predhodnega sodelovanja s TO je bila tudi milica usposobljena za uporabo pridobljenega orožja. »Nekajkrat smo bili na usposabljanju na našem strelišču na Dobrovi, tako da sem se tam tudi praktično naučil streljati z armbrustom in tam smo že preizkušali prvi kontigent, ki je prišel za Teritorialno obrambo. Potem smo tudi v Posebno enoto dobili oborožitev za en oddelek. /.../ Mi smo to nekako kompenzirali, jaz sem njim dal plinske razpršilce.«³⁶⁷ Na podlagi plodnega sodelovanja med NZ in milico se je v Ljubljani razvila trdna organizacija, za katero pa je vedel ozek krog posameznikov.

UNZ Ljubljana je imela, ob vednosti Staneta Leskovška, del oborožitve spravljen »v skladišču Zastava avta in je bilo najlažje tam spraviti, ker je veliko oficirjev hodilo tja tudi poslovno. Ta kolega, ki sem ga angažiral, je bil direktor tega podjetja in sva se poznala, ko sem bil še na Viču komandir. /.../ Dal mi je prostore, ključ in ga ni zanimalo nič več. Vendar v prvih predstavitvah orožja, ker nisem poznal sistema v zvezi varovanja, sem ga poklical, tako da je prišel in odstranil varnostnike in smo mi pripeljali in razložili. Vozili smo se s civilnimi vozili, v dveh primerih je bil naš 'pozadinec' v uniformi, tako da smo se potem zmenili, da vse teče v civilu, tako da ni bilo moteče tudi za druge.«³⁶⁸ Ko je poveljnik TO RS Ivan Hočevnar prepovedal odvzemanje orožja iz vojašnic, nekateri za ta ukaz v vojašnicah niso vedeli. Tako je bilo možno odpeljati nekaj orožja tudi v tovornjakih. Leskovšek je v dveh primerih zagotovil tovornjake in spremstvo. Na težavo so naleteli pri izvozu orožja iz vojašnice Moste, ko je bil pri komandantu vojašnice na obisku predsednik SO Moste. Ko je varnostni oficir ugotovil, da je na tovornjaku naloženo orožje, so ga morali vrniti v skladišče.³⁶⁹ Kljub temu je milica odpeljala del orožja iz skladišč na nove lokacije in ga tudi ustrezno zavarovala. S podobnimi aktivnostmi pa je nadaljevala tudi kasneje.

367 Prav tam.

368 Prav tam.

369 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Ustanavljanje Narodne zaščite in aktivnosti policije v obdobju od 05. 09. 1990 do 26. 10. 1990, 23. 3. 1992, Stane Leskovšek.

UNZ Ljubljana – okolica

Inšpektor za posebne naloge na Inšpektoratu milice UNZ Ljubljana - okolica in pomočnik poveljnika skupne PEM UNZ Ljubljana - mesto in UNZ Ljubljana - okolica je bil Konrad Krašek. V območje UNZ so spadale občine Logatec, Vrhnika, Grosuplje, Litija, Domžale, Kamnik, Ribnica in Kočevje, bilo je dokaj veliko in je segalo vse do meje s Hrvaško. Kolenc je v začetku septembra, najverjetneje 5. septembra, ko je vključil Staneta Leskovška iz UNZ Ljubljana,³⁷⁰ poklical tudi Kraška. »Verjetno me je izbral po ključu, ker me je poznal, istočasno pa sem bil pomočnik poveljnika v Posebni enoti milice, ki je bila skupna za mesto in okolico.« Ko mu je predstavil zadevo, ga je vprašal, ali je pripravljen sodelovati. »Sam sem na to pristal, malo sem sicer kolebal, ker nisem vedel, ali je res ali ne, ampak v to me je skozi samo izvajanje prepričal in povedal mi je tiste osnovne parametre zadeve. Delamo v strogi konspirativnosti, vsak ve samo tisto, kar mu je treba, da se organiziramo na regijskem in potem na lokalnem nivoju in potem samostojno peljemo razne akcije, ne da nam kdor koli kar koli ukazuje, v primeru potrebe pa se povezujemo.« Krašek se je srečal s koordinatorjem s strani NZ Elom Rijavcem v nekem stanovanju v Šiški. »Tam smo si te osnovne informacije izmenjali, kako bomo delovali, kakšen bo način delovanja, in sva se dogovorila, da greva v naslednjih dneh po vseh policijskih postajah in tam vzpostaviva štabe na lokalnem nivoju. Jaz sem si izbral predstavnike iz vodstev policijskih postaj, nekje komandirje, kjer komandirjem nisem zaupal, je bil to nekdo drug. V formalni strukturi policije o tem ni vedel nihče ničesar. /.../ Potem sva v nekaj dneh šla naokoli in smo se dobivali bodisi po stanovanjih bodisi na policijskih postajah ali v kakih drugih prostorih, celo na občinskem sekretariatu za ljudsko obrambo. Tam smo vzpostavili kontakte s predstavniki milice in s predstavniki iz vrst Teritorialne obrambe.«

Za namestnika si je Krašek izbral Srečka Prcača, inšpektorja za posebno in splošno telesno vzgojo na Inšpektoratu milice UNZ Ljubljana - okolica in pripadnika PEM, ker mu je zaupal. »Vsake toliko časa sem ga seznanil, predvsem

³⁷⁰ Prim.: Intervju Leskovšek, 14. 5. 2009.

Konrad Krašek (1958), inšpektor za posebne naloge na Inšpektoratu milice UNZ Ljubljana – okolica in poveljnik PEM UNZ Ljubljana – okolica

zaradi tega, če bi mene zajeli, da bi lahko namesto mene nekdo drug zadevo peljal naprej.«³⁷¹ Prcač se je nato pogovarjal z Bojanom Končanom s strani NZ o načrtih in lokacijah, na katerih bi se lahko dobivali. Ena izmed teh lokacij je bila tudi njegovo stanovanje v Litiji. Odnos z NZ je bil pravzaprav odvisen od tistih, ki so povezali obe strukturi. »NZ je v bistvu po svoji liniji zadevo peljala, milica po svoji, ampak koordinacija je bila potem na teh regionalnih in občinskih štabih.«³⁷²

Krašek je v nadaljevanju vključil komandirje postaj milice. Slavko Majerič je bil komandir Postaje milice Ribnica. Konec septembra so imeli na občini sestanek, na katerega je prišel tudi Krašek, ki je z novo organizacijo obvestil vodstvo postaje. Sestanka so se poleg Kraška in Majeriča udeležili še Rijavec, župan Franc Mihelič, načelnik OLO Jože Polovič, referent na OLO Anton Joras in načelnik oddelka za gospodarstvo in proračun občine Ribnica Peter Levstek. Govorili so o razpršitvi orožja iz štaba TO na druge lokacije. Krašek je Majeriču prikazal novo strukturo v tem smislu, »da pač gre tukaj za ustanavljanje neke nove oborožene formacije oziroma vojske in za zbiranje orožja. /.../ V glavnem mi je že dal iztočnice, kakšne so moje naloge, potem pa tudi sodelovanje z Narodno zaščito, predvsem pomoč pri raznih prevažanjih in distribuciji orožja.« Naročil mu je tudi opazovanje vojaških objektov, premikov vojaških kolon ipd. V Ribnici so sicer že predhodno dobro sodelovali s TO.³⁷³

Orožje so po sestanku odpeljali v podjetje Inles v Sodražico s tovornjakom KZ Ribnica. Prevoz je zavarovala patrolja milice, v kateri sta bila Roman Kotar in Janez Nosan. Pri natovarjanju in raztovarjanju so sodelovali miličniki Janez Vidic, Andrej Pelc in Jože Rovnan (navzoča sta bila še Polovič in Joras). Čez en

371 Intervju Krašek, 14. 5. 2009; za TO v MSNZ prim.: Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 80–84.

372 Intervju Prcač, 14. 5. 2009; Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Aktivnosti milice pri organiziranju in delovanju »Narodne zaščite« na območju UNZ Lj. okolica, 22. 3. 1992, Konrad Krašek.

373 Intervju Majerič, 18. 6. 2009; Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Delovanje Narodne zaščite in policije v predvojnem času, Slavko Majerič.

teden je bilo orožje odpeljano v Loški Potok k Janezu Bambiču, tajniku KS Loški Potok. Pri nakladanju in razkladanju so sodelovale iste osebe.³⁷⁴ Nekaj orožja so v Ribnico prepeljali tudi iz skladišča TO v Kamniku.³⁷⁵

Mirko Ješelnik je bil komandir Postaje milice Kočevje. Nekatere naloge so na Kočevskem izvajali že pred jesenjo po ustnem naročilu Krkoviča ali nadrejenih iz milice. »Mi smo dajali ljudi za spremstvo in jaz niti nisem vedel, zakaj je to potrebno. Ko je bilo to prvič, je rekel Krkovič, da potrebuje pač neko spremstvo do gostilne Rojc, to je tam proti Dvoru. To je bilo nekoliko neobičajno, da policija daje spremstvo predstavnikom SLO, tako da sem najprej povprašal nadrejene, in ko sem dobil zeleno luč, sem pač odredil.«³⁷⁶

Septembra sta prišla do Ješelnika Krašek in Rijavec. Sestanek je bil v njegovi pisarni. S strani NZ so se ga udeležili Darko Čop in še dva pripadnika, s strani OLO Kočevje pa načelnik Franci Volf. »Rijavec je predstavil trenutno stanje in vlogo NZ in milice. Potem je Krašek nadaljeval, da sem tudi jaz izbran med to ožjo skupino organizatorjev. Takoj na začetku je bilo rečeno, da je to dejansko v strogi tajnosti. Mi eden za drugega nismo vedeli, kdo je v tej organizaciji, tudi zanj nisem vedel, da je v tej organizaciji, kaj šele na višjem nivoju.«³⁷⁷

Po sestanku s Kraškom je Ješelnik dobil določene naloge in zadolžitve. V začetni fazi je bilo delo osredotočeno predvsem na zbiranje podatkov, potem pa so imeli redna srečanja s predstavniki občine. »Tam je bil predsednik občine Petrovič, ki je bil zelo dejaven na tem področju, tudi Krkovič je bil enkrat prisoten, drugače pa sem jaz največ sodeloval s Čopom, ki je bil na občinskem nivoju zadolžen za organizatorja. Sodelovanje je korektno in dobro potekalo.« V nadaljevanju je organiziral razmestitev orožja na različne lokacije in varovanje evidenc nabornikov. Ješelnik ni o tem nikogar obveščal, svojim miličnikom je dajal naloge, ki so jih samo izvajali, niso pa vedeli, da gre za aktivnosti v zvezi z novo strukturo, ki je tako ali tako niso poznali. »Pri disperziji, ki smo jo izvajali na postaji, smo razvozili orožje po lokacijah, ampak jaz si seznama nisem nikamor pisal. Imel sem pet lokacij, ampak sem si jih moral zapomniti, da je bilo bolj varno.« Toda tudi Ješelnik ni povsem z mirno vestjo opravljal novih zadolžitev.

374 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Delovanje Narodne zaščite in policije v predvojnem času, Slavko Majerič.

375 Prav tam, Aktivnosti milice pri organiziranju in delovanju »Narodne zaščite« na območju UNZ Lj. okolica, 22. 3. 1992, Konrad Krašek.

376 Intervju Ješelnik, 18. 6. 2009.

377 Prav tam; Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Aktivnost policijske postaje v času delovanja Narodne zaščite, 21. 3. 1992, Mirko Ješelnik.

Na začetku ga je obhajal določen dvom, ali je zadeva nevarna, ali krši predpisane zakone. »To je pomenilo delati mimo uradne strukture v policiji.«³⁷⁸

Zdravko Godnjavec je bil namestnik komandirja Postaje milice Logatec, ker pa je bil komandir na bolniški, je v bistvu opravljal naloge komandirja. Tudi njega je poklical Krašek in mu rekel, »da imamo tajni sestanek na eni lokaciji, kjer ne bomo na očeh in da naj to organiziram jaz.« Sestanek so imeli v posebni sobi penziona Krpan v Logatcu, ki je bila redko zasedena. Na tem sestanku so bili prisotni še načelnik OLO Niko Glavatovič in Elo Rijavec. Ker je Godnjavec Rijavca dobro poznal, ga je celo vprašal, ali Kučan ve za te zadeve. Rijavec mu je odgovoril le, da je vse pripravljeno, da to ni noben državni udar in da bo slej ko prej prišlo do nove države. Rekel je še, da bodo dobili naloge in da naj bodo »previdni, ker je KOS na območju Vrhnik in Logatca močan.«³⁷⁹

Godnjavec se je nekaj dni kasneje udeležil sestanka na UNZ Ljubljana - okolica. Krašek ga je poslal k načelniku Inšpektorata milice Marjanu Starcu, ki mu je dal konkretne naloge za njegovo območje. Godnjavec je tako naredil podatke o komandantih vseh treh vojašnic JLA in njihovih namestnikih in ga predal Starcu.³⁸⁰ Čez nekaj dni ga je Starc poklical in mu rekel, naj sestavi še popolnejši seznam, »kakšen avto ima, kdaj hodi iz službe, ker moramo pripraviti vse za možno prijetje teh ljudi«. To je bila prva Godnjavčeva naloga v novi strukturi. Poleg tega je moral obnoviti varnostne in obrambne načrte, narediti načrte premika na rezervne lokacije, načrte obrambe postaje milice, načrte blokad, zavarovati orožje TO in najti lokacije za razpršitev orožja. Krašek in Starc sta bila glede konspiracije zelo ostra. »Ne smeš povedati niti svojemu namestniku, ne smeš povedati vodji podcentra Službe državne varnosti, ne smeš povedati ženi.« Godnjavec je na delovnem sestanku rekel miličnikom, da je obremenjen z nekim delom, ki je tajno, in da naj kličejo pomočnika ali namestnika, njega pa res samo za nujne zadeve. Pri tem sta mu bila v veliko pomoč Ivan Škulj in Zdenko Leskovec iz SDV Vrhnika.³⁸¹

Večina sodelujočih je imela zaradi svojih pogostih odhodov od doma probleme s svojimi ženami. Majeričeva je mislila, da jo vara, iste probleme pa je imel tudi Godnjavec. »Meni je rekla, kaj imam za hoditi od doma ob enajstih

378 Intervju Ješelnik, 18. 6. 2009.

379 Intervju Godnjavec, 18. 6. 2009.

380 Protiletalski kasarni sta bili na Raskovcu in v Logatcu, na Vrhniku pa prva tankovska brigada. – Prav tam.

381 Prav tam; Arhiv MNZ, Popis aktov v Policiji med vojno – MSNZ, Aktivnosti PP Logatec v obdobju pred agresijo na RS, 22. 3. 1992, Zdravko Godnjavec.

zvečer, sem rekel, da imam neko delo. Pa ne me zafrkavat, saj si v civilu. In potem sem prišel ob treh zjutraj domov. /.../ Pač smo morali to narediti.«³⁸²

Ivan Hvala je bil namestnik komandirja Postaje milice Vrhnika. Potem ko se je na Vrhniki sestal s Kraškom, navzoči so bili še načelnik OLO Tone Jesenko, Jože Prvinšek in Janez Čerin iz vrst NZ,³⁸³ in komandirju Radoljubu Milosavljeviću povedal, da »delam neke zadeve, ki so zaenkrat še skrivnostne, tajne, in da naj me ne sprašuje, kam hodim in kaj delam«, so šli k Elu Rijavcu domov na Mirke. Tam so že bili s strani TO koordinatorji nastajajoče NZ. Rijavec je razložil zadevo. Na sestanku so govorili o prenosih orožja in o evidencah nabornikov, ki so bile na postajah milice. Komandir je v nadaljevanju Hvalo gledal postrani, ko je bil zaradi novih aktivnosti pogosto na terenu. Zato mu je Hvala kljub strogi konspiraciji razložil zadevo.³⁸⁴ Na Vrhniki je bilo orožje skladiščeno tudi pri Rijavcu doma v kletnih prostorih.³⁸⁵

Janez Rozman je bil namestnik komandirja Postaje milice Domžale. V obrambno strukturo je bil vpet po naključju, ker si je komandir Bojan Matevžič zlomil nogo in je Rozman vodil postajo milice. Krašek ga je poklical, dobili pa so se kar na cesti. Krašek je prišel z belim golfom, Rozman je prisedel v avto, Krašek pa je odpeljal naprej. Med vožnjo mu je predstavil Rijavca. Nato mu je povedal, da gre za zelo resno zadevo, da se pripravljajo določene stvari okrog organiziranja oborožene komponente za obrambo Slovenije. Opozoril ga je na visoko konspirativnost, da pač ne sme nikomur ničesar povedati. Potem mu je razložil, kdo je vključen na ostalih postajah in kdo je vpet v NZ s strani TO. Pokrajinski koordinator je bil Bojan Končan, na nivoju občine pa Dominik Grmek. Rozman ni niti za trenutek okleval, ampak takoj privolil, da bo sodeloval pri skrivnih dejavnostih.³⁸⁶

Rozman se je kasneje v Domžalah dobival s Končanom in Grmekom, nekajkrat pa je bil zraven načelnik OLO Domžale Bogdan Zupan. Ključna zadeva je bila kadrovska postavitev, preveriti so morali, s kakšnimi enotami kdo razpolaga, potem oborožitev in drugo materialno-tehnično opremo. Ažurirati so morali tudi varnostne in obrambne načrte. Rozman je prevzel varovanje pomembnih objektov v občini, dogovorili so se za način mobilizacije, razpršitev

382 Intervju Godnjavec, 18. 6. 2009.

383 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Koordinacija dela me TO, OLO in policijo od septembra 1990 do oktobra 1991, 21. 3. 1992, Ivan Hvala.

384 Intervju Hvala, 18. 6. 2009; Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Koordinacija dela med TO, OLO in policijo od septembra 1990 do oktobra 1991, 21. 3. 1992, Ivan Hvala.

385 Intervju Krašek, 14. 5. 2009.

386 Intervju Rozman, 18. 6. 2009.

orožja iz skladišč TO ter za varovanje evidenc nabornikov, ki so bile na postaji. Koordinacijo so imeli tudi s Postajo milice Kamnik. Še predhodno so morali zbrati podatke o morebitnih premikih jugoslovanske vojske, od premikov enot do premikov opreme. Vse zadeve so morali uskladiti z NZ. Orožje za aktivni in rezervni sestav je bilo shranjeno v skladišču na upravi, dostop pa je bil omejen, varovan s ključi in šiframi. V načrtu je bila tudi razpršitev orožja milice na tajne lokacije v primeru nevarnosti in ogroženosti.³⁸⁷

Večino nalog je Rozman dobival od Kraška. Za novo strukturo je znotraj milice v Domžalah vedel le on. Ker je bila milica odlično organizirana, Rozman pa je vzpostavil učinkovit sistem, ni nikomur posebej razlagal, da delajo nekaj novega. Tudi doma ni povedal, zakaj je prinesel večjo količino orožja. »Pazil sem, da otroci niso prišli do tega. Jaz sem spal z orožjem, s pištolo. /.../ To je bilo naporno tudi za družino, ki ni vedela. Žena ni vedela, otroci tudi ne, sicer so bili še majhni in so hodili še v šolo, ampak kljub temu nihče pravzaprav ni smel vedeti, kaj jaz počnem. /.../ Žena ni nikoli posebej spraševala, zakaj grem, vedno pa sem ji nekaj 'naložil'.«³⁸⁸

Hedviko Višnikar je bil namestnik komandirja na Postaji milice Litija. Z novo strukturo je bil seznanjen, potem ko mu je Krašek po telefonu naročil, da mora priti na sestanek v Litijo. Ko so se zvečer dobili, sta bila tam poleg Kraška še Radovan Petje in s strani NZ Rihard Urbanc. Krašek je razložil položaj, povedal, da se že izvajajo določene aktivnosti, predstavil naloge in zapovedal strogo konspiracijo.³⁸⁹

Edina Višnikarjeva zveza je bil Krašek. »Navadno je komandir odgovarjal načelniku, tukaj pa je bilo rečeno, da gre mimo, ampak pač taka je bila situacija in zaradi konspirativnosti se je tudi vedelo, da je vsa ta komunikacija potekala preko šiferjev, ki so bili na postajah.« Orožje, ki so ga v Litiji sicer oddali JLA, so pod pretvezo načrtnega usposabljanja pridobili nazaj iz skladišča. Skupaj so nato iskali lokacije za hrambo tega orožja.³⁹⁰

Roman Klopčič je bil komandir Postaje milice Grosuplje, v njeni sestavi sta bila še Oddelek v Ivančni Gorici in Oddelek v Dobropolju. V obrambno strukturo ga je vključil Krašek. »Takrat so bile aktualne zadeve okrog predaje in odvzema orožja, procesi osamosvajanja, zaostrovanje razmer in v teh osnovnih napotkih

387 Prav tam; Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Ustanavljanje Narodne zaščite – poročilo, Janez Rozman.

388 Intervju Rozman, 18. 6. 2009.

389 Intervju Višnikar, 9. 9. 2009; Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Aktivnosti Narodne zaščite leta 1990 na območju občine Litija, Hedviko Višnikar.

390 Intervju Višnikar, 9. 9. 2009.

smo vedno imeli pred očmi zakonito delo, varovanje življenja ljudi in njihovega premoženja, varovanje in preprečevanje kaznivih dejanj, vzpostavljanje javnega reda in miru, urejanje prometa na cestah. V okviru teh zakonskih normativov, ki so bili takrat, so se morali izvajati vsi naši ukrepi, seveda pa so bili usmerjeni v te procese osamosvajanja, zato sem kot komandir svojim sodelavcem, namestnik je bil takrat Milan Stojakovič, pomočnik je bil Jože Tkalčič, komandir v Ivančni Gorici je bil Peterka in v Dobropolju Horvat, /.../ povedal, da se določene zadeve dogajajo, da bo potrebno določene zadeve speljati, nisem pa jim povedal konkretno.« Na območju Grosuplja sta bila velika vojašnica in veliko skladišče orožja. Milica je tako zaradi varnosti morala nadzirati vojaške objekte, preprečevati provokacije in nadzirati kontrolo vstopa in izstopa iz vojašnice (kaj se je peljalo v vojašnico, kdaj so oficirji hodili v službo, katera vozila so imeli). Ker je bila tam tudi logistična baza, je bil narejen načrt za blokado dostopa, elektrike in vode v primeru zaostritve. Nekaj oficirjev je živelo v Grosuplju, tako da so operativno pokrivali tudi njihovo ravnanje, obiske in stike. Poleg tega so morali v Grosuplju varovati republiškega sekretarja za ljudsko obrambo Janeza Janšo.³⁹¹

Na prvem sestanku v Grosuplju so bili nato navzoči Krašek, Rijavec, Vinko Blatnik, s strani NZ Janez Lesjak, predsednik IS Grosuplje in Klopčič.³⁹² Klopčič je imel s TO že predhodno zelo dobre odnose. NZ in milica sta imeli usklajene načrte varovanja vitalnih objektov in načrte za primer vpada JLA v prostore OLO. Milica je vedela, kako mora ravnati. V okviru novih aktivnosti so pridobivali tudi orožje. Naloge je Klopčič prenašal na svoje podrejene v okviru delovnih procesov, drugače pa niso vedeli, za kaj konkretno gre. Klopčič je bil seznanjen s ključnimi zadevami tudi zato, ker je bil njegov namestnik Milan Stojakovič namestnik poveljnika PEM in je moral zato večkrat iti v Ljubljano. »Ker smo bili v okolici, smo nudili vso potrebno pomoč tudi v Ljubljani, v bistvu pa smo bili po eni strani predmestje Ljubljane.«³⁹³

Klopčič je imel dobre odnose z drugimi postajami milice, predvsem z novim komandirjem Postaje milice Litija Mirkom Popelarjem, ki je zamenjal prejšnjega komandirja Martina Podlesnika. Skupaj sta morala usklajevati aktivnosti, predvsem zato, ker sta bili postaji neposredni sosedi. Klopčič je med drugim v Grosuplju poznal tudi lovce, gasilce in poštarje (ker je bil domačin), ti pa so mu takoj povedali, če je bil kje kak sumljiv avto, kako se obnašajo tisti, ki so

391 Intervju Klopčič, 9. 9. 2009.

392 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Narodna zaščita – poročilo, 21. 3. 1992, Roman Klopčič.

393 Intervju Klopčič, 9. 9. 2009.

bili druge narodnosti ipd. Zadevo je imel operativno pokrito. Orožje milice se je hranilo na postaji milice. Imeli so tudi izdelane načrte, če bi bilo potrebno premakniti orožje na rezervno lokacijo.³⁹⁴ V Grosuplje so prepeljali tudi nekaj orožja iz Kočevske Reke.³⁹⁵

Klopčičeva žena je vedela, kakšen je položaj, vendar doma nikoli nista o tem konkretno govorila. »Mi smo imeli tudi malo več osebne orožja doma, imel sem tudi pripravljen nahrbtnik in vse te zadeve, da če bi bilo treba, da grem. Nikoli se ni vedelo, kdaj bom prišel, ampak žena mi je vedno stala ob strani.«³⁹⁶

Zvone Logar je bil namestnik komandirja Postaje milice Kamnik. Z zadevo ga je seznanil komandir Franc Potočnik in mu zaupal, da je na operativnem nivoju sodeloval pri organizaciji prevozov. Potočnik se je potem sestal s Kraškom, Jožetom Arkom iz SLO in Danijelom Kuzmo iz vrst NZ v pisarni generalnega direktorja podjetja Stol Kamnik Borisa Zakrajška na Duplici pri Kamniku. Ker je TO orožje oddala, so iz skladišča OLO pod avtobusno postajo vzeli orožje in strelivo ter ga ponoči s tovornjakom Stola odpeljali k Marjanu Poljanšku v Stebljevek (Zgornji Tuhinj). Milica je varovala, nakladala in nadzirala lokacijo. Prevoz v Tuhinjsko dolino je vodil Potočnik, v patrolji sta bila Janez Petrič in Vojko Drozg. Kasnejši nadzor lokacije sta opravljala Potočnik in Logar.³⁹⁷ Predvsem pa so bili pozorni na aktivnosti KOS-a. Varovali so tudi prevoz iz vasi Leseno v Tacen v Kardeljevo vilo. Tudi pri tem prevozu sta bila glede varovanja aktivna miličnika Petrič in Drozg, kasneje pa sta nadzirala lokacijo. Rezervna lokacija za orožje je bila predvidena tudi v mekinjskem samostanu. Sočasno so ažurirali vse obrambne načrte. Logar je pri tem sodeloval predvsem z Rozmanom iz Domžal. »Pri nas je bilo kar nekaj objektov, ki so bili vojaškega pomena, in nekako je tudi vojska imela roko čez na operativnem nivoju.« Ko je ob neki priložnosti prišla na postajo GINA, jim Logar ni več pokazal obnovljenih načrtov, ki so bili sestavljeni povsem na novo in s čisto drugačnimi motivi kot poprej. Po drugi strani pa je milica budno spremljala neslovensko prebivalstvo v Kamniku (predvsem Srbe, ki so bili v dobrih odnosih z delavci KOS-a), ki so se zbirali tudi v gostilni Gurman. Logarjev prijatelj Mitja Redja je to spremljal in fotografiral.³⁹⁸

Logar je v svoji pisarni v železni omari hranil evidence nabornikov, da JLA

394 Prav tam.

395 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Aktivnosti milice pri organiziranju in delovanju »Narodne zaščite« na območju UNZ Lj. - okolica, 22. 3. 1992, Konrad Krašek.

396 Intervju Klopčič, 9. 9. 2009.

397 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Ustanavljanje Narodne zaščite v letu 1990 – poročilo, 21. 3. 1992, Franc Potočnik; prim.: Arko, Predaja orožja, str. 25–38.

398 Intervju Logar, 19. 6. 2009.

ne bi prišla do podatkov. Delavka OLO Ivica Vavpotič je prihajala po potrebi na postajo »v mojo pisarno, jaz sem odprl omaro in delovno obveznost je opravljala v prostorih postaje. S tem smo imeli stalno varovanje, mi smo varovali te evidence nabornikov in je bilo štiriindvajset ur pod kontrolo.« Tudi Logar se je zavedal posledic, če bi bil odkrit pri svojem početju, ki tedaj nikakor ni bilo legalno, saj so rušili ustavni sistem skupne države.³⁹⁹ Toda kljub temu so nemoteno nadaljevali s svojim 'dodatnim' delovanjem.

UNZ Celje

V začetku septembra je Jože Kolenc v novo strukturo vključil Celje.⁴⁰⁰ 6. septembra ob petih popoldan je bil Franc Bevc, inšpektor za operativne zadeve na Inšpektoratu milice UNZ Celje in poveljnik skupne PEM, ki je bila sestavljena iz PEM celjske in slovenjgraške uprave, dogovorjen z njim na svojem delovnem mestu, kjer mu je Kolenc na kratko razložil položaj. Skupaj sta se odpravila v Slovenske Konjice, kjer sta se ob šestih sestala s Tonetom Krkovičem in koordinatorjema iz vrst NZ Miho Butaro in Štefanom Šemrovom. Kmalu so ugotovili, da se Bevc in Šemrov že precej dobro poznata.⁴⁰¹

Kmalu zatem je Bevc z novo obrambno strukturo, ki je nastajala, seznanil Bojana Vrečiča, inšpektorja za VEM, PEM in obrambni načrt, ki mu je lahko popolnoma zaupal. Povedal mu je, da je to zelo konspirativna zadeva, da se naj o tem z drugimi ne pogovarja, in mu dal tudi določene zadolžitve glede organizacije varovanja lokacij, kjer sta Bevc in Šemrov organizirala sestanke. Vse aktivnosti so bile izvedene v večernem in nočnem času brez vednosti njegovega nadrejenega. »O tem tudi ni bil kar nekaj časa seznanjen načelnik uprave Stane Soršak, tako da smo te zadeve peljali res v čisto popolni tajnosti.«⁴⁰²

399 Prav tam.

400 Prim.: Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Aktivnosti pri organiziranju Narodne zaščite v letu 1990 na območju UNZ Celje.

401 Intervju Bevc, 12. 5. 2009; za TO v MSNZ prim.: Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 91–95.

402 Intervju Vrečič, 12. 5. 2009.

Franc Bevc (1954), inšpektor za operativne zadeve na Inšpektoratu milice UNZ Celje in poveljnik PEM UNZ Celje (nato načelnik Inšpektorata milice UNZ Celje)

Bevc in Šemrov sta se 13. septembra dobila in se pogovorila o nadaljnjem poteku aktivnosti na Celjskem. Ker sta na Celjskem maja dva občinska štaba TO oddala orožje (Šentjur in Laško), sta se v nadaljevanju izognila obema komandantom. Organizacijsko strukturo je sestavil Šemrov, pa tudi kadre po posameznih občinah glede na osebno poznanstvo. Potem sta usklajevala lokacije za skladiščenje orožja in tajne lokacije za zbiranje. Pri oceni razmer sta ugotovila, da je na Celjskem precej orožja. V Zaloški Gorici je bilo veliko skladišče za divizijo, kjer je bilo na tisoče ton minsko-eksplozivnih sredstev. Skladišče je bilo tudi v Pečovniku, kjer je imela minsko-eksplozivna sredstva uskladiščena tudi milica. Orožje so iz teh skladišč odpeljali 13. septembra.⁴⁰³ Ker je imel Vrečič kot inšpektor za obrambne zadeve izkaznico za »prolazak vojnih objekata«, so se skupaj s skladiščnikom na UNZ Stanislavom Brglezom odpeljali s tovornjakom v skladišče Pečovnik in naložili »vse tisto, kar smo imeli še mi, v glavnem pa so bile to ročne bombe, predvsem tromblonske mine, kumulativne mine, v glavnem, kar je bilo eksplozivnih sredstev«. Orožje so še pravi čas uspeli odpeljati iz skladišča, ker je bila pozneje zapovedana prepoved vstopa v skladišča JLA. »Del tega orožja smo v popolni tajnosti, pri tem so sodelovali nekateri policisti iz celjske policijske postaje, spravili v skladišče v kletne prostore podjetja Nivo v Celju. Bilo je megleno in se ni veliko videlo, pripeljali smo dol v njihovo zaklonišče in to orožje je bilo potem pripravljeno za uporabo, ker smo pač nekako razmišljali, da bi objekt uprave lahko bil cilj morebitnega posega s strani pripadnikov JLA.«⁴⁰⁴

Na sestanku na Izvršnem svetu sredi septembra je bil navzoč tudi Bevc, ki je tako dobil potrditev, da za zadevo ve tudi republiški vrh. Tudi za Vrečiča je bilo veliko olajšanje, ko je bil obveščen, da je bil sestanek v Ljubljani, na katerem je bil predsednik Kučan z ostalim državnim vrhom. »Tako sem vedel, da so vse te

403 Intervju Bevc, 12. 5. 2009.

404 Intervju Vrečič, 12. 5. 2009.

naše aktivnosti dobile neko legitimnost, to pomeni, da je politični vrh dal zeleno luč, da je to, kar mi delamo, pokrito.«⁴⁰⁵

15. septembra so prišle pošiljke orožja iz Kočevske Reke. »Mi smo interno lažni nalog napisali, da se gre po neko opremo za vajo Posebne enote v Maribor, v bistvu pa se je šlo v Kočevsko Reko. Potem smo dva policista dali v spremstvo, kamion je bil civilni, policijska patrolja je bila in smo šli mi po minsko-eksplozivna sredstva za NZ.« Po dveh dneh so orožje razpršili v Laško. Bevc ni natančno vedel, kje ga bodo skladiščili, ker zaradi varnosti ni želel vedeti za vse premike.⁴⁰⁶

Nadzor in obveščanje o aktivnostih vojske sta bila ob povečani dejavnosti milice vsekakor potrebna. »Mi smo premike JLA začeli že kar odkrito spremljati, čeprav ni bilo nobenih akcij. Vedelo se je, da dela vojska neke čudne premike, ki jih prej niso. /.../ En tak premik za oviranje se je imenoval Krt,⁴⁰⁷ imel pa je namen zmanjševanja mobilne sposobnosti JLA.«⁴⁰⁸

Novo strukturo so nato prenesli na lokalno raven. Bevc je seznanjal svoje kolege predvsem po občutku in poznanstvu. Večina komandirjev postaj milice je bila seznanjenih 21. septembra. Ti so sodelovali tudi pri kadrovskem izboru na občinski ravni. Nekaj sestankov je bilo na pokrajinskem nivoju, prvega večjega, ki je bil kadrovsko postavljen in organizacijsko izdelan, so imeli 27. septembra v Žalcu.⁴⁰⁹ Vrečič je s svojimi enotami zavaroval prizorišče. Na tem sestanku »smo morali pač improvizirati maksimalno, kolikor se je dalo in zagotoviti fizično varovanje, še prej pa zagotoviti kake informativne podatke o operativnem varovanju teh lokacij«. Sredi noči so Vrečičeve enote opazile dva pripadnika SDV, »in ker nam je bilo tudi rečeno, da jim ne smemo preveč zaupati, smo se na 150, 200 metrov gledali, neposrednega kontakta pa nismo imeli.«⁴¹⁰ 28. septembra so bili na sestanku seznanjeni še ostali 'izbranci' iz postaj milice, poleg tega pa so komandirji dobili nalogo, da se povežejo na lokalni ravni s koordinatorji NZ.⁴¹¹ V tej navezi je milica 30. septembra varovala prevoz Šemrova v Ljubljano, 1. in 2. oktobra pa je Bevc organiziral selitev orožja TO iz vojašnice Bukovžlak v skladišče UNZ.⁴¹² »Njihov skladiščnik je, ker je pač poznal tiste vojake in je vzel pet steklenic piva zraven in jim dal, z Lado Nivo vozil ven orožje iz svojega

405 Prav tam.

406 Intervju Bevc, 12. 5. 2009.

407 Krt je bila vseslovenska akcija. – Intervju Bevc, 14. 9. 2009.

408 Intervju Bevc, 12. 5. 2009.

409 Prav tam.

410 Intervju Vrečič, 12. 5. 2009.

411 Intervju Bevc, 12. 6. 2009.

412 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Aktivnosti pri organiziranju Narodne zaščite v letu 1990 na območju UNZ Celje.

skladišča in potem niso vedeli, kam iti z njim, in sem jaz našel rešitev. Mi smo imeli tu spodaj skladišče orožja za Posebno enoto, bilo je kar veliko in sem jaz rekel, da ga bomo kar tu noter skrili, saj nima noben vstopa, objekt je interno alarmno varovan, točno se ve, kdo vstopi noter. On je vedel, ker je imel vstop, jaz sem imel vstop in še našega skladiščnika smo angažirali in ni bilo nobenega problema. 2. oktobra je peljal zadnje in mi smo imeli v skladišču preko 500 kosov dolgocevnega orožja, preko 100.000 kosov municije in en zaboj 'škorpijonov'.⁴¹³

Komandir Postaje milice Žalec Stanislav Veniger je bil prvič seznanjen z novo strukturo, ko ga je poklical Bevc, da naj bo »ob petih ali šestih v Žalcu s civilnim avtom, v civilni obleki in z avtomatsko puško v avtu«. V organizacijo je vključil samo namestnika Rada Gašpariča, odlično pa je sodeloval tudi s koordinatorjem iz vrst NZ Adijem Vidmajerjem. »V tisti fazi nismo naprej informacij spuščali, ker je bilo zelo konspirativno in tudi na postaji nihče ni vedel, kaj počnemo.«⁴¹⁴ Tudi vodje varnostnih okolišev, ki so imeli na terenu skladišča, niso vedeli, da gre za povsem novo zadevo, »ker smo tudi na postaji gledali, da je čim manj ljudi za to vedelo. Vedela sva midva s komandirjem, za dve ali tri skladišča je vedel še pomočnik.« Gašparič je opazoval premike KOS-a na terenu, saj je njihova dejavnost ogrožala delo milice v okviru novih aktivnosti. Sicer pa so delovali v civilu, s civilnimi vozili in predvsem v nočnem času, konspiracija pa je bila vsekakor na prvem mestu, tako da niso zbuvali pozornosti ne na postaji ne v okolju, kamor so vozili orožje.⁴¹⁵

Tudi komandirja Postaje milice Celje Srečka Kropeta je vpeljal Bevc. V okviru nove strukture je Kropeta potem sodeloval predvsem z Venigerjem in z Bevcem. Hitro je začel nadzorovati vojaške objekte in delovanje KOS-a. Sodelovanje je bilo predhodno dobro tudi z občinskim štabom TO. »Komandant je bil Vili Skrt, z njim smo veliko sodelovali, na pokrajinskem štabu pa je bil Ernest Močnik.« Kropeta je s svojimi možmi pokrival več lokacij. Na Zaloško Gorico je pošiljal svoje miličnike, od tam pa so kasneje skupaj z NZ vozili orožje. Potem ko so spravili orožje TO v skladišče UNZ, njihovo orožje pa je bilo v skladišču postaje milice, so ga hitro razpršili. »Jaz in Skrt sva na Lavi spravila določeno število orožja. Del orožja je bilo njihovega, del orožja pa našega, in to v zaklonišče v Plavi laguni. Lokacije, ki so bile, smo potem sporočili naprej v regijsko koordinacijo.« Za zadevo je vedel le ozek krog ljudi.⁴¹⁶

413 Intervju Bevc, 12. 5. 2009.

414 Intervju Veniger, 12. 6. 2009.

415 Intervju Gašparič, 12. 6. 2009.

416 Intervju Kropeta, 12. 6. 2009.

Zvone Kozjak je bil pomočnik komandirja Postaje milice Celje. »Pri nas je bil komandir zadolžen sicer za te zadeve, vendar je nekatere zadeve predal meni, predvsem sodelovanje z NZ in občinskim sekretariatom za ljudsko obrambo. V glavnem je šlo za sodelovanje na področju hrambe orožja in evidenc vojaških nabornikov.« Kozjak je bil zadolžen za razpršitev orožja TO, ki je bilo sicer v vojašnici v Bukovžlaku. Brez vednosti vojske so ga nato odvažali. »Najprej so ga spravljali v našo klet, ker pa seveda tu ni bilo dovolj varno, smo mi potem poskrbeli, da so dobili druge prostore. Ena lokacija je bila v Kovinotehni, ena lokacija pa je bila Ingrad. Mi smo prevoze NZ tudi varovali, ampak ne z uniformiranimi policisti, ampak s policisti v civilu, s civilnimi patroljami. Tudi širšo okolico so varovale patrolje, ampak policisti pravzaprav niso vedeli, kaj varujejo.«⁴¹⁷ Svoje orožje je milica razpršila v začetku oktobra. »Isti dan je šlo tudi del tega ven in tudi upravo smo selili, in to je bilo 4. ali 5., ker smo rekli, da tu ni varno.«⁴¹⁸

Tudi lokacije NZ je izbral Kozjak. Tisti, ki so orožje hranili, pravzaprav niso vedeli, da gre za orožje. »Oni so nam predali prostore prazne, predali so nam ključke in potem smo mi skrbeli za to, da je bilo orožje tam varno. Mi smo potem tudi varovali te lokacije, policisti, ki so to delali, so bili samo zadolženi, da tam patroljirajo, da tam opazujejo in da sporočajo meni ali Kropetu, če bi se kar koli posebnega tam dogajalo. To je bila edina njihova naloga.« Za lokacije je vedelo zelo malo ljudi. »Od nas še Kroke ni vedel za lokacijo. Vedel sem samo jaz, od policistov pa samo Moravec in Brance.«⁴¹⁹

Po Bevčevem ukazu je imel Kozjak izdelan načrt opazovanja. V glavnem so spremljali in nadzirali vse oficirje, tako v njihovem prostem času kot tudi na delovnem mestu. Za to so zadolžili posamezne miličnike. Toda to ni bila akcija Krt. Ključne ljudi so v Celju spremljali tudi sicer. »V načrt za prijetje je bilo vključenih kar petnajst oficirjev, ki so živeli tukaj na območju Celja.«⁴²⁰

Milan Šantl je bil pomočnik dežurnega na Postaji milice Celje in v nočni službi. Ko se je neko noč v začetku oktobra sprožil alarm, je v kleti naletel na Bevca in pripadnika NZ, ki ga ni poznal. Po navodilih bi seveda moral takoj poročati naprej o odpiranju skladišča in depeš, vendar ga je Bevc prepričal, da tega ni storil, pač pa je pomagal nositi škatle v skladišče. Ko je prišel naslednjič v službo, sta ga Kroke in Bevc poklicala v jedilnico in mu začela razlagati, kaj je

417 Intervju Kozjak, 14. 9. 2009.

418 Intervju Bevc, 14. 9. 2009.

419 Intervju Kozjak, 14. 9. 2009.

420 Prav tam.

delal in če bi to še delal. »Normalno, da sem takrat njima zaupal popolnoma in tudi sam sem bil tega mnenja, da bi se nekaj lahko spremenilo, in smo potem veliko noči v oktobru prevažali orožje z marico po Celju iz enih lokacij sem in kasneje od tu na druge lokacije.«⁴²¹

Anton Vidovič je bil vodja sektorja na Postaji prometne milice Celje. Z Bevcem je sodeloval kot osebni voznik na tajnih srečanjih in tudi prek njega izvedel za novo formacijo. »Bevc je pač izbral ljudi, za katere je rekel: 'do zdaj sem vam zaupal in upam, da vam bom lahko še naprej'. Ni nam mogel povedati vsega, kaj bomo delali, ker niti sam ni vedel.«⁴²² Vidovič seveda ni bil seznanjen s podrobnostmi, ker se v te tudi Bevc ni spuščal. Na lokalni ravni je namreč prepuščal organizacijo komandirjem postaj milice, ki so konspirativno vodili zadeve naprej.

Samo Šildenfeld je bil v službi za stalno dežurstvo na UNZ Celje. Bil je voznik C- in D-kategorije, torej je imel izpit za tovornjak in avtobus. V akcijo je bil vključen prek Bevca, sodeloval pa je tudi s Štefanom Šemrovom, ki ga je vozil na sestanke. »To je bilo treba narediti v taki tajnosti, da nisem niti jaz vedel, kam grem. Takrat, ko sva sedla v avto, je povedal, kam greva. Potem pa je bilo treba upoštevati vsa varnostna merila, da stalno spremljaš promet, kdo vozi za teboj, vedel si, da je možnost sledenja, vedel si, da so tudi druge službe aktivne.« Bila sta na dveh lokacijah v Ljubljani, ko je moral izbrati prostor, kam ga bo dostavil in kako bo zavaroval prizorišče. »To je bilo pač delo, ki so ti ga določili in ti si ga sprejel kot nekaj dobrega.«⁴²³

Stanislav Žnidar je bil vodja prometnega okoliša na Postaji prometne milice v Celju, sočasno pa tudi pripadnik PEM. Septembra mu je Bevc povedal, »da ima eno posebno nalogo, ni povedal, za kaj gre, ker potem ko mi bo povedal, bom nalogo sprejel, in da o tem veva samo midva in nihče drug«. Žnidar je sprejel novo vlogo. Bevc mu je na kratko povedal, da je treba za potrebe NZ iz Kočevske Reke s tovornjakom prepeljati eksploziv in granate. »Vprašal me je še, kje imam orožje, ker takrat smo pripadniki PEM imeli orožje doma oziroma na postaji v garderobi. /.../ Povedal sem, da imam vse tam, preoblekel sem se in potem šel.« Zraven so šli pripadnik NZ in dva miličnika s svojim službenim vozilom. V Kočevski Reki so naložili orožje. »Cel kamion in še kamion iz Maribora – vsaj mariborske tablice je imel, bil je tovornjak s prikolico – in tovornjak s prikolico

421 Intervju Šantl, 12. 6. 2009.

422 Intervju Vidovič, 12. 6. 2009.

423 Intervju Šildenfeld, 12. 6. 2009.

iz Murske Sobote in še dva tovornjaka. In vse to smo morali naložiti. Jaz sem imel roke take, da sem mislil, da mi jih bo potrgalo, in sem bil takrat na Bevca kar precej jezen, in ko smo šli nazaj, sem tistega ubogega 'dojca' kar priganjal. Ko smo prišli tja, mi je poročnik povedal, da peljemo to v Laško, in ko smo prišli, me je poročnik vprašal, bil je malo bled, kaj bi se zgodilo z nama, če bi bilo kaj narobe.«⁴²⁴ Oba sta se zavedala, da počneta ilegalne stvari.

Komandir Postaje milice Laško Alojz Miklavc je bil po ukazu o oddaji orožja soočen s predajo orožja v svojem kraju. »V Laškem so bili pač prvi na udaru in so orožje Teritorialne obrambe odpeljali v skladišče JLA, tako da so bili v prvi fazi brez njega.« Organizacija je po odvzemu šepala, v Laškem ni bilo pravega elana. Kljub temu so jeseni uspeli odpeljati del orožja. »Orožje se je potem disperziralo tudi na tajne lokacije na terenu. Ena taka je bila v Radečah, ena v Mišjem Dolu in v Sedražu. Na vseh teh lokacijah sem jaz osebno šel zraven, tako da smo to potem lahko operativno varovali. Ponekod so bili njihovi pripadniki, ponekod pa kmetje oziroma običajni prebivalci.«⁴²⁵

S samo strukturo je Miklavca seznanil Bevc. Lokacije so v glavnem izbirali pripadniki NZ, navzoč pa je bil tudi sam, čeprav mu je marsikaj ostalo prikrito. Njegova zveza v NZ je bil komandant občinskega štaba TO. Ker je imel v enoti 30 nemških MP-jev s pripadajočim strelivom, ki je bilo namenjeno podcentru SDV, jim je to orožje postalo odveč, ko so svoje orožje spravili na tajno lokacijo. Z Bevcem sta se tako hitro dogovorila, da bosta dala to orožje na razpolago NZ, ker jim je primanjkovalo orožja. »Oni pa so meni dali dva zaboja ročnih bomb in puškomitraljez. /.../ Naše orožje je bilo skrito, hranjeno pri enem aktivnem policistu, pri njegovih starših. Jaz sem bil osebni prijatelj očeta od tega policista in on je tudi pred časom delal v Kočevski Reki, tako da je vedel, kaj pomeni konspirativnost.«⁴²⁶

Komandirja Postaje milice Slovenske Konjice Staneta Skubica je Bevc poklical septembra in mu razložil položaj. S strani TO je bil na mesto koordinatorja NZ postavljen Anton Kolar. Potem je ta koordinacija tekla med njima. Vse informacije, ki sta jih imela, operativne ali varnostne, sta si izmenjevala. Šele ko je prišlo do tega, da morajo orožje prestaviti iz skladišča TO, sta morala obvestiti komandanta. S Kolarjem sta sedela v njegovi pisarni in se spraševala, kako naj zadevo speljeta brez komandantove vednosti. »Dejansko je bilo to nemogoče

424 Intervju Žnidar, 12. 6. 2009.

425 Intervju Miklavc, 12. 6. 2009.

426 Prav tam.

narediti, da on ne bi vedel, da praznimo celo skladišče. Takrat sva ga poklicala na postajo milice in sva mu na en tak primeren način povedala, da potrebujemo njegovo pomoč.«⁴²⁷

Skubic je moral z novo strukturo seznaniti svoje najožje sodelavce, posebej svojega namestnika Marjana Planinška, še sploh potem, »ko so se ženske pri frizerju pogovarjale, kako se prenašajo zaboji in take stvari, in nam je ta informacija prišla nazaj. Zato smo se odločili, da bomo vključili čim manjše število ljudi.« Ko so iz svojih skladišč odvažali orožje, so ga premestili na tri lokacije. Ena je bila na Pohorju, druga pod Pohorjem in tretja na nižinskem delu. Pozneje se je to orožje, kjer ga je bilo največ, preneslo še na dve lokaciji, tako da je sama enota milice imela orožje na petih lokacijah. Na eni lokaciji so imeli orožje oboji, milica in NZ, »in en za drugega nismo vedeli, da ga imamo tam. To govori o konspiraciji. /.../ V času, ko smo začeli disperzirati orožje naše policijske enote, so vedeli še trije ali štirje vodje varnostnih okolišev, drugi pa več ne.«⁴²⁸

Tudi komandir Postaje milice Velenje Edvard Mlačnik je bil zelo konspirativen, ko je seznanjal svoj najožji krog sodelavcev. »Za samo lokacijo jih je vedelo pet, šest. /.../ V tem prvem trenutku je bil Šmid, ki je bil sektorski, Makuc, ki je bil oskrbnik premoženja na postaji, in namestnik komandirja.« Sicer pa ni imel težav pri izbiri kolegov, ker je vsem zaupal, drugim pa tako ni razlagal. Tudi NZ ni vedela za orožje milice, čeprav je bil Mlačnik seznanjen z njihovimi lokacijami.⁴²⁹

Karel Turk je bil komandir Postaje milice Mozirje. »Naša naloga je bila, da se povežemo s sekretarjem za ljudsko obrambo, da vzpostavimo stike, da se dogovorimo glede disperzije njihovega orožja in da izvajamo usposabljanje pripadnikov NZ.« Orožje TO so prepeljali v Nazarje v grad in ga fizično varovali. S sekretarjem je Turk dobro sodeloval, za njih so varovali evidence nabornikov in zadeve so tako potekale koordinirano. »Mi smo orožje, kolikor ga je bilo na policijski postaji, disperzirali na štiri ali pet lokacij.« Orožje so prevažali v civilnih vozilih. »Okrog petih zjutraj smo naložili noter, potem smo peljali tja gor in zložili v kleti.« Ker sta v vojaški karavli na Svetem Duhu stanovala dva oficirja, so imeli za to stavbo izdelan načrt, »če bi jih bilo potrebno prijeti oziroma 'uhapsiti', tako da smo te zadeve že imeli vse prej pripravljene in pa seveda operativno pokrivanje in spremljanje, kaj se dogaja v karavli.« V 'ilegalno' organizacijo je Turk vključil samo tri svoje kolege.⁴³⁰

427 Intervju Skubic, 12. 6. 2009.

428 Prav tam.

429 Intervju Mlačnik, 12. 6. 2009.

430 Intervju Turk, 12. 6. 2009.

Franc Kokot je bil komandir Postaje milice Šentjur pri Celju. Ker je komandant občinskega štaba TO orožje oddal, je Kokot sodeloval s pripadnikom TO Bogdanom Hvalcem, ki je bil vključen v NZ.⁴³¹ Sami so začeli z aktivnostmi po ukazu premestitve orožja na varnejše lokacije zunaj prostorov postaje milice konec septembra. Pri tem so v Šentjurju doživeli neljubi dogodek. V prostorih postaje so imeli skladiščeno tudi orožje upravnih organov, nekaj avtomatskih pušk in precejšnje število kratkocevnega orožja, predvsem avtomatskih pištol 'škorpijon', in še nekaj streliva. S tem niso seznanjali načelnika OLO, pa tudi s tem ne, da nameravajo to orožje, če bo potrebno, uporabiti. To orožje so skupaj s svojim prestavili na rezervno lokacijo v Slatino k Božu Robiču. Načelnik je sicer po navadi enkrat ali dvakrat tedensko pogledal to skladišče; imel je ključ, drugega pa Kokot. Ko je čez dva dni prišel v prostore, so bili ti prazni, orožja pa ni bilo več nikjer. »Tokrat se je začelo to pogovarjanje v narekovajih, kje je orožje, ampak pač nisem smel povedati, kaj se je s tem zgodilo, ampak lepo sem ga pomiril, da je z orožjem vse v redu in v primeru potrebe bo tudi to orožje dobil nazaj. Čez mesec in pol se je to uredilo in zadevo je dobil vrnjeno. Sami pa smo v začetku oktobra naše orožje spravili na pet varnih lokacij.«⁴³²

V Šentjurju je bilo predhodno sodelovanje milice s TO in OLO izjemno dobro. Za razliko od splošnih težav milice glede opreme so v občini imeli »rezervni in aktivni miličniki vsak svojo masko, vsak svojo spalno vrečo, vsak svoje zadeve, tudi svetilke in tako naprej. Šentjur je imel to takrat vzorno urejeno.« Za novo strukturo pa je dejansko vedel zelo majhen krog ljudi. To sta bila Kokot in njegov namestnik Marjan Hartl, ostali miličniki pa so opravljali delo v okviru nalog. Kokot je v svoji pisarni hranil tudi evidence nabornikov,⁴³³ ki so proti koncu leta postali tarča JLA. Podobno kot Kokot je septembra in v začetku oktobra razmišljal tudi komandir Postaje milice Šmarje pri Jelšah Bernard Petanjek.⁴³⁴

Kot pripadnika PEM sta v organizaciji sodelovala Franc Vodeb in Karel Zaveršnik. »Mi smo bili operativci, mi smo se ves čas pripravljali in usposabljanja so bila mesečna, polletna že od prej. /.../ Mi smo bili vključeni v formacijo PEM skupaj s Slovenj Gradcem in smo bila skupna enota, imeli smo tudi skupna usposabljanja.« PEM je bila pripravljena za težke razmere. Poleg rednega dela in aktivnosti so tako dobili še zadolžitve znotraj nove strukture. Potem ko so

431 Intervju Bevc, 12. 6. 2009.

432 Intervju Kokot, 14. 9. 2009.

433 Prav tam.

434 Arhiv MNZ, Uprava za priprave na izredna stanja in vojno – MSNZ 1990-1992, Seznam delavcev policije, ki so sodelovali pri ustanavljanju MSNZ (28./8. do 4./10. 1990), Jože Kolenc.

pripadniki dobili avtomatsko orožje na dom, so spoznali, da gre zares. Za novo strukturo so opazovali vojaške objekte in spremljali vojaške osebe. »To smo delali večinoma s svojimi vozili. /.../ Na postaji niso vsi vedeli, kaj smo delali in za kaj sploh gre. Tudi dežurni velikokrat ni vedel.« Pomislekov glede novih aktivnosti ni bilo, tudi takrat ne, ko so ob rednem delu kot miličniki, kot varuhi ustavne ureditve, prevažali orožje v zasebnih avtomobilih. »Mi smo redno delo opravljali, redno izmeno si opravil, potem pa še posebne.«⁴³⁵ Nihče ni pomislil, da tega ne bi naredil. »Je pa bilo kar nekaj napetih situacij, ko smo se vozili mimo vojaških objektov, mimo njihovih zelenih vozil, ampak tu pri nas ni bilo nobenega incidenta, prav tako ne s strani vojske. Vsi smo obdržali neko prisebnost.«⁴³⁶

Aktivnosti so na Celjskem tekle predvsem izven delovnega časa. »Mi smo dopoldne, ko smo normalno prišli v službo, opravljali vse tiste naloge, ki so bile prilagojene spremenjeni varnostni situaciji, to pomeni z vsemi temi zaostritvami in tako naprej, ki so bile s strani JLA, prevoz orožja, spremljali smo njihove premike. Potem popoldan, zvečer pa smo še dodatno izvajali te aktivnosti.«⁴³⁷ Nova struktura pa se oktobra za milico pravzaprav ni končala, ker so »stvari potem šle normalno v redno policijsko delo.«⁴³⁸ Ker se je ogroženost objektov povečala, so poostriili varovanje. Na sedežih postaj milice so imeli tudi evidence vojaških nabornikov, ki jih je bilo treba zavarovati. »Še več aktivnosti kot do meseca oktobra smo mi izvajali potem po tem datumu in jaz osebno nisem čutil nobene prelomnice v tistem datumu, ko je formalno bila ustanovljena TO. Mi smo še naprej v tajnosti spravljali orožje na rezervne lokacije, zbirali podatke, praktično do začetka agresije.«⁴³⁹ Toda kljub temu so se miličniki zavedali, da delujejo proti zvezni ustavi, kršijo zvezne predpise in pomagajo rušiti skupno državo. Toda s tem si nihče ni preveč belil glave. »Pomisleki so bili, ampak ne v tej smeri, da bi rekel ja ali ne. Ni bilo pomislekov, da ne bi tega počeli in da se ne bi pripravljali na te stvari.« Vedeli pa so, da so izvajali naloge, ki niso bile v skladu z doktrino milice.⁴⁴⁰

435 Intervju Vodeb, 12. 6. 2009.

436 Intervju Zaveršnik, 12. 6. 2009.

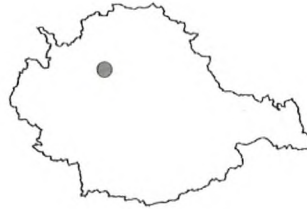
437 Intervju Vrečič, 12. 5. 2009.

438 Oktobra je prevzel mesto poveljnika PEM UNZ Celje (in skupne PEM UNZ Celje in UNZ Slovenj Gradec) Miroslav Žaberl. Intervju Bevc, 12. 5. 2009.

439 Intervju Vrečič, 12. 5. 2009.

440 Intervju Gašparič, 12. 6. 2009.

UNZ Maribor

V Mariboru se je organizacija v okviru nove strukture (in s tem povezanih priprav skladišč orožja) začela septembra. Ozko skupino ljudi je o tem obvestil Bojan Lunežnik, inšpektor za VEM in PEM na Inšpektoratu milice UNZ Maribor, komandir Postaje mejne milice Maribor in poveljnik PEM UNZ Maribor.⁴⁴¹ Z novimi razmerami ga je seznanil Kolenc 8. septembra na sestanku v Slovenskih Konjicah, kamor se je iz Maribora odpravil skupaj z Antonom Flisarjem.⁴⁴² Zvečer so se dobili v »hotelu in pride Kolenc, se pozdravimo in nam predstavi koncept. Mi se bomo sedaj dogovorili, če si pripravljen sodelovati pri tem, s tem da nam je povedal, da za to zadevo ne ve nihče. Ve samo republiški sekretar, šef policije in on. /.../ Jaz sem bil, recimo, inšpektor ali komandir postaje, nad sabo imaš načelnika uprave, načelnika inšpektorata, povedati pa ne smeš nobenemu. /.../ Mi se dogovorimo in je potem rekel, da si moram dobiti enega namestnika, če se mi kaj zgodi, da bo lahko nekdo peljal to kontinuiteto dela naprej.« Na sestanku so bili navzoči tudi koordinatorji NZ, iz Maribora je prišel Marjan Fekonja.⁴⁴³

V Slovenskih Konjicah je Lunežnik prevzel organizacijo na nivoju mariborske uprave milice. Na drugi strani je delovala NZ. Oboji so morali za optimalni uspeh dejansko strniti vrste in se nekako povezati med seboj. »Krkovič je zbral svoj tim in Kolenc je zbral svoj tim.« Za namestnika je Lunežnik določil Marjana Ferka, ki je bil tudi po formaciji njegov namestnik v PEM, NZ pa sta zastopala Fekonja kot nosilec in Kocbek kot njegov namestnik.⁴⁴⁴

Prvi prevozi orožja iz Kočevske Reke v Maribor so bili opravljeni 13. septembra.⁴⁴⁵ Nekaj dni zatem, ko je Lunežnik na sestanku na Izvršnem svetu dobil potrditev, da v tej zadevi niso osamljeni, pač pa da za vsem stoji republiški

441 Intervju Lunežnik, 24. 4. 2009.

442 Flisar sicer navaja 3. september, ponedeljek (Intervju Flisar, 12. 5. 2009), Lunežnik pa govori o nedelji (Intervju Lunežnik, 24. 4. 2009). Kolenc navaja datum 8. september, sobota (Intervju Kolenc, 31. 3. 2009). Ker si je Kolenc v beležko zapisal datum, je njegov podatek najbolj verodostojen; prim.: Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Zapis o dogodkih o NZ v letu 1990, 23. 3. 1992, Marjan Ferka.

443 Intervju Lunežnik, 24. 4. 2009.

444 Prav tam.

445 Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 141.

***Bojan Lunežnik** (1957), inšpektor za VEM in PEM na Inšpektoratu milice UNZ Maribor, komandir PMM Maribor in poveljnik PEM UNZ Maribor*

vrh, je postaje milice seznanil z novo organizacijo. 17. septembra je poklical komandirje in jim naročil, da morajo priti zvečer na Postajo milice Slovenska Bistrica.⁴⁴⁶ Prišlo je vseh sedem komandirjev. Jurij Ferme iz Ormoža, Milan Čuš s Ptuja, Marjan Korenjak in njegov namestnik Zdenko Sanda iz Slovenske Bistrice, Alojz Breznik iz Lenarta, Vekoslav Stanko iz Pesnice, Stanislav Mlakar iz Maribora in Mirko Ploj iz Ruš. Prišli so tudi koordinatorji NZ, ki sta jih določila Fekonja in Kocbek. »Šele takrat smo bili seznanjeni z namenom in cilji organiziranja nove strukture. Dobili smo konkretne naloge, ki smo jih v naslednjih mesecih dosledno izpolnjevali.«⁴⁴⁷ Na tem sestanku so tako povezali obe organizaciji.

Priprave na razpršitev orožja so se začele po sestanku. Veliko skladišče je bilo v Ložnici pri Slovenski Bistrici, kjer je imela milica poleg pehotnega orožja tudi ročne metalce, bombe in mnogo drugega orožja. To orožje so že poleti umaknili iz skladišča. Jeseni pa je bilo treba prenesti še orožje TO, ki je ostalo pod budnim nadzorom vojske v skladišču. Zato so morali napeti vse sile, da so prišli do njega. »V Mariboru smo rekli, da gremo po šotore. Šli so pripadniki Narodne zaščite in mi in smo pripeljali še tisto orožje, vojska pa ni imela vstopa v ta skladišča, oni so jih samo varovali.« Na občinskem nivoju je tako Lunežnik določal naloge. Komandirji so akcijo vodili naprej in mu o tem tudi poročali.⁴⁴⁸

Stanislav Mlakar je bil komandir Postaje milice Maribor, kamor so spadali tudi Oddelki na Taboru, na Teznem in v Račah. Na postaji je imela TO skladišče orožja in opreme. Največkrat je v skladišče vstopal pripadnik TO Marendič. Septembra so iz teh prostorov orožje odpeljali. Na sestanek v Slovenski Bistrici je moral Mlakar priti v civilni obleki. Tema pogovora je bil prevoz orožja TO

446 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Zapis o dogodkih o narodni zaščiti v letu 1990, 23. 3. 1992, Marjan Ferk.

447 Intervju Ploj, 10. 9. 2009.

448 Intervju Lunežnik, 24. 4. 2009; za TO v MSNZ prim.: Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 85–90; Fekonja, Kdo smo bili pripadniki MSNZ, str. 67–73.

iz vojašnic na tajne lokacije. Dobil je tudi nalogo, da na postaji shrani evidence nabornikov, ki so se nahajali na oddelku za SLO in DS, ki ga je vodil Slavko Kovačič. Dogovorili so se, da bodo sezname hranili na Oddelku Tabor. »S takratnim komandirjem Ljubom Levačičem in referentom občinskega oddelka ljudske obrambe Radigojem Kozjekom so se sezname prenesli v kletne prostore policijske enote, kjer je bil tudi arhiv policije.«⁴⁴⁹

Miroslav Breznik, pripadnik PEM, je bil odgovoren za celotno obnovo varnostnih in obrambnih načrtov Postaje milice Maribor. Po sestanku v Slovenski Bistrici mu je Mlakar naročil, da naj na terenu zbere podatke o privatnih naslovih starešin JLA in obveščevalcev. »Največ teh seznamov smo izdelali za območje Tabora in ulice Vita Kraigherja v Mariboru.«⁴⁵⁰ Na postaji so hranili tudi seznam oseb, ki bi jih morali obvestiti, če bi bilo treba aktivirati novo strukturo. Breznik je bil zadolžen tudi za komunikacijo s pripadniki NZ, ki so pogosto zamenjevali šifro za aktiviranje.⁴⁵¹

Ko so bili komandirji seznanjeni, da se bo orožje od septembra prevažalo na tajne lokacije, da se bodo spremljali transporti, da se bo 'kradlo', nihče ni preveč razmišljal o tem, da so aktivnosti v nasprotju z zvezno ustavo. Tudi Marjan Korenjak iz Slovenske Bistrice ne. »Verjetno nihče ni razmišljal o tem, da je kar koli narobe, ker konec koncev smo tudi Bojanu toliko zaupali, da smo vedeli, da je on tisti pravi človek, ki zna stvari postaviti na pravo mesto.« V Slovenski Bistrici so imeli tri lokacije. Ena je bila na Kočni pri Polskavi, druga v Šmartnem na Pohorju, tretja pa v Spodnji Novi vasi. »Mene je bolj skrbelo, da smo mi imeli na postaji kompletno vse vojaške evidence.« Povezave s TO so bile predhodno bolj slabe. »Dokaj različni pristopi so bili s strani posameznih štabov, eni so bili bolj dovezetni do nas, drugi pa malo manj.«⁴⁵² Kasneje so z NZ vzpostavili boljši odnos.

Alojz Breznik je bil komandir Postaje milice Lenart. Odnosi med postajo in občinskim štabom TO so bili vseskozi prijateljski. Podobni odnosi so bili tudi z drugimi organi občine Lenart. Po ukazu o oddaji orožja je občina orožje TO oddala (JLA ga je odpeljala v Kidričevo), obdržala pa je tisto orožje, ki je bilo namenjeno družbenopolitičnim predstavnikom občine, in orožje v lasti strelske družine Lenart. Zaradi tega je JLA grozila tudi z vojaško milico, vendar je orožje ostalo v Lenartu. »Kasneje smo skupaj z NZ pričeli izdelovati načrte hrambe orožja izven skladišča TO, torej v posameznih podjetjih na območju občine, in

449 Intervju Mlakar, 10. 9. 2009.

450 Prav tam.

451 Intervju M. Breznik, 10. 9. 2009.

452 Intervju Korenjak, 10. 9. 2009.

načrtovali druge skupne aktivnosti.«⁴⁵³ Nosilca aktivnosti v Lenartu sta bila Peter Leopold s strani NZ⁴⁵⁴ in Alojz Breznik s strani milice. »Jeseni so se povečale aktivnosti za zagotovitev orožja in streliva za potrebe NZ. Tovrstne aktivnosti so bile v tistem času veliko tveganje, saj so bile tajne aktivnosti glede oborožitve in formiranja enot NZ mimo regularnih poti.« Po sestanku v Slovenski Bistrici so (tudi ob veliki angažiranosti namestnika Milana Kocuvana) skupaj z NZ in s predstavniki občine, predvsem z županom Jožetom Škrlecem, iskali rešitev, kako bi orožje pripeljali nazaj v Lenart in ga skrili na različne lokacije v občini. Zaradi tega so imeli nekaj sestankov in pogovorov z direktorji podjetij, ki so bila predvidena kot skladišča. Orožje so ponovno pridobili nazaj s pomočjo konzervacije orožja, ki se je takrat izvajala v vojašnici na Ptujju. »Pripadniki NZ so ob našem varovanju iz skladišča v Kidričevem večkrat odpeljali orožje na konzerviranje v vojašnico JLA na Ptujju, od tam pa orožja niso vrnili nazaj v skladišče, temveč so ga ob policijskem spremstvu odpeljali na različne lokacije v Lenartu. Med temi prevozi so iz skladišča vedno odpeljali tudi večje količine streliva, kar sicer ni bilo dovoljeno. Orožje in strelivo, ki sta bila pripeljana v Lenart, so hranili na različnih lokacijah, in sicer v Zavodu za duševno in živčno bolne, v podjetjih Caprice Lenart, Klemos Lenart in Agrokombinat Lenart. Ta prevara je zaradi slabe organizacije dela in nadzora v JLA v celoti uspela.« Zaradi zaostrenih razmer pa so sprejeli sklep, da se evidence nabornikov arhivirajo v prostorih postaje milice.⁴⁵⁵

Milan Kocuvan je bil operativec, pomagal mu je tudi Drago Pipuš. Zadeve je sicer vodil komandir, on pa je izvajal naloge na terenu. Spremljal je prevoze orožja in sodeloval z vodjo skladišča TO Francem Šijancem. Orožje so pridobivali tudi iz vojaškega skladišča v Apačah, s Šijancem pa sta ga potem sortirala in razvozila na lokacije. Te so bile v nekaterih podjetjih, »kjer so bili prazni kontejnerji, in potem smo v tiste kontejnerje ponoči razvozili. TO je imela civilni kombi in to orožje smo naložili v civilni kombi. Trije ali štirje smo bili, ki smo to naložili, potem pa nas je spremljala policijska patrolja. V patrolji so bili pač tisti, ki so bili tisti dan oziroma tisti večer v službi, in tista dva sta potem to operativno varovala.« Zahvaljujoč popolni enotnosti milice in dobrim povezavam s TO je v Lenartu milica skupaj z NZ zadeve izpeljala z odliko. »Policija je bila z rezervisti na sklic v uri pripravljena na kakršno koli udejstvovanje.«⁴⁵⁶

453 Intervju A. Breznik, 10. 9. 2009.

454 Prim.: Čas odločitve, str. 35–40.

455 Intervju A. Breznik, 10. 9. 2009.

456 Intervju Kocuvan, 10. 9. 2009.

Poleg tega orožja je nekaj orožja prišlo tudi iz Kočevske Reke, tudi precej minsko-eksplozivnih sredstev. V skladiščih milice je bilo še orožje podcentra SDV, v stavbi postaje pa se je nahajal tudi OLO. Z njimi so se v začetni fazi dogovorili glede varovanja evidenc nabornikov, »da oni z zvočnim signalom sporočijo, če bi slučajno do česa prišlo, in bi potem policija takoj pomagala, da teh seznamov ne bi izročili. Ko pa se je situacija v nadaljevanju zaostrovala, pa so te sezname prenesli k nam in smo potem imeli na policijski postaji v hrambi vse sezname nabornikov.«⁴⁵⁷

V Rušah je organiziral aktivnosti nove organizacije v vrstah milice komandir Postaje milice Mirko Ploj. NZ se je v kraju pravzaprav naslonila na organizacijo in strukturo milice, ki je bila vzorno urejena. Po ukazu o oddaji orožja je milica spremljala »aktivnosti vojakov in vojaških oficirjev ob meji ter izvajanje ukaza o razorožitvi slovenske TO«. V Rušah je bil s strani TO koordinator NZ Tone Sračnik, sodelovanje z njim pa je bilo sprva bolj slabo. Na sestanku v Slovenski Bistrici sta se iz Ruš znašla Ploj in Sračnik. »Šele takrat sva spoznala, da si lahko vse v celoti zaupava.« Če je NZ začela organizirati svoje enote, je enako aktivno delovala tudi milica, saj so po posebnih načrtih usposabljali in neposredno v delo na terenu vključevali rezervne miličnike. »Tako so vzporedno tekle aktivnosti ene in druge strukture, kar sva s Sračnikom sprti usklajevala. To sva počela nekako ilegalno, a ker sva se poznala in že vedela za naloge in dolžnosti drug drugega, ni bilo nobenih težav.«⁴⁵⁸

Orožje TO je bilo po oddaji skladiščeno v vojašnici Franca Rozmana Staneta v Mariboru. S pretvezo, da gre za izvajanje vojaških vaj, usposabljanje in izvajanje strelskih vaj, je NZ orožje dobila nazaj in ga shranila na sedežu občine in v skladišču Srednje kemijske šole. Za vse lokacije orožja Ploj ni vedel. »Tega tudi nisem želel, saj bi to lahko bilo zame preveliko breme.« Največ aktivnosti je bilo v Rušah sicer ponoči in s civilnimi vozili. Ploj je na postaji v skladiščnih prostorih v kleti hiše hranil in varoval tudi evidence nabornikov, ki so jih zaposleni na OLO potem pogosto preverjali in usklajevali. V zvezi s tem je Ploj izdal poseben protokol za dežurne miličnike, ki so predstavnikom OLO omogočali vstop v prostor. Na postaji je obstajala tudi zelo dolga depeša, v kateri je bil opisan postopek dežurnega miličnika in drugih miličnikov za primer, da bi prišli enota ali posamezni pripadniki JLA in bi zahtevali izročitev evidenc nabornikov.⁴⁵⁹

457 Prav tam.

458 Intervju Ploj, 10. 9. 2009.

459 Prav tam.

Milan Čuš je bil komandir Postaje milice Ptuj. Po sestanku v Slovenski Bistrici je vedel, da počnejo stvari, ki niso bile legalne. Na postaji so sprva preuredili stare načrte. Na Ptujju so imeli pripravljene tudi načrte varovanja državne meje. »Patruljam nismo pojasnjevali, kje so bili vzroki, da smo nekatere stvari delali. Oni so pač dobili operativno nalogo in nič več.« Na Ptujju je Čuš vključil svojega namestnika Roberta Bratkoviča, sodeloval pa je tudi s koordinatorjem NZ Stanetom Žitnikom. Skupaj sta se dogovarjala in načrtovala zadeve, še posebej v zvezi s hrambo orožja.⁴⁶⁰

Pomočnik komandirja na Postaji milice Pesnica Milan Vogrinec je skupaj z drugim pomočnikom Evgenom Barabašem delal predvsem na terenu, medtem ko je komandir Vekoslav Stanko hodil »na sestanke, ki so bili v zvezi z ustanovitvijo in delovanjem nove strukture na regijski in lokalni ravni«. Štab TO je v občini najprej vodil Vladimir Maher, zatem pa Jože Škof, s katerim je Stanko pri oblikovanju NZ tudi največ sodeloval. Vodja OLO v občini Pesnica je bil Miodrag Ljubojevič. Z njim je največ sodeloval Vogrinec v zvezi s konkretnimi nalogami, ki mu jih je dodelil komandir. Na občini so imeli tudi evidence vojaških nabornikov. »Ko je kasneje prispela depeša, da bo JLA sezname nabornikov prevzela, so kartoteke iz prostorov OLO zaposleni tega oddelka prenesli na sedež krajevne skupnosti Pesnica, in sicer v sejno sobo. Na tej lokaciji sta dva oborožena policista iz postaje milice z dolgocevnim orožjem varovala ta prostor.« Vse aktivnosti je tako Vogrinec koordiniral z Ljubojevičem.⁴⁶¹

Jurij Ferme je bil komandir Postaje milice Ormož. Potem ko mu je bila organizacija predstavljena na sestanku v Slovenski Bistrici in ko je vključil svojega namestnika Darka Najvirta, se je seznanil s koordinatorjem NZ Miranom Fišerjem. Z njim je nato koordiniral vse aktivnosti. Fišer je hranil vrsto načrtov za delovanje nove strukture v Ormožu v blagajni na postaji milice. Dostop do teh dokumentov je imel vedno v dogovoru z vodstvom postaje. Ferme je bil seznanjen z glavnimi aktivnostmi organizacije v občini, predvsem z glavnimi načrti delovanja (varovanje sedeža skupščine občine Ormož in varovanje naborne dokumentacije OLO) in s tajnimi lokacijami skladiščenja orožja. Miličniki so nato po njegovih ukazih in usmeritvah v konkretnih primerih operativno varovali posamezne prevoze orožja na tajne lokacije in skladiščenje.⁴⁶²

Aktivnosti obrambne organizacije so se na UNZ Maribor tako odvijale v drugi polovici septembra in v začetku oktobra. Transporti orožja in eksplozivnega

460 Intervju Čuš, 10. 9. 2009.

461 Intervju Vogrinec, 10. 9. 2009.

462 Intervju Ferme, 10. 9. 2009.

materiala so potekali z vednostjo Lunežnika in njegovega ozkega kroga sodelavcev na pokrajinski in občinski ravni. »Na območju severovzhodne Štajerske je bilo ogromno zadev shranjenih na policijskih postajah, od eksploziva, orožja in vsega ostalega.« Veliko vlogo je milica odigrala pri varovanju evidenc nabornikov, še sploh potem, ko je politika odločila, da »fantje več ne bodo služili v jugoslovanski vojski«. Seveda je imel Lunežnik veliko težav s prikrivanjem svojega početja. »Nihče drug razen nas, ki smo to delali, ni vedel o tem. Vsi so sumili, da se nekaj dogaja, malo so nas postrani gledali, ampak nihče ni upal odkrito vprašati. Jaz sem ogromno ljudi iz državne varnosti poznal in vsi so hodili k tebi in eden je to spraševal, drugi te je to spraševal. Nisi pa nikdar vedel, kdo za koga dela.« Tudi doma je moral ženi marsikaj prikriti. »Dogajalo se je, recimo, to, da sem jaz doma ženi rekel, da sem v službi, potem so me pa iz službe klicali domov, kje sem, pa je žena rekla, da v službi.« Konspirativno pa se je moral obnašati posebej na delovnem mestu. »Jaz sem moral biti zjutraj normalno v službi, cel popoldan, celo noč smo garali po terenu in v službi niso smeli tega vedeti.«⁴⁶³

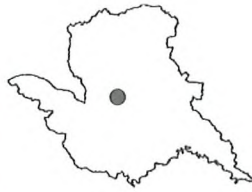
Milica je morala zagotoviti predvsem ustrezno količino orožja in pomagati pri ustanavljanju enot. »Mi smo takrat govorili o Narodni zaščiti, /.../ ki je bila organizirana, in to se je potem preneslo na Teritorialno obrambo in je potem ostala ista organizacija, tako da smo imeli v Teritorialni obrambi enote občin, drugo je pokrajinsko poveljstvo, milica pa je imela na nivoju pokrajine Posebno enoto, ki je pokrivala celotno območje, na občinskem nivoju pa so bile policijske postaje.« Brez organizirane sestave milice stvari gotovo ne bi tekle tako gladko. »Milica ni potrebovala takrat nobenega posebnega načrta. Mi smo imeli aktivno sestavo, iz aktivne smo imeli Posebno enoto in pa rezervno sestavo. /.../ Pri nas je bil dodelan sistem, mi v tistem trenutku nismo nič spreminjali, le del nalog smo opravljali brez vednosti svojih nadrejenih.«⁴⁶⁴ Ker marsikdo sploh ni vedel, da počne zadeve, ki niso v okviru njegovih delovnih zadolžitev, so se aktivnosti v vrstah milice nemoteno nadaljevale. Nekateri, ki so spadali v ozek krog nosilcev akcije, pa so vsekakor vedeli, za kaj gre.⁴⁶⁵

463 Intervju Lunežnik, 24. 4. 2009.

464 Prav tam.

465 Intervju Čuš, 10. 9. 2009.

UNZ Murska Sobota

Alojza Flisarja, vodjo sektorja za mejne zadeve in tujce na Inšpektoratu milice UNZ Murska Sobota in poveljnika PEM UNZ Murska Sobota, je v novo strukturo vpeljal Kolenc 8. septembra na sestanku v Slovenskih Konjicah,⁴⁶⁶ kamor sta odšla skupaj z Bojanom Lunežnikom. Flisar se je v večernih urah seznanil z Ivanom Smodišem, pokrajinskim koordinatorskim NZ. »Zadeva je bila takrat tudi prvič predstavljena, usklajena, dogovorjena zveza aktivnosti, potem organizacija in kadrovska postavitve v okviru uprave oziroma pokrajine.«⁴⁶⁷

Po sestanku je Flisar vodil prevzemanje orožja za Mursko Soboto, Gornjo Radgono, Ljutomer in Lendavo v koordinaciji z NZ.⁴⁶⁸ Po sestanku na Izvršnem svetu se je sredi septembra – potem ko je bilo 15. septembra s strani republiškega vodstva odvzeto protioklepno orožje Posebni enoti v Pomurju, češ da milica ne potrebuje težkega orožja – izoblikovala Flisarjeva ekipa. Najprej je vključil svojega namestnika Cirila Magdiča, ki je bil tudi inšpektor za VEM in PEM, komandirje postaj milice pa po občutku in po potrebah. To so bili Stanislav Sakovič iz Gornje Radgone, Ladislav Vegi iz Murske Sobote, Franc Slokan iz Ljutomera, Ludvik Bokan iz Lendave, kasneje pa še skladiščnik orožja in opreme na UNZ Gornja Radgona Ludvik Cvernjek in inšpektor za operativne zadeve Milan Horvat. Vzpostavljena je bila tudi mreža za spremljanje aktivnosti posameznikov iz vrst JLA in carine, saj so bili »cariniki v prevladujočem številu iz drugih republik«. Problematični so bili tudi drugi 'simpatizerji' zvezne oziroma srbske politike, med njimi upokojeni oficirji, cariniki in tudi miličniki. Te so 'spremljali' drugi miličniki, ki praviloma niso vedeli, da izvajajo takšne naloge. Flisar je uspel pridobiti tudi dva informatorja iz vrst JLA, ki sta bila po narodnosti Srba.⁴⁶⁹

V Pomurju je bila milica precej bolj organizirana kot NZ (podobno kot drugod). »Bili smo profesionalci, imeli smo poznavalce terena, imeli smo vozni

466 Gl. op. 442.

467 Intervju Flisar, 12. 5. 2009; za TO v MSNZ prim.: Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 105–110.

468 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Ustanavljanje NZ, 23. 3. 1992, Alojz Flisar.

469 Intervju Flisar, 12. 5. 2009.

Anton Flisar (1950), vodja sektorja za mejne zadeve in tujce na Inšpektoratu milice UNZ Murska Sobota ter poveljnik PEM UNZ Murska Sobota

park, imeli smo zveze, imeli smo strokovno znanje, bili smo večji ravnanja z ljudmi in z orožjem.« Na lokalnem nivoju je bilo zaupanje med koordinatorji NZ in postaj milice večje kot na nivoju uprave. Informacije in usmeritve je z republiškega nivoja dobival Smodiš. »Neposredna koordinacija med strukturo NZ in milico je potekala tedensko oziroma glede na okoliščine dnevno, tako da sva na nivoju pokrajine koordinirala Smodiš in jaz. V ta krog je bil vključen še Janez Bohar, oficir za varnostno-obveščevalne zadeve v pokrajinskem štabu.« Smodiš in Flisar sta imela svoj sistem obveščanja. »On je prinesel Kmečki glas in sporočilo notri, jaz pa Pomurski vestnik in sporočilo notri in sva si potem izmenjala in sva spila, jaz sem po navadi pil kavo, on je pil vinjak in sva potem šla s tistim.« Poleg redne koordinacije je milica pozorno opazovala okolico. »Če se je kdo nov pojavil in ni bil naš in ni bil od tistih vojaških, ki smo jih poznali, in ni bil iz centra Službe državne varnosti, smo tako dolgo brskali, da smo ugotovili, kdo je, kaj je in kaj dela in da ni infiltriran v katero strukturo.« Večji del aktivnosti je Flisar opravil v svojem prostem času, zlasti glede orožja in tajnih sestankov. Tudi doma se je moral večkrat izgovoriti, ko je v večernem času pogosto zapuščal družino.⁴⁷⁰

Svoje orožje in strelivo je milica hranila in vzdrževala v skladišču UNZ Murska Sobota, orožje TO pa so uspešno pridobivali iz vojaških skladišč. »Potem smo mi to skladiščili po regijah oziroma po občinah. /.../ 14. 9. smo tako shranili in zavarovali 91 kosov orožja in 31 tisoč nabojev.« 16. septembra so shranili 500 trotilskih nabojev in 100 min premera 82 milimetrov, 700 tromblonskih min, 500 ročnih bomb, 120 akumulativnih min, avtomatske puške 'kalašnikov' in 3000 nabojev, 20. septembra pa še 15 avtomatskih pušk in 2240 nabojev. Skladiščenje je potekalo različno. Če ni bilo mogoče iti v skladišče, je Flisar po navadi peljal orožje domov. »Glavno skrivališče za orožje je bil predal pod sinovo posteljo v njegovi sobi, strelivo je bilo pa spodaj v drvarnici, kjer smo običajno imeli premog. Dali

⁴⁷⁰ Prav tam.

smo zaboj noter, potem pa smo premog gor nametali.« 24. septembra je prišel zadnji kontingent orožja iz Gotenice. To so bila »minsko-eksplozivna sredstva, tromblonske mine, mine za minomet, kumulativne mine, trotilski naboji, ročne bombe. Specialna enota je to spremljala. To orožje smo vedno pakirali ponoči.« Ostali del orožja, ki je bil na občinskih nivojih, je bil v glavnem na postajah milice, v nekaterih delovnih organizacijah in pri posameznikih. Posameznikov in družin, ki so hranile orožje, je bilo približno dvajset.⁴⁷¹

25. septembra je prišlo do usklajevanja in dopolnjevanja načrtov. Pomurje je usklajevalo načrte skupaj z mariborsko upravo, se dogovarjalo za aktivnosti, potem pa so določili načrte blokad obmejnih stražnic, če bi prišlo do nasilnega odvzema orožja iz skladišč vojašnic. To je bila »prva konkretizacija in postavitve sil in štiriindvajseturna pripravljenost vseh struktur Posebne enote«. Konec septembra so prišle še dodatne naloge v obliki pokrivanja obmejnih stražnic, ki so jih izvajale postaje milice. V tem času je JLA tudi poostrila nadzor in skušala odkriti sodelavce nove organizacije, toda milica je bila na to pripravljena, tako da je vojska pogosto zasledovala popolnoma napačne ljudi.⁴⁷²

Že poleti je Ciril Magdič intenzivno opravljal naloge s področja popolnjevanja in usposabljanja rezervnega sestava milice. »V tem času smo črtali iz sestava rezervni sestav carine in rezervni sestav Službe državne varnosti. Razorožili smo jih in s to opremo popolnili rezervni sestav milice.« Z aktivnostmi v zvezi z novo strukturo ga je že pred Flisarjem seznanil Janez Bohar. Skupaj sta preverila stalni in rezervni sestav z vidika varnosti in predvidene popolnitve ljudi. S strani milice je Magdiča nato v organizacijo vpeljal Flisar. »Že pred tem sem bil velikokrat v skladišču in sem sam videl, da je tam en kup opreme, imel sem zelo dober pregled nad sistematizacijo celotne oborožitvene opreme in potem tudi druge vojaške opreme.« Na področju usposabljanja in priprav enot na vojno delovanje je v glavnem sodeloval s koordinatorjem NZ Edom Mihaličem. S Slavkom Škerlakom, inšpektorjem na Inšpektoratu milice UNZ Murska Sobota, pa sta pripravljala tudi vod za protispecialno delovanje, predvsem za »zavarovanje na kontrolnih točkah in za varovanje meje, ker smo predvidevali, da v kolikor bi bile enote milice premajhne po številu kadrov, bi potem oni prevzeli določene naloge, da bi nudili pomoč miličnikom«.⁴⁷³

S Štefanom Žešljem, ki je bil odgovoren na štabu TO za logistična vprašanja s področja zagotavljanja oborožitvene opreme, je Magdič izdelal načrt

471 Prav tam.

472 Prav tam.

473 Intervju Magdič, 12. 5. 2009.

razporeditve vojaških obveznikov v NZ in temu primerno popolnjeval enote nove strukture. Ker je bila milica s sredstvi zvez zelo dobro opremljena, NZ pa manj, »smo istočasno delali tudi načrt pomoči milice vojaškim enotam pri prenosih informacij in poveljevanju. V pomurskem prostoru je bila takrat vojska sila razdrobljena, načrtovali smo uporabo enot Narodne zaščite na štirinajstih lokacijah v Pomurju, to je v vseh karavlah in na območju območnega štaba Ljutomer na dveh lokacijah, to je Konjišče in Radgona, tako da smo tudi tu zagotavljali logistično oskrbo z zvezami, blokadna mesta in blokadne točke.« Načrt je predvideval odvzem oborožitvene opreme iz skladišč TO. To so bila skladišče v vojašnici v Murski Soboti, naslednje je bilo v bližini vojašnice v Murski Soboti, kjer so se hranila minsko-eksplozivna sredstva in topovski ter minometni izstrelki, in skladišče v Gornji Radgoni.⁴⁷⁴

Sakoviča je Flisar vključil zaradi večjih količin orožja in pomanjkanja prostorov v Murski Soboti.⁴⁷⁵ »Bili smo obmejno območje, zato je tudi Jugoslovanska ljudska armada temu območju dajala malo več pozornosti. Tu smo imeli dva komandirja karavle, ki sta bila osebna prijatelja enega izmed odgovornih v 'armijski oblasti' za mejo, s podpolkovnikom Djurovičem, in imeli smo možnost sodelovanja z avstrijskimi varnostnimi organi.« V Radgoni sta bila dva hotela. »Hotel Grozd v Gornji Radgoni je sicer zelo majhen hotel, ampak je bil značilen zato, ker so se v njem vedno neke varnostno zanimive osebe gibale in imeli smo vzpostavljeno mrežo nadzora. Hotel v Radencih je bil sicer tudi zanimiv, ampak ker je predstavljal tudi višji nivo gostov in s tem tudi višji nivo funkcionarjev, je tega pokrivala Državna varnost in se mi z njim nismo veliko ukvarjali.« V Radgoni je bil tudi sedež carinske uprave.⁴⁷⁶

V mejni stražnici so imeli orožje vojska, TO in PEM. Odnosi so bili sprva dokaj sproščeni, ko pa se je položaj zaostroval, so postajali tudi odnosi vse bolj skrhani. Po ukazu o oddaji orožja se je milica dogovorila z Alanom Gederjem iz TO o sodelovanju. Skupaj so odpeljali del orožja in ga uskladiščili. Na roko jim je šel tudi tedanji predsednik občine Vogrinčič, ki je bil zelo visoko v vrstah Demosa. »Jaz kot komandir postaje in komandant občinske Teritorialne obrambe sva se skoraj vsak ponedeljek srečala pri predsedniku občine in ugotavljala, da je on po tej svoji politični liniji vedel več kot midva. /.../ Ko sva mu povedala, kaj bomo počeli, je on takoj rekel, kam boste to orožje dali. Takrat smo v bistvu trije

474 Prav tam.

475 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Ustanavljanje NZ, 23. 3. 1992, Alojz Flisar.

476 Intervju Sakovič, 9. 9. 2009.

sprejeli dogovor, da bomo shranili orožje na policijsko postajo. Problem pa je bil v tem, da je to stara zgradba, ni bilo urejenih prostorov in takrat je bilo treba zelo na hitro najti zidarja, na postaji milice en prostor obdelati, napraviti skladišče, občina pa je zagotovila denar.« Za to je sicer vedel načelnik Inšpektorata milice UNZ Murska Sobota Dušan Klemenčič, ostali policisti pa pravzaprav niso vedeli, kaj se dogaja. Rekli so jim, da je potrebno zgraditi objekt za skladiščenje, tega pa so dokončali v treh dneh. Ko je bila izdana Bavčarjeva odredba, da se premesti orožje na postaje milice, je bil prostor pravzaprav popolnoma poln. Na postaji je tako zelo ozek krog ljudi vedel, čigavo je orožje, ker je bilo tudi orožje milice spravljeno v kletnih prostorih, kjer so ga občasno čistili.⁴⁷⁷

Zadeva se je zapletla pri evidencah nabornikov. Z načelnikom OLO so v Radgoni sklenili, da je treba najpomembnejše stvari hraniti na postaji milice. Del se je hranil že od septembra na postaji, pozneje pa vse datoteke. »V začetku je to potekalo tako, da je delavec, ki je delal z datotekami, ob treh popoldan prinesel material na postajo, ga shranil tam v eni blagajni in ga prišel zjutraj iskat.« Pozneje, ko se je stvar zaostrovala, je bilo treba pripraviti usklajene načrte varovanja upravnih organov. Poseben načrt je nastal v zvezi z varovanjem carinske uprave. »Najprej je nastajal načrt varovanja carinske uprave, potem načrt vpada v objekt in iznos evidenc. Na koncu so bili nastavljeni zvezni cariniki in je bilo treba zavarovati slovensko carinsko vodstvo pred tem, da bi jih oni nasilno zavzeli.«⁴⁷⁸

Navodila za razne aktivnosti je Sakovič dobival predvsem od Flisarja, s katerim se je srečeval vsak dan. Nekatere stvari pa so šle čisto po službeni liniji. Precej informacij je poleg njega imel tudi njegov namestnik, seznanjen pa je bil tudi pomočnik. Nekaj malega so vedeli vodje varnostnih okolišev, ki so zbirali informacije. Miličniki pa so, misleč, da opravljajo splošne varnostne naloge, v pripravah na delo včasih dobivali tudi malo bolj specifične naloge, tako da »si ga tudi prosil, naj tega ne piše v poročilo, ker se lahko zakomplicira, in ko se je vrnil s terena, je samo tako poročal, ampak zakaj točno je šlo, ni vedel.«⁴⁷⁹

Franca Slokana je prav tako vpeljal Flisar. V Ljutomeru so se v isti stavbi nahajale milica, TO in OLO. Sprva so v Ljutomeru preselili orožje TO in evidence nabornikov v skladišče postaje milice. Ko se je položaj zaostрил, so prenesli vse, od kart do seznamov, v skladišče postaje in spodaj uredili majhno pisarno, kjer je bil referent, ki je izvajal preglede naborne dokumentacije. »Kasneje, ko je bila

477 Prav tam.

478 Prav tam.

479 Prav tam.

napoved, da bodo dejansko prišli in na silo odvzeli sezname, smo mi to varovali.« Na postaji sta za te zadeve vedela Slokan in njegov namestnik Jože Makoter, ostali miličniki pa so vedeli samo tisto, kar je bilo bistveno za njih. Sodelovanje z NZ in OLO je bilo dobro, dobivali so se dnevno in izmenjavali informacije. Tudi Slokan je sodeloval predvsem s Flisarjem, ki mu je dajal napotke za aktivnosti.⁴⁸⁰

Ludvik Cvernjek je svoje delo opravljal zelo dobro in vestno. V položaju, ko so pridobili odvzeto orožje TO in ko ga je bilo treba shraniti in varovati, je Flisar iskal najboljšo možnost. Najvarnejšo lokacijo je našel v skladišču uprave, hkrati pa se je lahko tudi stoodstotno zanesel na skladiščnika Cvernjeka. To orožje je prihajalo iz Lendave, Murske Sobote, nekaj iz Gornje Radgone. Zraven so bila tudi minsko-eksplozivna sredstva. Orožje je bilo treba nato vzdrževati.⁴⁸¹ Cvernjeku je Flisar sprva rekel, da koncentrira orožje in opremo za PEM. Ko je bilo orožja že preveč, mu je povedal resnico in ga vključil v novo strukturo.⁴⁸² »Enkrat je prišel Flisar k meni in rekel, da mi bo pripeljal štiri zolje. /.../ Ampak takrat še nisem vedel, za kaj gre. Od tistega časa smo mi tam to orožje redno oskrbovali, da je bilo vedno v pripravi za akcijo.«⁴⁸³ Vstop v skladišče sta imela le Flisar in Cvernjek, za orožje pa ni vedel niti načelnik uprave.⁴⁸⁴

V Pomurju so bili zaradi obmejnega območja v določeni prednosti. »Jugoslovanska armada je namreč izvajala formalno varovanje, fizično ob sodelovanju milice, poleg tega pa je milica izvajala še globinsko varovanje in pokrivanje terena, tako da se je dalo kar dosti vpeti.« Ker so tudi v Pomurju delovali v nasprotju z ustavo in z ustanavljanjem 'paravojaške' komponente spodkopavali temelje Jugoslavije, so se vsi vpleteni zavedali nevarnosti, ki jim je pretila. Tudi zaradi tega Flisar ni želel vedeti za vse aktivnosti. »Jaz sem imel tri pomočnike in me ni zanimalo in me tudi ni smelo, kaj se dogaja na primer v Ljutomeru, v Radgoni ali kje drugje, da tega ni bilo mogoče izdati. Tu ni šlo samo za nas, ampak tudi za družine in vse ostalo, kar je bilo s tem povezano.«⁴⁸⁵ Tudi od oktobra dalje se za milico ni spremenilo veliko. Svoje delo so opravljali naprej, večina pa jih tako ni vedela, da so medtem počeli še kaj drugega.⁴⁸⁶

480 Intervju Slokan, 9. 9. 2009.

481 Intervju Flisar, 9. 9. 2009.

482 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Ustanavljanje NZ, 23. 3. 1992, Alojz Flisar.

483 Intervju Cvernjek, 9. 9. 2009.

484 Intervju Flisar, 9. 9. 2009.

485 Prav tam.

486 Intervju Flisar, 12. 5. 2009.

UNZ Krško

V začetku septembra je Andreja Bobka, namestnika komandirja Postaje milice Sevnica in namestnika poveljnika skupne PEM,⁴⁸⁷ poklical Kolenc in mu naročil, naj pride 9. septembra na Otočec.⁴⁸⁸ Bobek je prišel v civilu. »Glede na to, da so bili že takrat malo čudni časi, in ker sem bil tisti teden tudi dežuren, sem vzel službeno civilno vozilo, osebno oborožitev, telefon, mobitel oziroma UKV-zvezo in sem tudi dežurnemu na policijski postaji v Sevnici naročil, da če bi slučajno bilo kaj narobe, da bom poklical oziroma da naj mi nudi pomoč.« Ko sta se srečala, mu je Kolenc začel pripovedovati, da se v Sloveniji ustanavlja nova slovenska vojska, potem ko je vojska začela iz skladišč TO jemati orožje, in da so se temu nekateri uprli. »Čudno se mi je zdelo, kot da bi se za državni udar pripravljalo. Vendar je bil Kolenc kolikor toliko prepričljiv in zato tudi nisem kaj veliko razmišljal. Potem mi je dejal, da se bomo dobili ob pol petih pri restavraciji zraven bencinskega servisa še s Krkovičem.« Krkovič mu je nato predstavil Ernesta Breznikarja, koordinatorja NZ, ki ga je Bobek poznal že od prej. »Po eni strani sem si kar oddahnil, ker sem videl, s kom bom sodeloval pri tej zadevi, da ne bom imel težke naloge pri organiziranju enot.«⁴⁸⁹

Po sestanku sta se Breznikar in Bobek zapeljala v gozd ob cesti Škocjan–Bučka. »Tam je potem začel Ernest pripovedovati to celotno zgodbo, kaj je on do zdaj v Posavju že sam naredil.« Razložil mu je, da je zbral že več ljudi, tako da je imel osnovno celico že oblikovano. V Brežicah in Krškem, kjer maja orožja niso oddali, ni bilo problemov, problem pa je bil v Sevnici. Tam je vojska orožje odpeljala iz skladišča na letališče Cerklje, tako da komandant občinskega štaba TO Sevnica Ivan Božič ni užival zaupanja, še manj pa njegov namestnik Mirko Ognjenovič, ki je bil po nacionalnosti Srb. Ostal je samo še skladiščnik Vili

487 Gl. op. 302.

488 Bobek sicer v intervjuju navaja za Otočec že 26. 8., kar je dva tedna prehitro (Intervju Bobek, 12. 5. 2009), Kolenc pa ima v svojem dnevniku zaveden datum 9. 9., kar je najbolj verodostojen podatek (Intervju Kolenc, 31. 3. 2009); prim.: Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Poročilo o delu v zvezi organiziranja enot Narodne zaščite na področju UNZ Krško, 24. 3. 1992, Andrej Bobek.

489 Intervju Bobek, 12. 5. 2009; za TO v MSNZ prim.: Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 116–119; širše v: Posavje v letih 1989–1991.

*Andrej Bobek (1961), namestnik komandirja
PM Sevnica in poveljnik PEM UNZ Krško*

Logar. Kljub začetnemu nezaupanju in tehtanju sta se v nadaljevanju oprla na vse tri. Nato mu je Breznikar omenil načrte za prevoze orožja iz Gotenice, ki bi ga skrili na tajne lokacije, »vendar se je malo bal, ker je lepo pripeljati orožje na skrivno lokacijo, problem pa je to lokacijo varovati. Zaradi tega me je prosil, da bi pomagali pri operativnem in splošnem varovanju teh lokacij, in jaz sem mu seveda pri tem nudil vso pomoč.« Pri transportu iz Gotenice Breznikar ni potreboval Bobkove pomoči, ker da ima »svojih fantov dovolj, in tudi prevoznih sredstev, in da prevoze varuje tudi Specialna enota. Mene je on v glavnem samo prosil, da bi se ta koordinacija peljala organizirano in uspešno ter da bi bila skladišča orožja čim bolj varna.«⁴⁹⁰

Strukturo so v Posavju organizacijsko hitro postavili na noge. Oba nosilca akcije sta morala določiti vsak svojega namestnika. Bobek, ki je dobival neposredna povelja samo od Kolenca, si je za namestnika izbral svojega pomočnika v PEM in pomočnika komandirja na Postaji milice Brežice Albina Namestnika, Breznikar pa je izbral Stanka Zlobka. Ko ga je Bobek seznanil z dejavnostjo, sprva ni vedel, da govorita o popolnoma novi zadevi. Šele ko mu je povedal, da to ni PEM »in da pač gre za vzporedno organizacijo znotraj že obstoječih enot«, so mu postale stvari jasne.⁴⁹¹ Bobek je moral biti ob tem strogo konspirativen. Ker so inšpektor za VEM in PEM, načelnik Inšpektorata milice in načelnik uprave kljub temu slutili, da se nekaj dogaja, se je odločil o celotni zadevi seznaniti načelnika Inšpektorata milice UNZ Krško Miho Molana. »Čisto na kratko sem mu povedal, za kaj gre. On me je sicer malo hecno gledal, ampak je rekel, pazite, da se ne boste spuščali v kakšne take stvari, ki bi kaj 'rušile', in da je treba spoštovati ustavo in zakone pri svojem delu.«⁴⁹²

Z Breznikarjem sta se potem dvakrat sestala v gostišču Ribnik v Mačkovcih pri Brestanici. Tam ga je Breznikar informiral, na kakšen način se opremljajo

490 Intervju Bobek, 12. 5. 2009.

491 Intervju Namestnik, 12. 5. 2009.

492 Intervju Bobek, 12. 5. 2009.

enote, kako potekajo priprave oziroma kako izbirajo ljudi za delovanje v novi strukturi. Tedaj so bili pripravljeni že vsi vpoklicni načrti za mobilizacijo enot. Na sestanku na Izvršnem svetu je Bobek nato dobil potrditev, da za novo organizacijo stoji republiški vrh.⁴⁹³

Nekaj dni kasneje, 18. septembra,⁴⁹⁴ je Bobek na občinskih nivojih izbral ljudi, ki bi pomagali pri nadaljnjem projektu in zavarovanju skladišč. Zato se je odločil, da v to povabi vse tri komandirje postaj milice, in sicer Danijela Dobrška iz Sevnice, Zlatka Pirša iz Brežic in Štefana Hrena iz Krškega. »Poklical sem jih na sestanek in smo se potem dobili v Krškem. Seznanil sem jih, v čem je problem, da se ustanovljajo te enote, da se pripravlja teren za lokacije orožja.« Naročil jim je, da naj vzpostavijo stik s občinskimi koordinatorji NZ in da naj se dogovorijo glede varovanja lokacij, da naj uskladijo načrte delovanja, da ne bi potem prišlo do konflikta med milico in novimi enotami. Po tem sestanku so pripadniki NZ, ki jih je s strani TO izbral Breznikar, prišli na postaje in vzpostavili stik s komandirji. »Ko smo že imeli vse to vzpostavljeno, smo imeli en razširjen kolegij, kjer smo obravnavali varnostne razmere na območju Slovenije, Posavja in Jugoslavije. Tam je padla tudi odločitev, naj komandirji ocenijo varnostne razmere in se odločijo, ali bi del orožja, ki smo ga imeli na policijskih postajah, tudi sto kosov in več, od mitraljezov, puškomitraljezov, brzostrelk, disperzirali na tajne lokacije.«⁴⁹⁵ Bobek se je v nadaljevanju s PEM UNZ Krško udeležil tudi usposabljanja na območju vojašnice v Novem mestu (skupaj z enotami PEM UNZ Novo Mesto in UNZ Trbovlje). Pripadnike svoje enote je 19. septembra⁴⁹⁶ seznanil z zadevo in jim povedal, da je razširjeni PEM predviden kot vojna enota v novi strukturi. »Nobeden od fantov ni imel nobenih pomislekov in so vsi pristali na to, da sodelujejo v tem projektu.«⁴⁹⁷

Po uspešni vključitvi komandirjev so se v Posavju v drugi polovici septembra dobili na vikendu staršev Ivana Božiča v Jablanici nad Boštanjem, kamor so prišli poleg Bobka, Breznikarja in Zlobka še občinski koordinatorji NZ. Bobek je imel že pripravljen načrt delovanja enot za vsako občino, če bi prišlo do njihovega aktiviranja. Na območju vseh treh občin bi varovali najbolj vitalne objekte – PTT-centrale, radijske postaje, mostove, banke, občinske institucije

493 Prav tam.

494 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Poročilo o delu v zvezi organiziranja enot Narodne zaščite na področju UNZ Krško, 24. 3. 1992, Andrej Bobek.

495 Intervju Bobek, 12. 5. 2009.

496 Gradivo Bobek, Organiziranje MSNZ v Posavju.

497 Intervju Bobek, 12. 5. 2009.

ipd. V nadaljevanju je šlo za varovanje nabornih evidenc in lastnih objektov. Ko so preselili evidence iz OLO na postaje milice, so jih zavarovali, še sploh potem, ko so se pojavili znaki, da se hoče JLA dokopati do njih. Zaradi tega so izdelali načrte poostrelega varovanja, v katerega so bili aktivno vključeni vsi pripadniki PEM in postaj milice ter enote NZ. PEM je opravljala obhode po upravnih organih v Brežicah, Krškem in Sevnici. Izdelane so imeli načrte vpadov v objekte, če bi prišlo do nasilnega zavzetja.⁴⁹⁸

V Sevnici je bilo sodelovanje s TO v nadaljevanju dobro, prav tako pa tudi z občinskim vodstvom in z OLO. Dobršek je sodeloval predvsem z Ognjenovičem in z Logarjem. »Tudi z Božičem sva sodelovala, vendar mogoče nekoliko manj kot z ostalima dvema.« Dobršek je v skladu z nastajajočo NZ za občinski štab TO usposabljal vod za protispecialno delovanje, predvsem v tistem delu, v katerem se je uril praktični postopek in del samoobrambe, na katerega se je potem tudi vezala aktivnost nove strukture.⁴⁹⁹

Del odveztega orožja je NZ pridobila nazaj tako, da so ga hodili čistiti v skladišče v Cerklje ali pa so ga dobili za namene urjenja. Pri vračilu so zmeraj obdržali nekaj orožja. Da bo to orožje ogroženo in da bo treba razmišljati o novih lokacijah, so Dobrška seznanili Božič, Ognjenovič in Logar. S samo lokacijo Dobršek ni bil seznanjen, pač pa samo toliko, da bodo orožje prevažali v nočnem času. »Tudi prosili so me, da naj posredujem, če bi bil kakšen konflikt z našimi miličniškimi patruljami na terenu, da bomo zadevo rešili, preden bi prišlo do zapletov. Glede na to, da sem ocenil, da so naši miličniki dobro poznali te tri osebe, jih nisem seznanil s tem, da bo Narodna zaščita prevažala orožje sem in tja, in ni bilo problema.«⁵⁰⁰

Ko ga je v nadaljevanju referent iz OLO prosil, da bi pri njih shranili sezname nabornikov oziroma ves načrt, je nemudoma privolil, tudi zaradi dobrih odnosov z njimi. »Ta referent je hodil občasno k nam in vedno je prišel najprej k meni kot komandirju, izmenjala sva par besed, tudi kake podatke in potem je on šel v ta prostor, ki je bil na podstrešju, to je bila ena soba, tako da tudi vsi miličniki niso vedeli, kaj dejansko je tukaj med nami.« Vodstvo UNZ Krško, največkrat načelnika Inšpektorata, je Dobršek seznanjal o vseh aktivnostih, nikoli pa ni naletel na negativen odgovor. Akcije je svojim miličnikom dodeljeval v okviru redne službe, sam pa se ni nikoli spraševal o ilegalnosti svojega početja. Zdelo se mu je samoumevno, da je treba v nastalih političnih razmerah ubrati svojo pot.⁵⁰¹

498 Prav tam.

499 Intervju Dobršek, 11. 6. 2009.

500 Prav tam.

501 Prav tam.

Tudi Štefan Hren ni dosti pomišljal, ko mu je Bobek predstavil novo organizacijo. »Takrat je bil sestanek v moji pisarni na Postaji milice v Krškem in takrat nas je dejansko seznanil s projektom. Dejansko smo se pogovarjali, kako bi sodelovali milica in Narodna zaščita, da ne bi prihajalo do medsebojnih konfliktov ali pa do podvajanja nalog.« Z Breznikarjem in občinskimi koordinatorji NZ je v nadaljevanju odlično sodeloval. Zavedal se je tudi, da tega ne sme izvedeti nihče od nepoklicanih. Na postaji milice je Hren hranil še naborne evidence OLO, hkrati pa tudi orožje TO, ki se je nahajalo v kleti uprave.⁵⁰²

Zlatko Pirš je imel na sestanku sicer nekoliko čuden občutek, ker je videl, »da so takrat uradno linijo oziroma našo policijsko upravo izpustili, da so šli mimo do nas. Tu smo imeli malo dileme. Jaz sem vsaj takrat rekel načelniku Inšpektorata Mihi Molanu, zakaj niso šli preko te linije.« Na sestanku so se pogovarjali tudi o skupnem načrtu priprave blokade vojaškega letališča Cerklje ob Krki. Ko je Pirš opazil, da NZ vozi orožje na skrivne depoje, se je odločil, da bo tudi orožje iz postaje milice razporedil na več lokacij, »tako da smo se jaz, moja dva pomočnika in komandir Oddelka iz Bizeljskega en večer odločili in smo to razvozili, pustili smo kakih osem, deset kosov dolgocevnega orožja na postaji milice, če bi potrebovali, ostalo smo odpeljali na skrivno lokacijo.« Tudi v Brežicah so na postaji hranili evidence nabornikov, kamor jih je prihajal preverjat delavec OLO.⁵⁰³

Milica je imela v Posavju svojo strukturo tako postavljeno. »Mi smo imeli svojo rezervo, nismo potrebovali posebej organizirati strukture, to je v glavnem Narodna zaščita delala, smo pa jim nudili vsestransko podporo, predvsem obveščevalno in kakršno koli drugo.«⁵⁰⁴ Načrti, ki jih je milica imela pripravljene, so morali biti usklajeni z novimi načrti NZ. »Naši mobilizacijski načrti in obrambni načrti, ki smo jih delali še za časa Jugoslavije za postajo milice, so morali biti urejeni. Niso te toliko kontrolirali kot komandirja, če si nekaj operativnega na terenu zamočil, kot če si zamočil pri obrambnih in varnostnih načrtih.« Obrambni načrti jim niso dosti koristili, tako da so jih morali ažurirati oziroma pripraviti na novo.⁵⁰⁵ Tudi vojne lokacije so morali prilagajati NZ. »Mi smo imeli predvidene rezervne vojne lokacije za primer vojne ali izrednih razmer, v primeru zasedbe, in nam niso prišle prav, ker smo jih morali usklajevati na nivoju občine z vojsko, da se ne bi pokrivala, če bi prišlo do vojne, da ne bi šli vsi v isti objekt. Vedeli smo, da

502 Intervju Hren, 11. 6. 2009.

503 Intervju Pirš, 11. 6. 2009.

504 Prav tam.

505 Intervju Dobršek, 11. 6. 2009.

oni vedo za naše lokacije, in smo jih morali mi spremeniti.«⁵⁰⁶ Mobilizacija pa je bila sestavljena iz dveh delov. Milica bi vpoklicala svojo polovico, medtem ko bi NZ spet svojo.

Ob tem je milica veskozi spremljala vojsko in njeno početje, vojska pa je nadzirala njih. Ker je bilo na postajah tudi več pripadnikov milice drugih jugoslovanskih narodnosti, so komandirji seznanjali pripadnike milice le z nalogo, ki jo je bilo treba opraviti, več pa ne. »Dejansko smo te, ki so bili druge narodnosti, dali malo na stran, ker smo vedeli, da so tudi oni pod določenimi pritiski in da verjetno tudi na njih kdo kaj pritiska.«⁵⁰⁷ Oktobra pa se za milico ni spremenilo veliko. Še naprej so opravljali svoje redno delo in dodatne zadolžitve. »Šele takrat smo začeli pospešeno delati na vseh nivojih, kljub temu da smo mi še vedno skrivali svoje aktivnosti.«⁵⁰⁸

UNZ Trbovlje

V Zasavju so po ukazu o odvzemu orožja pozorno spremljali napeto dogajanje. V Trbovljah komandant občinskega štaba TO orožja ni predal, v Zagorju ob Savi in Hrastniku pa so predali del orožja. Zato je Alojz Klančičar, komandir Postaje milice Zagorje ob Savi, hitro ukrepal in orožje milice že konec maja razporedil na različne lokacije. Sprva je moral zagotoviti ustrezno lokacijo in najti zaupljive ljudi. »Mi smo temu takrat rekli terenska preverka, ali je človek vreden zaupanja ali ne.« Potem ko je našel primeren prostor, je bilo potrebno neopazno prenesti orožje iz skladišča in organizirati prevoz, »ker s službenimi vozili pač nismo mogli. Zato smo iskali na terenu civilna vozila in smo pač takrat malo mišice napejali in nosili, sami ali pa po dva. /.../ Z enim direktorjem sem se dogovoril za en rabljen kombi, ker sem ga poznal. Kombi je na določeno lokacijo dostavil šofer, tam sem v bistvu kombi jaz dobil in šofer, ki ga je pripeljal, v prvi fazi ni vedel, za kaj gre.« Orožje so sprva hranili na obrobju Zagorja ob

⁵⁰⁶ Intervju Pirš, 11. 6. 2009.

⁵⁰⁷ Intervju Hren, 11. 6. 2009.

⁵⁰⁸ Intervju Namestnik, 12. 5. 2009.

Bojan Skočir
(1954), načelnik
Inšpektorata milice
UNZ Trbovlje

Anton Apih
(1962), pomočnik
komandirja PM
Trbovlje in poveljnik
PEM UNZ Trbovlje

Savi pri Dragu Polcu. »V nočnem času sva z lastnikom hiše spraznila obe garaži, kjer je on imel prej notri ropotijo, in potem ponoči, v bistvu v dveh dneh sem tisto orožje spravil.« Nujno strelivo je bilo shranjeno na eni lokaciji na območju Podkuma v Artičah na kmetiji Pavlin in na drugi v Kisovcu na ulici Pohorskega bataljona. Tudi Klančičar ni tedaj natančno poznal vseh lokacij. Prek nalog so območje pokrivali miličniki, ki pa niso vedeli, da varujejo skrito orožje.⁵⁰⁹

V Zagorju ob Savi je bil tako del orožja na varnih lokacijah že pred jesenjo.⁵¹⁰ Kolenc je 6. septembra sprva poklical Bojana Skočirja, načelnika Inšpektorata milice UNZ Trbovlje, 9. septembra pa je prišel k njemu v pisarno, kjer je »prvič omenil, da se v okviru Narodne zaščite nekaj pripravlja«, in vključil trboveljsko upravo v novo organizacijo. Kolenc mu je razlagal, da je treba zagotoviti suverenost Slovenije, po možnosti tudi z oboroženimi silami, da je treba zagotoviti ustrezno orožje in njegovo varovanje. Pogovarjala sta se tudi o tem, da se vključi v strukturo PEM, za koordinatorja pa sta izbrala Antona Apiha, pomočnika komandirja Postaje milice Trbovlje in pomočnika poveljnika skupnega PEM.⁵¹¹ »Na inšpektoratu sva bila samo dva, jaz kot načelnik in en operativni inšpektor, potem pa so bile že postaje milice in tudi na postajah sta bila samo po en komandir in njegov pomočnik. Nalog je bilo takrat zelo veliko, tako da smo si morali delo nekako razdeliti in pri nas sva si to delo že od vsega začetka delila z Apihom.«⁵¹²

Pokrajinski koordinator NZ iz vrst TO je bil Jože Ranzinger, ki ga je sicer Apih poznal že od prej. Z njim sta potem nekajkrat usklajevala zadeve. Kasneje je Ranzingerja, ki se je poškodoval, zamenjal njegov namestnik Ivan Vučetič, s katerim pa Apih ni imel sestankov oziroma posebnih dogovorov.⁵¹³ Prvi kontingent orožja iz Gotenice je prišel v Zasavje 19. septembra. Apih je s svojimi

509 Intervju Klančičar, 9. 9. 2009.

510 Intervju Kolenc, 31. 3. 2009.

511 Gl. op. 302.

512 Intervju Skočir, 18. 5. 2009.

513 Intervju Apih, 18. 5. 2009; več o TO v MSNZ v: Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 111–115.

možni zagotovil spremstvo oziroma varovanje pri nameščanju orožja v skladišče Cementarne Trbovlje v Retju in v skladišče Rudnika Zagorje. Pripadniki PEM so v tem kontekstu izvajali širšo blokado območja, da nihče ni prišel blizu. Sami pa medtem niso vedeli, da opravljajo naloge nove strukture, pač pa so jih izvajali kot PEM. Ta konvoj so spremljali tudi miličniki Specialne enote.⁵¹⁴

27. septembra sta Skočir in Apih seznanila z novo strukturo komandirje postaj milice, Alojza Klančičarja iz Zagorja ob Savi, Cvetka Možino iz Hrastnika in Mirana Bokaliča iz Trbovelj. »Ob 11. uri smo imeli sestanek komandirjev z načelnikom Inšpektorata milice. On nam je po navadi prenesel te informacije s sestankov uprave.«⁵¹⁵ Na sestanku so jim povedali, »da bi naj bilo vključeno manjše število ljudi in da se vse to pripravlja tajno.«⁵¹⁶ Komandirji so nato oblikovali svojo mrežo. Milica je sodelovala pri preverjanju oseb, večkrat je bilo organizirano usposabljanje PEM UNZ Trbovlje (skupaj s PEM UNZ Krško in UNZ Novo mesto).⁵¹⁷ PEM je sicer nadzirala vse tri občine. Tudi pri premikih orožja je milica preverjala okolico in gibanje oseb. Avtomatsko orožje je bilo razdeljeno vsem aktivnim miličnikom. Pri selitvi orožja sta bila navzoča komandir in pomočnik postaje milice. Ker v Zasavju ni bilo vojaških objektov in vojske, je milica sodelovala pri izdelavi načrtov v zvezi z varovanjem pomembnih objektov (Termoelektrarna Trbovlje, PTT, Radio Trbovlje), dogovarjanju in seznanjanju z aktivnostmi, da ne bi prihajalo do nesporazumov z NZ. Na postajah milice so hranili tudi evidence nabornikov.⁵¹⁸ Oktobra je bilo prepeljano še orožje v skladišče rudnika Zagorje.⁵¹⁹

Seveda so morali biti pri svojem delu posebej previdni. Tudi v Zasavju so bili vojaški obveščevalci nenehno na delu. »Konkretno smo to območje prečesavali oziroma smo opravljali pregled terena tudi v nočnem času, ker so pač bile razne informacije, da so se pojavile določene osebe.«⁵²⁰ Sodelovanje s SDV v Zasavju ni bilo pristno. »Na neki način se je vedelo, da je Služba državne varnosti le poročala v Beograd in je bila tja bolj vezana in je bila bolj zvezna služba kot pa republiška.« Sodelovanje je bilo tako bolj stvar osebne odločitve komandirjev.⁵²¹

Komunikacija s TO je bila že predhodno dobra, posebej zato, ker so bili v Zagorju ob Savi in Trbovljah prostori TO in milice v isti stavbi. Skupaj z njimi so morali za nastajajočo NZ ažurirati stare načrte. Poseben nadzor pa so zahtevale

514 Intervju Apih, 18. 5. 2009.

515 Intervju Bokalič, 9. 9. 2009.

516 Intervju Klančičar, 9. 9. 2009.

517 Intervju Skočir, 18. 5. 2009.

518 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Akcija »Narodna zaščita«, 21. 3. 1992, Anton Apih.

519 Intervju Klančičar, 9. 9. 2009.

520 Intervju Bokalič, 9. 9. 2009.

521 Intervju Skočir, 18. 5. 2009.

blagovne rezerve, predvsem republiška rezerva žita, ki so ga imeli v petih silosih. Prav tako so morali zavarovati naftne derivate. »Zasavje kot takšno je bilo kar problematično za dostavo. Če bi kar koli bilo, bi bili hitro izolirani. Zaradi tega je bila tudi naloga, da smo se v vsaki občini dogovorili, na katerem bencinskem servisu so blagovne rezerve za potrebe milice.« Da bi čim tesneje pokrili teren, pa so se v Zasavju povezali še s predsedniki lovskih družin, ki so lovce seznanili z nalogami varovanja na terenu. Lovci so bili s strani milice posebej angažirani. Med svojimi pohodi so nadzirali okolico in osebe ter poročali, če so opazili kaj nenavadnega.⁵²²

Akterji nove obrambne strukture so morali svoje dejavnosti prikrivati pred domačimi in prijatelji. Klančičar je imel srečo, da je tudi njegova žena delala v milici »in je določene stvari poznala in zato me tudi ni spraševala, ker ona ni bila pooblaščen oseba, ampak je delala v administraciji. Tako mi je bilo dano, da mi ni bilo treba veliko razlagati, sploh še zato, ker nisem šel v uniformi, ampak v civilu. Največkrat, ko sem šel te naloge delat, sem bil oblečen športno. Tudi na policijski postaji sem moral prikriti zadevo.«⁵²³

V Zasavju je bila izjemno pestra nacionalna struktura in tako je bilo veliko zaposlenih iz drugih republik Jugoslavije, veliko Srbov, Bosancev in Hrvatov. Milica je v tem kontekstu razpolagala tudi z veliko količino podatkov. Imela je zelo močno kontraobveščevalno dejavnost, »tako v smeri zaščite milice, naših ukrepov in tudi Narodne zaščite. /.../ Vedeli smo, kako se Srbi zbirajo in se združujejo, kdo bo šel in kdo bo ostal, kaj bo kdo kje naredil, če bi prišlo do česa hujšega, imeli smo podatke, kdo ne bo šel v Narodno zaščito, in to so bile operativne stvari, ki jih je bilo treba potem presojati. Operativnih podatkov je bilo izredno veliko.«⁵²⁴

Od oktobra se za milico ni spremenilo tako rekoč nič. Opravljali so svoje redne delovne obveznosti, ob tem pa (marsikdaj nevede) še dodatne aktivnosti. Nikakor pa ne gre spregledati dejstva, da so v času organizacije hodili po 'tankem ledu.' »Jaz sem se vprašal glede zakonitosti oziroma glede zakonske formulacije, nisem se pa vprašal o smotrnosti. Kolencu sem zaupal, jaz sem Kolenca poznal vrsto let in ko je povedal, za kaj gre, nisem dvomil o njegovih odločitvah, o njegovih pogledih, čeprav sem takoj vedel, da če bo kaj hudo narobe, bomo 'nasrkali'.«⁵²⁵

522 Intervju Klančičar, 9. 9. 2009.

523 Prav tam.

524 Intervju Skočir, 18. 5. 2009.

525 Intervju Apih, 18. 5. 2009.

UNZ Koper

Po ukazu o oddaji orožja tudi na območju južne Primorske v vrstah milice niso mirovali. 14. julija je milica že imela urejeno dosegljivost na domu, 15. julija pa pripravljenost na domu. 20. avgusta je Slavka Gerželja, komandirja Postaje mejne milice Kozina s sedežem v Krvavem Potoku in poveljnika skupne PEM UNZ Koper in UNZ Postojna, obiskal na mejnem prehodu general Čad, komandant reškega korpusa, sicer Slovenec, ki je prišel poizvedovat o položaju. Zaradi srbohrvaškega jezika sta prišla v konflikt. »'General, a ste vi mogoče Slovenec?' Rekel je, 'logično, Čad Marijan sam ja.' 'Zakaj pa ne govorite z mano slovensko, če ste prišli v Slovenijo na obisk?'⁵²⁶

Stvari so se tako zaostrovale že pred jesenjo. V začetku septembra je Gerželja poklical Kolenc in mu naročil, naj pride na sestanek v Ljubljano in da za njegov prihod ne sme nihče vedeti. Svetoval mu je, da se naj izogne Sežani zaradi močnega KOS-a in da se naj odpravi v Ljubljano iz Kopra. 12. septembra popoldan se je v civilu udeležil sestanka na RSNZ, kjer so se zbrali še preostali poveljniki PEM, ki še niso bili seznanjeni z novo obrambno strukturo; poleg Kopra še Gorica, Slovenj Gradec, Postojna in Kranj. Kolenc jim je predstavil dotedanje aktivnosti znotraj nove organizacije in njihovo vlogo. Po sestanku so odšli zaradi konspiracije vsak posamezno v restavracijo Figovec, kjer so se spoznali s pokrajinskimi koordinatorji NZ iz vrst TO. Gerželj se je tam spoznal z Leopoldom Čučkom,⁵²⁷ s katerim je v nadaljevanju zelo dobro sodeloval. Kmalu sta se sestala in se dogovorila, kako bosta zadevo peljala naprej. Gerželjeva naloga je bila tako skupaj z NZ organizirati enote nove strukture.⁵²⁸

Do tega sestanka je imel Gerželj s TO malo stikov, več pa z vojsko. »Tokrat je bila aktualna milica in vojska, Teritorialna obramba je bila bolj rezerva. /.../ Sodelovati smo morali z vojsko, ker je bila na meji, ker smo imeli 'graničarje' in odseke in karavle. Z njimi smo kar dobro sodelovali, ker nas je sam način dela v

526 Intervju Gerželj, 11. 5. 2009.

527 Prav tam; prim.: Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Aktivnosti milice pri reorganizaciji TO v NZ v letu 1990, 23. 3. 1992, Slavko Gerželj.

528 Intervju Gerželj, 11. 5. 2009; za TO v MSNZ prim.: Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 96–99.

*Slavko Gerželj (1956), komandir
PMM Kozina in poveljnik PEM
UNZ Koper*

to prisilil.« Po sestanku je Gerželj 13. septembra seznanil načelnika Inšpektorata milice UNZ Koper glede prejšnjega dne. Ni mu povedal konkretno, kaj so se pogovarjali, češ da mu ne sme povedati, da pa se naj tozadevno obrne na poveljnika PEM RSNZ Pavleta Čelika. Načelnika je motilo, da je Gerželj govoril o zadevah, o katerih sam ni imel pojma. Še sploh potem, ko mu tudi Čelik, ki ni bil v 'strukturi', ni znal odgovoriti na zastavljena vprašanja.

Naslednji dan je bil Gerželj ponovno v Ljubljani, kjer se je udeležil sestanka na Izvršnem svetu. Potoval je konspirativno, saj je odšel najprej s službenim avtom do Razdrtega, od tam pa sta šla skupaj z Zvonimirjem Kelherjem s civilnim avtom. »Ker smo mi vztrajali, je prišlo do tega sestanka. Potem smo si mi malce oddahnili, ker smo videli, da od zadaj stoji najvišji državni vrh.« V nadaljevanju so morali tudi v Kopru molčati o novih razmerah. Veliko zaposlenih v vrstah milice je bilo iz drugih republik, sicer večina lojalnih Sloveniji, ampak se jim preprosto ni več zaupalo, ker se ni vedelo, kaj je v ozadju. Še posebej se ni zaupalo tistim, ki so imeli dokaj dobre in tesne stike z JLA ne glede na to, ali je šlo za stike samo po službeni dolžnosti. Na ta dejavnik je bilo treba posebej paziti, ko so pripravljali novo strukturo.⁵²⁹

17. septembra dopoldan je Gerželj organiziral tajni sestanek v lovski koči v Divači, ki so se ga s strani NZ udeležili Leopold Čuček, Darko Andrejašič, Henrik Čopi, Slavko Dekleva, Andrej Koce in Drago Božac. Na sestanku so določili dve enoti milice za hrambo orožja in opreme. Na Obali je bila to Postaja milice Izola, na Krasu Oddelek milice Divača, pozneje, ko se je vozilo orožje iz Kočevske Reke za Kras in Obalo, so dodali še Oddelek milice Kozina. Določili so nove lokacije za mobilizacijo in se dogovorili o ustanovitvi enot za protidiverzantsko delovanje. Enote so oblikovali iz najbolj zaupnih ljudi in številčno tako močne, kot je bilo na razpolago orožja. Ker ga je bilo malo, so bile enote majhne.⁵³⁰

⁵²⁹ Intervju Gerželj, 11. 5. 2009.

⁵³⁰ Prav tam; prim.: Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Aktivnosti milice pri reorganizaciji TO v NZ v letu 1990, 23. 3. 1992, Slavko Gerželj.

Milica je morala pripraviti načrte za ponovno pridobitev orožja in opreme iz skladišč JLA v Sežani in v Umagu, kjer je bilo približno 80 odstotkov orožja TO iz slovenske Istre. Prav tako so morali zagotoviti orožje iz delovnih organizacij. Pridobiti je bilo treba orožje Luke Koper in Železniškega gospodarstva v Divači. Dogovoriti so se morali tudi glede koordinacije dela med milico in NZ. V tem kontekstu je Gerželj prenesel naloge na občinski nivo. 24. septembra se je dobil s komandirjem Oddelka milice Kozina Rajkom Kalistrom. Ker so vključili za skladišče orožja Divačo in Kozino, je bil on tisti, ki je moral voditi zadevo naprej. 25. septembra so v dopoldanskem času organizirali sestanek v Izoli z občinskim koordinatorjem NZ iz vrst TO Slavkom Deklevo in komandirjem Postaje milice Izola Milošem Žulovcem, takoj zatem pa v Kopru z občinskim koordinatorjem NZ iz vrst TO Andrejem Kocetom in komandirjem Ivanom Marasom iz Postaje milice Koper. Zgodaj popoldne so se v Kopru sestali tudi z namestnikom komandirja Postaje milice Piran Ivanom Klepacem, kot pokrajinski koordinator NZ pa je bil navzoč Leopold Čuček. Na teh sestankih so v novo strukturo vključili tudi občinski nivo. Sodelovanje postaj milice in občinskih pripadnikov NZ je bilo v nadaljevanju dobro. Potem ko so z zadevo seznanili obe strukturi, se Gerželj ni mešal v konkretne lokalne aktivnosti. Komunikacija je tekla med komandirji in koordinatorji NZ. »Mi 'pokrajinci' se nismo več kaj dosti spuščali v to, ali si naredil ali ne, konec koncev niti vedeli nismo.«⁵³¹ Na postajah komandirji tudi niso seznanjali svojih zaposlenih z novo strukturo. Miličniki so opravljali naloge, niso pa vedeli konkretno, za kaj gre. Z aktivnostmi je bil po navadi seznanjen namestnik in kdo od pomočnikov komandirja, pri čemer so bili tudi ti pogosto le delno seznanjeni s posameznimi nalogami.

Kljub temu je Gerželj še vedno organiziral sestanke NZ in komandirjev. 26. septembra je med svojim dopustom od načelnika Inšpektorata milice prejel zaradi nujnosti okrepljenega varovanja orožja naročilo o sklicu vseh komandirjev, pri katerih je imel orožje. Naslednji dan mu je načelnik telefonsko naročil, da mora biti v pripravljenosti na domu po liniji PEM ne glede na to, da je na dopustu. Oktobra so operativno in fizično varovali še razpršitev orožja iz skladišč na Oddelka milice Divača in Kozina, prav tako pa so bili navzoči pri prevozu oborožitve iz Kočevske Reke na Primorsko po dogovoru s Čučkom.⁵³²

531 Intervju Gerželj, 11. 5. 2009; prim.: Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Aktivnosti milice pri reorganizaciji TO v NZ v letu 1990, 23. 3. 1992, Slavko Gerželj.

532 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Aktivnosti milice pri reorganizaciji TO v NZ v letu 1990, 23. 3. 1992, Slavko Gerželj.

Ker je JLA na območju obalno-kraške regije pobrala skoraj vse orožje, je bila milica v času oblikovanja nove obrambne strukture »edina organizirana, usposobljena in oborožena formacija, na katero se je lahko državni vrh obrnil in zanesel«. ⁵³³ Sestava milice je bila takšna, da ni potrebovala nobenih prilagajanj. Problem je tičal v TO, kjer so morali zamenjati nekaj svojih vodilnih kadrov. Potem ko se je NZ prilagodila novim razmeram (novi obrambni načrti oziroma preoblikovanje starih), je stekla koordinacija med njimi in milico. ⁵³⁴ Gerželjeva družina seveda ni vedela za njegove aktivnosti. ⁵³⁵

V Kopru je Gerželj naročil komandirju Marasu, da je treba glede na spremenjene razmere zaradi odvzema orožja vzpostaviti neko novo strukturo v pogojih dvotirnega sistema in da je treba navezati stike z OLO. V nadaljevanju je Maras bdel predvsem nad podatkovnimi bazami, obrambnimi načrti, zlasti pa nad evidencami vojaških nabornikov. V strukturo je vključeval tudi svoje kolege, predvsem pomočnike in vodje varnostnih okolišev. Med 'kadrovske filtracije' so tudi ažurirali in operativno varovali pomembnejše vitalne objekte. ⁵³⁶

Na Postaji milice Koper je bil krajši čas spravljen del orožja TO. Orožje je NZ pridobila iz drugih skladišč, iz skladišč na Hrvaškem, nekaj iz skladišč delovnih organizacij, npr. iz skladišča tovarne Tomos. V okviru rednih dejavnosti je milica organizirala vse tisto, za kar jo je prosila NZ. Dejavnosti so bile povezane z evidencami, orožjem in usposabljanji. »V okviru priprav na morebitno agresijo naj bi policijske enote intenzivirale sodelovanje z Narodno zaščito. S staro strukturo Narodne zaščite smo v bistvu že prej to izvajali v okviru rednih nalog.« ⁵³⁷

Milica je pri svojih premikih izvajala tudi lažne premike zaradi nenehnega nadzora s strani KOS-a in SDV. Sodelujoči v novi strukturi so delovali konspirativno. Miličniki so sprejemali aktivnosti kot redne naloge, saj jim niso povedali, da delajo v okviru nove strukture. Vse naloge (povezane z orožjem) so izvajali ljudje, ki jim je Maras zaupal (štiri do pet ljudi). Z njimi je Maras premestil orožje na tri lokacije (zasebne hiše) na območju zaledja Kopra. »V enem primeru smo imeli celo pri našem rezervnem miličniku lokacijo. Za ostale lokacije orožja pa tudi sam nisem hotel vedeti. Ko so mi govorili, da mi povedo, sem rekel ne, me ne zanima, kaj pa če mene ujamejo? Jaz bi poznal vse te lokacije.« ⁵³⁸

533 Intervju Gerželj, 11. 5. 2009.

534 Intervju Maras, 11. 9. 2009.

535 Intervju Gerželj, 11. 5. 2009.

536 Intervju Maras, 11. 9. 2009.

537 Prav tam.

538 Prav tam.

Tudi Boris Gradič, komandir Postaje milice Sežana, je bil vključen v novo strukturo. Nekega večera sta k njemu na dom prišla Gerželj in Čuček, ki sta mu predstavila načela delovanja nove strukture. Gradič je po sestanku s koordinatorji NZ vključil v organizacijsko mrežo na podlagi poznanstev svoje kolege, vredne zaupanja. Iz vsake enote so bili vključeni trije ali štirje ljudje. Stopnja konspirativnosti je bila zagotovljena. TO Sežana, ki je bila v prvi fazi slabo oborožena, je imela orožje spravljeno na tamkajšnji postaji milice, kjer je imela svoje skladišče. V njem je bilo lažje pehotno orožje in nekaj minsko-eksplozivnih sredstev. Orožje milice, še zlasti večina minsko-eksplozivnih sredstev, je bilo shranjeno v vojaških skladiščih v Ajdovščini. Potem ko so pridobili del orožja, tudi Gradič ni hotel vedeti, kam konkretno so ga razpršili. Za lokacije na Krasu je vedel njegov namestnik. Za prostore, kamor so spravili orožje, so izbirali razne kleti, skednje ali jame. Prevoze orožja in streliva so opravljali ponoči s civilnimi vozili ob spremstvu patrolje.⁵³⁹

Ker je imel KOS v Sežani svojo mrežo, je morala milica delovati v popolni tajnosti. Poznati so morali sestavo KOS-a, pa tudi sestavo enot na carini. »Med našimi bivšimi sodelavci so bili njihovi sodelavci, miličniki, starešine, ki so delali za njih, in to je že bilo utečeno. /.../ Na meji je bil zvezni bataljon in ti ljudje so bili skozi v kontaktu z vojsko, tako da je bilo tam več kontaktov med temi zveznimi, med enimi in drugimi. /.../ Kontakti med KOS-om in nami so bili, se je pa videlo, da kakor se je situacija zaostrovala, manj so prihajali, ker so iskali druge vire.« Tudi vojska se je distancirala od milice. »Z zaostrovanjem politične situacije so se odnosi med miličniki in vojaki spreminjali. /.../ Niso te več spustili na dvorišče, prej so ponudili še kavo ali pasulj ali kaj takega za malico, potem pa se je to kar prekinilo.«⁵⁴⁰

Na UNZ Koper je sicer že maja prišla GINA, ki je v tednu dni pregledala vse načrte in jih ocenila z 'vrlo dobro'. Ocena je prišla iz Beograda. Ker je poznala vsako lokacijo, je bilo treba načrte spremeniti. Zato so v novih razmerah naredili le seznam ljudi, ki so jih morali vpoklicati, ostalo pa je bila improvizacija (del enote aktiven, del v pripravljenosti, del v počivanju). Sodelovanje s TO je bilo dobro že prej, saj je imela milica z njimi redne stike. Z vzpostavitvijo NZ na pokrajinski in občinski ravni je komunikacija še bolj stekla.⁵⁴¹ Večina pripadnikov milice

539 Intervju Gradič, 11. 9. 2009.

540 Prav tam.

541 Prav tam.

pa nove strukture ni dojemala kot posebne vzporedne organizacije, temveč kot izvajanje rednih nalog milice. Dejavnosti so potekale po istem ključu, milica je nadaljevala z izvajanjem podobnih nalog tudi od oktobra naprej.

UNZ Nova Gorica

Že pred jesenjo 1990 je moral Viktor Hladnik, namestnik inšpektorja za VEM in PEM ter obrambni načrt na Inšpektoratu milice UNZ Nova Gorica, 'očistiti' vrste v milici. Predvsem so prečistili rezervni sestav in odpustili tiste, ki jim ni bilo mogoče zaupati. Pri aktivnem sestavu pa so opazovali pripadnike in poskušali ugotoviti, kako bi se odzvali, če bi prišlo do zapleta, in ali bi prestopili na drugo stran (k vojski). V tem kontekstu ni bilo nobenih težav. Na drugi strani se je že pred ukazom o oddaji orožja JLA »na tem območju večino orožja hranilo pri vojski, to je bilo skladišče na Ajševici, potem je bilo skladišče tudi na Črnem Vrhu in na Šentviški gori, tako da je večina tega orožja že bila tam, je pa imela Teritorialna obramba Idrija v Cerknem in v Anhovem svoje skladišče«. Hladnik je šel 18. maja h komandantu pokrajinskega štaba TO in ga vprašal, kako je s tem pri njih. Ko mu je rekel, da ni nobenih problemov, ob tem pa dodal, da so pripeljali orožje iz Cerknega in Anhovega in da ga zdaj varuje vojska, mu je takoj postalo jasno, kakšen je položaj. TO je na Goriškem tako ostala popolnoma brez orožja.

Hladnik je imel sicer s TO predhodno dobre odnose. Poznal je tudi večino uslužbencev KOS-a in njihov način delovanja. Tudi na podlagi tega je sestavil načrt opazovanja obveščevalnih služb, sam pa je moral biti izjemno previden, da ga niso uspeli izslediti tisti, ki so nadzorovali milico.⁵⁴²

Zvonimir Kelher je bil samostojni inšpektor na Inšpektoratu milice UNZ Nova Gorica in je pokrival področji izobraževanja in specialne vzgoje ter bil poveljnik PEM UNZ Nova Gorica. Ko ga je Kolenc poklical, da naj pride 12. septembra na sestanek na RSNZ, ni dolgo razmišljal. Kolenca je dobro poznal že

⁵⁴² Intervju Hladnik, 11. 5. 2009.

Zvonimir Kelher (1950), samostojni inšpektor za področje izobraževanja in specialne vzgoje na Inšpektoratu milice UNZ Nova Gorica in poveljnik PEM UNZ Nova Gorica

od prej prek PEM in tudi civilno, prek strelskih družin, saj sta bila oba strelca, in mu popolnoma zaupal. Po sestanku se je napotil v gostilno Figovec, kjer se je srečal z Dragom Vidrihom, pokrajinskim koordinatorjem NZ iz vrst TO. Kelher ga ni poznal, medtem ko je Vidrih dobro vedel, kdo je on. Zaradi stroge konspiracije so se Kelherju zastavljala številna vprašanja. Še posebej potem, ko je naslednji dan prišel v službo, kjer so ga zasuli z vprašanji, kje da je bil prejšnji dan. Ker jim ni smel povedati, so ga vsi začudeno gledali, toda vztrajal je pri zapovedani tajnosti. Kmalu potem se je Kelher z Vidrihom dobil na Jasnici, kjer sta oblikovala prve načrte.⁵⁴³

Na sestanek na Izvršnem svetu je Kelher od Razdrtega naprej potoval skupaj s Slavkom Gerželjem. Tudi Kelher je dobil v popoldanskih urah potrditev, da za tem stoji državni vrh. Od tedaj ni bilo več nikakršnih pomislekov. Če se je prej še spraševal o legalnosti svojega početja, ko je razmišljal, da v bistvu deluje proti državi, je spremenil svoje mnenje in stoodstotno sprejemal naloge, ki jih je dobival v nadaljevanju.⁵⁴⁴

Z Vidrihom je nato Kelher najprej pregledal postaje milice. Tukaj je imel določene težave že prej pri 'čiščenju' enot, predvsem »s starejšimi, ki so bili že 10, 15 let v PEM, in naenkrat mu rečeš, nisi več sposoben, in veš, da je planinec, da je gorski reševalec, in ga ne moreš imeti noter zato, ker ima slučajno priimek na -ič.« V Ajdovščini sta se dobila s komandirjem Postaje milice Angelom Vidmarjem, ki se je že prej povezal z občinskim štabom TO. Po tem sestanku sta 15. in 16. septembra vključila ostale komandirje Postaj milice (Idrija, Tolmin, Nova Gorica) in spustila organizacijo na občinski nivo. Predvsem sta jih seznanila z nalogo varovanja orožja. Ker v Ajdovščini ni bilo prostora, sta za lokacije orožja sprva izbrala Postaji milice v Idriji in Novi Gorici, iz Nove Gorice pa se je skladišče nato preselilo v Anhovo, kjer je bil vod milice, ki je samostojno, brez NZ, pokrival in varoval novo skladišče. Komandirji so nato razširili mrežo, ko so izbrali tiste,

⁵⁴³ Intervju Kelher, 11. 5. 2009.

⁵⁴⁴ Intervju Kelher, 17. 6. 2009.

ki so jim najbolj zaupali (navadno namestnike), in jim dali določene naloge. Kelher ni vedel, kaj se konkretno dogaja na lokalni ravni. Akterji so delovali samostojno, informacij pa niso prenašali nazaj na pokrajinski nivo, saj je bila konspiracija tako trdnejša. Kelherja je zanimalo samo, ali so naloge izpeljane. Ko je dobil potrditev, ni spraševal naprej. Zaradi stroge konspiracije pa je moral biti pozoren tudi doma, saj tudi najbližjim niso smeli razlagati o svojem delu. Kelher je imel sicer srečo, ker je bila njegova žena prav tako zaposlena pri milici. Vedela je sicer marsikaj zaupnega, toda o novi strukturi ni imela pojma, pa tudi Kelher ji tega ni želel povedati.⁵⁴⁵

Prevoze orožja iz Kočevske Reke na Goriško je opravljala navadna milica (ne Specialna enota) 25. septembra.⁵⁴⁶ Vozili so s svojimi tovornjaki in s svojim spremstvom. Kelher in Hladnik sta te prevoze sicer spremljala bolj 'od daleč'. Ko so peljali orožje v Anhovo, so v Gorici – glede na to, da je šlo za tovornjak milice z modro tablico – vozilo zapeljali v garažo uprave in šli na pijačo, da bi nepoklicani mislili, da je tovornjak stacioniran na upravi. Čez kakšno uro so ga odpeljali drugam z zamenjanimi tablicami.⁵⁴⁷

Milan Zupan je bil komandir Postaje milice Nova Gorica. Z novo organizacijo sta ga seznanila Kelher in Hladnik. Naročila sta mu, naj pripravi nove obrambne in varnostne načrte in 'počisti' enoto rezervnih miličnikov in carinikov, ki jim ni bilo mogoče zaupati. Pri aktivnih pa ni bilo nobenega pomisleka. »Predvideli smo moštva, tako kot bi naj bila sestavljena, potem smo morali določiti rezervne vojne lokacije po prvi stopnji, drugi in tretji, če bi se zadeve še stopnjevale, nato smo morali pripraviti lokacije in se dogovoriti z lastniki objektov. V prvi fazi so bile v Novi Gorici, v naslednji so bile že bolj proti hribom in okrog tega je bilo veliko aktivnosti.«⁵⁴⁸

Milan Vončina je bil namestnik komandirja Postaje milice Nova Gorica. Naloge za novo strukturo je izvajal v okviru rednih nalog. Ker je KOS budno zbiral podatke, je tudi milica začela s pridobivanjem informacij. »Poleg rednih policijskih opravil, ki so bila določena z zakonom o notranjih zadevah, se je seveda peljala naprej tudi problematika groženj napada JLA. Takrat se je začelo to stopnjevati. Potem smo vključili to v redne naloge. Načrti so se obnavljali, dopolnjevali, izdelovali na novo.«⁵⁴⁹

545 Intervju Kelher, 11. 5. 2009; za TO v MSNZ prim.: Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 100–104; Berginc, MSNZ na Tolminskem, str. 75–79; širše v: Njim vsem pripada slava, str. 404–426; Trdna mreža.

546 Intervju Kelher, 11. 5. 2009.

547 Intervju Hladnik, 11. 5. 2009.

548 Intervju Zupan, 17. 6. 2009.

549 Intervju Vončina, 17. 6. 2009.

Florjan Sivec je bil komandir Postaje prometne milice Nova Gorica in poveljnik voda PEM. O novi organizaciji sta ga obvestila Kelher in Hladnik. Z njima je sodeloval in od njiju prejemal navodila. Ker je bil brez pomočnika, je moral vse aktivnosti, pripravo dokumentov in lokacij organizirati sam. Z načelnikom uprave in načelnikom Inšpektorata milice UNZ Nova Gorica, ki nista vedela za nove razmere, ni imel veliko stikov. Ko je prišel septembra do njega Kelher in mu dejal, da potrebuje dva miličnika z vozniškim izpitom C-kategorije, ni dolgo razmišljal. Na razpolago mu je dal miličnika Igorja Praha in Petra Šuštarja. Sivec je vedel, da potrebujejo tovornjak in kaj približno bodo vozili, ni pa se podrobneje spuščal v zadevo. Bil je obveščen, da delata ponoči in da vozijo neke stvari na relaciji Kočevsko–Severna Primorska. Potem je Sivec dobil nalogo, da je treba orožje razmestiti na več lokacij. »To orožje je bilo namenjeno za oborožitev VEM in PEM.« Pri spravljanju orožja na varno mu je največ pomagal Šuštar, nekaj so ga odpeljali k njemu, nekaj pa na Vogrsko. Tako so imeli dve lokaciji, ki sta bili dokaj odmaknjeni, a z urejenim dostopom. Sivec tedaj ni pomišljal glede novih zadolžitev. Ni ga bilo strah, čeprav se je zavedal, da je njegovo početje ilegalno in da dela proti zvezni ustavi. Tudi potem ko ga je poklical načelnik in mu povedal, da ga zasleduje KOS in da naj bo previden, ga ni zajela panika. Dva dni je razmišljal, ali naj doma sploh pove novico. Ko je ženi le povedal, je tudi ona ohranila trezno glavo.⁵⁵⁰

Jože Režonja je bil komandir Postaje milice Tolmin. Septembra je uspel skupaj z NZ pod pretvezo čiščenja orožja pridobiti prvi del orožja iz vojašnice Bovec. To orožje so nato shranili v Bovcu, Tolminu in Kobaridu. V tem obdobju so tudi poostriili nadzor nad vojsko in njenimi aktivnostmi. Sodelovanje s TO Tolmin, ki ji je poveljeval Marjan Bric, je bilo do junija 1990 sicer slabo. Potem ga je zamenjal Vito Berginc, s katerim se je Režonja v hipu ujel. Berginc je bil tudi vključen v NZ. Ko ga je Kelher obvestil o tajnih aktivnostih, mu ni povedal, da je del orožja že na varnem. V nadaljevanju je potem obnovil stare načrte, nadaljevalo pa se je tudi usposabljanje rezervistov. »Izvajali smo vse, od streljanja do iskanja terena in vseh teh zadev. Morála je bila izredno dobra pri rezervistih, res pa je, da smo tudi pri nas na postaji malo pregledali, posebej pri carinikih, in potem malo počistili, kdo je kondicijsko še zmožen zdržati vse napore.«⁵⁵¹

Oborožitev so počasi povečevali. Režonja in Berginc sta tako v začetku oktobra imela na razpolago »110 kosov orožja. V tem času, ko se je Kočevska

550 Intervju Sivec, 17. 6. 2009.

551 Intervju Režonja, 17. 6. 2009.

Reka zavzela, smo na Severnem Primorskem dobili nekaj oborožitve. Ker smo v Tolminu orožje imeli, v Idriji pa je bilo malo orožja, je prvi kontingent iz Kočevja prišel v Idrijo.« Pri skladiščenju in prevozu orožja v tajna skladišča je sodeloval tudi Režonja s svojim vozilom s civilnimi tablicami, ostali miličniki pa niso vedeli, za kaj gre. On jih je dal pri transportih orožja v patrolje drugam na teren, pri prevozih pa ni bilo nadzora. Kljub temu da je bil tudi komandir Postaje milice Idrija Danilo Božič⁵⁵² seznanjen z zadevami, jih je pri prevozu orožja v kobariško skladišče v Idriji ustavila milica. »Sem rekel, kaj je, in smo šli naprej. Oni so prižgali luči in šli za nami. Poklical je dežurnega, kje imaš enote, naj pustijo kolone pri miru. Potem so odšli. Z milico sicer ni bilo težav.« Poleg skladišč NZ je imela milica povsem svoja skladišča, za katera NZ ni vedela. Svoje orožje je milica razvozila na razne lokacije sama, pri transportih orožja NZ pa je bila po večini zraven. Poleg tega so bili na milici shranjeni obrambni načrti in določena dokumentacija OLO (evidence nabornikov).⁵⁵³ Podobne aktivnosti so izvajali tudi od oktobra naprej. »Profesionalno smo naprej delali, na drugi strani smo imeli istega človeka.«⁵⁵⁴ Tudi nadzor nad vojsko in spremljanje gibanja obveščevalnih služb sta se izvajala še naprej.⁵⁵⁵

UNZ Slovenj Gradec

Na Koroškem je milica že pred ukazom o oddaji orožja izvedla nekaj premikov orožja. Vinko Mlinšek, komandir Postaje milice Slovenj Gradec, je dobil od načelnika Inšpektorata milice UNZ Slovenj Gradec Mirka Kokola že februarja in marca 1990 nalogo, da mora pripraviti tajne lokacije za skladiščenje materialnih sredstev, predvsem pa oborožitve in streliva, ki je bilo v skladiščih (za postajo milice, postajo prometne milice in za enote UNZ). Za tri enote je moral zagotoviti skladišča na območju Mislinjske doline, hkrati pa nove lokacije

552 Arhiv MNZ, Uprava za priprave na izredna stanja in vojno – MSNZ 1990–1992, Seznam delavcev policije, ki so sodelovali pri ustanavljanju MSNZ (28./8. do 4./10. 1990), Jože Kolenc.

553 Intervju Berginc, 30. 3. 2010.

554 Intervju Kelher, 11. 5. 2009.

555 Intervju Hladnik, 11. 5. 2009.

Marko Pogorevc (1964), inšpektor za VEM in PEM na Inšpektoratu milice UNZ Slovenj Gradec ter poveljnik PEM UNZ Slovenj Gradec

za vojno delovanje, za sedež VEM in za sedež UNZ. Ker je vojska izjemno dobro nadzirala območje, je moral biti pri izbiri lokacij posebej pazljiv. Tajni prevozi orožja so potekali iz postaje prometne milice in postaje milice k Miranu Černiču na Mislinjsko Dobravo, k Juretu Priberžniku v Šmartno pri Slovenj Gradcu, na Sela in na Stari trg. Del oborožitve in sanitetne opreme so skladiščili tudi na lokaciji na Brdah pri Ribiču, del pa pri Naberniku na Legnu. Teden kasneje so preselili tudi orožje uprave. Lokacijo je Mlinšek izbral pri kmetu Vincencu Vranjeku, kjer je imela vojska mobilizacijsko mesto. Prav zaradi tega se mu je zdelo mesto posebej primerno, ker da ga bo varovala kar JLA, in še posebej zato, ker je lastnik dobro poznal načrte JLA in njihove oficirje, ki so bili pri njem vsak teden. Na tej lokaciji so shranili tovornjak eksploziva in orožja. Za prevoz so zadolžili rezervnega miličnika Aleksandra Semenika, ki je ponudil svoje tovorno vozilo. Orožje so nato varovali z rednim delom patrolj, ki niso vedele, kaj se nahaja v skladiščih. »Vedela je samo peščica miličnikov in pet ali šest starešin.« Vse ostalo orožje pa so imeli na postaji za redno delovanje enot. V istem času so izdelali tudi načrte za primere prihoda vojakov na postaje milice.⁵⁵⁶

Na Koroškem so tako imeli nekaj orožja že na varnem. Ko je Kolenc septembra poklical Marka Pogorevca v Slovenj Gradec, ta ni vedel, da se v Sloveniji pripravlja nova organizacija. Inšpektor za VEM in PEM na Inšpektoratu milice UNZ Slovenj Gradec ter namestnik poveljnika skupne PEM UNZ Slovenj Gradec in UNZ Celje je bil seznanjen z novim projektom 12. septembra na sestanku na RSNZ, kjer mu je bilo naročeno, da naj poskrbi za kadrovske del in da naj bi »orožje, ki je bilo hranjeno v vojaških skladiščih, odnesli iz teh skladišč in ga varno skrili«. Po sestanku se je odpravil v gostilno Figovec, kjer se je seznanil s koordinatorjem NZ iz vrst TO Mladenom Mrmoljo. »On je bil iz Teritorialne obrambe kot vodja, jaz njegov namestnik iz milice.« O tem sestanku Pogorevc ni smel seznaniti svojih

556 Intervju Mlinšek, 11. 9. 2009.

predstojnikov, ker je bila zapovedana stroga konspiracija. Dva dni kasneje se je Pogorevc udeležil še sestanka na Izvršnem svetu, kjer je 'paravojaška' formacija dobila politično pokritje.⁵⁵⁷

Pogorevc si je najprej kot svojega namestnika izbral Vinka Mlinška. Septembra ga je poklical na sestanek in mu zaupal, »da je bil na razgovoru in da opravlja določene naloge. Dal mi je zaupne naloge in mi rekel, da za to, kar mi bo zdaj povedal, ne smem nikomur povedati, še najmanj svojemu predpostavljenu, niti načelniku uprave oziroma tudi šefu policije ne. Naloge so bile vezane na sodelovanje z Narodno zaščito, na njihove premike, ki bodo opravljeni, predvsem orožja in streliva. Povedal mi je, da se tudi oni že organizirajo in da bomo skupaj sodelovali. Po teh zaupnih nalogah je bil potem sklican en skupni sestanek, na katerem smo prisostvovali komandirji postaj milice na Koroškem.«⁵⁵⁸

Do konkretnih aktivnosti znotraj milice na Koroškem je tako prišlo po 18. septembru,⁵⁵⁹ potem ko je Pogorevc z novo strukturo seznanil svoje najozžje sodelavce. Prvi sestanek je bil v gostišču Dular na Selah pri Kotljah, kamor so prišli tudi koordinatorji NZ iz vrst TO. S strani milice so se sestanka udeležili Marko Pogorevc, Vinko Mlinšek, Franc Serec iz Raven, Alojz Cifer iz Radelj in Željko Kljajič iz Dravograda. S strani NZ je prišel Mladen Mrmolja, iz Raven Primož Šavc, iz Radelj Zdravko Vilar, iz Slovenj Gradca Viktor Jeromel in iz Dravograda Herman Jeseničnik. »Predstavili so nam lokacije, kje imajo oni skladiščeno orožje, povedali so nam še za določene premike, da jih bodo imeli, in da bi tu sodelovali. Mi smo takrat povratno tudi predstavili, koliko imamo viška našega orožja za skupne potrebe, /.../ ker določeni štabi so bili takrat v bistvu zelo slabo opremljeni z oborožitvijo, predvsem Slovenj Gradec. Ko bi prišlo do mobilizacije, bi mi to orožje dali preko mene oziroma z mojim dovoljenjem. Seveda za ta dogovor naši predpostavljeni takrat niso vedeli.«⁵⁶⁰ Skupaj s pripadniki NZ so komandirji prevzeli nove zadolžitve. Predvsem je bilo treba poskrbeti za varovanje prevozov orožja, ki so ga razvozili na tajne lokacije.⁵⁶¹

557 Intervju Pogorevc, 18. 5. 2009. V novo strukturo je Pogorevc vključil tudi Petra Pungartnika iz vrst PEM. – Gradivo Kljajič, Poročilo o aktivnostih poimensko navedenih pripadnikov milice na Koroškem pri ustanavljanju in delovanju MSNZ za Koroško.

558 Intervju Mlinšek, 11. 9. 2009.

559 Prav tam.

560 Gradivo Kljajič, Poročilo o aktivnostih poimensko navedenih pripadnikov milice na Koroškem pri ustanavljanju in delovanju MSNZ za Koroško; Intervju Mlinšek, 11. 9. 2009; za TO v MSNZ prim.: Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 120–124.

561 Intervju Pogorevc, 18. 5. 2009; Pogorevc sicer govori o iskanju lokacij za orožje in o prevozih orožja že za mesec maj in junij, kar pa se je zgodilo kasneje. – Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Aktivnosti po Narodni zaščiti v letu 1990, Marko Pogorevc.

Na Koroškem je bilo v vseh štirih občinah petnajst tajnih skladišč orožja in devet rezervnih vojnih lokacij območnih postaj milice. Uprava je imela svoje lokacije, eno in rezervno, enako postaje milice. Za ta skladišča NZ ni vedela. Pred skupnim sestankom je bilo razpoloženje povsem naelektreno. Milica je spremljala premike vojske in NZ. »Oni so tajno vozili orožje in mi smo spremljali tudi njihove premike in premike tovornjakov in potem smo o vsem tem obveščali na UNZ, tako da smo mi imeli pokrite NZ in vojsko in to je bilo vse organizirano. Mi smo morali tudi varovati premike naših enot in vedno je šla naprej patrolja, ki je gledala, če ni mogoče na lokaciji kakšno vozilo, ki bi lahko registriralo naše premike orožja. Mi smo imeli maksimalno konspirativno urejeno in potem so se včasih 'teritorialci' čudili, kaj delamo mi na njihovih lokacijah.«⁵⁶²

Komandir Postaje prometne milice Slovenj Gradec Zlatko Halilovič in njegov namestnik Peter Pungartnik, ki je bil tudi pripadnik PEM, sta opravila veliko dela. Za občinske koordinatorje NZ iz vrst TO je bil sestanek pravo olajšanje, podobno tudi za može v modrih uniformah, ker je pomenilo, da ni bilo več potrebe po prikrivanju aktivnosti. »Potem smo sodelovali in oni so bili presrečni, so pozdravljali, oni so zelo zaupali milici in vedeli so, da smo tudi zelo močni. /.../ Naše enote se je še vojska bala, in ko so videli, da smo skupaj, je bilo to za njih pravo olajšanje. Potem so nam povedali tudi še za dodatne lokacije. Skupno smo potem predvsem operativno pokrivali in pomagali pri njihovih prevozih.«⁵⁶³ Mlinška so »miličniške patrolje ponoči prenehale zaustavljati in spraševati, kje hodim in kaj delam. Še več, zaustavljale so vse, kar je vozilo za menojo, in še več, ko mi je nekaj dni zapored nenehno sledil en in isti avto z mariborsko registracijo, sem s pomočjo Marka Pogorevca v nekaj minutah ugotovil vrsto podatkov o lastniku vozila in ljudeh, ki so bili povezani z njim.«⁵⁶⁴

S komandirjem Postaje milice Radlje Francem Sercem se je Mlinšek dobival vsak dan. Vse sta hitro in ustno urejala. Serec je vedel za tajna skladišča v rudniku v Mežici, vedel je za prevoze bomb, pri katerih je tudi sodeloval, za vse ostale lokacije pa mu je Mlinšek tudi povedal. »V Slovenj Gradcu je bilo to skladišče v Šentilju pri Štalekarju in pri Plevniku na Brdah. Potem je bilo tudi skladišče eksploziva na Štibuhu in mi smo ta njihova skladišča kot miličniki nekako z rednim delom operativno varovali, z rednimi patroljami tako v dnevnem kot tudi v nočnem času.«⁵⁶⁵ Sodelovanje se je še dodatno okrepilo, ko so iz OLO

562 Intervju Halilovič, 11. 9. 2009.

563 Intervju Mlinšek, 11. 9. 2009.

564 Prav tam.

565 Prav tam.

morali prenesti sezname orožja oziroma zaboje, ki so bili skladiščeni, in tudi sezname nabornikov v hrambo milice.⁵⁶⁶

V okviru redne oblike dela, ki se je osredotočala na določene varnostne zadeve, se je oblikovala tudi nova struktura. »Za to ni vedel noben drug razen komandirji, s katerimi smo delali. Mi smo imeli tudi Vojne enote milice, se pravi, da smo po eni liniji normalno delali, te vojne enote so imele redno delo, zbirali smo kontraobveščevalne podatke.« Na drugi strani so na Koroškem imeli pripravljeno tudi akcijo Krt. »Vsi komandirji so zbirali podatke o kontraobveščevalni dejavnosti Jugoslovanske ljudske armade, o gibanju, o njihovih namerah, o številu oborožitve in enotah.« Poskušali pa so tudi vdreti v kontraobveščevalni sistem in to je uspelo načelniku Inšpektorata milice Mirku Kokolu, ki je pridobil na svojo stran obveščevalca iz JLA, sicer domačina Konrada Javornika. Z njim sta sodelovala in on mu je prinašal pomembne podatke o dejavnostih vojske, o njenih namerah in zaupnih nalogah. Ko sta se Kokol in Javornik dobila v začetku oktobra na preverjeni lokaciji na Pohorju, je Mlinšek zavaroval prizorišče s svojimi enotami. »Razporedil sem jih tako, da so opravljali redno delo. Blokiralimo smo ceste, kot da opravljamo normalno prometno kontrolo. Rekel sem jim, da morajo biti izredno pazljivi na vsa tuja vozila, vsa mariborska, tudi domačine naj gledajo in nikakor naj ne spuščajo v globino proti Pohorju kakšnih tujcev. Miličniki, ki so bili na teh lokacijah na rednih nalogah, sploh niso vedeli, za kaj gre. Jaz sem jim pač rekel, da lovimo nekega storilca, takrat je šlo tudi za neke poostrene naloge, ker smo lovili enega posiljevalca in sem v bistvu te naloge kar v redno delo vklopil.« Kokol in Javornik sta se srečala v bližini kmetije pri Lazarju na Brdah. Ob srečanju sta se, zato da bi pokazala, da nimata prisluškovalnih naprav, oba slekla do pasu. Javornik je nato Kokolu zaupal vrsto varnostnih podatkov o JLA, o njihovih aktivnostih, namerah, oborožitvi, o mobilni moči in mobilni pripravljenosti. Kokol je te podatke posredoval nato v Ljubljano »s skrito kuverto o akciji Krt«, odnesla pa sta jih dva zaupanja vredna miličnika.⁵⁶⁷

Za tajne aktivnosti nove slovenske obrambne organizacije je v Slovenj Gradcu vedel le ozek krog miličnikov, za varovanje tajnih skladišč pa je vedelo pet ali šest ljudi. Komandirji, ki so vedeli za dejavnost v okviru te organizacije, so miličnikom dajali naloge, ki so sicer spadale med njihove redne zadolžitve. Med drugim so jim naročili, da pregledajo določeno okolico in na določenem odseku legitimirajo vse osebe in ustavijo vsa vozila. O tem so morali poročati in

566 Intervju Halilovič, 11. 9. 2009.

567 Intervju Mlinšek, 11. 9. 2009.

iz poročil so »izluščili tisto, kar je bilo pač potrebno, in smo dali naprej do Marka Pogorevca«. ⁵⁶⁸ Operativnega sodelovanja s SDV pa na Koroškem ni bilo.

Na Postaji milice Dravograd je bil komandir Željko Kljajič. Dravograd je bil zaradi kasarne Bukovje in treh stražnic nekakšno križišče obveščevalnih podatkov, ki so se prenašali po Koroškem. Kljajič se je udeležil spoznavnega sestanka pri Dularju. V nadaljevanju je sodeloval s pripadniki NZ iz vrst TO, ki je imela svoje prostore v stavbi postaje milice. Z njimi so se tako srečevali dnevno. Kljajič se je že predhodno udeleževal usposabljanj pripadnikov TO, tako da je odlično poznal njihovo strukturo. Skupaj z Mlinškom je sodeloval tudi pri akciji Krt. Za opazovanje pripadnikov vojske je »napravil načrt, popis vseh stanovanj pripadnikov Jugoslovanske armade, kje stanujejo, kakšna stanovanja so, kako velika, v katerem nadstropju so, katera številka je, vse z namenom, da bi v skrajni fazi prišlo tudi do vpadov v njihova stanovanja, in zadnje, kar bi bilo v tej akciji, bi bila tudi likvidacija teh oseb.« Večina oficirskih stanovanj je bila na Robindvoru v Dravogradu, kjer je bila tudi večina miličniških stanovanj, tako da je Kljajič lahko opazoval iz svojega stanovanja ves blok. ⁵⁶⁹

Milica je imela zadeve popolnoma urejene. Pravočasno so vzpostavili »sistem zvez, tajne lokacije, rezervne vojne lokacije, kurirske zveze, javke smo imeli določene in sistem, kdaj in kako naj kurirji kaj prenašajo od enega kraja do drugega in po kakšnih metodah se naj potem to koncentrira. Vse je bilo usklajeno za celo koroško regijo in z vsemi enotami, katera postaja izvaja kakršne koli aktivnosti na posameznih prometnih sektorjih.« V tem kontekstu so bile določene kontrolne točke patrulj, ki so bile stalne in gibljive. Vsaka postaja milice je morala imeti kontrolne točke s točno določenimi nalogami. Posebej so bile določene naloge za prihod vojaških oseb na območje OLO po posameznih občinah. »Če bi se na primer izdal ukaz Meža 10, bi to pomenilo, da so prišli v vojaških uniformah po seznam nabornikov vojaki, kjer se zadeve na miren način odvijajo. Če pa bi sporočil policist, da gre za Mežo 100, pa bi to pomenilo, da hočejo nasilno prevzeti spisek nabornikov in orožje iz oddelkov za ljudsko obrambo. V tem primeru je bilo spet vse dogovorjeno s posebnimi tajnimi znaki, kdaj pride Posebna enota milice na ta dogodek.« ⁵⁷⁰

Drago Velički je bil namestnik komandirja Postaje milice Dravograd. »Ko je poveljevanje v Bukovju prevzel Mladinović, se je jasno odražalo, da se vojska pripravlja v čisto drugačnih sferah in čisto na drugačen način. V samo poveljstvo

568 Prav tam.

569 Intervju Kljajič, 11. 9. 2009.

570 Prav tam.

v Bukovju sta bila dodana še dva majorja in zanimivo je, da se je kar velikokrat dogajalo, da so ti ljudje, ti oficirji, namerno izzvali raznovrstne provokacije, incidente na območju Dravograda in so praviloma tudi preverjali, kakšna bo reakcija milice. Mi smo velikokrat imeli tudi z našimi miličniki težave, da smo zadeve umirjali in da smo poskušali stvari zadržati in istočasno tudi v vseh teh primerih pridobivati tiste informacije, da smo jih lahko poročali naprej.«⁵⁷¹

Na Postaji milice Radlje je bil komandir Alojz Cifer. Postaja je imela dva Oddelka, v Podvelki in na Muti, pokrivali pa so tudi pet maloobmejnih prehodov. Poleg tega so budno spremljali načrte vojske. Glede obrambnih načrtov je postaja spadala pod Maribor. Oddelka sta imela svoje lokacije orožja, postaja pa je imela dve lokaciji. V samem sistemu komuniciranja je bila prisotna šifrerska služba, ki je sprejemala določena sporočila. Spremljali pa so tudi miličnike drugih narodnosti, njihov odnos in njihove odzive.⁵⁷² Problem je bil tudi z neslovenskimi cariniki. Te so pod pretvezo napredovanja premeščali tudi v carinarnico Dravograd, tako da niso mogli izvrševati neposrednih nalog, ki jih je zvezna carinska uprava pošiljala na mejo mimo republiških slovenskih organov.⁵⁷³ V Radljah je bil sicer dober odnos z OLO in NZ, toda manjkala je boljša komunikacija med njimi. Milica je svoje enote redno obveščala, miličniki so bili seznanjeni s položajem. »Vsak tretji dan je bil sestanek tu na upravi in smo tudi dobivali navodila. Dejansko si izvrševal ukaze, ki si jih dobival brez nekih pregovarjanj.«⁵⁷⁴

Jože Košir je opravljal naloge namestnika komandirja Postaje milice Radlje. Kot pripadnik PEM je imel že pred jesenjo veliko usposabljanj. Na postaji je bil poleg Ciferja vključen v novo strukturo tudi on, potem ko ga je 18. septembra iz Slovenj Gradca poklical Marjan Kobale, inšpektor za posebne naloge na Inšpektoratu milice UNZ Slovenj Gradec, in mu naročil, naj pride takoj s civilnim avtom v Slovenj Gradec na upravo. Od tam ga je dežurni napotil k Dularju, kjer je bil seznanjen z novo strukturo in tudi s koordinatorji NZ iz vrst TO. Po tem sestanku je sodeloval z NZ. Zaradi resnega položaja je Košir skupaj s skladiščnikom Borisom Najžerjem izdelal načrt, da se orožje ob zaostritvi takoj razvozi na različne lokacije. Kot možna lokacija je bila predvidena tudi klet župnišča, kjer je sodeloval župnik Jože Gomboc.⁵⁷⁵

Le Cifer in Košir sta na postaji milice poznala konkretne aktivnosti. »Vsak zase sva potem morala po lastni vesti izbirati svoje ljudi.« Ker je bila zapovedana

571 Intervju Velički, 11. 9. 2009.

572 Intervju Cifer, 11. 9. 2009.

573 Intervju Halilović, 11. 9. 2009.

574 Intervju Cifer, 11. 9. 2009.

575 Intervju Košir, 11. 9. 2009.

stroga konspiracija, so se pri obeh pojavljali tudi dvomi in vprašanja glede 'paravojaške' strukture. Pri razpršitvi orožja je imel Košir glavno besedo. Cifer ni niti želel vedeti, kam ga spravljajo. Določeno težavo je postajala reka Drava, ker je bilo treba zagotoviti oborožitev na obeh straneh reke. Orožje so premeščali predvsem na Muto, Košir je moral operacijo izvesti po svojih najboljših močeh. Zagotoviti je moral tajnost, varnost in učinkovitost. Pri prevozu orožja so pomagali tudi posamezniki, ki so imeli tovorna vozila. Na Muti je tovornjak posodil Jože Rogina, v Radljah Jože Naberžnik. Poleg oborožitve in streliva so morali shraniti tudi druga materialna sredstva, dva mopeda in pisarniški material, ki je bil potreben za nujno delo. Za prevoz in razpršitev glavnine orožja na tajne lokacije je bilo med drugim uporabljeno civilno vozilo žene miličnika Ivana Brgleza iz Radelj. Tajne lokacije so bile pri Cvetu Mastnu v Dobravi, pri Francu Juraču na Planini, na domačiji Rasovih v Podliplju in na domačiji Kašman v Podvelki. Kmetija staršev Boža Kovača, ki je bil rezervni miličnik, je bila zavedena kot rezervna vojna lokacija za delovanje milice v izrednih in vojnih razmerah, ne pa kot lokacija za hranjenje orožja. Prometna sredstva (motorna kolesa) in nujna sredstva za delo milice na terenu so bila shranjena na domačiji Ivana Hafnerja na Suhem Vrhu pri Radljah in na Orlici pri Ivanu Junkerju. Za te lokacije je vedelo zelo malo ljudi. Poleg tega je šlo tudi za vrsto opazovalnih akcij na terenu, nadzorov objektov, spremljanje kolon, obveščevalno delo, česar pa Košir in Cifer nista mogla opraviti sama. Zato sta dodeljevala naloge v obliki rednega dela svojim miličnikom, ki dejansko niso vedeli, da opravljajo delo, ki ni v neposredni zvezi z njihovo službo.⁵⁷⁶

Srečko Bukovski je bil namestnik komandirja Postaje milice Ravne, ki je obsegala največje ozemlje na območju uprave. Postaja je imela še dva Oddelka, Mežica in Črna na Koroškem. Potem ko je bil Bukovski seznanjen z novo strukturo, je v obeh oddelkih izbral ljudi, s katerimi je lahko komuniciral, in prenašal zadolžitve na njih. Ko se je začel položaj politično zaostrovati in ko je milica poostreno spremljala aktivnosti vojske, so se »oficirji JLA začeli močno distancirati od nas in naših osebnih stikov. Prej smo bili prijatelji na visoki ravni in še par mesecev pred temi zaostritvami so me osebno vabili v kraje njihovih bivališč v Bosno.«⁵⁷⁷

V Ravnah so na postaji shranili evidence nabornikov OLO. Njihovi referenti so jih potem dvakrat tedensko na postaji ažurirali in urejali. Velika večina

576 Prav tam.

577 Intervju Bukovski, 11. 9. 2009.

miličnikov za to ni vedela in so se zato mnogi spraševali, kaj počnejo tako pogosto na postaji. Zato so bili izdelani tudi podnačrti medsebojnega sodelovanja z OLO in njihovim varovanjem. Vso tehnično varovanje je bilo preneseno na postajo. Če bi v prostore OLO vstopila nepovabljeni oseba, bi se sprožil alarm. V tej zvezi je bil izdelan konkreten načrt, opomniki za patrolje, kako ukrepati ob sprožitvah ali ob morebitni zasedbi oddelka. Glede lokacij za shranjevanje orožja so morali zaupati določenemu številu miličnikov, ki so pomagali pri skladiščenju, posebej pa pri iskanju lokacij, in osebam, ki so orožje spravile pod svojo streho. Za postajo z dvema oddelkoma s približno 40 aktivnimi miličniki in ustreznim številom rezervnih miličnikov so orožje shranili na območju celotne postaje, od Črne do Mežice in Raven. Prevozi so potekali ponoči. V Ravnah so prevažali orožje s terenskimi vozili in z malim številom ljudi. Poseben problem pa je nastal, ko je bilo treba orožje vzdrževati in pregledovati. Nekatere lokacije orožja so bile vlažne, tako da so ga morali tudi čistiti, še prej pa dekonzervirati.⁵⁷⁸

Nova obrambna struktura se je legalizirala v ozkih krogih. Načelo zaupnosti je tudi Pogorevcu vzbujalo določene občutke nelagodja. Še posebej potem, ko je moral za svoje pomočnike izbrati svoje prijatelje in znance. Pripadniki milice, ki so bili med zaupniki organizacije, so imeli na Koroškem tajne lokacije za izmenjavanje podatkov.⁵⁷⁹ Tudi od oktobra naprej se je njihovo delo nadaljevalo v podobni obliki.

UNZ Postojna

Radovana Lukmana, inšpektorja za VEM in PEM na Inšpektoratu milice UNZ Postojna, komandirja Postaje milice Postojna in namestnika poveljnika skupne PEM UNZ Postojna in UNZ Koper, je izbral Kolenc za koordinatorja nove organizacije v vrstah milice na Postojnskem. Tudi on se je 12. septembra⁵⁸⁰

⁵⁷⁸ Prav tam.

⁵⁷⁹ Intervju Pogorevc, 18. 5. 2009.

⁵⁸⁰ Intervju Kolenc, 31. 3. 2009.

Radovan Lukman (1959), inšpektor za VEM in PEM na Inšpektoratu milice UNZ Postojna, komandir PM Postojna in poveljnik PEM UNZ Postojna

udeležil sestanka na RSNZ in nato 'tovariškega srečanja' v gostilni Figovec. Tam se je srečal s koordinatorjem NZ iz vrst TO Vojkom Štembergerjem.⁵⁸¹

Dva dni kasneje se je Lukman udeležil sestanka na Izvršnem svetu. Po sestanku je odleglo tudi njemu, saj je dobil potrditev, da aktivnosti podpira republiški vrh. 15. septembra je vključil namestnika komandirja Postaje milice Cerknica in namestnika poveljnika PEM UNZ Postojna Andreja Janežiča.⁵⁸² »Janežiča sem seznanil tudi z vso težo, kaj se pripravlja in kaj se dogaja. Razumel je do popolnosti in zaradi tega sva se tudi odločila, da bova delala po sistemu trojčk. Jaz seznanim njega in on mene in potem vzameva še nekoga, ki je neposredno vodil komando naprej. Ta je znova vnaprej vzpostavil dva, tri zaupnike, s katerimi je potem komuniciral.« Za aktivnosti nove organizacije ni vedel načelnik uprave, ki je bil zaradi stroge konspiracije užaljen in prizadet, saj je vseskozi odločal o vsem, tedaj pa se je nekaj dogajalo mimo njega. Znotraj uprave so obstajali tudi podcentri SDV, ki so bili ločeni od milice. Služba je poskušala izvedeti, kaj se dogaja. Na Postojnskem je bila še obveščevalna služba JLA, ki je tudi začutila, da se nekaj dogaja, ni pa vedela kaj. Opazovanje milice je bilo tako precejšnje.⁵⁸³

Janežič je bil zaradi svoje pripadnosti PEM najprej vključen v novo strukturo. Ko ga je Lukman poklical po telefonu, se je pripeljal v Postojno. Usedla sta se v avto in se peljala proti Razdrtemu. Šele v avtu mu je začel razlagati o novi strukturi in mu razložil, kako je zastavljena. Povedal mu je, da je on koordinator za milico in Vojko Štemberger za NZ in da si mora poiskati namestnika. Janežič ni okleval, kljub temu da se je spraševal o legalnosti početja. Z Lukmanom sta se o teh stvareh v nadaljevanju veliko pogovarjala, določene aktivnosti pa so bile izvedene v Cerknici tudi brez Lukmanovega vedenja. Postaja milice Cerknica je imela takrat višek orožja, ki je bil zaradi varnosti hranjen v kasarni JLA na

581 Intervju Lukman, 14. 5. 2009.

582 Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Uradni zapisnik, 23. 3. 1992, Radovan Lukman.

583 Intervju Lukman, 14. 5. 2009.

Rakeku. »Mi smo hoteli priti na vsak način do tega našega orožja in doletela je ta naloga pač mene, da se grem dogovorit v kasarno na Rakek, da bomo to orožje prevzeli. V to kasarno sem lahko prišel, malo težje pa sem potem šel ven. Tri ure so me tam zadrževali, tam sem nekako izsilil, starešina JLA, ki je bil tam, se je izmotaval, da tega ne more dopustiti, ker ima nadrejene, tako da smo šli od tam v Postojno na komando, kamor me je on peljal, in smo v Postojni kakšno uro ali dve žolčno preživeli, da nam je uspelo nekaj dobiti. Tudi policijska uprava Postojna je imela na podstrešju nekaj orožja in to orožje smo disperzirali že prej, preden se je potem disperziralo orožje po postajah milice.«⁵⁸⁴

Janežič o tej zadevi ni seznanjal celotne postaje. Posameznikom je naročil, naj izvedejo določene naloge, konkretno pa jim ni pojasnil, da opravljajo aktivnosti v zvezi z novo strukturo. Tudi v PEM je bilo podobno. »To so bili pač policisti, ki so drugače opravljali naloge na policijskih postajah, ampak v tistem obdobju smo bili več ali manj kar sklicani, tako da smo nastopali kot enota, smo se usposabljali in izvajali določene aktivnosti.« Z Lukmanom se je ob 'akcijah' dobival na postaji v Postojni ali v Cerknici. Vseskozi pa je obstajal nadzor JLA, je pa tudi milica nadzirala njih. »Oficirji in vojaške osebe so tudi zbirali podatke o tem, od kje je kakšen nabornik, ki se ni javil, in tako naprej. Mi smo pa spet njih nadzirali, da nam ne bi teh fantov na kakršen koli nasilen način poskusili pobrati po domovih in jih kam odpeljati.« Na postaji so hranili tudi evidence nabornikov. Z njegovimi zadolžitvami družina ni bila seznanjena. »Družina je vedela, da imam še neko drugo zadolžitev, tako da jim to ni bilo tako presenetljivo čudno in so kar nekako sprejemali. Ampak o tem doma nismo govorili.«⁵⁸⁵

Po dogovoru z Janežičem je Lukman vzpostavil prvi krog sodelavcev na občinski ravni. »Kot komandir sem imel namestnika, dva pomočnika, komandirja oddelka in še podkomandirja oddelka.« Veliko nalog je bilo razdeljenih, katere so bile s področja nove strukture, pa izvajalci niso vedeli. Posameznik je dobil nalogo, ki jo je moral izvesti in poročati ter nič drugega. Tudi ostalim komandirjem je nato predlagal, da naj delajo na ta način. Lukman pa ni želel vedeti za vse aktivnosti na občinski ravni. »Takrat so še vojni zakoni

584 Intervju Janežič, 22. 6. 2009.

585 Prav tam.

veljali, vojno sodišče je bilo takrat v veljavi. Zaradi tega jaz takrat nisem želel vedeti, s kom se občinski predstavnik pogovarja na občinski ravni.«⁵⁸⁶

Za obrambno organizacijo na Notranjskem v vrstah milice tako ni vedelo veliko ljudi. 17. septembra sta Lukman in Janežič vključila v novo strukturo komandirja Postaje milice Ilirska Bistrica Franca Kovača in komandirja Postaje milice Cerknica Tomaža Čučka (zaradi zadržanosti Čučka in Janežiča je zadeve v Cerknici sicer koordiniral Branko Knavs, komandir Oddelka milice Loška dolina). Znotraj kroga zaupnih ljudi, ki so vedeli za novo strukturo, so bili še Lukmanov namestnik na Postaji milice Postojna Bojan Orešnik, Kovačev namestnik na Postaji milice Ilirska Bistrica Zlatan Kovačević, komandir Oddelka milice Pivka Vojko Otoničar, komandir Oddelka milice Podgrad Karel Furlan, komandir Postaje prometne milice Postojna Ivan Požar in njegov namestnik Marjan Hebar, pomočnik komandirja Postaje milice Postojna Milan Zgonc, ki je bil zadolžen za operativo, ter pomočnik poveljnika PEM UNZ Postojna Milan Jurkovič.⁵⁸⁷

Lukman je najprej kadrovske ocenil posamezne osebe, ali so potencialno primerne za vključitev v novo organizacijo. Potem je prevetрил tudi sezname VEM. Delo je v nadaljevanju zajemalo ažuriranje obstoječih načrtov, predvsem varnostnega, ki je vseboval vse elemente preverjanja obstoječih lokacij, rezervnih vojnih lokacij in preverjanje stalnih lokacij glede varovanja. Nadaljevali so z operativnim preverjanjem posameznikov s področja NZ kot tudi potencialnih sogovornikov s strani JLA. V tistem času so začeli z aktivnejšim usposabljanjem VEM in PEM. Naslednji korak je bil izbor posameznikov in lokacij za hranjenje orožja. Lukman je zadolžil postajo prometne milice, da je varovala transporte in premike orožja. S svojimi patruljami je v obliki rednih nalog opravljala varovanje transportov na območju Postojne. Zaradi odličnega sodelovanja z OLO so zadeve potekale mnogo lažje. Na Notranjskem je bilo to sodelovanje zelo pomembno za milico in tudi za NZ. Večino pripadnikov NZ je Lukman tudi osebno poznal. V tem obdobju so bili tudi prvi odvozi orožja iz postaj milice.⁵⁸⁸ Prevoze orožja so postaje milice same organizirale, tako da so našle na terenu zaupne ljudi, ki so bili ocenjeni, da bo pri njih orožje na varnem, da o tem ne bodo govorili. Orožje PEM je bilo razpršeno na treh različnih koncih, nad Sajevcami pri Postojni,

586 Intervju Lukman, 14. 5. 2009.

587 Prav tam; Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Uradni zaznamek, 23. 3. 1992, Radovan Lukman; za TO v MSNZ prim.: Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 125–128.

588 Intervju Lukman, 14. 5. 2009.

nad Pivko v lovski koči in v zasebnem vikendu. Za lokacije ni vedel nihče od nepoklicanih. »Posluževali smo se zasebnih vozil, da nismo s tistimi vózili, ki jih je imela takrat milica, ampak z zasebnimi vozili, s kakšnimi vozili Zastave, tako da smo prevažali in da je bilo čim manj vpadljivo.«⁵⁸⁹

Po ukazu o oddaji orožja so v Ilirski Bistrici pozorno spremljali položaj na terenu. Ker je na Ilirskobistriškem živel precej občanov iz drugih območij, so bili zaradi novih razmer tudi precej živčni. Samo območje je bilo dokaj obremenjeno z vojsko, ker so imeli v Ilirski Bistrici dve veliki vojašnici, ki sta bili sicer vezani na Reko (oziroma reški korpus), tako da so komunikacije potekale iz Bistrice v Reko in obratno. »Te stvari smo tudi izmenjevali z občinskimi koordinatorji Narodne zaščite, tako da smo malo vedeli, kakšne so reakcije, kaj lahko pričakujemo od koga, da smo v bistvu imeli po policijsko ta teren pokrit.« Kovač je na Lukmanovo pobudo septembra začel ažurirati stare načrte, ob tem pa iskati lokacije za skladiščenje orožja. V tistem obdobju je potekalo tudi usposabljanje aktivnih miličnikov in rezervistov. Znotraj tega je moral prevetriti vrste in ugotoviti, kdo je zanesljiv in kdo ne.⁵⁹⁰

Kovačeviča je z novo strukturo seznanil Lukman. »Ni me spraševal, ali sem pripravljen sodelovati v tej stvari ali nisem, ker je rekel, da zdaj, ko mi bo povedal, sem že noter, to se pravi, da se nimava več kaj pogovarjati, da mi zaupa in da je zato z mano začel ta razgovor.« Postaja Ilirska Bistrica je del orožja hranila v vojaškem skladišču Vrbovo pri Ilirski Bistrici, kjer so bila tudi minsko-eksplozivna sredstva in nekaj dolgocevnega orožja, del pa je bil na postaji. »Mi smo do tega orožja prišli pod pretvezo, da moramo to orožje očistiti. V tistem skladišču je sodeloval tudi pripadnik Teritorialne obrambe, tako da smo preko njega prišli noter in smo orožje spravili do postaje in potem ga nikoli več nismo vrnili v tisto skladišče.« Kovačevičeva naloga je bila, da organizira vse akcije, ki jih je bilo treba izvesti, v okviru službenih nalog. »Nismo navzdol razlagali, da gre za novo strukturo, v bistvu smo bili mi zadnji, ki smo to vedeli.«⁵⁹¹

V nadaljevanju so Kovač, Kovačevič in Furlan iskali lokacije za hranjenje orožja. »Te lokacije so bile pri ljudeh, ki smo jih konspirativno izbrali in jim zaupali.«⁵⁹² Orožje so vozili Kovačevič, Kovač, Furlan in vodji dveh varnostnih okolišev. Vozili so s civilnimi vozili in v glavnem ponoči. Tisti, ki so bili slučajno v patrolji, niso vedeli, za kaj gre. Na postaji milice so imeli skladišče, kjer so

589 Intervju Janežič, 22. 6. 2009.

590 Intervju Kovač, 11. 9. 2009.

591 Intervju Kovačevič, 22. 6. 2009.

592 Intervju Kovač, 11. 9. 2009.

orožje prenesli v vozilo, to pa je videl samo dežurni. »Nobeden ni komentiral, samo rečeno mu je bilo, da bomo to prepeljali, ker se rabi za vojaško vajo.« Na lokacijah so sprva na glas razpravljali, ali se bo skuhala kava ali ne, ali bodo spili še kozarec vina in da ni dobro, da je avto zunaj, ampak da bi ga bilo bolje zapeljati v garažo, da ne bodo izvedeli šefi, kje da hodijo, in da lahko potem še kaj pojedjo. »Zapeljali smo avto v garažo, zaprli vrata in potem je to bilo disperzirano. Tam smo se zadržali pol ure ali pa tudi uro, da smo to naredili.« Vse to so dobro odigrali in tako prikrivali dejansko početje.⁵⁹³

Njihove lokacije kljub prikritemu nadzorovanju s strani obveščevalcev KOS-a niso bile odkrite. »V Knežaku je bilo orožje pri Ervinu Porti, bilo je tudi v podjetju Javor na Baču, vendar je samo direktor sodeloval, tako da nihče drug ni vedel. /.../ Del orožja je bil v gostilni v Koritnicah, po domače pri Ruscu. In v Podgradu pri Dragu Jagodniku.« Orožje so hranili na podstrešju ali v kleti, kjer so ga po možnosti tudi prekrili s krompirjem. Tudi ženam so povedali, seveda pa so morale o tem molčati.⁵⁹⁴ Lokacije so bile še v Podgrajah in na Premu.⁵⁹⁵ V tistem času so na Notranjskem sodelovali z OLO. Z njimi so bili v stiku, kasneje pa so hranili tudi njihove spiske nabornikov. Tudi z nekaterimi pripadniki KOS so bili redni stiki. Posebno sodelovanje je bilo z Darkom Zajcem. Tudi z Andrejem Penco so imeli veliko skupnih nalog.⁵⁹⁶

V Pivki je imela milica orožje za potrebe aktivnega in rezervnega sestava samo v svojem skladišču. Po ukazu o oddaji orožja so zavarovali orožje, tako da so poiskali primerne lokacije za njegovo hranjenje. »Začeli smo iskati primerne osebe, ki bi lahko to orožje shranile. Po posvetu s fanti smo prišli do Ivana Spetiča v Pivki. Bilo je nekaj zabojev, v glavnem pa je bilo to samo pehotno orožje, avtomatske puške, polavtomatske puške, nekaj pištol, puškomitraljez, nekaj zabojev pa je bilo municije. Razen gospodarja v tej družini ni nihče vedel, da je orožje v hiši.« Orožje je bilo skrito v »eni sobi, ki so jo imeli za ropotarnico in so imeli neko orodje noter, zraven na hodniku je bila peč, založeno je bilo z zaboji, tako da tudi, če bi kdo od domačih tja prišel, tega ne bi videl.«⁵⁹⁷

Lukman z novo obrambno strukturo Otoničarja ni neposredno seznanil. Sam je sicer ugotavljal, ali je na pravi strani, nekje med vrsticami pa je razbral, da mu zaupajo in da je zadeva resna, še posebej potem, ko so se srečevali »na

593 Intervju Kovačević, 22. 6. 2009.

594 Prav tam.

595 Intervju Kovač, 11. 9. 2009.

596 Intervju Kovačević, 22. 6. 2009.

597 Intervju Otoničar, 22. 6. 2009.

različnih mestih, na različnih krajih, ob različnih urah, več ali manj eni in isti ljudje«, ki sicer niso vedeli eden za drugega. Ker je bila v Pivki vojašnica z veliko oborožitve, je bila posebej zanimiva tudi za NZ. Otoničar se je srečeval s Štembergarjem, ki ga je nenehno zanimalo, kaj se dogaja v vojašnici. Ni pa vedel, da je Štembergar koordinator NZ na pokrajinski ravni. O vseh stikih so sodelavci, tudi Otoničar, obveščali predpostavljene, v tem primeru Lukmana. »Bilo je treba napisati poročilo, tako da so bili s tem seznanjeni.« Otoničarjeva družina ni vedela prav ničesar o njegovem početju. »Jaz sem se vozil iz Cerknice v Postojno večkrat dnevno in bilo je čudno, imel sem majhnega otroka, žena je čudno gledala, starši so čudno gledali, ljubosumje je bilo, ženska je bila pametna, ampak ni bilo enostavno, ni mi verjela.«⁵⁹⁸

Milan Zgonc je bil »vključen samo toliko, da sem organiziral pokrivanje teh lokacij, kjer je bilo to orožje sicer pod vojaško ingerenco, toliko da smo imeli informacije od teh ljudi in imeli pod kontrolo, če se je kakšna večja stvar kam odpeljala.« Z novo strukturo je bil seznanjen šele proti koncu. Sprva sploh ni vedel, da je zraven. »Zame je bilo to v okviru rednega dela oziroma v okviru obstoječih nalog, ki sem jih izvajal. /.../ Naloge sem dobil od Lukmana.« Toda tedaj ni vedel, da je Lukman eden od koordinatorjev nove strukture.⁵⁹⁹

Z JLA je imel Zgonc sprva pristne odnose. Toda že po ukazu o oddaji orožja je to prijateljstvo hitro izginilo. Tako milica kot vojska sta skušali nadzorovati ena drugo. »Informacije smo pisali oboji in smo pač delali svoje delo, ko pa so se stvari zaostriale, pa je že bilo malo drugače, takrat pa smo že malo bolj pazili eden na drugega, ker smo se čutili oboji ogrožene.« Razen Lukmana ni imel Zgonc znotraj milice nobenega sodelavca. V začetku je sodeloval še z SDV. »Do oktobra sem delal v sodelovanju z operativcem, od takrat naprej pa mi je on v bistvu prepustil to delo. Enostavno se je iz tega umaknil. Tiste naloge, ki so bile do takrat z njim vodene, je takrat prepustil meni. To so bile naloge v zvezi s pripravo terena za lokacije.« Zgonc je pripravil pet lokacij v pivški kotlini. Ena je bila v Raduhovi vasi, ena v Prestranku, ena v Slavni, ena v Malem Otoku in ena v Zagonu. Vse lokacije so bile v zasebnih hišah pri preverjenih posameznikih. »Nekje so bile bombe, strelivo, nekje so bile puške, avtomatsko orožje, ostrostrelne puške.« Orožje so prevažali v civilnih vozilih, star kombi je posodil tudi lokalni obrtnik, ko so med neko akcijo ponoči odšli po zaboje. Seveda pa je bilo čutiti tudi strah. Še posebej tedaj, ko so na razdalji sto metrov prelagali orožje milica in NZ.⁶⁰⁰

598 Prav tam.

599 Intervju Zgonc, 11. 9. 2009.

600 Prav tam.

Marjan Hebar je delne informacije glede novih razmer dobil od Lukmana. »Delali smo vse priprave, vse načrte, orožje pa je bilo samo na postaji. Vse dolgocevno in kratkocevno orožje smo mi imeli na postajah v svojih skladiščih, ker smo imeli tudi manj rezervnega kadra kot splošne postaje.« Lokacije za orožje so iskali pri znancih. »Mi smo imeli rezervni položaj v Košani v osnovni šoli, /.../ orožje pa smo imeli skrito pet kilometrov stran, ampak tako, da je bil mogoč dostop iz vseh strani. To je bilo v Volčah pri enem kolegu. Rezervi položaj smo imeli v Stranah pri Razdrtem, orožje pa skrito pri Landolu. Rezervni položaj in orožje nikoli ni bilo skupaj, ampak je bil stalno tisti razmik, ko se da še zmeraj dobiti orožje in ga tudi pravočasno odpeljati.« Prometna milica je imela v novi strukturi predvsem nalogo spremljanja in obveščanja.⁶⁰¹ Patrulje z zadevo niso bile seznanjene, pač pa so zgolj opravljale svoje delo.

Milana Jurkoviča je z novo strukturo seznanil Janežič. Ko so se aktivnosti začele stopnjevati na Cerkljanskem, so se hitro začeli pojavljati ljudje iz KOS. »Jaz sem pred tem delal v Postojni, tako da sem te ljudi tudi dobro poznal. En tak je bil Milan Burić, ki se je pojavljal vsepovsod.« Ko je prišla vojaška milica iz Postojne na območni štab TO in odpeljala nekaj orožja, je bil Jurkovič nemalo začuden. Takoj zatem pa je prišla naloga, da se orožje, ki ga je milica imela v skladišču, razmesti na druge lokacije. Nekaj orožja je preselil tudi domov in ga shranil v gospodarskem objektu.⁶⁰² Aktivnosti pa so nemoteno potekale tudi od oktobra naprej.

601 Intervju Hebar, 11. 9. 2009.

602 Intervju Jurkovič, 11. 9. 2009.

UNZ Kranj

Po ukazu o oddaji orožja so na Gorenjskem med prvimi izvedeli o načrtovani akciji JLA. Na Gorenjskem se orožje ni oddalo. »Organi za notranje zadeve smo bili po takratni doktrini del oboroženih struktur. Imeli smo nekaj minsko-eksplozivnih sredstev in pa nekaj težjega orožja. Orožje smo hranili v skladišču Teritorialne obrambe na Drulovki, kjer je bilo tudi vojaško skladišče, v vojašnici Škofja Loka in v vojašnici Bohinjska Bela, kjer smo imeli minsko-eksplozivna sredstva. To so bile predvsem ročne bombe M52 in M70, tromblonske mine, kumulativne in trenutne, ročni raketometalci in strelivo za njih. Mi smo to v začetku junija prevzeli in odpeljali vse skupaj v Gotenico.«⁶⁰³

Pri tej akciji so bili tako hitri, da vojska ni imela niti časa razmišljati, kaj se dogaja. Na Drulovki je imel Milan Klemenčič, inšpektor za VEM in PEM na Inšpektoratu milice UNZ Kranj ter poveljnik PEM UNZ Kranj, stalno pooblastilo za možnost vstopa. Skupaj s pripadniki NZ so prišli s tovornjakom in naložili orožje. »Malo se je zakompliciralo v Škofji Loki, ker smo tam imeli tri zaboje bomb in komandant ni bil prisoten, bil je samo varnostni oficir, ki pa tega ni hotel dati, ampak po enournem prerekanju in klicanju odgovornih smo to tudi tam vzeli in odpeljali.« Tudi iz Bohinjske Bele so brez težav odpeljali orožje. Po tem niso več imeli vstopa v vojaške objekte. Nekaj orožja je bilo shranjenega tudi v prostorih milice. »Tako je bilo v Tržiču, kjer se je kompletno orožje hranilo na postaji, in v Kranjski Gori na oddelku.«⁶⁰⁴

V Kranju je bila dokaj velika vojašnica. Imela je svojo varnostno strukturo, veliko skladišče v Horjulu, številčne so bile tudi mejne stražnice. Prvi premiki orožja na Gorenjskem so bili tako povezani z ukazom o odvzemu orožja. Čez poletje na Gorenjskem ni bilo v vrstah milice novih aktivnosti, dokler ni 12. septembra Klemenčiča poklical Kolenc na RSNZ in mu naročil, da naj pride s civilnim avtom. S pokrajinskim koordinatorjem NZ iz vrst TO Janezom Slaparjem se je nato dobil v gostilni Figovec. Po sestanku sta se s Slaparjem ustavila v gostilni pri Rekarju na Orehku, kjer sta se dogovorila, kako bodo pravzaprav zadeve

603 Intervju Klemenčič, 13. 5. 2009.

604 Prav tam.

Milan Klemenčič (1959), inšpektor za VEM in PEM na Inšpektoratu milice UNZ Kranj ter poveljnik PEM UNZ Kranj

peljali naprej. Milica je imela enote že organizirane, usposobljene in oborožene, tako da za njih pravzaprav ni bilo kakšnega posebnega prestrukturiranja. Načrte so prilagodili v zelo kratkem času (če bi do česa prišlo, bi zamenjali samo lokacijo, ostale stvari pa bi ostale več ali manj iste). Z vodstvom milice, predvsem z načelnikom Inšpektorata milice UNZ Kranj Jožetom Ajdiškom, so tako pomagali pri vzpostavljanju nove strukture v vrstah TO.⁶⁰⁵

Na Gorenjskem je bil z novo obrambno strukturo seznanjen tudi vrh UNZ. Načelnik Ivan Hočevar je tako sodeloval v sami organizaciji.⁶⁰⁶ Kmalu po sestanku pri Kolencu ga je vključil Klemenčič, ker ni želel delovati brez njegove vednosti. Kljub temu da za strukturo ni vedela celotna UNZ, je Klemenčič ocenil, da mora obvestiti nadrejenega. Ker so bili v isti stavbi tudi prostori SDV, je morala milica delovati zelo konspirativno. Zato so morali biti skrajno previdni, da ni kakšna informacija pricurjla tudi v vrste SDV. Čutilo se je že nezaupanje med službami, kljub temu da so se med seboj vsi zelo dobro poznali.⁶⁰⁷

18. septembra se je Klemenčič sestal na občinskem štabu TO Jesenice s Slaparjem in njegovim namestnikom Petrom Zupanom, kot koordinatorji NZ iz vrst TO pa so prišli Bojan Šuligoj, Janez Ude, Janez Koselj in Leon Tušar. Dogovorili so se, da bodo odvzeli orožje iz vojašnic. »To orožje se je potem pod krinko usposabljanja jemalo in se po končanem usposabljanju enostavno ni vračalo.« Orožje so kasneje vozili na skrivne lokacije. »Šuligoj je največ sodeloval s komandirjem in onadva sta te stvari urejala, medtem ko sem z ostalimi več ali manj komuniciral jaz, veliko tudi z ljudmi iz vodstva Posebne enote, in potem tudi sodeloval pri disperziji orožja.«⁶⁰⁸

Ko se je Klemenčič odločal, s kom bo delal, je najprej ocenil, kdo je vreden zaupanja. »Ko sem izdajal naloge, oni niso vedeli, za kaj gre. Oni so bili izvrševalci

605 Prav tam; za TO v MSNZ prim.: Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 71–75.

606 Intervju Klemenčič, 13. 5. 2009.

607 Intervju Hočevar, 13. 5. 2009.

608 Intervju Klemenčič, 13. 5. 2009; Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Sodelovanje pri izvajanju nalog Narodne zaščite, 31. 3. 1992, Jože Ajdišek.

določenih zadev, zakaj delajo, sem vedel jaz.« V tem obdobju je Klemenčiču sledila kontraobveščevalna služba, zato je krepko razmislil, koga si bo izbral, da ne bi naslednji dan nastradal. »Obstajala je ena bojazen, če se nekaj zgodi, prvič, da bomo nastradali mi in potem je bilo bistvo v tem, da mi tudi nismo hoteli izpostavljati ljudi, ki so bili pod nami. Zaradi tega so dobivali samo določene zadeve, določene segmente.«⁶⁰⁹

Delovanje obrambne organizacije je moralo ostati v prvi vrsti prikrito. Šlo je sicer za organizacijo, ki ni imela nobene pravne podlage. Klemenčiču je bilo jasno, da s Hočevanjem ne bosta mogla sama izpeljati celotne zadeve. Zato sta naloge počasi prenašala na komandirje postaj milice.⁶¹⁰ Stanislav Ficko je bil komandir Postaje milice Kranj. V delovno območje postaje sta spadala tudi Oddelek milice Preddvor in Oddelek milice Cerklje na Gorenjskem. »Istočasno smo bili komandirji postaj milice tudi poveljniki Vojnih enot milice in odgovorni za obrambne in varnostne priprave na območju občine.« Nova struktura mu tedaj ni bila povsem jasna. »Opravljali smo številne naloge, pa nismo pravzaprav natančno vedeli, za kaj gre. /.../ Mi smo bili vključeni v kasnejši fazi, in sicer za izvajanje čisto konkretnih operativnih nalog. Zadeva je šla hitro, zelo učinkovito v tem smislu: kratko navodilo, kratko nalogo si izvršil in nihče se ni spraševal, zakaj se je pravzaprav to dogajalo.« Fickov stik je bil Klemenčič. »Takrat smo o njem vedeli samo to, da je človek, vreden posebnega zaupanja. Prišel je k meni in mi pač neke stvari povedal. Rekel je, da za tole, kar se bo dogajalo, sem z njim na vezi, za svoje delo si pa tudi najdem samo dva, tri zaupne ljudi.«⁶¹¹

V vrstah milice se je prepletalo delo pokrajinskega in lokalnega nivoja. Ficko je kot komandir postaje milice sodeloval pri številnih stvareh s pokrajinskim nivojem, nekaj z NZ, nekaj pa z upravo milice. Za svoja najožja sodelavca je določil svojega namestnika Marjana Grčarja, ki je sočasno pokrival Oddelek milice Cerklje, in Mirka Dobrška, vodja tehničnih zadev pa je bil Andrej Zupan. V Preddvoru je bil komandir Živko Čeranić, ki je bil povezan z vojaško strukturo, zato je moral zadevo peljati mimo njega do vodje varnostnega okoliša Vilija Pinovarja.⁶¹²

V Kranju je bilo treba izdelati nove načrte delovanja oziroma prečistiti evidence rezervnih miličnikov. »To so bili ljudje, ki so bili starejši, niso bili usposobljeni in je bilo pač treba prenoviti to organizacijo Vojnih enot milice,

609 Intervju Klemenčič, 15. 6. 2009.

610 Intervju Hočevan, 13. 5. 2009.

611 Intervju Ficko, 15. 6. 2009.

612 Prav tam.

izdelati nove načrte, načrte mobilizacije. Takrat se je namreč nova Teritorialna obramba formirala in ti ljudje so imeli orožje doma in to je bila prva udarna sila v primeru napada na letališče.«⁶¹³

Gabrijel Javor je bil komandir Postaje mejne milice Brnik in pomočnik poveljnika PEM. »Vodstvo letališča je bilo iz naših struktur, moj predhodnik je šel ravno tako v službo na letališče, tako da smo imeli dobre odnose z vsemi strukturami na letališču, s samim podjetjem Aerodrom, potem s carino, tudi s kontrolo letenja. /.../ Naloge smo dobivali iz uprave. Mi smo imeli tudi podcenter Službe državne varnosti in tudi z vojaško enoto na letališču smo imeli kar dobre odnose.«⁶¹⁴ V nadaljevanju se je to sodelovanje nekoliko skrhalo.

Branko Virant je bil komandir Postaje milice Škofja Loka. Postaja je imela oddelke v Gorenji vasi, Železnikih in v Žireh. »Od začetka tudi jaz nisem točno vedel, za kaj gre. Tu sem kontaktiral z Milanom Klemenčičem in pa predvsem na nivoju občine z Leonom Tušarjem iz Narodne zaščite.« Tušarju je Virant pomagal izbrati skrivno lokacijo za skladiščenje orožja in sam prevoz ter naredil načrt za varovanje poti, po kateri je bilo orožje pripeljano. Tudi Virant je pregledal evidence VEM in jih ažuriral, na postaji so pregledali in obnovili vse načrte, ki so bili odtlej bistveno drugačni. V škofjeloški vojašnici je bilo skladišče, v katerem je imela tudi milica (poleg orožja RSNZ) minsko-eksplozivna sredstva. Ficko je dobil obvestilo, da bodo ta sredstva prepeljana iz skladišča v Ljubljano oziroma dalje v Gotenico. Tisti dan, ko bi naj bil ta prevoz opravljen, pa je komandanta zamenjal varnostni oficir, s katerim so imeli v nadaljevanju kar precej težav, saj ni hotel izročiti minsko-eksplozivnih sredstev. Ficko je z veliko mero potrpežljivosti, tudi s kakšno tršo besedo, dosegel, da je privolil in jim sredstva izročil.⁶¹⁵

V Škofji Loki je milica varovala pomembnejše objekte, varovati pa so morali tudi člana Predsedstva Republike Slovenije Ivana Omana. Nadzirali so tudi vojašnico in skladišče, poleg tega pa tudi strelišče v Crngrobu, kjer je bil tudi del skladišča. Na postajo milice so iz OLO prepeljali evidence vojaških nabornikov, ker je obstajala bojazen, da si jih bo JLA prisvojila. Na Starem Vrhu je bila določena rezervna vojna lokacija za republiški politični vrh, tako da je Virant v največji tajnosti organiziral globinsko varovanje, zelo omejeno pa je bilo število tistih, ki so za to vedeli. Orožje so razporedili na skrivne lokacije. Prepeljali so ga v predmestje Škofje Loke, potem v Poljansko in Sevško dolino.

613 Prav tam.

614 Intervju Javor, 13. 5. 2009.

615 Intervju Virant, 15. 6. 2009.

Pri tem so Virantu pomagali Zvone Korenjak, Jože Petrovčič, Adolf Kovše in Vladimir Koračin. Prevoz orožja je potekal ponoči v civilnih tovornjakih in v največji tajnosti.⁶¹⁶

V Radovljici je bila tudi vojašnica JLA, iz katere je nekaj pripadnikov TO po ukazu o oddaji orožja uspelo odpeljati orožje na skrivne lokacije. Ob tem jim je pomagala radovljiška milica, ki je kasneje tudi sama razpršila svoje orožje. Komandir Postaje milice Radovljica Drago Krčelj je z najožjimi sodelavci obnovil stare načrte in pripravil vse potrebno za vzpostavitev nove strukture iz enot NZ in pripadnikov milice.⁶¹⁷

Ludvik Zupančič je bil komandir Postaje milice Jesenice, kamor je spadal tudi Oddelek milice v Kranjski Gori pod vodstvom komandirja Boštjana Pristavca. V tem sklopu sta bila tudi dva mejna prehoda, Postaja mejne milice Korensko sedlo in Postaja mejne milice Rateče. Poleg stalnega pokrivanja vojske so jeseni na Jesenicah dobivali naloge, za katere so vedeli le Klemenčič in njegov ozek krog sodelavcev. »Dobili smo samo naloge, ki smo jih izvršili.« Vodstvo enote je bilo aktivno pri varovanju skladišč orožja. Pokrivati in varovati so morali tudi strateško pomembne objekte na območju Jesenic in drugje. Poleg stavbe TO, v kateri je bila tudi občina, so pokrivali tudi stavbo Radia Triglav Jesenice. Pri Gozdu Martuljku je bilo skladišče eksploziva za kamnolom. Operativno so pokrivali tudi Valjarno debele pločevine železarne Jesenice. Kontrole so potekale kontinuirano, opažanja so bila sproti poročana na upravo, hkrati pa je potekal tudi nadzor nad aktivnostmi vojaških oseb v stražnicah na meji z Avstrijo in Italijo.⁶¹⁸

Egon Cokan je bil komandir Postaje milice Tržič. Tržič je bil predvsem pomemben zaradi mejnega območja. Tako je bila Postaja milice s posebnim delovnim območjem (Ljubelj), kjer so bili komandir, vodstvo in miličniki ločeni od centrale. Na njihovem območju sta bili tudi dve mejni stražnici, na Ljubelju in Medvodje. Po usmeritvah UNZ je Cokan namenjal večjo pozornost predvsem popolnjevanju rezervnega sestava. Nezanosljive so zamenjali z novim kadrom. Ker je bil v Tržiču kolektiv narodnostno mešan, je tudi v tem kontekstu zamenjal določene posameznike. Po usmeritvah UNZ je pregledal in uničil stare načrte ter naredil nove.⁶¹⁹ Načrti so se imenovali Karavanke P – promet, M – meja, O –

616 Prav tam.

617 Intervju Klemenčič, Zupančič, Cokan, 15. 6. 2009.

618 Intervju Zupančič, 15. 6. 2009.

619 »V Tržiču smo to akcijo imenovali akcija Kuri, to se pravi skuri, in v nekem manjšem skladišču v prostorih postaje milice je bila tega polna soba.« – Intervju Cokan, 15. 6. 2009.

objekti. Najpomembnejši med načrti, ki so ga morali stoodstotno ažurirati, je bil načrt mobilizacije aktivnega in rezervnega sestava postaje milice. Nadzorovanje vojske in obratno je bilo v polnem teku, še posebej zaradi mejnih prehodov. »Z vodjo podcentra Službe državne varnosti v Tržiču smo precej sodelovali, stalno smo nudili neke podatke v zvezi s preverjanji določenih oseb in delno sem imel občutek, da smo mi njim malo več nudili kot pa oni nam ali pa nam dajali celo kakšne povratne informacije.« Intenzivno je bilo tudi sodelovanje z NZ, predvsem z Janezom Udetom v zvezi z varovanjem njihovega orožja, ki je bilo v prostorih postaje.⁶²⁰

Sodelovanje med komandirji postaj in koordinatorji NZ iz vrst TO je bilo izjemno dobro in pristno. »Seveda pa smo jih ves čas opozarjali, da ne smejo popolnoma izločiti operativcev iz Službe državne varnosti, ki je imela podcentre tudi na postajah milice.«⁶²¹ Premestitev orožja na različne lokacije je v začetku oktobra potekala bliskovito. Del orožja občinskega štaba TO Kranj in Postaje milice Tržič so pripeljali na UNZ Kranj. »Nikjer si nismo upali dovoliti, da bi bile večje količine orožja na enem mestu.« Za skrivne lokacije je vedel vodja varnostnega okoliša, ki je tudi predlagal kraj in osebo, pri kateri naj bi se to orožje hranilo, in komandir postaje milice. Tretji, ki je vedel, je bil namestnik ali pomožnik. Na tem mestu je potrebno omeniti še kriminalistično službo, ki sicer ni bila posebej usposobljena za zbiranje tovrstnih informacij, vendar sta Klemenčič in Hočevnar kriminaliste na nekaj sestankih sorazmerno hitro in na primeren način informirala o novih razmerah. Sodelovanje je bilo dobro tudi z OLO. »Tudi tam je bila cela vrsta informacij, ker so bili organizirani na nivoju občin in nekateri tudi člani izvršnih svetov.«⁶²² Miličniki, ki so izvajali določene naloge, pa praviloma sploh niso vedeli, da delajo tudi zunaj svojih delovnih okvirjev.

* * *

Glavne aktivnosti, ki jih je milica izvajala do začetka oktobra 1990, so vključevale pripravo tajnih skladišč, transport, razpršitev in nadzor orožja ter varovanje evidenc vojaških nabornikov. Seveda je milica nudila tudi vsestransko pomoč NZ. Pomagala je pri pripravi novih načrtov in sodelovala pri izbiri njenih kadrov. Milica je bila pomemben dejavnik pri ustanavljanju nove obrambne

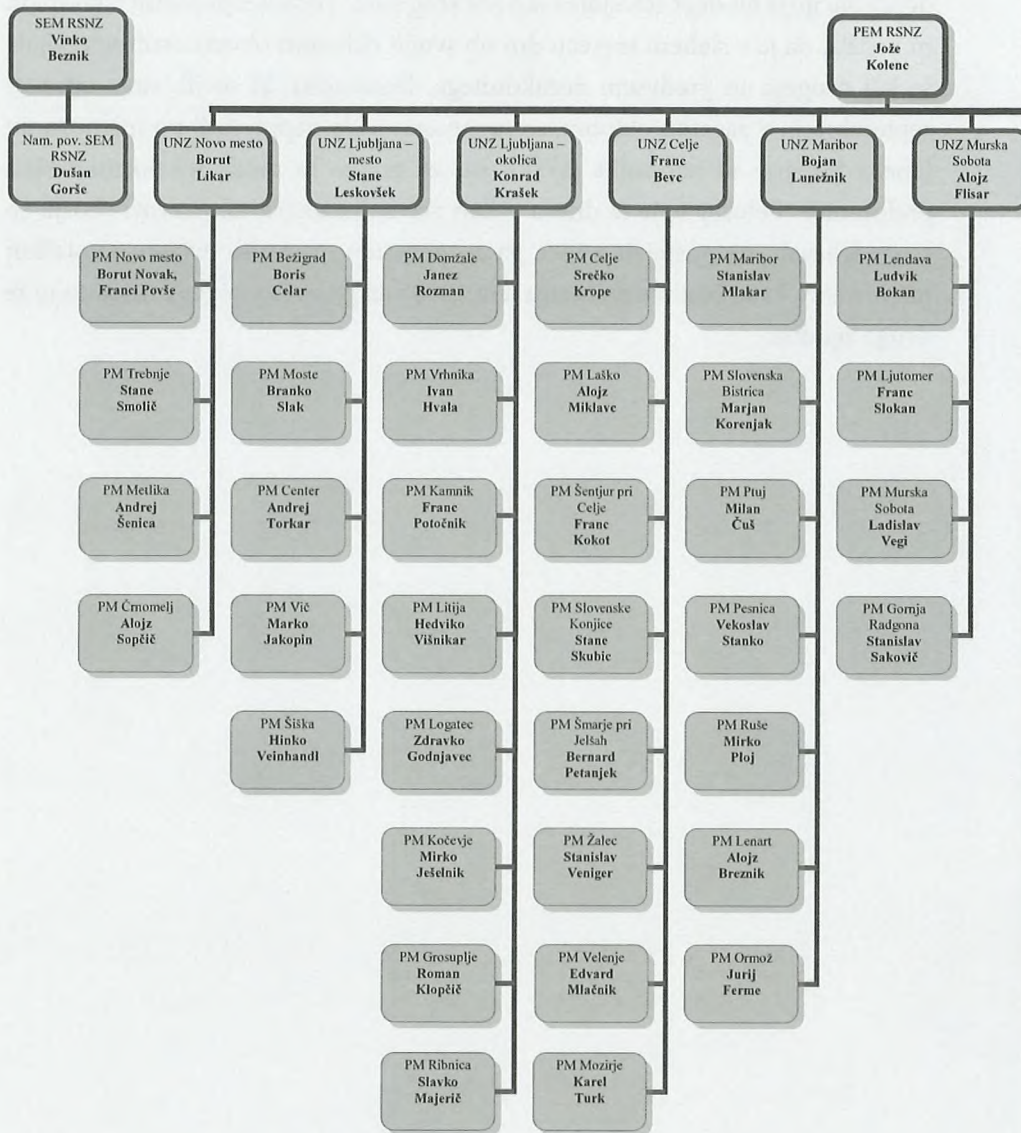
620 Prav tam.

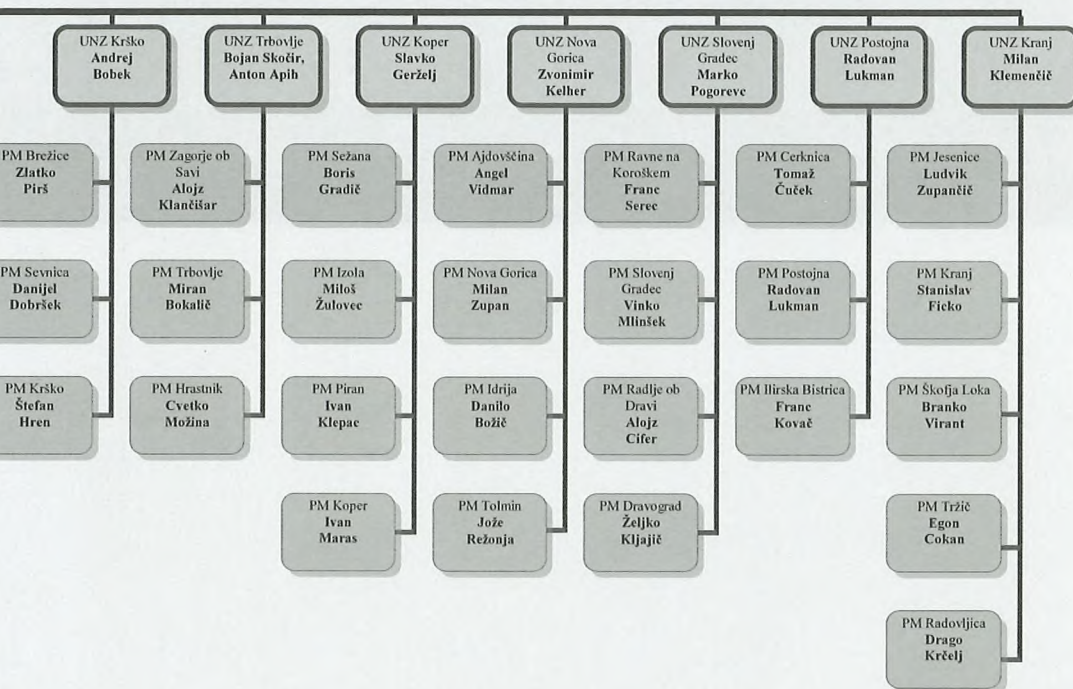
621 Intervju Hočevnar, 13. 5. 2009.

622 Prav tam; Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ, Sodelovanje pri izvajanju nalog Narodne zaščite, 31. 3. 1992, Jože Ajdišek.

strukture. Vseskozi je spremljala delo pripadnikov NZ, nadzirala njihove prevoze orožja in zagotavljala čim bolj nemoteno izvedbo zastavljenih načrtov. Toda tudi po tem se za pripadnike milice ni tako rekoč nič spremenilo. Z obrambno organizacijo je bil sicer seznanjen le ozek krog ljudi. Večina zaposlenih tako sploh ni vedela, da je v slabem mesecu dni ob svojih delovnih obveznostih opravljala še kaj drugega in predvsem nezakonitega. Dejavnosti, ki so jih sicer opravili septembra in v začetku oktobra, so nemoteno tekle naprej tudi po imenovanju Janeza Slaparja za načelnika RŠTO, kar za milico ni predstavljalo nikakršne prelomnice. Položaj se je iz dneva v dan vse bolj zaostroval. Prevozi orožja so se nadaljevali, na postajah milice pa so poostreno varovali evidence vojaških nabornikov, ki so bile vse do konca leta 1990 ena glavnih tarč JLA. Toda to je že druga zgodba.

Organizacija in organizatorji »modre mreže« v projektu MSNZ¹

1 Prikaz organizacije je napravljen na osnovi podatkov iz intervjujev in življenjepisov intervjuvanih; pripravil Filip Čuček

6

POGLAVJE

**Projekt MSNZ -
slovenske obrambne
sile v času in prostoru
prelomnega leta 1990**

Na konkretne načine izoblikovanja obrambnih sil Republike Slovenije spomladi in poleti 1990 je odločilno vplival splošni politični položaj v Jugoslaviji in prav posebej v Sloveniji. Tok demokratičnih sprememb je v Sloveniji dosegel svoj cilj v začetku leta 1990. Republiška skupščina je po sprejemu nove volilne zakonodaje razpisala volitve, na katerih so lahko nastopile vse obstoječe stranke, ki so se vpisale v register strank. Najpomembnejše nove politične stranke so se povezale v koalicijo Demokratična opozicija Slovenije – Demos. Tri od prejšnjih družbenopolitičnih organizacij so se prav tako preuredile v politične stranke in nastopile na volitvah. V družbenopolitičnem zboru, ki je bil odločujoč za razmerje političnih strank, je dobil Demos večino. Napovedujoče se in nato realne volilne zmage opozicijskih sil so v vojaškem sistemu, ki je v procesu razpadanja Jugoslavije tudi sam postal politična sila in je imel velik vpliv na zvezno in srbsko politično oblast, sprožile zaskrbljenost, kaj bodo nove politične sile storile s federativno državo, v kateri so se zavzemale za prav nasproten proces od ponovne centralizacije in ohranitve vloge komunističnih sil. Programa tako Demosa kot HDZ-ja sta jim potrjevala, da sta v nevarnosti tako federalna Jugoslavija kot socializem. Proti večstrankarskim volitvam pa si vojaški vrh – potem ko je novembra 1989 tako rekoč celotna Vzhodna Evropa, od Poljske do Bolgarije, izvedla večstrankarske volitve – ni upal nastopiti. Romunska izkušnja nasilne odstranitve Causescove trde komunistične struje je bila za jugoslovansko zvezno vodstvo velik šok, čeprav se je tolažila, da je jugoslovanski položaj drugačen. Pač pa je ta elita štela za popolnoma legalno prizadevanje, da se trudi obdržati Jugoslavijo, saj je šlo za notranje pomembno vrednoto (država je imela za seboj že 70 let), še bolj pa za vrednoto, ki jo je štela mednarodna ureditev.

V strahu pred odcepitvijo Slovenije in Hrvaške je iskati tudi povod in celo vzrok za ukrep, ki je popolnoma opredelil prihodnje dogajanje na varnostnem področju vsaj v Sloveniji, vplival pa je tudi na razvoj dogodkov na Hrvaškem. Z na videz preprostim (in neopaznim) ukazom o prenosu orožja TO iz vseh skladišč zunaj vojašnic v skladišča v okviru vojašnic je vojaški vrh skušal onesposobiti ali si vsaj podrediti TO. Ta je bila edina vojaška komponenta, ki je bila deloma pod pristojnostjo republik, torej tudi Slovenije in Hrvaške, pa tudi občin. Njeno orožje je bilo laže dosegljivo, manjši del pa so ga imeli njeni pripadniki celo na domovih. Hkrati – čeprav manj – je bil za vojaški vrh pomembna tudi razgraditev sistema splošnega ljudskega odpora, ki je sočasno potekala že vse od srede osemdesetih let 20. stoletja.

Čas za izvedbo ukrepa, ki je bil po obliki podoben tistemu, s katerim je bilo leta 1982 že odvzeto orožje Teritorialne obrambe SAP Kosovo, je bil skrbno izbran in utemeljen na podmeni, da se nove politične sile, ki so prevzemale oblast v obeh republikah, še ne bodo sposobne ustrezno odzvati. Ukrep se je napovedoval že od januarja 1990, torej po razpadu ZKJ, ko so prvič preverjali stanje skladišč in njihovo varnost, izveden pa je bil prav na dan, ko je nova oblast v Sloveniji s konstituiranjem vlade formalno prevzela oblast. Že 27. aprila 1990 ga je potrdil najožji vojaški vrh, hkrati pa ga je predvidel v času, ko je predsedovanje Predsedstvu SFRJ in tudi svetu za varstvo ustavne ureditve prevzel član Predsedstva iz Srbije dr. Borisav Jović, ki mu je vojska mnogo bolj zaupala kot pa dotedanjemu predsedniku Predsedstva dr. Janezu Drnovšku.

Ukrepi odvzemanja orožja so relativno uspeli; v Sloveniji se je vrh TO podredil ukazu, zato je JLA uspela odvzeti toliko orožja, da so akcijo ocenjevali za uspešno, čeprav so se zavedali, da je v republiki ostalo izven nadzora okoli 60.000 kosov orožja, ne da bi upoštevali oborožitev milice. Prav tako je bil ukrep popolnoma uspešen na Hrvaškem; po doslej znanih podatkih se je oddaji orožja uprlo le nekaj občinskih poveljstev TO v Hercegovini.

Prva posledica, ki je sledila oddaji orožja, je bil razkol v TO, med njenim profesionalnim poveljstvom (RŠTO in pokrajinskimi štabi TO) in srednjimi poveljniškimi strukturami, povezanimi z občinskimi političnimi strukturami. Republiški štab in pokrajinski poveljniki, profesionalni častniki, so se z ukrepom strinjali ali se vsaj niso izpostavljali, tako da bi ga kritizirali. Najbolj moralno sporno vlogo je pri tem odigral njen poveljnik, general Ivan Hočevar. Po nekaterih znakih se je izognil osebemu podpisu ustreznega povelja, ker ni bil na poveljniškem mestu, in je to prepustil načelniku štaba. Nato pa se je na pogovoru s Predsedstvom republike zagovarjal, da ne ve ničesar, ter zatrjeval, da gre za običajen varnostni ukrep, ki se nanaša predvsem na položaj v Bosni, kjer naj bi kradli orožje iz slabo zavarovanih skladišč.

V Sloveniji se je ukrepu, ki je zaradi oblike in namena močno prizadel mnoge zavzete pripadnike, zlasti pa častnike, izoblikovala široka opozicija, ki pa je potrebovala čas, da je lahko ukrepala. Obvestila in protesti iz občinskih struktur TO, ki so morale prevzeti odgovornost in izvesti ukrep, so začeli prihajati že takoj po prejemu ukaza. Zaradi deljenih pristojnosti, preverjanja ukazov in tudi oklevanja so nadaljnje prevažanje orožja v skladišča v vojašnicah uradno prepovedali 19. maja, ko je Predsedstvo poslalo vsem občinskim štabom

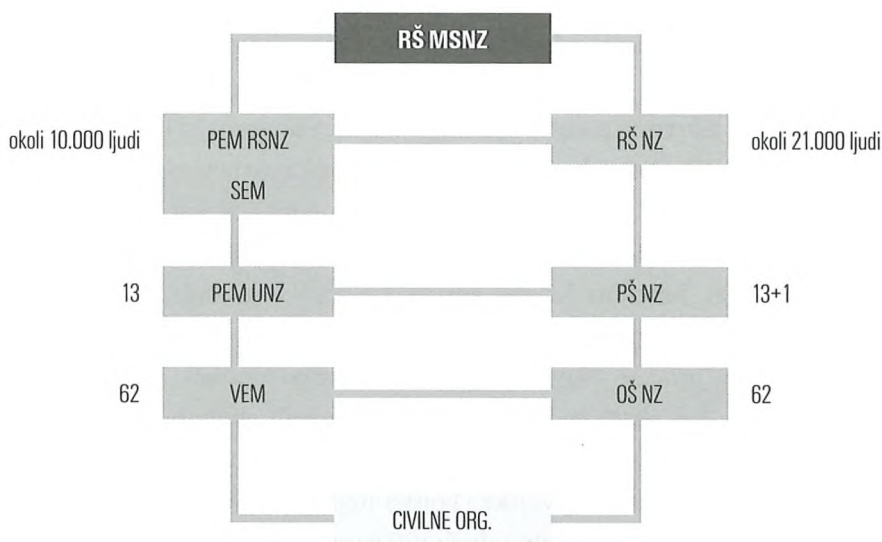
ustrezno povelje. Zvezni Izvršni svet je nato zaradi uradnega vzroka, omenjenega v ukazu o premestitvi orožja v vojašnice JLA, odredil 24-urno stražo preostalih skladišč orožja. Slovensko Predsedstvo in Izvršni svet sta si nato v okviru svojih pristojnosti še dolgo prizadevala, da bi orožje TO vrnili iz skladišč JLA. Zahtevo so večkrat postavljali tako vojaškemu vodstvu kot predsedstvu SFRJ, vendar uspeha ni bilo.

Pobudo od spodaj, da bi oblikovali vzporedno obrambno strukturo, sta v takih razmerah novoimenovana sekretarja za notranje zadeve in ljudsko obrambo sprejela in postopoma razvila v načrt vzpostavitve skrivne obrambne organizacije. Zlasti republiški sekretar za ljudsko obrambo Janez Janša je spoznal, da TO zaradi omejenih pristojnosti ne bi bilo mogoče prevzeti takoj, predvsem pa da je bilo poveljstvo TO, ki so ga sestavljali aktivni častniki, popolnoma nezanesljivo in neustrezno za pretvorbo TO v vojsko slovenske države. Tudi Predsedstvo je ocenilo, da je treba poveljnika TO nujno zamenjati, in to v skladu z zakonsko ureditvijo predlagalo Predsedstvu SFRJ, ki pa se ni odzvalo. Politični vrh je preučeval tudi možnost ustanovitve vojske slovenske države, vendar je poleti prevladalo mnenje, da je bolje prevzeti TO. Formalne osnove za prevzem TO v pristojnost Slovenije pa je bilo treba šele ustvariti. Uporabili so preizkušeno pot, da se občutljive in z zveznimi zakoni urejene zadeve spreminjajo z ustavnimi amandmaji. Da bi lahko prevzeli pristojnost imenovanja poveljnika TO in razpolaganja s TO, so oblikovali ustavna amandmaja, ki ju je republiška skupščina sprejela 28. septembra 1990. Istega dne je Predsedstvo republike imenovalo za vršilca dolžnosti načelnika štaba TO majorja Janeza Slaparja, naslednjega dne pa tudi poveljnike novih sedmih pokrajinskih štabov. Njihov prevzem nadzora nad TO ni potekal brez nasprotovanja odstavljenih poveljnikov. Ivan Hočevar je dal celo zastražiti sedež RŠTO v središču Ljubljane, toda tedaj so bili njegovi poveljniki že »generali brez vojske«, saj so enote in poveljstva TO že obvladali častniki, ki so bili vključeni v NZ. Njen vojaški del pod poveljstvom Toneta Krkoviča je 4. oktobra simbolično s primopredajo med Krkovičem in novopostavljenim vršilcem dolžnosti poveljnika TO Republike Slovenije Janezu Slaparju prešel v roke novemu poveljniku.

Medtem pa je MSNZ v kratkih mesecih svojega obstoja prešla vsebinsko polno pot od začetne odporniške organizacije do legalne obrambne sile slovenske države. Organizacija je zapolnila varnostni primanjkljaj slovenske republike, ki je bil posledica ukrepov zveznih oblasti in vojaških struktur, in hkrati zagotovila organizacijo, ki bi se lahko uprla zveznim vojaškim in policijskim strukturam.

V snovanju obrambne organizacije sta bila od začetka povezana republiška sekretarja za ljudsko obrambo in notranje zadeve, in to ne le zaradi dotedanje osebne povezanosti pri političnem delovanju. Varnostni primanjkljaj je zadeval oba resorja; sekretarja za notranje zadeve je skrbelo delovanje Službe državne varnosti, ki jo je bilo treba nujno vsaj reorganizirati. Sekretarja za ljudsko obrambo pa je odvzem orožja dokončno prepričal, da bo vojska aktivno nasprotovala novi oblasti in jo poskušala destabilizirati ter da se na višja poveljstva TO, v katerih so bili aktivni častniki, ne bo mogel zanesti. Vzpostavljen stik s sposobnima organizatorjema, Tonetom Krkovičem in Vinkom Beznikom, je tako postal os, okoli katere se je gradila njuna zamisel organizacije. Le-to sta gradila za primer, da bi v procese osamosvajanja neposredno posegla JLA ob pomoči zveznih oblasti. Tak poseg bi lahko imel več pojavnih oblik, tako da je morala tudi organizacija oblikovati več različic obrambe. Ne glede na razmišljanja o ustanavljanju nove slovenske vojske (Vojska Republike Slovenije) se slovensko vodstvo potencialu TO ni moglo odreči niti zaradi vojaško usposobljenih ljudi niti zaradi oborožitve in vojaške opreme, ki jo je še posedovala. Varnostni problemi in spoznanje, da bodo za prevzem TO potrebovali nekaj časa, so narekovali intenzivnejše delo in ambicioznejšo obrambno organizacijo. Organizacija za 'vmesni čas' je predvidevala predvsem zmožnost omejevanja osnovnih varnostnih groženj v primeru različno obsežnih vojaških posegov. V organizacijo so vključili le preverjeno zanesljive ljudi. Na eni strani so bili to miličniki, predvsem Specialna enota milice, ki jo je vodil Vinko Beznik, na drugi pa zanesljivi posamezniki iz vrst TO. Zaradi različne strukture njenih sestavnih delov je bila gradnja organizacije bistveno zahtevnejša med pripadniki TO in nekaterimi civilisti, kot pa v vrstah organov za notranje zadeve. Vsekakor pa je njeno zanesljivo delovanje, ki se je pokazalo ob vpadu v Gotenico v začetku junija 1990, močno okrepilo zaupanje novoimenovanega sekretarja za notranje zadeve v lojalnost in pripadnost milice Sloveniji, pa tudi novi oblastni strukturi. Pozneje je sodelovanje novoustanovljene SEM pomenilo tudi veliko okrepitev sil, ki bi bile na razpolago proti morebitnemu vojaškemu posegu, saj je bila enota usposobljena, močna in povezana ter izurjena; med vojaki take enote še ni bilo.

Organizacijska shema MSNZ

Z oblikovanjem obrambne/vojaške organizacije avgusta in septembra 1990 je narasla tudi potreba po večji vključitvi pripadnikov milice. Prvi med njimi so bili pripadniki PEM, ki so bili organizirani v vseh trinajstih Upravah za notranje zadeve. Njihovo vključitev je vodil Jože Kolenc. Teh nekaj manjkot 1400 miličnikov je predstavljalo gotovo vojaško najbolj usposobljen del vseh obrambnih sil, ki jih je imela Slovenija tedaj na voljo, saj so kontinuirano in načrtovano vadili tudi za akcije, ki so bistveno presegle policijske naloge. V končni stopnji oblikovanja obrambne organizacije je bil za vključitev vanjo predviden celotni sestav milice, vključno z rezervisti, okoli 10.000 miličnikov, ki so tako tvorili približno tretjino predvidenih obrambnih sil, poleg okoli 21.000 pripadnikov TO, uvrščenih v NZ, ki naj bi bili osnovna sila. Njihovo število je nasprotno kot pri milici določalo razpoložljivo orožje, saj je bilo sicer vojaških obveznikov še vsaj 50.000. Zaradi take razporeditve je bila lahko milica v obrambne sile vključena povsem organsko, skoraj brez kakršnih koli sistemskih in organizacijskih sprememb. Tudi zato je bil njen delež viden le poznavalcem, saj so o uporabi in sestavi enot, vključenih v manevrsko strukturo, vodje lahko odločali tako rekoč v okviru delovnih nalog. Milica in drugi pripadniki organov za notranje zadeve so na eni strani prenesli svoje priprave na obrambo na občinsko raven, kjer je nastala vzporedna strukturi poveljstev tistim v okviru NZ, na drugi pa so prav zaradi svoje organiziranosti, zakonskih pooblastil in tehničnih možnosti lahko močno

PREDSEDNIK
REPUBLIKE SLOVENIJE

ODLIKUJE

*Pripadnike Manevrške strukture
narodne zaščite*

Z ZLATIM ČASTNIM ZNAKOM SVOBODE
REPUBLIKE SLOVENIJE

*za izjemne zasluge pri obrambi svobode in uveljavljanju
suverenosti Republike Slovenije v času,
ki je bil usoden za slovensko prihodnost*

UKAZŠT. 996-01-15/2000
V LJUBLJANI, 26. 5. 2000

PREDSEDNIK
Milan Kučan

podprli in s tem olajšali delovanje vojaškega dela, uvrščenega v NZ. Priprava organizacije na morebitno aktiviranje ob varnostni grožnji je namreč terjala ne le veliko organizacijskega dela pri izbiri ustreznih poveljnikov, pač pa tudi prerazdeljevanje orožja in ustvarjanje priročnih skrivnih skladišč za orožje v bližini vsake od enot, kot tudi pripravo zaledne podpore.

Manevrska struktura je takšna, kot je bila, lahko bila le začasna in enkratna organizacija. Tolikšna vloga policijskih sil pri morebitni obrambi ni bila v skladu z mednarodnim vojnim pravom, prav tako pa ni bila primerna za oblikovanje državnega sistema moderne države, ki temelji na delitvi oblasti in tudi trdni ločenosti obeh represivnih sistemov, vojaškega in policijskega. Toda po drugi

strani tudi popolna vključitev vojaškega dela v legalno TO RS ni v začetku oktobra rešila dejanskega pomanjkanja obrambnih sil. Delovanje milice v obrambi je bilo zato še naprej pričakovano in predvideno ne glede na odprto vprašanje doktrine splošnega ljudskega odpora in nove obrambne doktrine Slovenije. Zato so milica in tudi drugi organi iz resorja notranjih zadev še naprej opravljali vrsto priprav, ki so bile od decembra 1990 namenjene zavarovanju varnostno najbolj občutljivega trenutka – trenutka osamosvojitve Republike Slovenije.

SUMMARY

**Clandestine Blue
Network: Bodies of
the Interior of the
Republic of Slovenia
in the project
Manoeuvre Structure
of National Defence
in the year 1990**

In the beginning of 1990 the process of the democratisation of the social and political system took place also in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. This caused the disintegration of the socialist ideological model and authority of the League of Communists, and allowed for the establishment of a large number of new political parties as well as multi-party elections in the spring of 1990 in two republics: Slovenia and Croatia. The process in Yugoslavia was specific, as the democratisation also resulted in the demand of the elites of these republics, supported by a significant part of the population, that Yugoslavia should be redefined constitutionally in order to ensure a greater independence of republics – and therefore organised as a confederation. An increasing number of demands that an independent national state of Slovenia should be established also appeared in Slovenia.

Demos (*Democratic Opposition of Slovenia*), the coalition of new parties, received the majority of votes at the Slovenian elections and also formed the government on 16 May. The process, in which the power was supposedly taken over by »anti-socialist« forces, was observed with profound mistrust by the federal authorities and especially the Yugoslav People's Army, particularly because some of the political demands of the new government also concerned the position of the Army (departisation, demilitarisation of the state, and military service in the home republic, which would mean that the nationally mixed units would be abolished). The Army's resistance against the new reality manifested itself in several measures. One of the most important measures involved the orders that all the weapons of the Territorial Defence, systemically under the partial commands of the republics, should be transported to the military barracks where they would be controlled by the units of the regular Yugoslav People's Army. Namely, the Yugoslav armed forces consisted of two components that only had the same command in the war or during a threat of imminent war. This measure, which the Army and the leadership of the Territorial Defence of Slovenia that remained loyal to the Army started carrying out on the very day when Demos formed the new government, caused much indignation among the members of the Territorial Defence as well as the people and the republic's political leadership. After three days the President of Presidency of Slovenia forbade the further implementation of this measure with a unilateral command. Approximately 16 % of the weapons remained in the hands of the Territorial Defence (around 15 000 pieces of infantry weapons). The Presidency of the Republic of Slovenia immediately demanded that the weapons should be returned and persisted in these demands for several

months, but to no avail. The measure of the Army, supported by the federal political leadership, also provoked the concern of the Slovenian authorities about how to secure the republic against the intervention of pro-communist and simultaneously pro-Serbian federal authorities and the Army.

This concern resulted, at first in an improvised and later increasingly organised manner, in a secret defence organisation, called Manoeuvre Structure of National Defence. This organisation was initially based on self-organised cores, consisting of the members of Territorial Defence, civilians as well as the police. With the authorisation of the Ministers of Defence and Interior (the republican Secretaries of People's Defence and Internal Affairs), a stronger and more extensive organisation started forming in July 1990, which would stand up to the Yugoslav People's Army and protect the republic in case of the Army's intervention in the democratic processes and attainment of independence. Manoeuvre Structure of National Defence consisted of members, selected by the organisers from the ranks of the military structures and the police, including the Militia Protection Unit. It contained several hundred people representing the first line of defence in case of an intervention by the Yugoslav People's Army.

In the summer of 1990 the threat assessment became more severe, since the federal authorities had an increasingly negative outlook on the continuation of the democratic process and especially the efforts of both republics with regard to their independence. In July 1990 the Slovenian parliament (assembly), at Demos's initiative, adopted the Declaration of Independence, announcing the secession of Slovenia from the context of Yugoslavia and the adoption of the new constitution, which was to confirm the Slovenian independence and its democratic regime. Severe verbal threats intensified and a military intervention in Slovenia became more probable, especially since Croatia had been partly immobilised with the onset of the Croatian-Serbian national dispute, which already in the autumn led to the so-called Log Revolution and then the proclamation of the autonomous Serbian territory Krajina.

In July 1990 both Ministers formed a more solid idea for the provisional defence organisation. They entrusted this task to Tone Krkovič, who at that time commanded the people's defence section of the Kočevje municipality, and the commander of the special and military militia units training centre Vinko Beznik. Both turned to the people who they trusted, on the basis of personal relations and their decision to join the secret organisation. Namely, due to the risky nature of the affair – since they were forming an organisation unauthorised

by the legislation – the organisers were careful to select the people whose agreement to cooperate could be foreseen in advance. Since the beginnings the members of the Territorial Defence as well as the militia were included into this new organisation. Namely, in Yugoslavia a specific defence doctrine of general people's resistance and social self-protection was in place, which, besides the Army, also involved the Territorial Defence, police, civil protection service, and a special organisation – National Defence – in the defence of the state in case of an attack by one or the other military blocs at the Yugoslav borders. The police was organised in a specific manner, similar to gendarmerie, and also had Special Units and Military Units, trained for military conflicts in particular, at its disposal. In August 1990 the Secretary of Internal Affairs assigned the newly established Special Militia Unit, directly subordinated to him, to operate within the defence organisation. Its integration meant a significant strengthening of the forces available for the potential intervention, since the unit was skilled, strong, well-connected and trained in special operations.

In August and September 1990 the defence organisation reached its final developed form. The republican authorities gave the organisers the task of ensuring the full organisation to the level of the municipalities, specifying which Territorial Defence and police units would be included in the defence organisation, and setting up a hierarchically organised chain of command throughout the republic. This organisation was named the Manoeuvre Structure of National Defence. Namely, the legislative framework only allowed the republican authorities to assume full jurisdiction in case of the National Defence organisation. However, since this organisation was only responsible for the local security tasks, the denotation »Manoeuvre Structure«, which reflected its origins and applicability at the whole territory of the republic, was added to describe the new dimension of its tasks. Within a month the organisers established, besides the headquarters at the level of the republic, 13 regional and 62 municipal headquarters. The chain of command of this new organisation was twofold and parallel: for the military and for the police part of its members. The commanders selected the Territorial Defence units which would be mobilised in case of an intervention. It was envisioned that around 21 000 Territorial Defence servicemen, for whom the basic weapons were available, would be mobilised. In August the Secretary of Internal Affairs ordered that the Special Militia Units (around 1300 men in 13 police directorates) under the command of Jože Kolenc should be included in the organisation. The mobilisation of around 10 000 members of Military Militia Units, consisting of all active and

reserve members of the militia, was also planned. Namely, in the Yugoslav system, the militia also had defence tasks, thus the organisers could take advantage of that without additional organisational solutions. In the end of September the defence plans together with mobilisation locations, envisioned intervention directions and manner in which the forces would be deployed, were drawn up. Since the militia was controlled by the republican authorities in the context of their legal power, its resources could support the newly established organisation in terms of contents, organisation and materiel. Therefore the militia could be organically integrated into the defence force, almost without any systemic and organisational changes, virtually in the context of its work assignments. Namely, the preparation of the organisation for the potential activation in light of any security threats did not only call for a lot of organisational work while selecting suitable commanders, but also for the equal division of the weapons among all envisioned units and the establishment of convenient secret weapons repositories in the vicinity of each unit. The internal affairs bodies also partly distributed their completely legal weapons among the improvised hidden depots, only known to the members of the organisation. That is one of the reasons why this was a period when the Slovenian defence system as an increasingly autonomous part of the defence system was largely based on the police forces and their material resources.

In the end of the summer of 1990, the Slovenian authorities decided to put in order the paralysed military system of the Territorial Defence by taking it into its own jurisdiction. Since due to the legal-political circumstances the only way to do this was to amend the constitution, the Slovenian authorities drew up two constitutional amendments, No. 96 and 97, which the republican assembly adopted on 28 September. These two constitutional amendments implemented a full responsibility of Slovenia with regard to the command and management of the Territorial Defence and regulated the military service of the Slovenian recruits in the Yugoslav People's Army. The adoption of the constitutional amendments meant that legally the Slovenian authorities could take over the management and command of the Territorial Defence, despite the resolute opposition of the federal authorities and the leadership of the Yugoslav People's Army. Immediately on 28 September 1990, the Slovenian authorities appointed an acting commander of the Territorial Defence of Slovenia, reserve major Janez Slapar, who had until then been the regional commander of the National Defence for the Gorenjska region. A week later, on 4 October 1990, another seven regional commanders of the Territorial Defence were appointed. The National Defence commander Tone

Krkovič solemnly transferred the command of the secret organisation to the new Territorial Defence commander. Thus the organisation of the Slovenian defence forces in the form of Manoeuvre Structure of National Defence was complete. The military segment focused especially on strengthening and transforming the concept and doctrine of the territorial defence. As far as the police part of the defence forces was concerned, the plans for its use in the defence operations remained, even though they were not put to use until the spring of 1991, when the concept of joint defence forces came to life in the wake of the impending security tensions after the planned proclamation of the Slovenian independence, announced for 26 June 1991 at the latest. In the summer and autumn 1990, the use of the internal affairs bodies in the defence doctrine of the state attaining its independence meant a significant strengthening of its defence potential. The use of such different forces in the defence and the establishment of the principles for its interoperable realisation required a lot of coordination. This is why the period of the intensive formation of the defence forces in the form of the Manoeuvre Structure of National Defence was so vital, which only became obvious later – namely, it was a starting point for the identification and solution of the problems involved in the joint defence of the Slovenian independence in June 1991.

Seznam intervjujev⁶²³

Apih, Anton, 18. 5. 2009, Ljubljana
Arh, Bojan, 19. 6. 2009, Ljubljana
Bavčar, Igor, 10. 6. 2009, Ljubljana, 18. 5. 2010, Ljubljana
Berginc, Vito, 30. 3. 2010, Tolmin
Bevc, Franc, 12. 5. 2009, Celje, 12. 6. 2009, Celje, 14. 9. 2009, Celje
Beznik, Vinko, 30. 3. 2009, Ljubljana
Bobek, Andrej, 12. 5. 2009, Celje
Bokalič, Miran, 9. 9. 2009, Ljubljana
Bratuš, Davorin, 31. 3. 2009, Ljubljana
Breznik, Miroslav, 10. 9. 2009, Maribor
Breznik, Slavko, 10. 9. 2009, Maribor
Bukovski, Srečko, 11. 9. 2009, Slovenj Gradec
Cifer, Alojz, 11. 9. 2009, Slovenj Gradec
Cokan, Egon, 15. 6. 2009, Tacen
Cvernjek, Ludvik, 9. 9. 2009, Gornja Radgona
Čuš, Milan, 10. 9. 2009, Maribor
Detela, Feliks, 30. 3. 2009, Ljubljana
Dobršek, Danijel, 11. 6. 2009, Krško
Ferme, Jurij, 10. 9. 2009, Maribor
Ficko, Stanislav, 15. 6. 2009, Tacen

⁶²³ Zvočne zapise intervjujev in njihove avtorizirane transkripte s podatki o informatorjih hrani Inštitut za novejšo zgodovino. Intervjuje so opravili sodelavci inštituta: dr. Zdenko Čepič, dr. Filip Čuček, Dunja Dobaja, dr. Jure Gašparič, dr. Damjan Guštin, Marta Rendla. Dr. Uroš Svete s Fakultete za družbene vede je opravil intervju z Antonom Krkovičem.

Flisar, Alojz, 12. 5. 2009, Celje, 9. 9. 2009, Gornja Radgona
Gašparič, Rado, 12. 6. 2009, Celje
Gerželj, Slavko, 11. 5. 2009, Kozina
Glavnik, Bojan, 31. 3. 2009, Ljubljana
Godnjavec, Zdravko, 18. 6. 2009, Ljubljana
Gradič, Boris, 11. 9. 2009, Koper
Guček, Bojan, 31. 3. 2009, Ljubljana
Halilović, Zlatko, 11. 9. 2009, Slovenj Gradec
Hebar, Marjan, 11. 9. 2009, Postojna
Hladnik, Viktor, 11. 5. 2009, Kozina
Hočevar, Ivan, 13. 5. 2009, Tacen
Hren, Štefan, 11. 6. 2009, Krško
Hvala, Ivan, 18. 6. 2009, Ljubljana
Jakopin, Marko, 19. 6. 2009, Ljubljana
Janežič, Andrej, 22. 6. 2009, Postojna
Javor, Gabrijel, 13. 5. 2009, Tacen
Jeromel, Viktor, 26. 6. 2006, Ravne na Koroškem
Ješelnik, Mirko, 18. 6. 2009, Ljubljana
Jurkovič, Milan, 11. 9. 2009, Postojna
Kelher, Zvonimir, 11. 5. 2009, Kozina, 17. 6. 2009, Nova Gorica
Klančič, Alojzij, 9. 9. 2009, Ljubljana
Klemenčič, Milan, 13. 5. 2009, Tacen, 15. 6. 2009, Tacen
Kljajič, Željko, 11. 9. 2009, Slovenj Gradec
Klopčič, Roman, 9. 9. 2009, Ljubljana
Kocuvan, Milan, 10. 9. 2009, Maribor
Kokot, Franc, 14. 9. 2009, Celje
Kolenc, Jože, 31. 3. 2009, Ljubljana
Korenjak, Marjan, 10. 9. 2009, Maribor
Košir, Janez, 30. 3. 2009, Ljubljana
Košir, Jože, 11. 9. 2009, Slovenj Gradec
Kovač, Franc, 11. 9. 2009, Postojna
Kovačevič, Zlatan, 22. 6. 2009, Postojna
Kozjak, Zvone, 14. 9. 2009, Celje
Krašek, Konrad, 14. 5. 2009, Ljubljana
Krkovič, Anton, 1. 6. 2010, Ljubljana
Krope, Srečko, 12. 6. 2009, Celje

Kučan, Milan, 1. 4. 2010, Ljubljana
Kuralt, Alojz, 19. 7. 2010, Ljubljana
Leskovšek, Stane, 14. 5. 2009, Ljubljana
Likar, Borut, 24. 4. 2009, Ljubljana, 11. 6. 2009, Novo mesto
Logar, Zvone, 19. 6. 2009, Ljubljana
Lukman, Radovan, 14. 5. 2009, Ljubljana
Lunežnik, Bojan, 24. 4. 2009, Ljubljana
Magdič, Ciril, 12. 5. 2009, Celje
Majerič, Slavko, 18. 6. 2009, Ljubljana
Maras, Ivan, 11. 9. 2009, Koper
Miklavc, Alojz, 12. 6. 2009, Celje
Mlačnik, Edvard, 12. 6. 2009, Celje
Mlakar, Stanislav, 10. 9. 2009, Maribor
Mlinšek, Vinko, 11. 9. 2009, Slovenj Gradec
Namestnik, Albin, 12. 5. 2009, Celje
Novak, Borut, 24. 4. 2009, Ljubljana
Otoničar, Vojko, 22. 6. 2009, Postojna
Pirš, Zlatko, 11. 6. 2009, Krško
Ploj, Mirko, 10. 9. 2009, Maribor
Pogorevc, Marko, 18. 5. 2009, Ljubljana
Portir, Janez, 30. 3. 2009, Ljubljana
Povše, Franci, 24. 4. 2009, Ljubljana
Pozvek, Anton, 31. 3. 2009, Ljubljana
Prcač, Srečko, 14. 5. 2009, Ljubljana
Režonja, Jože, 17. 6. 2009, Nova Gorica
Rozman, Janez, 18. 6. 2009, Ljubljana
Sakovič, Stanislav, 9. 9. 2009, Gornja Radgona
Sivec, Florjan, 17. 6. 2009, Nova Gorica
Skočir, Bojan, 18. 5. 2009, Ljubljana
Skubic, Stane, 12. 6. 2009, Celje
Slavnić, Momčilo, 30. 3. 2009, Ljubljana
Slokan, Franc, 9. 9. 2009, Gornja Radgona
Smolič, Stane, 11. 6. 2009, Novo mesto
Sopčič, Alojz, 11. 6. 2009, Novo mesto
Šantl, Milan, 12. 6. 2009, Celje
Šavc, Primož, 25. 4. 2006, Ljubljana

Šenica, Andrej, 11. 6. 2009, Novo mesto
Šildenfeld, Samo, 12. 6. 2009, Celje
Torkar, Andrej, 19. 6. 2009, Ljubljana
Turk, Karel, 12. 6. 2009, Celje
Velički, Drago, 11. 9. 2009, Slovenj Gradec
Veniger, Stanislav, 12. 6. 2009, Celje
Vidovič, Anton, 12. 6. 2009, Celje
Virant, Branko, 15. 6. 2009, Tacen
Višnikar, Hedviko, 9. 9. 2009, Ljubljana
Vodeb, Franc, 12. 6. 2009, Celje
Vogrinec, Milan, 10. 9. 2009, Maribor
Vončina, Milan, 17. 6. 2009, Nova Gorica
Vrečič, Bojan, 12. 5. 2009, Celje
Zaveršnik, Karel, 12. 6. 2009, Celje
Zgonc, Milan, 11. 9. 2009, Postojna
Zupan, Milan, 17. 6. 2009, Nova Gorica
Zupančič, Ludvik, 15. 6. 2009, Tacen
Žagar, Anton, 31. 3. 2009, Ljubljana
Žnidar, Stanislav, 12. 6. 2009, Celje

Seznam pisnih virov in uporabljene literature (z okrajšavami)

Arhivski viri

Arhiv MNZ, Popis aktov v Policija med vojno – MSNZ

Arhiv MNZ, Uprava za priprave na izredna stanja in vojno – MSNZ 1990-1992

Arhiv Vojaškega muzeja SV, gradivo gen. Slaparja

Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije 1945-1990 (AS 537)

Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Centralni komite Zveze komunistov Slovenije (AS 1589)

Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Republiški sekretariat za notranje zadeve SR Slovenije (AS 1931)

Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Predsedstvo SRS 1974-1993 (AS 1944)

Inštit za novejšo zgodovino (INZ), Biografije: Vinko Beznik, Davorin Bratuš, Jože Kolenc, Anton Pozvek

Gradivo v osebni lasti

Gradivo Vinka Beznika

Gradivo Andreja Bobka

Gradivo Željka Kljajiča

Gradivo Jožeta Kolenca

Časopisno gradivo

Borec (1992)

Delo (Sobotna priloga – SP)

Dnevnikov objektiv

Mladina

Nedeljski dnevnik

Nova revija

Problemi

Sodobnost

Objavljeni arhivski viri, spomini in literatura

Arko, Jože. *Predaja orožja in ustanovitev Manevrske strukture narodne zaščite v občini Kamnik : vojaški vidik osamosvojitve*. Kamniški zbornik, 2002.

Arko, Predaja orožja

Bauer, Martin. *The Narrative Interview. Comments on a technique for qualitative data collection*. London School of Economics and Political Science. Methodology Institute. Papers in Social Research Methods. Qualitative Series no 1, october 1996.

Bauer, The Narrative Interview

Beznik, Vinko. *Akcija »Gotenica 1990«*. [Kočevje 2010]

Beznik, Akcija »Gotenica 1990«

Biti direktor v času socializma : med idejami in praksami. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.

Biti direktor v času socializma

Bolfek, Boris. *Teritorialna obramba 1968-1990 : magistrsko delo*. Ljubljana : 2009.

Bolfek, TO 1968-1990

Borak, Neven. *Ekonomski vidiki delovanja in razpada Jugoslavije*. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 2002.

Borak, Ekonomski vidiki

Bračko, Branimir. *Organi za notranje zadeve v času družbenih sprememb v Sloveniji in Jugoslaviji ter v akciji »Sever«*. V: Varstvoslovje, 2010, št. 1, Tematska številka Akcija »Sever« - 20 let kasneje.

Bračko, Organi za notranje zadeve v akciji Sever

Brejc, Miha. *Vmesni čas : varnostno informativna služba in nastajanje nove slovenske države 1990-1993*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1994.

Brejc, Vmesni čas

Brginc, Vito. *Manevrska struktura narodne zaščite na Tolminskem*. Vojaška zgodovina, 2003, št. 1.

Brginc, MSNZ na Tolminskem

Bučar, France. *Prehod čez rdeče morje*. Ljubljana : Mihelač, 1993.

Bučar, Prehod

Budja, Bojan. *Ščit : dolenska pot v samostojno Slovenijo*. Ljubljana : Magnolija, 1996.

Budja, Ščit

Bukovnik, Anton. *Sever*. Ljubljana : Zveza policijskih veteranskih društev Sever, 2002.

Bukovnik, Sever

Bukovnik, Anton, Debeljak, Biserka. *Organi za notranje zadeve v zaščiti procesov osamosvajanja Republike Slovenije*. V: Enotni v zmagi : osamosvojitve Slovenije. Ljubljana : Nova revija, 2006.

Bukovnik, Debeljak, ONZ v zaščiti procesov osamosvajanja RS

Butara, Miha. *Uporniki z razlogom : ob desetletnici Manevrske strukture narodne zaščite : projekt 2-1-13-62*. V: Revija Obramba, 2000, št. 7, str. 50-54.

Butara, Uporniki za razlogom

Butara, Miha. *O »vlogi in pomenu MSNZ na nastajanje slovenske države in njene vojske«*. Projekt MSNZ v pokrajini Ljubljana-mesto. Maribor, 15. maj 2010, str. 3. (rokopis)

Butara, O vlogi in pomenu MSNZ

Čas, Tomaž. *Vloga in dejavnost slovenske milice med osamosvojitvenimi procesi Republike Slovenije in akcijo »Sever«*. V: Varstvoslovje, 2010, št. 1, Tematska številka Akcija »Sever« - 20 let kasneje.

Čas, Vloga in dejavnost slovenske milice

Čas odločitve : 1990-1991 : (pričevanja in dokumenti) : zbornik Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Lenart. Lenart : Območno združenje veteranov vojne za Slovenijo, 2010.

Čas odločitve

Čelik, Pavle. *Izza barikad*. Ljubljana : Delo, 1992.

Čelik, Izza barikad

Čelik, Pavle. *Naše varnostne sile : 1850-2008 : (temeljni pravni predpisi)*. Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 2008.

Čelik, Naše varnostne sile

Čelik, Pavle. *Policaji : orožniki, miličniki, policisti*. Ljubljana : Delo, 1991.

Čelik, Policaji

Čelik, Pavle. *Posebne policijske enote : pregled razvoja in delovanja policijske enote na sklic v Sloveniji*. Ljubljana : samozal., 2002.

Čelik, Posebne policijske enote

Čepič, Zdenko. *Čas prenoviteljstva : oris politike ZKS od aprila 1988 do aprila 1990*. V : Zbornik Janka Pleterskega. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003.

Čepič, Čas prenoviteljstva

Dozorevanje slovenske samozavesti. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, IDV, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, 1995.

Dozorevanje slovenske samozavesti

Drnovšek, Janez. *Moja resnica : Jugoslavija 1989 – Slovenija 1991*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1996.

Drnovšek, Moja resnica

Fekonja, Marjan. *Kdo smo bili pripadniki »Manevrske strukture narodne zaščite« in kakšna je bila naša vloga pri osamosvojanju slovenske države*. V: Vojnozgodovinski zbornik, 2002, št. 10.

Fekonja, Kdo smo bili pripadniki MSNZ

Gašparič, Jure. *Habsburg ali Hitler : soočenje Kraljevine Jugoslavije in Češkoslovaške republike z možnostjo restavracije Habsburžanov na Dunaju*. V: Zgodovina za vse, 2007, št. 2.

Gašparič, Habsburg ali Hitler

Govor predsednika Vlade RS Janeza Janše ob 15. obletnici Manevrske strukture narodne zaščite, 6. 10. 2005. Spletni portal SDS: <http://www2.sds.si/news/22268> (27. 1. 2010).

Janša, Govor ob 15. obletnici MSNZ

Hollway, Wendy, Jefferson, Tony. *The free association narrative method*. V: The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods, Sevenoaks 2008.

Hollway, Jefferson, The free association narrative method

Hribar, Tine. *Nova, osamosvojitvena volja Slovencev*. V: Slovenci in država. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1995.

Hribar, Nova, osamosvojitvena volja

Hribar, Tine. *Slovenci kot nacija : soočanja s sodobniki*. Ljubljana : Enotnost, 1995.

Hribar, Slovenci kot nacija

Hribar, Tine. *Slovenska državnost*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1989.

Hribar, Slovenska državnost

Ivanič, Martin. *Zvestoba : intervju s Stanetom Potočarjem*. Ljubljana : Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije, 1994.

Ivanič, Zvestoba, intervju s Stanetom Potočarjem

Jambreč, Peter. *Ustavna demokracija : graditev slovenske demokracije, države in ustave*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1992.

Jambreč, Ustavna demokracija

Janša, Janez. *Premiki : nastajanje in obramba slovenske države 1988-1992*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1992.

Janša, Premiki

Janša, Janez. *Zavarovanje slovenske osamosvojitve z realno silo*. V: Acta Histriae, 2003, št. 1.

Janša, Zavarovanje slovenske osamosvojitve

Jovič, Borisav. *Zadnji dnevi SFRJ : odlomki iz dnevnika*. Ljubljana : Slovenska knjiga, 1996.

Jovič, Zadnji dnevi SFRJ

Kadijević, Veljko. *Moje viđenje raspada : vojska bez države*. Beograd : Politika, 1993.

Kadijević, Moje viđenje raspada

Kladnik, Tomaž. *40 let ustanovitve TO Slovenije : skozi 40 let izhajanja revije Obramba*. V: Revija obramba, Posebna izdaja, (nov.) 2008.

Kladnik, 40 let TO

Kolšek, Konrad. *Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991*. Maribor : Obzorja, 2001.

Kolšek, Spomini

Kranjc, Marijan F. *Slovenska vojaška inteligenca*. Grosuplje : Grafis Trade, 2005.

Kranjc, Slovenska vojaška inteligenca

Leksikon Yu mitologije. Beograd : Rende, 2004.

Leksikon Yu mitologije

Lovšin, Andrej. *Skrita vojna : spopad varnostno-obveščevalnih služb : 1990-1991*. Ljubljana : Alpe avto : Mladinska knjiga, 2001.

Lovšin, Skrita vojna

Meier, Viktor. *Zakaj je razpadla Jugoslavija*. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1996.

Meier, Zakaj je razpadla Jugoslavija

Mamula, Branko. *Slučaj Jugoslavija*. Podgorica : CID, 2000.

Mamula, Slučaj Jugoslavija

Mihailović, Kosta, Krestić, Vasilije. *Memorandum of the Serbian Academy of Sciences and Arts -Answers to Criticisms*. Belgrade : The Serbian academy of sciences and arts, 1995.

Memorandum of the Serbian Academy of Sciences and Arts

Menart, Janez. *Slovenec v Srboslaviji : kulturno politični spisi*. Ljubljana : Knjižna zadruga, 2001.

Menart, Slovenec v Srboslaviji

Miheljak, Vlado. *Slovinci padajo v nebo : 99 razlag tisočletnih sanj*. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1995.

Miheljak, Slovinci padajo v nebo

Mikulič, Albin. *Uporniki z razlogom : Manevrska struktura narodne zaščite*. Ljubljana : Ministrstvo za obrambo RS, Slovenska vojska, Vojaški muzej, 2005.

Mikulič, Uporniki z razlogom

Mikulič, Albin, Pišlar, Marko. *Uporniki z razlogom* (1. del). V: Slovenska vojska, 30. 5. 2003.

Mikulič, Pišlar, Uporniki, 1

Mikulič, Albin, Pišlar, Marko. *Uporniki z razlogom* (2. del). V: Slovenska vojska, 13. 6. 2003.

Mikulič, Pišlar, Uporniki, 2

Munda, Mirko. *Beograjska spletk*. Maribor : Večer, 2001.

Munda, Beograjska spletk

Nanut, Karlo. *Zgodovinski pregled osamosvojitve Republike Slovenije : učno gradivo namenjeno za vojaško zgodovino, motivacijo in domoljubje*. Ljubljana : Center za vojaškozgodovinsko dejavnost, CVŠ, MORS, 2001.

Nanut, Zgodovinski pregled osamosvojitve RS

Njim vsem pripada slava : osamosvojitveno dogajanje Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Tolmin : zbornik 1991. Kromberk : Goriški muzej, 2009.

Njim vsem pripada slava

O ustavnih spremembah. Javna tribuna Društva slovenskih pisateljev, Cankarjev dom, Ljubljana, 16. marca 1987. Ljubljana : Partizanska knjiga, 1987.

O ustavnih spremembah

Ob 10. obletnici akcije Sever. V: Varnost, Posebna številka, 1999.

Ob 10. obletnici akcije Sever

Perdue, Peter C. 21H991 *Historical Memory and History Wars. History and Memory: Artifacts and Landscape*. Massachusetts Institute of Technology: MIT OpenCourseWare, <http://ocw.mit.edu> (24. 2. 2010). License: Creative Commons BY-NC-SA.

Perdue, Historical Memory

Plut – Pregelj, Leopoldina. *Slovenia's Concerns About the Proposed Yugoslav Core Curriculum in the 1980s*. V: The Replurization of Slovenia in the 1980s. New revelations from Archival Records. The Henry M. Jackson School of International Studies, University of Washington 2000.

Plut – Pregelj, Slovenia's Concerns

Posavje v letih 1989-1991 : spominski zbornik. Brežice : Posavski muzej : Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Pokrajinski odbor za Posavje, 2001.

Posavje v letih 1989-1991

Posebna izdaja ob dnevu slovenske policije in 10. obletnici osamosvojitve. V: Varnost, 2001.

Ob 10. obletnici osamosvojitve

Prinčič, Jože, Borak, Neven. *Iz reforme v reformo : slovensko gospodarstvo 1970-1991*. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2006.

Prinčič, Borak, Iz reforme v reformo

Punk je bil prej : 25 let punka pod Slovenci. Ljubljana : Cankarjeva založba : Ropot, 2003.

Punk je bil prej

Punk pod Slovenci. Ljubljana : Republiška konferenca ZSMS : Univerzitetna konferenca ZSMS, 1985.

Punk pod Slovenci

Radaković, Ilija T. *Besmislena YU ratovanja 1990-1995*. Beograd : Društvo za istinu o antifašističkoj narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji (1941-1945), 2003.

Radaković, Besmislena YU ratovanja

Ramet, Sabrina Petra. *Balkan babel : the disintergration of Yugoslavia from the death of Tito to the war for Kosovo*. Boulder : Westview press, 1999.

Ramet, Balkan babel

Repe, Božo. *Jutri je nov dan : Slovenci in razpad Jugoslavije*. Ljubljana : Modrijan, 2002.

Repe, Jutri je nov dan

Repe, Božo. *Katoliška cerkev in oblast v osemdesetih letih*. V: Zgodovinski časopis, 2003, št. 1-2.

Repe, Katoliška cerkev in oblast

Repe, Božo. *»Liberalizem« v Sloveniji*. Ljubljana : RO ZZB NOV Slovenije, 1992.

Repe, »Liberalizem«

Repe, Božo. *Slovenci v osemdesetih letih*. Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2001.

Repe, Slovenci v osemdesetih letih

Repe, Božo. *Rdeča Slovenija : tokovi in obrazi iz obdobja socializma*. Ljubljana : Sophia, 2003.

Repe, Rdeča Slovenija

Repe, Božo. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije*. Del 1, Opozicija in oblast. Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 2002.

Repe, Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije, 1

Repe, Božo. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije*. Del 2, Slovenci in federacija. Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 2003.

Repe, Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije, 2

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Knjiga 1. Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija Oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (1990.-1991.). Zagreb : Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007.

Republika Hrvatska i Domovinski rat, Dokumenti 1

Roter, Zdenko. *Slovenci smo kritični in domoljubni*. V: Dozorevanje slovenske samozavesti. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, IDV, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, 1995.

Roter, Slovenci smo kritični

Rozman, Franc, Melik, Vasilj, Repe, Božo. *Zastave vihrajo : spominski dnevi in praznovanja na Slovenskem od sredine 19. stoletja do danes*. Ljubljana : Modrijan, 1999.

Rozman, Melik, Repe, Zastave vihrajo

Slapar, Janez. *Razvoj teritorialne obrambe v Sloveniji*. V: Vojnozgodovinski zbornik, 1998, št. 1.

Slapar, Razvoj TO

Slovenski narod in slovenska kultura. Ljubljana : Društvo slovenskih pisateljev, 1985.

Slovenski narod

Sreš, Nevenka. *Skupna programska jedra : diplomska naloga*. Maribor : Pedagoška fakulteta, 1996.

Sreš, Skupna programska jedra

Trdna mreža : osamosvajanje Slovenije v Zgornjem Posočju. Tolmin : Območno združenje veteranov vojne za Slovenijo Gornje Posočje, 2008.

Trdna mreža

Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije

UL FLRJ

Uradni list Republike Slovenije

UL RS

Uradni list Socialistične Republike Slovenije

UL SRS

Using narrative in social research. Listening to people's stories: the use of narrative in qualitative interviews, str. 26, http://www.sagepub.com/upm-data/9770_036613ch02.pdf (24. 2. 2010).

Using narrative in social research

Vrednote v prehodu III. Slovensko javno mnenje 1999-2004. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, IDV - CJMMK, 2004.

Vrednote v prehodu

Vrtar, Avgust. *Nekaj vedenj in misli o razvoju in vlogi oboroženih sil Jugoslavije.* V: Borec, 1994, št. 526-528.

Vrtar, Nekaj vedenj o vlogi oboroženih sil Jugoslavije

Vurnik, Blaž. *Med Marxom in punkom : vloga Zveze socialistične mladine Slovenije pri demokratizaciji Slovenije (1980-1990).* Ljubljana : Modrijan, 2005.

Vurnik, Med Marxom in punkom

Woodward, Susan L. *Balkan tragedy : chaos and dissolution after the cold war.* Washington, D. C. : The Brookings Institution, 1995.

Woodward, Balkan tragedy

Značilnosti novih družbenih gibanj v Sloveniji. Ljubljana : Republiški sekretariat za notranje zadeve, oddelek za analitično raziskovanje, junij 1986.

Značilnosti novih družbenih gibanj

Zorc, Milovan. *Teritorialna obramba Slovenije v letih njene dozorelosti.* V: Vojstvo, 1999, št. 5.

Zorc, TO v letih njene dozorelosti

Žerdin, Ali H. *Generali brez kape : čas Odbora za varstvo človekovih pravic.* Ljubljana : Krtina, 1997.

Žerdin, Generali brez kape

Viri slikovnega gradiva

Beznik, Vinko. Osebni arhiv (str. 56, 80, 115)

Čelik, Pavle. *Izza barikad.* Ljubljana : Delo, 1992 (str. 11)

Marjan, Davor. *Slom Titove armije : JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992.* Zagreb : Golden marketing-Tehnička knjiga, Hrvatski institut za povijest, 2008 (str. 54)

Mikulič, Albin. *Uporniki z razlogom : Manevrska struktura narodne zaščite.* Ljubljana : Ministrstvo za obrambo RS, Slovenska vojska, Vojaški muzej, 2005 (str. 65, 89, 96, 107, 113, 135, 144, 151, 159, 169, 176, 182, 187, 191, 196, 200, 208, 216)

Posavske razglednice III/I. Brežice: Posavski muzej Brežice, 2005 (str. 73)

Delo- fotodokumentacija: Foto, Igor Modic (str. 66)

Žnidaršič, Joco. *Deset let je Slovenija država : [fotomonografija].* Ljubljana : Delo, 2001 (str. 24, 31, 39)

Uporabljene kratice

ARS – Arhiv Republike Slovenije

CK – Centralni komite

CZ – Civilna zaščita

DEMOS – Demokratična opozicija Slovenije

GINA – Generalna inšpekcija narodne armije

HDZ – Hrvatska demokratska zajednica

INZ – Inštitut za novejšo zgodovino

JBTZ – Janša-Borštnar-Tasič-Zavrl

JLA – Jugoslovanska ljudska armada

KOS - Kontraobaveštajna služba [JLA]

KS – Krajevna skupnost

KZ – Kmetijska zadruga

MNZ – Ministrstvo za notranje zadeve

MSNZ – Manevrska struktura Narodne zaščite

NZ – Narodna zaščita

ONZ – organi za notranje zadeve

OS – oborožene sile, obrambne sile

OŠ – občinski štab

PEM – Posebne enote milice
PM – Postaja milice
PMM – Postaja mejne milice
PŠ – Pokrajinski štab
PTT – Pošta – Telegraf - Telefon
RS – Republika Slovenija
RSLO – Republiški sekretariat za ljudsko obrambo
RSNZ – Republiški sekretariat za notranje zadeve
RŠ – republiški štab
SANU – Srpska akademija nauka i umetnosti
SAP – Socialistična avtonomna pokrajina
SDV – Služba državne varnosti
SEM – Specialna enota milice
SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija
SLO in DS – Splošna ljudska obramba in družbena samozaščita
SRS – Socialistična republika Slovenija
SV – Slovenska vojska
SZDL – Socialistična zveza delovnega ljudstva
TO – Teritorialna obramba
UL – Uradni list
UNZ – Uprava za notranje zadeve
UO – Upravni organi
VEM – Vojne enote milice
ZEM – Zaščitna enota milice
ZKJ – Zveza komunistov Jugoslavije
ZKS – Zveza komunistov Slovenije
ZSMS – Zveza socialistične mladine Slovenije

Imensko kazalo

A

Adamič Vojko 117, 124, 125, 144
Adžić Blagoje 40, 63
Ajdišek Jože 216, 220
Aksentijević Milan 78
Anderlič Franc 61
Andrejašič Darko 191
Apih Anton 187-189, 223
Apih Milan 23
Arh Bojan 147, 148
Arko Jože 157

B

Bambič Janez 152
Barabaš Evgen 173
Bauer Martin 14, 15
Bavčar Igor 11, 15, 30, 66, 69, 74, 76,
78-82, 84, 86-101, 103, 105, 108, 109,
114, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 128,
132, 136, 142, 179
Beneš Edvard 8
Beltram Bogdan 61
Berginc Vito 197-199
Bevc Franc 72,75, 158-164, 166, 167, 222

Beznik Vinko 67, 74, 79-96,97-100,
103, 105-108, 114, 115, 118, 119, 121,
132, 134, 135, 137, 139, 140, 147, 148,
222, 229, 236
Bizjak Ivan 92
Blatnik, domačija 140
Blatnik Vinko 156
Bobek Andrej 181-183, 185, 223
Bohar Janez 176, 177
Bokalič Miran 188, 223
Bokan Ludvik 175, 222
Bolfek Boris 60
Borak Neven 21, 22
Borštner Ivan 30, 31, 53
Božac Drago 191
Božič Danilo 199, 223
Božič Ivan 181, 183, 184
Božič Jože 143
Bračko Branko 71, 73
Brance Borut 162
Bratkovič Robert 173
Bratuš Davorin 76, 99-102, 104-106, 109
Brejc Miha 89
Breznik Alojz 169-171, 222
Breznik Miroslav 170

Breznikar Ernest *125, 181-183, 185*
 Brglez Ivan *206*
 Brglez Stanislav *159*
 Bric Marjan *198*
 Broz Josip *20, 21, 57, 58, 60, 74*
 Bučar France *28, 32, 38, 103*
 Bučar Jože *140*
 Budja Bojan *134, 136-138, 140-142*
 Bukovec Janez *136, 141*
 Bukovnik Anton *36, 47, 68, 71, 74, 75*
 Bukovski Srečko *206*
 Bulc Marko *38*
 Burić Milan *214*
 Butara Jože *125*
 Butara Miha *61, 117, 124, 125, 127, 142, 144, 145, 158*

C

Caharijas Domen *85*
 Celar Boris *145, 222*
 Celar Branko *68*
 Cerar Janko *145*
 Cifer Alojz *201, 205, 206, 223*
 Ciglarič Stane *144*
 Cokan Egon *219, 223*
 Cvernjek Ludvik *175, 180*

Č

Čad Marijan *56, 190*
 Čas Tomaž *47, 69, 72-75*
 Čelik Pavle *46-49, 70, 74-76*
 Čepič Zdenko *51*
 Čeranić Živko *217*
 Černič Miran *200*
 Čop Darko *152*
 Čopi Henrik *191*
 Čerin Janez *154*
 Čuček Leopold *125, 190-192, 194*
 Čuček Tomaž *210, 223*
 Čuš Milan *169, 173, 174, 222*

Ć

Ćosić Dobrica *22, 23*

D

Debeljak Biserka *75*
 Dekleva Slavko *191*
 Delić Mičo *56*
 Derepasko Štefan *136*
 Detela Feliks *82, 83, 85, 91*
 Djurović Danilo *178*
 Dobršek Danijel *183-185, 223*
 Dobršek Mirko *217*
 Dolanc Stane *53, 113*
 Doljak Edvard *136*
 Domadenik Milan *90*
 Drnovšek Janez *9, 32, 38, 40, 63, 227*
 Drozg Vojko *157*
 Dular, gostišče *201, 204, 205*

E

Ertl Tomaž *33, 34, 36, 47, 52, 53, 68, 70, 78, 82, 93*
 Eržen Ivan *85, 86*

F

Fekonja Marjan *124, 125, 168, 169*
 Ferik Marjan *168, 169*
 Ferme Jurij *169, 173, 222*
 Ficko Stanislav *217, 218, 223*
 Fink Igor *136*
 Fišer Miran *173*
 Fišter Edvard *136*
 Flisar Alojz *75, 175, 178, 180, 222*
 Flisar Anton *168, 175, 176, 177, 179, 180*
 Furlan Karel *210, 211*

G

Gadafi Moamer *34*
 Gašparič Jure *8*

Gašparič Rado *161, 167*
 Gašperin Marjan *136*
 Geder Alan *178*
 Gerželj Slavko *75, 190-194, 196, 208, 223*
 Glavan Julij *140*
 Glavatovič Niko *153*
 Godnjavec Zdravko *153, 154, 222*
 Golobič Janez *140*
 Gomboc Jože *205*
 Gorenc Stojan *141*
 Gorše Dušan *84, 87, 90, 147, 148, 222*
 Gradič Boris *194, 223*
 Grafenauer Niko *23*
 Grčar Marjan *217*
 Grmek Dominik *154*
 Guček Bojan *81, 104, 105*
 Gutman Albin *61, 116, 141, 143*

H

Hafner Ivan *206*
 Halilovič Zlatko *202, 203, 205*
 Hartl Marjan *166*
 Hebar Marjan *210, 213, 214*
 Hladnik Viktor *195, 197-199*
 Hobsbawm Eric *13*
 Hočevar Ivan, general *56, 59, 61, 63, 65, 92, 96, 108, 112, 113, 149, 227, 228*
 Hočevar Ivan *216, 217, 220,*
 Hollway Wendy *15*
 Homeini Ruholah Musavi *34*
 Horvat Franc *156*
 Horvat Milan *175*
 Hren Štefan *183, 185, 186, 223*
 Hribar Spomenka *22, 23*
 Hribar Tine *23, 28, 32*
 Hribernik Rudolf *59*
 Hvala Ivan *154, 222*
 Hvalc Bogdan *166*

I

Ivanič Martin *56*

J

Jagodnik Drago *212*
 Jakljevič Anton *140*
 Jakopič Albert *58*
 Jakopin Marko *145, 148, 222*
 Jakša Matija *140*
 Jambrek Peter *28, 32*
 Janežič Andrej *208-211, 214*
 Janša Janez *6, 9, 10, 13, 30, 31, 41, 53, 57, 66, 80-82, 86, 88, 89, 92-94, 98-100, 103, 104, 108, 109, 114-122, 126, 132, 136, 156, 228*
 Javor Gabrijel *218*
 Javornik Konrad *203*
 Jefferson Tony *15*
 Jereb Janez *90*
 Jerkič Branko *59*
 Jeromel Viktor *126, 201*
 Jesenek Leopold *68, 73*
 Jeseničnik Herman *201*
 Jesenko Tone *154*
 Ješelnik Mirko *152, 222*
 Joras Anton *151*
 Jović Borisav *9, 40, 62, 63, 65, 66, 227*
 Junker Ivan *206*
 Jurač Franc *206*
 Jurkovič Milan *209, 210, 214*

K

Kacin Jelko *122*
 Kadrijevič Veljko *39, 40, 45, 52, 55, 63, 66*
 Kalister Rajko *192*
 Kašman, domačija *206*
 Kavčič Stane *58*
 Kelher Zvonimir *75, 191, 195-199, 223*
 Kermauner Taras *23*

- Klančičar Alojz 186-189, 223
 Klanjšček Radislav 59
 Klemenčič Dušan 179
 Klemenčič Milan 75, 215-220, 223
 Klepac Ivan 192, 223
 Klisarič Rade 114, 116, 117, 125, 132, 134-136, 138, 139, 141-143
 Kljajič Željko 201, 204, 223
 Kladnik Tomaž 59
 Klopčič France 24
 Klopčič Roman 155-157, 222
 Klun Ivan 94
 Kmecl Matjaž 38
 Knavs Branko 210
 Knez Primož 120
 Kobale Marjan 205
 Kobetič Branko 138
 Kocbek Andrej 168, 169
 Koce Andrej 191, 192
 Kocuvan Edo 85
 Kocuvan Milan 171
 Kokol Mirko 199, 203
 Kokot Franc 166, 222
 Kolar Anton 164
 Kolenc Jože 74, 75, 90, 94-109, 132, 134, 136, 137, 142-144, 150, 158, 166, 168, 175, 181, 182, 187, 189, 190, 195, 199, 200, 207, 215, 216, 222, 230, 237
 Kolšek Konrad 55
 Končan Bojan 151, 154
 Koprivnikar Bogdan 86
 Koračin Vladimir 219
 Korenjak Marjan 169, 170, 222
 Korenjak Zvone 219
 Korsika Bojan 118
 Koselj Janez 216
 Košir Janez 82, 90
 Košir Jože 205, 206
 Kotar Roman 151
 Kovač Božo 206
 Kovač Franc 210, 211, 223
 Kovačević Zlatan 210-212
 Kovačić Slavko 170
 Kovše Adolf 219
 Kozjak Zvone 162
 Kozjek Radigoj 170
 Kozlevčar Silvo 144
 Kranjc Marijan F. 56
 Kranjc Viktor 61
 Krašek Konrad 150-157, 222
 Krčelj Drago 219, 223
 Krkovič Anton (Tone) 11, 15, 79, 80, 81, 84, 86, 88, 92-105, 107-109, 114-119, 121-126, 128, 132, 134, 139, 142, 144, 152, 158, 168, 181, 228, 229, 236, 238
 Krkovič Matija 117
 Kropce Srečko 161, 162, 222
 Kučan Milan 15, 29, 35, 38, 40, 52, 53, 56, 58, 63, 103, 104, 115, 118, 153, 159
 Kuljaj Miro 142
 Kupnik Drago 71
 Kuralt Alojz 90, 101, 104
 Kuzma Danijel 157
- L**
- Lampret Milan 86
 Lazar, kmetija 203
 Leopold Peter 171
 Lesjak Janez 156
 Leskovec Zdenko 153
 Leskovšek Stane 75, 143-146, 148-150, 222
 Levačič Ljubo 170
 Levičnik Luka 146
 Levstek Peter 151
 Likar Borut 116, 118, 132, 135-139, 141-143, 222
 Likar Iztok 136

Ljubojevič Miodrag 173
 Logar Vili 182, 184
 Logar Zvone 157, 158
 Lovšin Andrej 56, 66, 67
 Ludvik, družina 212
 Lukman Radovan 207-213, 223
 Lunežnik Bojan 73, 75, 145, 168, 169,
 174, 175, 222

M

Maček Ivan 82
 Magdič Ciril 175, 177
 Maher Vladimir 173
 Majcenovič Maks 86
 Majerič Slavko 151-153, 222
 Makoter Jože 180
 Makuc Goran Milan 165
 Mamula Branko 45, 50-53, 55
 Maras Ivan 192, 193, 223
 Marendič Peter 169
 Marković Ante 22, 65, 66, 94
 Marković Mihajlo 23
 Masten Cveto 206
 Matevžič Bojan 154
 Medeot Marin 146
 Meier Viktor 50
 Melik Vasilij 21
 Menart Janez 27
 Mihalič Edo 177
 Mihelič Franc 151
 Miheljak Vlado 29, 30
 Mikec Marjan 140
 Miklavc Alojz 164, 222
 Mikulič Albin 17, 59, 62, 94, 99, 112,
 113, 116, 122, 124-126, 128, 144, 151,
 158, 168, 169, 175, 181, 187, 190, 197,
 201, 210, 216
 Mikuš Boris 117
 Milosavljevič Radoljub 154

Milošević Slobodan 8, 23, 24, 33, 36,
 44, 50, 62, 63
 Milošević Vladimir 61
 Mirković Stevan 65
 Mirtič Miha 136
 Mlačnik Edvard 165, 222
 Mladinovič, častnik JLA 204
 Mlakar Stanislav 169, 170, 222
 Mlinšek Vinko 199, 200-203, 223
 Močnik Ernest 161
 Molan Miha 182, 185
 Moravec Borut 162
 Možina Cvetko 188, 223
 Mrmolja Mladen 125, 126, 200, 201
 Munda Mirko 58
 Murn Anton 140
 Murn Boris 136, 141

N

Naberžnik Jože 206
 Najvirt Darko 173
 Najžer Boris 205
 Namestnik Albin 182, 186
 Nanut Karlo 127
 Nešović Branimir 88
 Nosan Janez 151
 Novak Borut 116, 118, 134-136, 138-
 143, 222

O

Ognjenović Mirko 181, 184
 Ogulin Janez 136
 Okleščen Boris 75, 134, 142
 Oman Ivan 38, 218
 Orešnik Bojan 210
 Otoničar Vojko 210, 212, 213
 Oven Janez 145
 Ožbolt Drago 56, 65, 79, 108, 112

P

Partljič Tone 27
 Pavček Tone 27
 Pavček Zdenko 147
 Pavčič Edvard 59
 Pavlov Jovan 56
 Pelc Andrej 151
 Penca Andrej 212
 Perdue Peter C. 12, 13
 Petanjek Bernard 166, 222
 Peterka Boris 156
 Peterle Alojz 38, 78, 94, 103
 Petrič Janez 157
 Petrič Mihael 59
 Petrovčič Jože 219
 Petrovič Mihael 152
 Petje Radovan 155
 Pinovar Vili 217
 Pipuš Drago 171
 Pirjevec Dušan 23
 Pirš Zlatko 183, 185, 186, 223
 Planinšek Marjan 165
 Plevnik, domačija 202
 Plohl Stane 145
 Ploj Mirko 169, 172, 222
 Plut Dušan 38
 Plut- Pregelj Leopoldina 27
 Podlesnik Martin 156
 Pogorevc Marko 200-202, 204, 207, 223
 Polak Bojan 58, 59
 Poljanšek Marjan 157
 Polovič Jože 151
 Popelar Mirko 156
 Popit Franc 25, 29, 52
 Popović Koča 20
 Porta Ervin 212
 Portir Janez 82-84, 91, 106
 Potočar Stane 56, 59
 Potočnik Franc 157, 222

Povše Franci 116-118, 134-142, 222

Povše Stane 136
 Pozvek Anton 49, 78, 82, 86, 93
 Požar Ivan 210
 Prah Igor 198
 Prašnikar Franc 136
 Prcač Srečko 150, 151
 Priberžnik Jure 200
 Prinčič Jože 21
 Pristavc Boštjan 219
 Prvinšek Jože 154
 Pučnik Jože 28, 37, 39
 Pudgar Avgust 52
 Pungartnik Peter 201, 202

R

Radaković Ilija T. 53
 Rajniš Karel 40
 Ramet Sabrina Petra 25
 Ranković Aleksandar 47
 Ranzinger Jože 125, 187
 Ras, domačija 206
 Ražnjatović Željko Arkan 70
 Redja Mitja 157
 Repe Božo 8, 20, 21, 27, 28, 31, 37, 40, 58, 63, 70
 Retlje Drago 136
 Režonja Jože 198, 199, 223
 Rijavec Elo 125, 150-154, 156
 Robič Božo 166
 Rogina Jože 206
 Rozman Franc 21
 Rozman Janez 154, 155, 157, 222
 Rován Jože 151
 Rožanc Marjan 23
 Rupel Dimitrij 25, 28

S

Sakovič Stanislav 175, 178, 179

Sanda Zdenko 169

Saško Dušan 143

Schuetze Fritz 14

Semenik Aleksander 200

Serec Franc 201, 202, 223

Sivec Florjan 198

Skočir Bojan 187-189, 223

Skrtni Vili 161

Skubic Stane 164, 165, 222

Slak Branko 145, 222

Slak Dušan 136

Slapar Janez 11, 60-62, 65, 67, 71, 94, 96, 108, 110, 113, 122, 125, 215, 216, 221, 228, 238

Slokan Franc 175, 179, 180, 222

Smodiš Ivan 125, 175, 176

Smole Jože 37

Smolič Stane 137, 140, 222

Soban Branko 11, 88

Sopčič Alojz 138, 222

Soršak Stane 158

Spetič Ivan 212

Sračnik Tone 172

Sreš Nevenka 27

Stambolič Petar 21

Stanko Vekoslav 169, 173, 222

Stanovnik Janez 61

Starc Marjan 153

Stojadinović Milan 8

Stojakovič Milan 156

Stušek Janko 113

Š

Šantl Milan 162, 163

Šarani Edmond 145

Šavc Primož 125, 126, 201

Šeligo Rudi 27

Šemrov Štefan 124, 125, 158-160, 163

Šenica Andrej 138, 222

Šijanc Franc 171

Šildenfeld Samo 163

Šinigoj Dušan 35, 78

Šinkovec Aldo 140

Šiško Roman 137, 145-148, 150

Škerl Kramberger Uroš 47

Škerlak Slavko 177

Škof Jože 173

Škrlec Jože 171

Škulj Ivan 153

Šmid Anton 165

Šolevič Miroslav 36

Šonc Miloš 146

Špegelj Martin 55

Štalekar, domačija 202

Štembergar Vojko 125, 208, 213

Šterk Jure 66

Šturm Bogdan 93

Šuklje Anton 138

Šuligoj Bojan 79, 113, 116

Šuštar Alojzij 26, 27, 38

Šuštar Peter 198

Šušteršič Andrej 141

T

Tadić Ljubomir 23

Tasić David 30, 31

Tekstor Lado 140

Tekstor, domačija 140

Tepeš Štefan 89

Tito, gl. Broz Josip

Tkalčič Jože 156

Tomc Gregor 25

Tomšič France 26

Torkar Andrej 145, 146, 222

Tuđman Franjo 9

Turk Karel 165, 222

Tušar Leon 216, 218

U

Ude Janez 216, 220
 Urbanc Rihard 155
 Urbančič Ivan 23, 28
 Uršković Đorđe 134, 142
 Usenik Borut 116, 117, 124, 134, 135, 138, 139, 141-143

V

Vavpotič Ivica 158
 Vegi Ladislav 175, 222
 Veinhandl Hinko 145, 147, 222
 Velički Drago 204, 205
 Veniger Stanislav 161, 222
 Vidic Janez 151
 Vidmajer Adi 161
 Vidmar Angel 169, 223
 Vidovič Anton 163
 Vidrih Drago 125, 196
 Vilar Zdravko 201
 Virant Branko 218, 219, 223
 Višnikar Hedviko 155, 222
 Višnjić Svetozar 52
 Vodeb Franc 166, 167
 Vogrinec Milan 173, 178
 Vogrinčič Alojz 178
 Volf Franci 152
 Vončina Milan 197
 Vranjek Vincenc 200
 Vrečar Drago 144
 Vrečič Bojan 158-160, 167
 Vrtnar Avgust 53, 61
 Vučetič Ivan 187

W

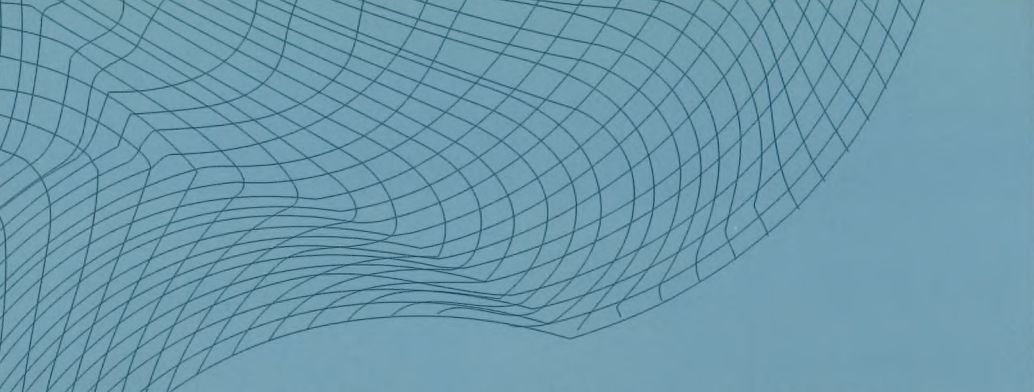
Woodward Susan L. 8, 27
 Winkler Janez 47

Z

Zadnikar Drago 74
 Zajc Darko 145, 212
 Zajec Borut 145
 Zakrajšek Boris 157
 Zaveršnik Karel 166, 167
 Zavrl Franci 30, 31
 Zgonc Milan 210, 213
 Zlobec Ciril 27, 28, 38
 Zlobko Stanko 182, 183
 Zorc Milovan 59
 Zorko Jože 146
 Zupan Andrej 61, 217
 Zupan Bogdan 154
 Zupan Milan 197, 223
 Zupan Peter 61, 122, 216
 Zupančič Ludvik 219, 223
 Zvonar Ludvik 120

Ž

Žaberl Miroslav 167
 Žagar Peter 136
 Žakelj Viktor 110
 Žerdin Ali H. 31, 79, 81, 120
 Žešlj Štefan 177
 Žišť Alojz 71
 Žitnik Stane 173
 Žnidar Stanislav 163, 164
 Žulovec Miloš 192, 223

Monografija *Prikrita modra mreža : organi za notranje zadeve Republike Slovenije v projektu MSNZ leta 1990* se osredotoča na raziskavo miličniškega oziroma policijskega delovanja v delovanju Manevrške strukture Narodne zaščite, katere končni cilj je bil oblikovanje oboroženih sil Republike Slovenije. /.../ Glavni del monografije zajemata poglavji *Vloga organov za notranje zadeve v oblikovanju obrambnih sil Republike Slovenije* in *Oblikovanje modre mreže*, ki sta jih zapisala dr. Jure Gašparič in dr. Filip Čuček. Skozi zapise razgovorov s 111 pripadniki organov za notranje zadeve SRS/RS, pripadniki »modre veje« MSNZ, dobimo sistematičen in do sedaj nezapisan vpogled v organizacijo, ki je nastajala »napol v ilegali« ter imela namen ustanoviti slovenske oborožene sile. /.../ Avtorjem in založnikoma gredo nedvomno čestitke za izpeljavo projekta, akterjem takratnih dogajanj pa čestitke za pogum takrat, ko so akcijo izvajali in sedaj, ko so s svojim pričevanjem svojo zgodbo delili z nami in z zgodovino.

polkovnik doc. dr. Tomaž Kladnik

9 789616 386265

INŠTITÚT
ZA
NOVEJŠO
ZGODOVINO

20. obletnica
MSNZ Manevske
Strukture
Narodne
Zašcite